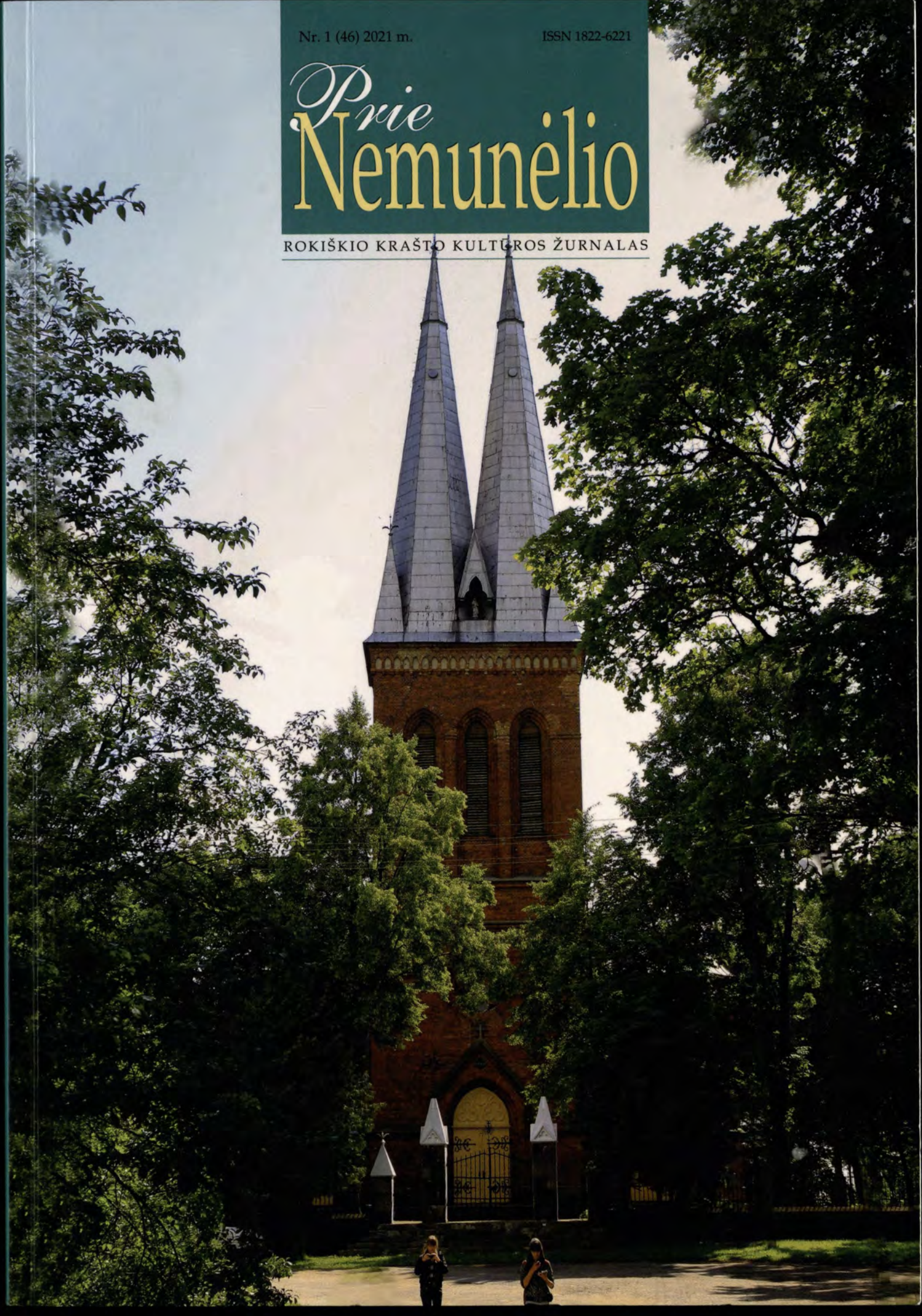

Nr. 1 (46) 2021 m.

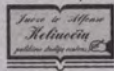
ISSN 1822-6221

Prie Nemunėlio

ROKIŠKIO KRAŠTO KULTŪROS ŽURNALAS

LEIDĖJAS

Juozo ir Alfonso Keliuočių
palikimo studijų centras

PARTNERIS

Rokiškio rajono savivaldybės
Juozo Keliuočio viešoji biblioteka

RĖMĖJAI

Spaudos, radijo ir televizijos
rėmimo fondas (*Parama projektui*
„Romuvos kelias“ 5 tūkst. eurų)

Rokiškio rajono savivaldybė

VISUOMENINĖ

REDAKcinė KOLEGIJA

Alicija Matiukienė (ats. redaktorė)
Arūnas Augutis
Rasa Vingelienė
Nijolė Šniokienė
Rita Viskaitienė

Leidiniui fotografavo
Albinas Kuliešis
prozvilgsnis@yahoo.com

Nepriklausomybės a. 16
LT-42117 Rokiškis
www.rokiskis.rvb.lt
www.keliuociucentras.rvb.lt
El. p. keliuociucentras@gmail.com
Telefonas 8 458 51502

Pirmajame žurnalo viršelyje –
Panemunėlio Šv. Juozapo Globos bažnyčia,
švenčianti 110 metų nuo pastatymo
sukaktį. Nuotrauka Albino Kuliešio.

Ketvirtajame žurnalo puslapyje –
Panemunėlio Šv. Juozapo Globos bažnyčios
dvismailio bokšto fragmentas. Nuotrauka
Albino Kuliešio.

Išleido leidykla „Margi raštai“
Laisvės pr. 60, LT-05120 Vilnius.
Spausdino UAB „Petro ofsetas“
Savanorių pr. 174D, LT-03153 Vilnius.

Tiražas 500 egz.
ISSN 1822-6221

Žurnalas „Prie Nemunėlio“ –
prenumeruojamas leidinys.
Prenumerata priimama
„Lietuvos pašto“ skyriuose
Leidinio indeksas – 5729
Kaina: 6 mėn. – 5,00 EUR
12 mėn. – 10,00 EUR

Turinys

- 3.... VIOLETA ALEKNIENĖ. „Jis buvo Dievo ir žmonių mylimas, jojo atmintis palaiminta“
- 14.... RITA VISKAITIENĖ. Lietuvybės sergėtojas Stasys Naginskas
- 23.... AUŠRĄ VASILIAUSKIENĖ. Rokiškio dvaro meno kolekcija: susitikimai po aštuoniasdešimties metų
- 28.... DAIVA VILKICKIENĖ. Vytauto Mačernio takais
- 39.... RAIMONDA NABAŽAITĖ. Archeologo vizitas Rokiškio bažnyčios teritorijoje
- 50.... NIDA LUNGIENĖ. Buvau ir būsiu
- 57.... VIRGAUDAS LISAIUSKAS. Aktorius Ferdinandas Jakšys Virgaudo Lisausko fotomontažuose
- 58.... ALGIRDO SVIDINSKO porinimai „Vardan ko aš gyvenu“
- 75.... REDA KISELYTĖ. Vartėme šviesos knygą
- 84.... LAIMONAS INIS. Raudona rožė ant Vienužio kapo
- 86.... VIOLETA ALEKNIENĖ. Bagviliai – antroji garsios Vienožinskių giminės vieta gimtajame Rokiškio krašte
- 89.... DALIA MILUKAITĖ-BURAGIENĖ. Eilėraščiai
- 91.... REDA KISELYTĖ. Žurnalisto, rašytojo Jono Laurinavičiaus aforizmus įamžina gimnazistai
- 93.... VILĖ SARULIENĖ. Alfonso Gaškos archyvas – Pandėlio krašto istorijos, kalbos, tautosakos, papročių perlas
- 102.... SIMONA STRUMSKYTĖ. Žemesnioji policijos mokykla Rokiškyje
- 103.... Rokiškio Juozo Keliuočio viešosios bibliotekos literatūriniai konkursai

A:21/97

Gerbiami skaitytojai,

naujuoju numeriu pradedame 15-uosius žurnalo leidybos metus. Publikuodami istorinio kultūrinio paveldo pažinimui skirtą medžiagą, pasakojame apie žmones, kurių gyvenimo vertybes atspindi jų svajonės ir įgyvendinti prasmingi darbai ateities kartoms. Stasys Naginskas – lietuvių kalbos tyrinėtojas ir redaktorius, aktyvus Lietuvių mokslo draugijos narys, Jono Basanavičiaus ir Kazio Būgos bendramintis ir bendradarbis, poetas ir vertėjas, vadovėlių autorius ir mokytojas, savo gyvenimą įprasmino puoselėdamas lietuvių kalbą, rūpindamasis jos taisyklinga vartoseną Lietuvos kariuomenėje, turtindamas lietuvių kalbos žodyną. Malonu priminti, kad Stasys Naginskas pirmasis išvertė Jurgio Baltrušaičio eilėraščius, Viljamo Šekspyro „Hamletą“. Švietėjiškais darbais garsus ir kitas mūsų publikacijų herojus – kunigas, slaptų lietuviškų vaidinimų organizatorius Jonas Katelė. Šio dvasininko aktyvios lietuviškumą puoselėjančios veiklos dėka Panemunėlio apylinkė tapo raštingiausia visoje tuometinėje Lietuvoje. Mums šiandien šio kunigo buvimą ir veiklą Rokiškio krašte liudija istorinė Panemunėlio Šv. Juozapo Globos bažnyčia, kurią J. Katelė pradėjo statyti Panemunėlyje, nors kunigavo ir kitose Lietuvos vietovėse. Kraštotyrininkas, pedagogas Alfonsas Gaška šalia tiesioginio pedagoginio darbo ėmėsi Pandėlio gimnazijos pastato statybos. Negana to, surinko pluoštą tik Pandėlio kraštui būdingos autentiškos tautosakos. Prasmingi, ateities kartoms išliekantys darbai. Algirdo Svidinsko gyvenimo filosofija remiasi protėvių vertybinėmis nuostatomis, tačiau profesinis kelias, kuriuo Algis ėjo atiduodamas duoklę prigimtinės lietuvių kultūros studijoms, tyrinėjimams, populiarinimui atskleidžia jį kaip kūrėją ir menininką, išmintingą pedagogą, be kurio balse tembro, dainų, kanklių ir išminties sunku būtų įsivaizduoti Lietuvos folkloro istorijos šviesą, skambesį ir unikalų turinį. Nors mokslininkas Algimantas Jakimavičius teigia, kad tiriamajame moksliniame darbe meditacijos ar kito kūrybinio meninio žavesio nerasi, tačiau atradimo jausmo džiugesys vis tik prasiveržia, mokslininkas suvokia nors ir trumpalaikį, tačiau egzistuojantį mokslo ir grožio sąryšį. Apie aktorį Ferdinandą Jakšį šį kartą pasakoja fotografijos. „Vaižgantiškai“ orus ir nuoširdus charizmatiškasis aktorius Ferdinandas Jakšys žurnalo skaitytojams atpažįstamas fotografinės akimirkos trapume.

Dėkoju straipsnių autoriams už studijas, vertingą archyvinę medžiagą, archeologinių tyrinėjimų išvadas ir apibendrinimus. Meninės saviraiškos kūrėjams dėkoju už skaitytoją džiuginantį kūrybiškumą ir pozityvumą. Už vizualųjį žurnalo veidą ir dizainą dėkoju žurnalo fotografui ir leidėjams.

Malonių vasaros skaitymų su mūsų žurnalu.

Alicija Matiukienė

Rokiškio rajono savivaldybės
Juozo Keliuočio viešosios bibliotekos direktorė,
Juozo ir Alfonso Keliuočių palikimo
studijų centro pirmininkė

„Jis buvo Dievo ir žmonių mylimas, jojo atmintis palaiminta“

(Užrašas ant Jono Katelės kapo)

VIOLETA ALEKNIENĖ

Kunigo Jono Katelės švietėjiška ir religinė veikla yra susieta su XIX a. antrosios pusės ir XX a. pirmojo dešimtmečio tautinio sąjūdžio laikotarpiu. J. Katelei didžiausius darbus dėl lietuviybės išsaugojimo buvo lemta atlikti, kai pati dvasininkija buvo nukentėjusi nuo represijų. Švietėjo asmenybė ir veikla suprantamesnė, kai pažvelgiame į to laikotarpio istorinių įvykių kontekstą. Kodėl jį galime pavadinti Dievo žodžio skleidėju žemėje, lietuviškų mokyklų kūrėju ir mecenatu, knygnešių rėmėju, lietuviškos spaudos platintoju, vadovėlių leidėju, slaptų organizacijų, vaidinimų organizatoriumi, daraktorių rengėju, „Tėvynės išrinktųjų“ mokytoju? Atsakymą surasime perskaitę šį straipsnį. Visą J. Katelės veiklą apibūdina Vytauto Bičiūno žodžiai: „Tačiau jis buvo vienintelis visoj Lietuvoj žmonių dvasios vadovas – iš menkutės Panemunėlio bažnyčios išėjęs dirbti visuomeninio darbo dvidešimčia metų anksčiau negu didysis popiežius Leonas XII. Taip pat visu dešimtmečiu pralenkęs Jono Basanavičiaus „Aušrą“.

Kaip Nemunėlio upės srovė į praeitį nuvilnija laikas. Nuo Panemunėlio parapijos geradarijo gimimo praėjo 190 metų. Laikas nėra pajėgus iš atminties ištrinti jo nuveiktus darbus. Šis straipsnis yra

Jonas Katelė. Visos nuotraukos iš straipsnio autorės archyvo

papildytas naujais istoriniais faktais apie Katelių giminę ir gimtąjį Suvainių kaimą. Publikacijoje pateikiami J. Katelę pažinojusių žmonių prisiminimai, kurie skaitytojui dar geriau padės pažinti Lietuvos švietosolio asmenybę.

Baudžios laike praėjo būsimo kunigo J. Katelės vaikystė ir jaunystė. Po 1557 m. LDK Žygimanto Augusto įsakymo prie dvarų ėmė rasti ūkiai iš vieno ar daugiau valakų. Tokią žemę gavę valstiečiai buvo vadinami karališkaisiais. Jie galėjo išsipirkti lažą, o prakutę kai kurie sugebėdavo tapti ūkio šeimininkais.

Iki baudžios panaikinimo gimtasis J. Katelės kaimas priklausė Kupiškio dvaro valdytojui Adomui Čartoriskiui. Istoriniuose šaltiniuose Suvainių kaimas minimas nuo 1581 m., o įrašai apie Katelių giminę Kupiškio metrikų knygose randami nuo 1683 metų. Iš kartos į kartą šioje giminėje buvo perduodamas šv. Jono vardas. Būsimo kunigo senelis Jonas Katelė 1789 m. vedė Kotryną Sodulaitę iš gretimo Rudikių kaimo. Jų sūnus Kazimieras Zigmantas šeimą sukūrė 1930 m. su Salomėja Petrulyte iš Vabalninko valsčiaus. Šeima gausi. Pirmagimis Jonas šį pasaulį išvydo 1830 m. gruodžio pabaigoje. Po Jonuko 1833 m. gimė Juozapas, 1838 m. – Ambraziejus, 1839 m. – vėl Ambraziejus, 1844 m. – Jackus, 1846 m. – Elzbieta, 1847 m. – ir dar kartą Ambraziejus. Kazimieras Zigmantas su žmona Salomėja vyriausiam sūnui vėl suteikė senelio Jono vardą. Taip pat užsispyrusiai siekė suteikti sūnui ir Ambraziejaus vardą. Tik trečiasis išaugo. Vyriausias Jonas motinos skatinamas pasirinko dvasininko kelią. Antrasis sūnus paveldėjo tėvų namus ir tęsė giminę Suvainiuose. Minėto brolio vaikai Juozapas, Elzbieta, Izabelė ir Paulina nuolatos gyveno Panemunėlyje ir prisidėjo prie ūkio bei švietimo darbų.

Panemunėlio klebonija

Suvainiai (Kupiškio r.) – kunigo J. Katelės gimtasis kaimas. Šiuo metu jis beveik išnykęs, likusi tik viena sodyba. Kairiuoju kaimo pakraščiu vinguriuoja Pyvesos upė. Į ją, dar neįvažiavus į Suvainius, įteka maži upeliukai – Užys ir Pagrįstinė. Netoli driekiasi Daugučių miškas. Jame XVI a. pabaigoje stovėjo

Panemunėlio mokykla

15 dūmų (kiemų). Kai mažajam Jonukui buvo 10 metų, 1843 m. Suvainius prijungė prie Kupiškio valstybinio dvaro. Dūmų sąrašė randame Salomėjos ir Kazimiero Katelių šeimą.

„Kazimieras Katelė buvo pasiturintis ūkininkas, bemaž beveik nepažinojo baudžiatvės, nes Suvai-

niai ir kaimyniniai su jais Miliūnai buvo karališkieji valstybiniai,“ – rašo V. Bičiūnas. Iš kur kilo gimtojo kaimo pavadinimas? Į šį klausimą atsako kraštotyrininkas Juozas Petrulis (surinkta medžiaga saugoma Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje). „Nuo neatmenamų laikų pas vieną kaimo ūkininką tarnavęs daugiau kaip šimto metų kerdžius Matuzolius. Jis pasakojęs, kad į išdirbtus sodiečių laukus atsibastė kažkokie ponai, teko išsikelti į naują vietą dirvą išplėšusiems sermėgiams. Šabakštynuose, norago nemačiusiuose laukuose iš jų kiekvienam duodant po valaką žemės. Kadangi tie žmonės buvo kilę iš vieno kelmo, naują sodžių pavadinu „Svainiais“. Metams slenkant, susiformavo lengviau tariamas Suvainių kaimo pavadinimas.“

„Suvainių ir aplinkiniuose kaimuose sodybų vartus puošė „šulai – skulptūros“, nieko bendro neturintys su religija. Tie šulai sukonstruoti iš storų ažuolo rąstų,

J. Katelės 25-osios mirimo metinės

augaloto žmogaus aukščio. Varčių – bulvonų mada znočijo (reiskė), kad kiekvieno familija (šeima) ataina iš senybas. Jie buvo įdomiai sukomponuoti: kairioji (iš gatvės pusės) vaizdavo smagiai nusiteikusį valstietį: apsirengęs rudine, susijuosęs, rankas pasinėręs į kišenes, ant galvos dėvi šiaudinę skrybėlę. Dešinioji (iš gatvės pusės) – viskuo panaši į kairiąją. Skulptūros rankos ne kišenėse suleistos, o priglaustos prie šonų. Varčios nugaroje iškalta niša, kurioje būdavo laikomas vartų kaištis...“ – tokį pasakojimą iš aplinkinių kaimo žmonių yra užrašęs ekspedicijų metu J. Petrusis. Beveik kiekvienoje gryčioje stovėdavę keistoki stalai. „Šis stalas padarytas iš ąžuolo pašakninės dalies, aukštis – 0,90 cm, skersmuo – 0,80 cm, stalo viršuje, pačiame viduryje išskaptuotas didelis dubuo, apie 0,27 cm, skersmens, o pakraščiuose maži dubenėliai. Sriuba buvo pilama į didįjį

dubenį, o iš jo kiekvienas išsipildavo į savąjį. Nuo ilgo vartojimo stalas išsiriebaluodavo, net pajuoduodavo,“ – vaizdžiai surinktuose prisiminimuose apibūdina J. Petrusis. Prie tokio stalo sėdėti ir valgyti teko ir mažajam Jonukui.

Visuose istoriniuose šaltiniuose rašoma, kad J. Katelė gimė 1831 m. sausio 13 dieną. Gimimo data nesutampa su Kupiškio bažnyčios krikšto metrikų įrašu: „1831 m. sausio 1 d. Palėvenėlės kapelionas Mykolas Vyževskis Jono vardu pakrikštijo Kazimiero ir Salomėjos Petruilytės sūnų. Krikšto tėvai – Simonas Blička ir Barbora Jurgio Katelės žmona“. Tai pirmas įrašas 1831 metais. Be abejo, J. Katelė gimė 1830 m. gruodžio pabaigoje, pakrikštytas 1831 m. sausio 1 d., o sausio 13 d. nustatyta remiantis Grigaliaus kalendoriumi. Tokias išvadas padarė dr. Aldona Vasiliauskienė. Ši karališkųjų valstiečių šeima į mokslus išleido

keturis sūnus: Joną, Ambrazą, Jackų ir Jurgį. Beveik kiekvienas apie kunigą J. Katelę rašantis žmogus mini išsireiškimą: „Dirbti labai nenorėjęs. Mėždamas mėšlą, įbedavęs šakes į mėšlą ir šaukdavęs „Pondiev, persišk smertį“. Prieš daugelį metų bendraudama su panemunėliete Genovaite Vaičionyte-Kreiziene išgirdau, kad apie tai J. Katelė buvo pasakojęs jos tėveliui. Tai nugirdęs, Vaičionis raides mokėsi rašyti ant iškratyto mėšlo.

Apie 1845 m. baigęs Kupiškio pradžios mokyklą šešiolikametis J. Katelė pradėjo mokytis Panevėžio bajorų mokykloje. Motinos troškimo skatinamas pasirinko dvasininko kelią ir 1853–1855 m. mokėsi Varnių kunigų seminarijoje. „Per dvejus metus sėkmingai išėjęs reikiamą kursą, 1855 metų lapkričio 17 d. įšventintas į kunigus,“ – teigia V. Balčiūnas. Jauno kunigo mąstyme formavosi du požiūriai: lenkiškumas

Panemunėlio kapela

ir lietuviškumas. Tačiau nėra abejonės, kad šeimos aplinka, vyskupo M. Valančiaus veikla geriau inponavo jaunam kunigui. Jis pasirinko lietuviybę, neatsiejamą nuo religijos.

Pirmoji J. Katelės kunigavimo vieta – Naujamiestis Panevėžio apskrityje, vėliau dirbo vikaru Jūžintuose, Dusetose, klebonu ir administratoriumi Zarasuose. Manoma, kad į Zarasus jis buvo perkeltas padėti bendramoksliui Mykolui Skorupskiui pastatyti naują bažnyčią. Tuo metu Zarasuose vyko 1863–1864 m. sukilimas. J. Katelė lankė sukilėlius, klausė išpažinčių. Ypač jis išgyveno draugo kunigo M. Skorupskio tremtį į Sibirą.

Iki šiol nėra tiksliai žinoma, kodėl jam 1872 m. teko palikti Zarasus. Darome prielaidas, kad sukilimo rėmimas ir, kiek leido galimybės, pradėta vykdyti švietėjiška veikla lėmė iškėlimą į nuošalią, apleistą Panemunėlio parapiją.

„Žvarbų 1872 m. lapkričio mėn. vakarą prie Panemunėlio klebonijos sustojo lagaminų ir ryšulių prikrauti du vežimai. Apsirengęs pailgu milo paltu, briedkailių kepure, apie keturiasdešimties metų vyras kartu su vežikais nešė į vidų sunkius lagaminus,“ – rašo V. Laurinaitis.

Parapijiečiai labai domėjosi naujuoju kunigu. Žinojo, kad naujasis klebonijos šeimininkas – kupiškėnas, atvykęs iš Zarasų. Panemunėlio krašto žmonės nenujautė, kad naujasis kunigas suras kelią į beveik kiekvieno tikinčiojo širdis. Koks iš tiesų buvo kupiškėnas?

Juozas Otas Širvydas savo prisiminimuose rašo: „Stambaus kūno sudėjimo, greitos eisenos, malonaus akių žvilgnio, kuris ne į žemę rėmėsi, bet į toli spinduliavo, akyse vis pastebima kažkokia mistiška ūkana jį rodė amžiui nusistovėjusį, tvirtos valios pirmeivingą patriarchatą. Iš greitakalbės kalbos atrodė, kad jis

barasi, tačiau iš jo sielos veržėsi šiluma. Pirmąsyk nepažinodamas jį pasveikinęs tarėsi turįs reikalą su rūpestingu žmogumi, bet po keleto žodžių su sutiktu kun. Katelė pagauti kokį ypatingą tavo žodį, išsiveržia akies mirksniu jo vaiski šypsena, lydima garsaus juoko.“

Mokėjęs savyje suderinti rimtumą su humoru, kunigas sugebėjo be jokios specialiai paruoštos pedagoginės metodikos išmokyti visą parapiją skaityti ir rašyti, suteikti ne tik tikybos, bet ir matematikos, istorijos, geografijos žinių. Gebėjimas išgirsti ir suprasti kiekvieną leido pasiekti tokių puikių švietimo darbo rezultatų.

J. Katelei atvykus į Panemunėlį, parapiinės mokyklos jau nebebuvo. Iki to laiko vaikai dvarininkaičių Jadvygos ir Bronislavos Stravinskaičių slapta buvo mokomi įvairiuose miestelio pastatuose. 1867 m. buvo įsteigta rusiška mokykla. Mažai kas čia mokėjo skaityti ir rašyti.

Pirmiausia, turėdamas tikslą geriau pažinti žmones ir tęsti vyskupo M. Valančiaus priesakus, kunigas įvedė gegužines pamaldas. Jų Panemunėlyje anksčiau nebuvo.

Judinti parapiją iš kasdienybės jis pradėjo po pusantrų metų buvimo Panemunėlyje. Kasdien pradeda lankyti žmones parapijos sodžiuose, pats ima juos mokyti. Per šventas mišias sakomi pamokslai – pirmas kelias į parapijonų širdis. Tik į pamokslą pabaigą, kai baigdavo praktiškus pamokymus apie ūkį ir švarą, jausmingu balsu susikaupęs liepdavo tėvams mokyti sūnus ir dukras.

J. O. Širvydas teigė: „Iš to pasidarydavo kaip ir antroji jo pamokslo dalis, kuri būdavo labai įdomi. Jo laikomos pamaldos bažnyčioje būdavo neilgos dėl to, kad, neturėdamas kito kunigo, jis pats skubinosi anksčiau pasiliuosuoti nuo bažnyčios ir pradėti kitas pareigas – mokytojo. Po pamaldų, arbatos išgėręs, kąsnį kandęs, sėsdavo vežiman ir važiuodavo po kaimus. Čia jis lankė savo mokyklas. Nuvažiavęs pas kurį prielankesnę ūkininką, sukviisdavo jaunimą, ypač merginas ir užveddavo savo „klasę“. Nuveddavo pats popieriaus, rašalo, plunksnų. Iš pradžių dalydavo dovanai, bet paskui duodavo tik biedniams. Pirmamokslio ėmėsi mokyti ir gabiausius parapijiečius, kurie tapo jo pagalbininkais švietimo srityje – vadinamaisiais daraktoriais, knygų perrašytojais. Trūko vadovėlių – tai didžiausias vargas. Skaityti mokė iš paprastų elementorių, popieriaus lape pats išrašydavo pirmas raides.

Pavakarojimų sodžiuose metu buvo ne vien mokymai, kartu aptardavo bažnyčios reikalus, kviesdavo jaunimą dalyvauti chore, padalydavo išleistas knygeles, mergoms liepdavo iš linų kuodelių ploniausius siūlus suverpti, motinoms neleisti dukrų į karčiamas, mažiesiems būti paklusniems, o visiems – Dievą mylėti. Po

5

Den 13 turim ir 5 skaras, beeriu den 16 turim ir 10 skoru. Kiek isz wis a padawie skoru?

14. Szopawonius mienokart rupita antio dan 6 4 pirus 3 sikelus 5 gorcius ir 3 kwortas ir 5 kwatorkas, kilo kart 7 9 pirus 5 sikelus 7 gor. 5 kwort. ir 2 kwatorkas. Kiek isz wis a serzija griedu?

15. Kielawonikas isz wariowa wienu dien 4 milas 3 warstus 4 8 siels. beeriu den 4 milas 5 warstus 3 9 siels wius. Kiek pad wisas k. is denas in wariowa?

16. No Panemunela Bernolerskin 4 warstoj 5 4 siels wius 2 arsinas ir 2 4 coloj no Bernolerskia Prolisrkin 5 warstoj 4 8 siels. 1 arsinas ir 1 4 colu. Kiek bus isz Panemunela Prolisrkin?

17. Sunus kwejal bnehu 3 menses ius 12 dienu 3 adinas 4 4 minutes, Fouw 25 wnelejs 5 menses ius 7 dienu 5 7 minutes dougiou buwie nekajp sunuj. Kiek kweja wela kutas?

18. Tris anetgiotes pad gyvenimiu isz rasie po 12 ceu Librus ir po 16 arkwiciu popierious. Kiek wisas isz ras par sawa gyvenimiu?

19. Wiena gaspadine kweja 5 6 rusis, kilo 12 rusu den,

Jono Katelės faksimilė

kaimus paplito ne tik jo mėgstamiausia daina „Karvelėli, paukštužėli“, bet ir A. Vienažindžio, A. Strazdo, o vėliau ir A. Baranausko dainos.

Lietuvybei išsaugoti kunigas J. Katelė sugalvojo įvairiausių gudrybių.

Buvęs Panemunėlio parapijos vikaras Povilas Dogelis prisimena: „Prie pirmos komunijos nemokantys rašyti ir skaityti nebūdavo prileisti, eidamas prie pirmos komunijos vaikas turėdavo atsivežti savo ranka pasirašytą sąsiuvinį. Kas iš Panemunėlio parapijos jaunimo išeidavo į kitą parapiją, tų visų

Katelė veddavo sąrašą. Sudariusias šeimas kontroliuodavo, ar moko savo vaikus rašto. Motinos, išėjusios iš kun. Katelės mokyklos, būdavo verčiamos savo vaikus mokyti. Čia ir policija nieko negalėjo padaryti. Žinomus Lietuvoje veikėjus: Juozą Kubilių, Marcėlę Kubiliūtę, Juozą Bieliūną turime tik iš jų motinų, išėjusių Katelės mokyklą.“

Ypač buvo sunku mokyti tarnams, nes jie nuo darbo atliekamąją nakties laiko valandėlę tegalėdavo skirti kunigo Katelės užduotoms pamokoms. Tarnų mokslą prižiūrėjo daraktorė Teresė Kupetytė.

Liko tokios jos užfiksuotos mintys: „Reikia žinoti, kad pradžioj mūsų rašymo nebuvo nei lapų, nei žvakių. Viena ranka turi balana degančia šviestis. Ir prikrenta ant popieriaus nuo balanės anglių, tai ir sudega, susipaišina. Viena ranka laiko šipulį ir šviečia, kita – rašo.“

Daugiausia skaityti ir rašyti vaikai ir jaunimas išmokdavo slaptose vargo mokyklose. Slaptos mokyklos buvo steigiamos tik patikimų parapijiečių namuose. Jų tinklas platus – Šetekšnų, Tindžiulių, Vilių, Moškėnų, Roblių ir kiti kaimai. Įsteigtas mokyklas lankė naktimis. Dienos metu tik mokinius tesukviesdavo, arba, kada, nuvykęs pas ligonį, dvasiškus reikalus atlikdavo. Mokymo laikas prasidėdavo vėlai rudenį ir pasibaigdavo anksti pavasarį. Mokslas būdavo išeinamas per trejus metus, o kai kuriuos mokydavo net keliolika metų. Besikuriančioms vargo mokykloms reikėjo daugiau vadovėlių, kitų mokymo priemonių. Gerardis kunigas kreipėsi į pasauliečius kunigus. Tuo būdu atsiranda kun. J. Žebrio „Geografija arba Žemraštis“, P. Matulionio ar dr. Spindulio „Aritmetikos užduotynas“ ir kitos knygos. Panemunėlio parapijos slaptose mokyklose nuo pat pirmos savo laidos – 1887 m. buvo naudojama Serafino Kušeliausko „Szkala dėl pavargėlių ir siratų“. Joje dialogo forma buvo aprašyta Lietuvos praeitis. Gerardis ėmėsi knygų perrašinėjimo. Kunigui talkino gabiausi, gražiai rašantys mokiniai, kitur besimokantys gimnazistai. Minima, kad klebonijoje jas perrašinėdavo Jonas Šarkauskas, būsimasis profesorius Povilas Matulionis, senyvas vargonininkas Silicas. „Nuo rašymo Silicui net pirštai sulinkdavo“. Gerardis gerai išmanė matematiką. Pasakojama, kad jau privažiavus sodžių, į trobą įėjus liepdavo išspręsti uždavinį.

Buvusios vienos Vilių kaimo mokinės dukra Pekšienė savo motinos pasakojimo neužmiršo iki senatvės: „Vilių kaime mokykla buvo Marcijonų gryčioje. Toje vietoje stovi senas kryžius. Mokydavo tik sutemus. Langus užtiesdavo drobinėmis užuolaidomis. Apie kunigo atvykimą pranešdavo patikimi žmonės. Tik atidarius duris žilagalvis kunigas liepdavo mintinai išspręsti uždavinį „Septynios katės“. Lėtai pradėdavo sakyti: ėjo septyni ubagai, kiekvienas nešėsi po 7 terbas, o tose terbose sėdėdavo septynios katės, o tos katės turėdavo dar po septynis kačiukus. Kiek terbose buvo kačių ir kačiukų. Mano mama greitai išspręsdavo šį uždavinį.“

Ne visi parapijiečiai mokslą laikė reikalingu. Pavyzdžiui, Moškėnų kaimo seniūnas Jonas Janonis ir to paties sodžiaus siuvėjas suplėšydavo duotuosius popierius, vadovėlius, išsklaidydavo sodžiaus vaikus. J. Katelė nedraudė leisti vaikų ir į rusų mokyklą. Tik stengėsi, kad jie ten patektų jau pasimokę ir prasilavinę, įgiję lietuviškos dvasios ir nuovokos, kuri apsaugotų juos nuo rusiško raugo. J. Katelė mokė ir rusų mokyklą lankančius vaikus. Mokslas nenutrūkdavo ir vasarą. Dainavimo pamokos prasidėdavo špitolėje, o vaikų katechizacija, tikiybiniai ir šiaip pašnekėsiai su jaunimu – šventoriuje ir klebonijos sode. Panemunėlio parapijoje kunigo J. Katelės ir jo bendraminčių dėka neliko beveik nė vieno sodžiaus, kur nebūtų buvę slaptos mokyklos. Apie 1900 m. skaityti ir rašyti čia buvo pramokę beveik visi.

Jono Šliūpo prisiminimai apie to meto įvykius: „Už tokį darbą nekurie kvailiai laikė kunigą už beprotį. Bet nuomonės visur atsimainė, kada parapijoje pasklido daugiau šviesos. Aš pats tyrinėjau 23 merginas ir apie 20 vaikinų laike savo ten apsilankymo ir pamačiau savo akimis, ko

Lietuvoje nebuvau niekur kitur to regėjęs: jaunuomenė žinių turėjo tiek, kiek gimnazistai, parėję 3 klases. Tai yra pavyzdys, ką gali vienas žmogus atlikti net prie sunkiausių priespaudos aplinkybių, jeigu tikrai pasišventęs yra dėl žmonių labo.“

Švietėjiška veikla buvo neįmanoma be lietuviškų knygų. Knygnešių veiklą kunigas pradėjo organizuoti kartu su slaptu mokymu. Patikimų žmonių ratą jis turėjo nuo Zarasų laikų. Be abejo, Panemunėlio negalėdavo aplenkti Kazimieras Ūdra, Jonas Šemeta, Vincas Kazlauskas. Atvykę knygnešiai pirmiausia užėdavo į kleboniją. Klebonas slaptos literatūros savo bibliotekoje nelaikė. Daugiausia knygų buvo slepiama klebonijos palivarke Naujikuose. Patyrus, kad rusų žandarai taisosi daryti kratą, knygos būdavo užkasamos žemėje, išmėtomos po apylinkę, padedamos kaimyninių sodžių daržinėse. Reikalui esant jas slėpdavo klebonijos rūšio akmeninės sienos skylėje, pirtyje, Nemunėlio pakrantėse įrengtose slėptuvėse. Knygas platinė ir slėpė K. Bulovas savo parduotuvėje. Knygnešiai rinkdavosi dvaro kumetyne pas knygnešį Justiną Gylį. Iš ten visi atėjusieji pasiimdavo knygas. Knygos iškeliaudavo į Kupiškį, Skapiškį, Rokiškį, Jūzintus, Kamajus, Obelius ir t. t.

Kumetyne gyveno ir knygnešys Šukys. J. O. Širvydas prisimena: „Pas knygnešius pirmiausia kun. Katelė klausdavo vadovėlių, paskui peržiūrėdavo visų jų bagažą ir pirkdavo visokių jo dar nematytų knygelių bei laikraščių. Perskaitęs pas save nelaikydavo, bet perduodavo savo ištikimiems žmonėms. Vėliau, kai per mano rankas atėdavo Amerikos laikraščiai „Vienybė lietuvininkų“, „Apšvieta“ ir „Varpas“ su „Ūkininku“, tai jis pirkdavo, godžiai perskaitydavo ir man vėl sugrąžindavo, kad pervesčiau kokiems inteligentams, moksleiviams, studentams.“

Jono Katelės atminimo šventė

Negalima nepaminėti jo paties mylimiausio bendražygio Jono Šarkausko. Tai buvo kunigo išaugintas, išmokytas, įdomios galvos žmogus. Turėdamas labai gražią rašyseną, klebonijoje perrašinėjo vadovėlius, tvarkė kunigo biblioteką, slėpė ir platino knygas Šeduikiškio kaime, netoli Kavoliškio. Jo sumąstymu buvo nukasti Nemunėlio upės šlaitai ir pasodintas sodas, tvarkomas ir prižiūrimas bitynas.

Visuose švietimo pagalbos darbuose nepralenkiamos ir atsidasavusios buvo daraktorės Teresė Kupetytė, Karolina Jagaitė, Elena Mekuškaitė, seserys Čypaitės. Tautiška vietos visuomenės ir atvažiuojančio jaunimo veikla pranoko paties kunigo lūkesčius.

Iš Mintaujos gimnazijos kartu su mylimiausiu kunigo mokiniu, būsimuoju viltininku, Lietuvos pažangos partijos nariu Juozu Kubiliumi atvykdavo vikaras J. Tumas, poetas, lietuvių kalbos mokytojas

J. Jablonskis, mokiniai A. Smetona ir J. Tūbelis. Čia dažnai lankėsi poetas Maironis, J. Basanavičius, A. Jakštas-Dambrauskas, M. Rōmeris, A. Vienažindis. Karšti pokalbiai, diskusijos, vienas kito išklausymai vyko klebonijos valgomajame. Prie arbatos puodelio buvo aptariami įvairūs lietuviybės klausimai. Didelių vaišių niekas neruošdavo, kad nesulauktų nepageidaujamų svečių. Vaižgantas A. Jakštui-Dambrauskui laiške rašė: „Čia lankosi vienaširdžiai“.

„Dar prisimenu apsilankymą mūsų gramatikos tėvo Jono Jablonskio, taipgi Antano Smetonos, tuomet, rodos, dar tik studento, dabar mūsų Respublikos prezidento, su juomi tuomet jauno kunigėlio Juozo Tumo, vėliau garsingo Vaižganto. Kalbos ėjo apie sudarymą stipraus fondo raštams leisti užsienyje. Smetona rimtai kalbėjo savo žinomumu gražinokalbės stiliumi, gi kun. Tumas karščiausiai, ėjo iš kampo į

kampą rankas gniaužydamas: „Vot jūs dabar miegate, jums tingu nešti tarp žmonių šviesos žiburius. Bet atminkit, kada ateis kiti, kurie šitą žiburį atneš, – bet tai bus žiburys jūsų degančių klebonijų gaisro. Kunigas Tumas lyg pranašas įspėjo būsiantį Rusijos imperijos gaisrą po 1917 m. Kun. Katelė to vaksijimo klausėsi, jie abu žinojo, kad yra šimtai nematomų klebonijų, kurios atgimstančia Lietuva netikėjo, o ne kun. Katelė, kuris visą savo turtą aukojo ant Lietuvos aukuro.“

Juozo Tumo apsilankymai įnešė naujos lietuviybės skleidimo šviesos. Jis čia susidraugavo su kunigo brolio sūnumi Juozu Katele. Bendraminčiai sumastė įgyvendinti dar vieną gudrybę. Tumas dažnai priekaištaudavo už lenkiškai skaitomą Evangeliją, giedamas giesmes. Tuo metu bažnyčioje lenkiškas „gadzinkas“ giedojo dvaro šerikas pritariant vargonams. Svečio karštos kalbos neliko be atsako.

Die 19 gbris Jenu qui supra Benedixi Matris inter Martinum Romani
 Grabaroffi juvenem et Agatham Mudyshoffia de loco Romovoli
 Die 23 gbris Jenu qui supra Benedixi Matris inter Martinum Romani
 Grabaroffi et Al. Grabaroffi ambo de Madyuce. —

Januaris 1893.

Die 20 Januarij Ego Martinus Dyrkovicus Cur Thyrus Sene
 dici Matris inter Josephum Mekoia juvenem et Will. Dyrkovicum
 Par. Doboczi. et Johann. Japhicenciusius in Urbe de Villa Mar
 in Jibi Par. Thyrus. —

Die 24 Jenu qui supra Benedixi Matris inter Josephum Cur
 lea Kathanianam Madyshoffia vicum de Kafacy.

Eodem die Benedixi Matris inter Bartholomeum Braszoffas vicum
 am et Kathanianam Japhicenciusius de Logier. —

Eodem die Benedixi Matrimonium inter Adamum Probu
 tas de Kuyfibi et Kathanianam Karsadivicia de Ppance. —

Die 3 Februarij Benedixi Matris inter Thomam Lencius juvenem
 de Grahovoy... et Adamum Janafyeci de Kafance. —

Et eodem Jenu qui supra Benedixi Matrimonium inter
 Johann. Kattel's juvenem et Kathanianam Ledaltonam
 vic. ambo de Savoyui. —

Lapas iš kunigo Jono Katelės pamokslų knygos.
 Rankraštis saugomas Vilniaus universiteto bibliotekoje

Juozas Katelė dienoraštyje vaizdžiai aprašo netikėtus pasikeitimus šv. mišių metu: „Sukviečiau visus giedorius ir išpėjau, kad atsineštų lietuviškas „valandas“. Pradėjus giesmes giedoti dvaro šerikas labai nustebė ir užgesinęs žvakę pasišalino nuo vargonų. Šį sumanymą bendraminčiai slėpė nuo kunigo J. Katelės.“ Sugalvota rengti lietuviškus slaptus vakarus. Gal atėjo žinia iš Peterburgo, kur toks vaidinimas buvo įvykęs 1892 m. Ūso bute? Gal į Piterį buvo nuvykusi daraktorė Elena Mekuškaitė ir atnešė šią žinią?

Šiame naujame sanbūryje sukosi ir Vaižgantas. J. Katelė ir jo bendraminčiai suprato, kad „lietuviški vakarai“, kuriuose yra atkuriamas kiekvienam sodžiui žinoma ir juntama aplinka, naudojant paprastą šmaikštų „kvepanti lietuvišką žodį“, yra prieinama ir suprantama net nemokančiam skaityti ir rašyti. Slapti vaidinimai buvo tarsi tautos sąmonės akcija.

Pirmasis slaptas vaidinimas Panemunėlio apylinkėse įvyko 1893 m. vasarą Naujikų palivarke. Buvo suvaidinta J. Tumo pjesė „Nepadėjus

nėr ko kasti“. Šią pjesę dar rankraštyje J. Katelei pasiūlė J. Tumas. Pavadinimą jis išgirdo satyrinėje kupiškėnų dainoje pirmosios viešnagės metu savo vyresniojo draugo gimtajame Suvainių kaime. Personazai tikri – Svėdasų miestelio gyventojai ir jų nuotyčiai. Spektaklių vyko daug ir įvairių. Jų išlaidas apmokėdavo pats kunigas. Spektakliuose lankydavosi dvaro šeimininkas Kazimieras Sventeckis.

Panemunėliečiai kartu su savo geradariu vien slaptų vaidinimų rengimu nesitenkino. J. O. Širvydas savo prisiminimuose teigia: „Taip va, mes turėjome Panemunėly slaptą draugiją „Žvaigždė“, kurios nariai rinko Lietuvos tautosaką ir siuntinėdavo dr. J. Basanavičiui Bulgarijon. Kunigas Katelė žinojo ir gerbė šią draugiją. Susirinkimai vykdavo mano bute. Be to, kunigas prisibijo, kad rusų valdžia mūsų kada neužkluptų. Labai daug prie „Žvaigždės“ veiklos ir slaptų vaidinimų organizavimo prisidėjo viltininkas Juozas Kubilius.“

Istoriniai šaltiniai atskleidžia, kad Maironiui su kun. J. Katele teko artimai bendrauti nuo 1906 metų. Spėjama, kad klebonijos rūmė gimusi trilogijos „Kęstučio mirtis“ I dalis. 1933 m. K. Styra straipsnyje „Klajūno kelias“ papildė faktus apie kitas Maironio viešnages Panemunėlyje. „Dainius čia kartais praleisdavo atostogas pas kleboną kun. J. Budriką, yra savo rankomis aptvėręs didoką – lanko išvaizdos darželį, kuris yra kieme prieš kleboniją... Tame darželyje paliai tvorą yra nemažos vyšnelės, kurias Dainius yra sodinęs. Jo rankomis yra nukarpytos liepos, kurių smulkios šakos dabar sudaro klebonijos kieme malonų pavėsingą taką. Tebėra dabar į Rokiškio pusę viena eglė, po kuria poetas mėgo sėdėti ir rašyti eiles.“

Pasak K. Styros, Maironio nurodymu bažnyčios sienos, pilioriai

ir skliautai išdažyti raudonų ir baltų plytų juostomis. Tai esąs vienas Petrapilio cerkvių dekoravimo pavyzdys.

Kaip vieną iš svarbiausių J. Katelės asmenybės bruožų galima išskirti meilę knygai ir mokslui. Jo bibliotekoje buvo lenkų, rusų ir vokiečių klasikų veikalų. Žmonės dažnai jį matydavo su knyga rankoje sėdintį akacijų ir liepų alėjoje. Kunigas J. Katelė nesuprato „Aušros“ idealų, nors jo straipsnis apie poetą A. Strazdą, M. Davainio-Silvestraičio į lietuvių kalbą išverstas, su jo parašu buvo išspausdintas „Aušroje“. Jis yra pirmasis poeto A. Strazdo biografijos ir poezijos tyrinėtojas. Bibliotekoje būta kelių Strazdo, A. Baranausko, Vienažindžio eilėraščių rinkinių, autorių ranka rašytų rankraščių.

Klebonijoje netrūkdavo įvairių susibūrimų visais metų laikais.

„Man rodos, kad klebonijos virtuvėje virdulys niekad neužgesdavo ir jo giminaitė Elžbietai nuolatos jį prisieidavo nešioti iš

virtuvės valgomą ir atgal, nes svečių niekad netrūkdavo. Prie stalo kun. Katelė sodindavo aukštus ir žemus, tolimus ir artimus. Dažnas parapijonas, atėjęs su reikalu, jei tik kun. Katelė laiko turėjo, buvo sodinamas bet kuriuo metu... Dvarponiai irgi jį gerbė, patys jį lankydavo ir pas save kviesdavo, tik jis dėl nesibaigiančių darbų nelabai kur važiuodavo. Jiems nepatikdavo jo skleidžiama „litvomanija“. Tačiau arčiausias Panemunėly buvęs dvarininkas Kazys Sveteckis, nors ir lenkas, bet apsišvietęs žmogus, kun. Katelės padėtį suprato ir jį gerbė. Su tuo tai kun. Katelė dažnai sueidavo,“ – prisimena O. J. Širvydas. Šis dvarininkas neskundė žandarams, leisdavo rengti slaptus vaidinimus dvaro pastatuose, finansiškai rėmė bažnyčių ir t. t.

Buvęs vikaras P. Dogelis suprato, kad skaitymo vakarai ne šiaip sau užgaida. Į šiuos vakarus kunigas kviesdavo parapijos inteligentiją ir praprususį jaunimą. „Skaitymo vakaras būdavo kasdieną su maža

išimtimi. Šeimininkė Elžbieta kviečia vakarienes, visi susėda prie stalo. Privalgai, arbatos prigeri. Klebonas iš savo didelės bibliotekos ištraukia knygą, duoda ją man ir sako: „Paskaityk balsiai“. Na, ir skaitai. Jeigu klebonas ko neišgirdo, liepia pakartoti. Pasitaiko žodis nesuprantamas, žiūri į enciklopediją. Kartais tave sustabdo, ir pats, ką žino iš galvos, dar prideda, paaškina. Tie skaitymai, ypač rudens ir žiemos vakarais, užsitęsavo kartais dvi ir tris valandas. Reikėdavo nemaža kantrybės skaityti. Užtat klebonui labai įtikdavau ir pats didelę naudą su klausančiais turėdavau. Vasaros metu, kai suvažiuodavo jaunimas, skaitymai būdavo sutrumpinami, nors tai klebonui ne visai patikdavo...“

„Šiltuoju vasaros metu klebonas jaunimui rengdavo pasilinksminimus. Juose ir mano asmuo pasireikšdavo. Kompanija būdavo tikrai marga. Bronislava Katelyčia skambina fortepijonu, pašto viršininkas Veresovas griežia vienu smuiku, Juozas

Buvusios sodybos vaizdas

Katelė antruoju, jaunimas dainuoja arba klauso,“ – rašo P. Dogelis. Susidragavęs su pašto viršininku Veresovu, kunigas išvengdavo kai kurių žandarų patikrinimo.

Brolėnui Juozui Katelei baigus mokslus Rokiškio R. Lymano muzikos mokykloje, kunigas sumąstė įkurti bažnyčios chorą ir orkestrą. Savo dienoraštyje brolėnas rašo: „Tai buvo linksmi ir malonūs vakarai. Ypač prisimenu Šv. Elžbietos atlaidų pakermošes, kurios vyko klebonijos sode, vyšnių sodelyje. Apsuptas jaunų susipratusių ir veiklių padėjų, atvykusių iš netolimų parapijų kunigų, pats jautėsi laimingas, patenkintas. Stygų orkestras groja Vienožinskio „Mazurką“, arijas iš „Pikų damos“, įvairius romansus, liaudies dainas. Čia buvo neapsieita be mėgstamiausios kunigo dainos „Karvelėli, paukštužėli“.

Pašto viršininkas Veresovas negalėjo vienas apsaugoti nuo kratų ir patikrinimų. Kunigui beveik visada pavykdavo išsisukti. Skaitydami vikaro P. Dogelio prisiminimus sužinome, kad mokytojas Kreinis buvo bjauriausias rusintojas. Jis įvedė mokiniams rusišką uniformą – bliuzes, diržu perjuosiamas ir ant kairio peties susegamas. Pastebėjęs nešiojant ant krūtinės škaplierius ar rožinį, pašiepdavo ir drausdavo.

„Iš savo uolumo Kreinis ateina į kapelionio tikybos pamoką ir klauso. Tik staiga pakeltu balsu surinka: „Čia poterius privalai mokyti rusiškai!“ Aš jam sakau, kad aš privalau mokyti poterius tokia kalba, kokia jie namie kalba. „Ne, nevalia mokyti kitaip kaip rusiškai! – rėkia mokytojas. Aš tuomet už kepurės ir su mokykla atsisveikinau,“ – tęsia savo prisiminimus P. Dogelis.

Vikaras nuvyko pasiaiškinti vyskupui Paliulioniui. Vyskupas patarė tėvams rašyti skundą gubernatoriui, kad mokytojas skriaudžia vaikus.

„Taip ir padariau. Užsikūrė gaisras. Atvyksta Panemunėlin švietimo ministerijos atstovas ir gubernatoriaus pasiūstas ispravnikas. Tardo mokytoją, valsčiaus viršaitį, skundą parašiusius žmones. Šaukiama visa valsčiaus sueiga. Klausia: Ar geras jūsų mokytojas?“ – „Ne, negeras, mes jo nenorime“. Ispravnikas sako:

Katelių kapavietė

„Leiskite vaikus į mokyklą, jei neleisite, aš jus bausiu“. „Kai kunigo nėra, nereikia mums mokyklos!“ – šaukia žmonės. Parapijiečiai savo vieningumu įrodė, kaip stipri ir nenugalima jėga yra religija, sujungta su patriotizmu.“

Amžinoji kunigo J. Katelės dovana parapijiečiams 1898–1911 m. statyta neogotikinio stiliaus bažnyčia. Naujos bažnyčios statymo vietą parinko 1897 m. iš Obelių

atvykęs dekanas. Pagal architekto Florijono Vyganovskio projektą iš vietoje išdegtų raudonų plytų iškiilo Lenkijos uniją simbolizuojanti bažnyčia. Statybų vertė – 34 965 rubliai. Popierinių popierėlių labai trūko. Kol dar galėjo, pats kunigas J. Katelė, vėliau vikarai važinėjo po parapiją ir rinko lėšas. Viskas buvo rašoma vyskupijos duotoje aukoms rinkti knygoje. Bažnyčios statymą palengvino Tindžiulių kaime buvusi „plytničia“. Jos sargas ir tvarkytojas buvo J. O. Širvydas. Iš vietinių žaliavų čia išdegamos raudonos plytos arklių vežimais buvo vežamos į statybvieta. Spėjama, kad bažnyčia pastatyta iš 1 milijono plytų.

1911 m. gegužės 8 (21) d. atvykęs gubernijos architektas Nikolajus Andrejevas apžiūrėjo naują bažnyčią. Buvo surašytas aktas ir leista ją eksploatuoti.

Matyt, įrengus Didįjį altorių, Panemunėlio naująją bažnyčią 1911 m. rugsėjo 17 (30) iškilmingai pašventino prelatas Maironis. Jos tvarkymo darbai truko iki 1933 metų.

Nespėjo parapijos geradaris savo sumanyto perlo viduje atlaikyti pirmųjų šv. mišių. Į statybos darbus galėdavo pažvelgti tik pro klebonijos *salkos* langus.

Nuo 1904 m. J. Katelės sveikata nuolat silpo. 1906 m. liepos 2 d. parapijiečiai iškilmingai atšventė jo kunigavimo 50 metų sukaktuves. Vyskupas M. Paliulionis pakėlė kunigą garbės kanauninku.

Prieš sumą procesija nuėjo į kleboniją sutikti jubilato ir nuvesti į bažnyčią... Priėjęs prie altoriaus, jubilatas atsiklaupė, o dekanas uždėjo jam ant galvos iš rozmarino nupintą vainikėlį, ženklą nekaltybės, ir padavė jį rankas lazdelę su nedidele viršuje kryžiovone. Jubilatas laikė sumą asistuojamas kunigų.

Mokiniai iškilmių metu įteikė ypatingą dovaną. Apsilankiusiam Mykolui Brenšteinui kunigas J. Ka-

telė parodė raudona oda, paausuo-
tais kraštais įrištą knygą (albumą).
Joje buvo kelių šimtų parapijiečių
eilėmis ir proza ar vien tik užra-
šytais vardais, pavardėmis išreikšta
pagarba bei padėka savo švietėjui
ir dvasios vadui. Jis tuomet svečiui
pasigyrė ir kita dovana: sidabrinio
plunksnakočiu, įteiktu pirmosios
Rusijos dūmos atstovo Juozo Ku-
biliaus už jo motinos mokymą.
„Aštuntą vakaro p. K. Sventeckio
daržinėje buvo „pataisytas“ gražus
pasilinksminimas. Programa buvo
labai įvairi.

Choras tai ištikro gražiai pasiro-
dė. Balsų labai gražių, lietuviškuose
tautiškuose rūbuose. Iš jų visų la-
biausiai atsižymėjo savo išskirtinumu
ir skardžiu balsu tenoras Felicija
Bėliūnaičia.

Ką choras dainavo, sunku at-
siminti. Pamenu tik šias dainas:
lietuviškas himnas „Eina garsas
nuo rubežiaus“, „Kur bėga Šešupė“
himnas.

Buvo dar ir muzika. Reikia čia
atiduoti pagyrimą J. Katelei, kuris
sutaisė arkiestrą, griežta net iš natų.
Galim iš to džiaugtis ir jiems lin-
kėti pasisekimo, o garbingam kun.
J. Katelei sakyti ačiū,“ – 1906 m.
publikuota iškilmų ištrauka laikraš-
tyje „Lietuvos žinios“ patvirtina
lietuviybės išsaugojimo laimėtą karą
su carine Rusija.

Tada besilankydamas Panemu-
nėlyje M. Brenšteinas pirmą kartą
pamatė ir išgirdo grojant tikrą
liaudies kanklininką, kun. J. Kate-
lės pakviestą į vakarą iš Tindžiulių
kaimo.

Paskutiniaisiais gyvenimo metais
kun. J. Katelė mažai vaikščiojo, be-
veik neišlipdavo iš lovos. Šeimnininkė
Elžbieta Katelytė nenorėjo prie jo
leisti visų norinčių lankyti. Tačiau
geradaris yra sakęs: kol nors vienas

pirštelis krutės, jis savo pareigų
neatsisakysiąs. Jis labai laukdavo
ateinančių vaikų. Vaikai Elžbietos
būdavo pavaišinami bandelėmis,
saldainiais.

Kai bažnyčią statė, J. Katelė
sakydavo: „Ei, vaikai, ateikit plytų
paduoti meistrams, kur bažnyčią
stato.“

Kunigą slaugė giminaitė J. Ka-
telytė-Januškienė. Jos dukra Elena
Gurklienė pasakojo: „Kai buvau
maža mergaitė, kartu su mama prieš
dėdės mirtį gyvenome Panemunė-
lyje. Mamytė prižiūrėjo sergantį
tėvelį. Gražios gegužės 8 d. 1908 m.
dienos pavakarę, atbėgę iš klebo-
nijos sodo į vidų, išgirdome visus
raudančius. Mama priglaudė mane
prie sijono ir tarė, kad nebėra mūsų
geradario.“

„Suskambo graudūs laidotuvių
varpai, kviesdami atiduoti miru-
siajam seneliui paskutiniąją, tikrai
užpelnytą pagarbą. Į laidotuves
susirinko ne tik apylinkės žmonės –
suvažiavo daugelis iš tolimųjų vie-
tų. Rodosi, tą dieną vien ramybė
ir gili padėka visų širdis turės pri-
pildyti,“ – rašo savo monografijoje
V. Bičiūnas.

Vienas kunigas bažnyčioje nei-
giamai įvertino J. Katelės darbus. Jo
draugas kunigas Skorupskis atrėmęs
priekaištus ir su ašaromis išdėstęs
nuopelnus. „Jis sakęs rožem apdėjo
Panemunėlio pakraščius.“ Verkusi
visa parapija.

Rytų Aukštaitijos svieto budin-
tojas palaidotas Panemunėlio Šv.
Juozapo Globos bažnyčios švento-
riuje. Atrodo, kad ilsėdamasis savo
vietoje žvelgia į paties pradėtos
statyti bažnyčios bokštą, tekantį
Nemunėlį, prie jo augantį sodą,
kleboniją. Savo darbščia ranka lai-
mina prie jo kapo stovintį kiekvieną
tikintį žmogų.

Mirus kunigui J. Katelei, svar-
biausias jo turto pardavimo objek-
tas – biblioteka. „Tai buvo didelis
įvairaus turinio knygų rinkinys,
sutalpintas penkiose didžiulėse
spintose. Daug knygų nupirko Gai-
delių dvaro savininkas Vaitkevičius.
Kitos buvo išgrobstytos. Likusių
knygų nesugebėjo išsaugoti po jo
čia dirbę kunigai Jonas Budrikas ir
Kazimieras Mockus. Už šį palikimą
jo ilgametė šeimnininkė Elžbieta Ka-
telytė apmokėjo apie 1200 rb dėdės
skolų. Pardavus likusį turtą, buvo
sumokėta 600 rublių.

Kiekvieną gyvenimo laiką šios
parapijos geradaris panaudojo čia
besilankančių žmonių suvokimui,
kad gimtoji kalba yra kertinis tautos
išlikimo pagrindas.

Jo bendražygiai sumanė pastatyti
paminklą. Paminklo statymą vilkino
kunigo J. Budriko nuostata. Tada
darbams ėmėsi vadovauti dvarinin-
kas K. Sventeckis, kuris jį pastatė
beveik savo lėšomis. Šalia lietuviško
užrašo „Jis buvo Dievo ir žmonių
mylimas, jojo atmintis palaiminta“,
kitoje pusėje tas pats tekstas užra-
šytas lenkiškai.

Panemunėlis – fenomenali para-
pija. Taip ją pavadino švedų kilmės
kultūros tyrinėtojas M. Brenšteinas,
pamatęs čia nuveiktų darbų pase-
kmes.

Panemunėliečiai saugo ir sklei-
džia jo atminimą. Atvykite į Pa-
nemunėlį, pamatykite caro laikų
lietuviybės skleidimo židinį po atviru
dangumi, sužinokite, koks tai buvo
didis žmogus. Tikrai pritarsite jo
mokinės Ž. Kupetytės žodžiams:
„Oi, saldu gardu apie jį kalbėti.“

Dėl gražiausios gamtos dovanos –
savosios kalbos – jis paaukojo visą
gyvenimą. Kunigo J. Katelės žodžiai:
„Lietuviškas žodis kvepia“ tampa
lietuviybės ir laisvės pagrindu.

Lietuvybės sergėtojas Stasys Naginskas

RITA VISKAITIENĖ

Rokiškio Juozo Keliuočio viešosios bibliotekos
Informacijos ir kraštotyros skyriaus vedėja

Lietuvybė ir lietuvių kalba – tai svarbiausia, ką mes, lietuviai, turime. Skaudu, kai paminamos visos per amžius kaupotos mūsų tautos vertybės. Vis labiau įsibėgėjant globalizacijai, pasaulyje įsitvirtina masišiausios kalbos: anglų, ispanų ir kinų. Liūdna, kad mokydami pagrindines kalbas, žmonės vis mažiau dėmesio skiria savo gimtajai kalbai. Masinė emigracija, vis labiau įsigalinti vakarietiška kultūra dar labiau komplikuoja lietuviybės padėtį, už kurią taip kovojo daugybė kartų. Akivaizdus pavyzdys – knygnešiai, rizikuodami savo gyvybe, nešę lietuvišką spaudą savo tautiečiams. Lietuviybės idėjas skleidė ir daugybė XX a. pirmosios pusės inteligentų, savo veikla skatinusių nepamiršti gimtosios kalbos, mokyti jos augančią kartą.

Vienas iš tokių inteligentų buvo Stasys Naginskas. Kas gi tas Stasys Naginskas? Daugelį metų gyvenęs Rokiškyje kilme jis nėra rokiškėnas. Mintis dar kartą jį prisiminti kilo dėl to, kad 2020-aisiais minėtos jo 65-osios mirties metinės, o 2021 m. minime ir 130-ąsias jo gimimo metines. Taigi būsimasis pedagogas, poetas, spaudos darbuotojas, vertėjas Stasys Naginskas gimė 1891 m. vasario 17 d.

Stasys Naginskas – Rokiškio gimnazijos
vicedirektorius, 1935 m. Nuotr. iš Justos
Petronienės archyvo

Bružių kaime, Smilgių valsčiuje, Panevėžio apskrityje. Pagal dabartinę administracinę paskirstymą šis kaimas priklauso Radviliškio rajonui. Augo vienuolikos vaikų šeimoje. Tėvai jį vienintelį ryžosi leisti į mokslus: iš pradžių į Rozalimo pradžios, vėliau – Panevėžio realinę mokyklą. Mokydamasis jis įsitraukė į kultūrinę veiklą: pradėjo siuntinėti pirmuosius straipsnius, eilėraščius į leidinius „Aušrinė“, „Viltis“. Jis čia darbavosi ir lietuviybės labui:

vadovavo lietuviams moksleiviams, aktyviai veikė vertėjų būrelyje, rašė korespondencijas ir pan. Per vasaros atostogas rengė kaimiečiams vakarelius, kurių metu suvaidinta daugybė pjesių („Nepadėjus nēr ko kasti“, „Genovaitė“, „Marytė vargonininko dukterė“ ir kt.)

1911 m. S. Naginskas įstojo į Maskvos matininkų institutą, ruošėsi tapti inžinieriumi geodezininku. Kaip kažkada prisiminė jo dukra Elena Naginskaitė-Vajegienė, jaunuolį viliojo humanitariniai mokslai, tačiau baigęs realinę mokyklą su sustiprinta matematika, studijas galėjo tęsti tik panašaus profilio švietimo įstaigoje. Dar vienas motyvas galėjo būti ir finansinis: Maskvos institute mokama 300 rublių metinė stipendija. Atrodė, kad jo likimas jau nulemtas, bet, mokydamasis Maskvoje, jis susidomėjo kalbomis, klausėsi žymių mokslininkų paskaitų, konsultavosi su kalbininkais Jonu Jablonskiu, Kazimieru Būga, profesoriumi Nikolajumi Sokolovu.

S. Naginskas įsitraukė į aktyvią visuomeninę veiklą, pradėjo dirbti žurnalo „Aušrinė“ redakcijos nariu. Šį žurnalą leido Maskvos studentai, siekiantys telkti pažangiąją moksleiviją ir formuoti lietuvių inteligentiją, pajėgią spręsti tautos ateities

problemas. S. Naginskas buvo atsakingas už laiškų skyrių, pats daug rašė. 1917 m. su ekonomistu Petru Šalčiumi ir Draugijos užsienio lietuviams remti pirmininku Rapolu Skipičiumi redagavo „Santarą“ – žurnalą, kurio tikslas buvo vienyti ir šviesti. Jis buvo išrinktas ir Knygų leidimo komisijos sekretoriumi, kur teko ir korektoriaus, ir net redaktoriaus pareigos.

S. Naginskas siekė materialiai padėti tautiečiams, aktyviai dalyvavo Lietuvių draugijos aukštųjų Maskvos mokyklų studentams šelpti veikloje, taip pat kiekvieną mėnesį rengė literatūrinius vakarėlius, juos režisavo ir pats vaidino.

Kad jo interesų spektras buvo gana platus, rodo ir jo publikacijos įvairiuose leidiniuose, kita leidybinė veikla. S. Naginskas rašė straipsnius apie Mikalojaus Konstantino Čiurlionio kūrybą, pirmasis išvertė Jurgio Baltrušaičio eilių, parengė spaudai anksti mirusio Zigmo Gaidamavičiaus-Gėlės poezijos knygą, padėjo K. Būgai išleisti Jono Juškos žodyną, jame tikslino lietuviškus technikos mokslų terminus. Nenuginčijamas faktas ir tas, kad jis turėjo didelę reikšmę karinei terminijai.

Apie nenuginčijamą grožio pojūtį byloja ir kai kurios jo publikacijos dailės temomis, jo vertimai. Norėtusi pacituoti, kaip vaizdingai Naginskas išvertė V. Borič publikaciją, kur kalbama apie Čiurlionio kūrybą, kuri jį sugrąžina į jau dingusius vaikystės prisiminimus: „Bet šit stebuklas. Atgimė mano mažumės burtų pasaka, atgimė ir pražydo naujais žiedais, šlakstytais genijaus kūrybos šventimu. Čiurlionies dailė man sugrąžino pamirštąją dausą, atvėrė burtų kelią. Džiūgauju tais pačiais žyduojančiais sapnais, kvėpuoju tuoju pat nepaprastu nuostabumu, juntu tąjį pat begalinį, smengamą pasaulį, kur viskas virsta tylumos slėpinga muzika. Ir prieš žvaigždėtą ne šiojo

Adelės ir Stasio Naginskų vestuvinė nuotrauka. Vilnius, 1920 m. birželio 12 d. Nuotr. iš Justos Petronienės archyvo

Naginskai su dukromis Ieva ir Ale prie namų, 1940 m. Nuotr. iš Justos Petronienės archyvo

pasaulio gražumą, kiaurai matoma, nukrito tikrenybės kaukė, ir akys išvydo šalį su nebūtais mėnuliais, oro rykštėmis – nuostabaus pavidalo, pasakų tikrumo... Taip man atgijo jaunatvės pasaka...“¹

Gimtiosios kalbos kultūros puoselėtojas

Grįžęs po Rusijoje įvykusio bolševikinio perversmo į Lietuvą, S. Naginskas apsigyveno Vilniuje.

Visuomeninės veiklos nenutraukė ir grįžęs į Lietuvą: sekretoriavo Lietuvos mokslo draugijoje, dirbo Karo terminologijos komisijoje. Jam rūpėjo ne tik lietuviybė, bet ir Lietuvos valstybės kūrimas. Vilniuje jis bendravo su žymiais to meto visuomenės veikėjais Petru Klimu, Stasiu Šilingu, Petru Šalčiumi, Vydu, kitais valstybės kūrėjais. Apie glaudžius Naginskų ryšius su Jonu Basanavičiumi ir Mykolu Biržiška galima spręsti iš to fakto (Justos Petronienės žiniomis), kad jų vyresniosios dukros Ievos krikštatėviai buvo Jonas Basanavičius ir Marija Biržiškaitė.

Jis aktyviai bendradarbiavo lietuviškos periodikos leidiniuose: „Lietuvos žinios“, „Literatūros naujienos“, „Rytas“, „Tautos mokykla“, „Naujoji Romuva“, kur publikavo straipsnius aktualiaisiais lietuviybės klausimais. Po straipsniais pasirašinėjo ne tik savo vardu Naginskas S., Naginskas St., bet ir įvairiais slapyvardžiais: Pumpuras, Pumpuras S., Stasys Pumpuras, Simas Stūra, Nagas Stajė, Nagingasai Stajė, Nagmantas S., Nagmantas St., Negmantas St., S. Na-gas, Seniukas A., Skūstasai, Seniukas,

Rokiškio gimnazijos mokytojai, apie 1931 m. Naginskai sėdi šalia direktoriaus V. Grytės.
Nuotr. iš Justos Petronienės archyvo

Melagėlis Mikė, Nagas, Naginskas Stajė, Najas, Nakhinkhasai Stayė, Nak'ink'asai, Stajė, Visuomenis.

Naginskui labai rūpėjo, kad išliktų jo taip vadinta „gyvoji kalba“. Šią temą jis gvildena savo straipsnyje „Gyvoji kalba ir teorija“. Tai galima pailustruoti citata: „Gyvosios kalbos polėkis – tai kelionė su eržilais karštakraujais, o teorinė kalba – tai arklys nuramintas, nebe eržilas. Kaip praktikos gyvenime šalia eržilų prasimanėm ir arklius, taip ir kalbos srityje šalia gyvosios kalbos susidarom ir bendrinę kalbą. Iš čia kalbos skilimas: natūralioji kalba, savaiminiais dėsniais gyvenanti, ir dirbtinė kalba, teorijos normuojama. Iš čia ir „konfliktas“ tarp kūrėjo literato ir kalbininko normuotojo...“²

Naginskas kėlė dar ir kitas gimtosios kalbos išlikimo, jos taisyklingumo problemas nepaisydamas to, kad jo mintys ir teiginiai ne visiems įtiko. Jam buvo svarbu, kas dėl to kaltas. Cituoju keletą jo minčių iš publikacijos „Ar reikalinga kalbos dėsniai mokyties?“ leidinyje „Aušrinė“, kur jis pasirašo Simo Stūros slapyvardžiu: „Bet kas kaltas, kad mūsų laikraščiai, knygos, šviesuomenė kalbos dėsnius kraipo, kalbos

ypatybių negerbia, kalbos įstatymus griauna? Kas kaltas, kad mūsų laikraštininkai, knygų leidėjai, įvairūs straipsniarašiai, kiekvienas saviškai sako bei rašo, daugelis visai laisvi kalbos taisyklingumo atžvilgiu? Kas kaltas? Daug yra priežasčių. Juk mūsų rašomoji kalba dar perjauna. Užtat nėra dar nei tikrai gero ir pilno žodyno, nei vienodos rašybos, nei pakankamai gražiai lietuviškai parašytų knygų, nei kiek reikiant šviesuomenės narių, kurie dorai mokėtų semties žmonių kalbos turto...“ Šiame straipsnyje, apibendrinamas iškeltas problemas, jis taip pat cituoja mokytoją P. Šipailą: „<...> mums, kaip ir kitiems, būtinai reikia mokėti savo tėvų kalba, jos nemokėdami negalime nė tikrai naudingi savo žmonėms būti...“³

Rūpinosi Naginskas ir lietuvių kalbos vartojimo problema kariuomenėje. 1918 m. pabaigoje Vilniuje prasidėjo Lietuvos kariuomenės kūrimo darbas. Kadangi, daugelio šaltinių teigimu, lietuvių kalba kariuomenėje tuo metu buvo „tragiška“, prie besikuriančios Krašto apsaugos ministerijos buvo įkurta Literatūros komisija, besirūpinusi karine terminija. Šiai komisijai va-

dovavo Jonas Martynas Laurinaitis. Kartu su rokiškėnu Petru Rusecku ir Pranu Tvaronu šioje komisijoje dirbti pradėjo ir Stasys Naginskas. Komisija pradėjo darbą svarstydamas pėstininkų rikiuotės komandas ir terminus. Į pagalbą buvo pasitelktas pripažintas autoritetas kalbininkas Jonas Jablonskis. Kaip teigiama publikacijoje „Lietuvių kalbos kelias į Lietuvos kariuomenę“ leidinyje „Mokslo ir technikos raida“: „Jau gruodžio mėnesį buvo išleistas pirmas karinis lietuviškas leidinys – „Pėstininkų rikiuotės komandos ir terminai“. Tai buvo pagrindas rikiuotės mokymui (taisykles imant iš rusiško statuto) ir tolesniam darbui kuriant karybos terminiją. Pirmas žingsnis – sudaryti lietuviškas komandas, bent pėstininkams. Ir to darbo iniciatyva kilo ne kur kitur, bet Voroneže, kur gyveno J. Jablonskis...“⁴

Įvertindamas Stasio Naginsko nuopelnus minėtoje komisijoje, Petras Ruseckas pavadino Naginską netgi karinės terminijos tėvu. Apie jo, kaip kalbininko, veiklos svarbą byloja ir toks faktas, kad 1922 m. jam išvykus į provinciją, kurį laiką nepavyko rasti jam pamainos tuo metu šioje Literatūros komisijoje.

Išbandė save S. Naginskas ir poezijos srityje. Keletas eilėraščių buvo publikuoti tuometinėje spaudoje, yra jų išlikusių ir rankraštynuose. Populiariausias iš jų – „Pabudęs vaidila“, iškėlęs senųjų tradicijų, pagonybės temą. Čia tenka pacituoti buvusį Naginsko mokinį, poetą ir pedagogą Alfonsą Keliuotį: „Ypač populiarus ir visų deklamuočių mėgstamas buvo jo eilėraštis „Pabudęs vaidila“. Atsimenu, kai vėliau, jau studentu būdamas, Joninių naktį aš plaukiau Nemuno vandenimis laivu su draugais į Rambyną, į Rasos šventę, jį nuostabiai gražiai laive deklamavo su mumis kartu vykęs Kau- no teatro aktorius Steponavičius“⁵.

Darbo knygelė

Pavardė Naginskas
 Vardas Stasys
 Tėvo vardas Somas
 Gimimo metai 1891
 Mokslas: pradžios, vidurinis, aukštasis (pabraukti)
 Profesija neolų tojas
 Darbo knygelės leidojo parašas _____
 Darbo knygelės surašymo data: 48 m. 17 d. 23 d.

Stasio Naginsko darbo knygelė. Originalas saugomas Rokiškio rajono savivaldybės J. Keliuočio viešojoje bibliotekoje

Veikla lietuvių mokslo draugijoje

S. Naginsko veiklą Lietuvių mokslo draugijoje (LMD) išsamiai apžvelgė Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos vyresnioji bibliografe Eglė Paškevičiūtė-Kundrotienė publikacijoje „Norėčiau įspėti, koks mano likimas...“ žurnale „Tarp knygų“. Kaip ji pati teigė: „Mintis plačiau pasidomėti šia asmenybe kilo Justos Petronienės, S. Naginsko anūkės, prašymu“⁶. Neišsiplečiant prisiminime šią veiklą.

Kada Stasys pradėjo savo veiklą minėtoje draugijoje, tiksliai nėra žinoma. Apie tai galima spręsti tik iš pasirodžiusių jo publikacijų 1914 m. „Lietuvos žiniuose“ apie lietuvių spaudos parodą bei paramą lietuviams studentams.

1919 m. Naginskas jau išrenkamas į LMD valdybą. Taip pat jis rinktas ir į Redakcinę komisiją, kurią sudarė žymūs to meto veikėjai Juozas Tumas, Mykolas Biržiška, Jurgis Šlapelis, dr. Stasys Matulaitis. Maždaug tuo pačiu laiku į LMD Revizijos komisiją buvo išrinkta poetė ir pedagogė Adelė Diržytė,

Stasio Naginsko byla. Originalas saugomas Rokiškio krašto muziejuje

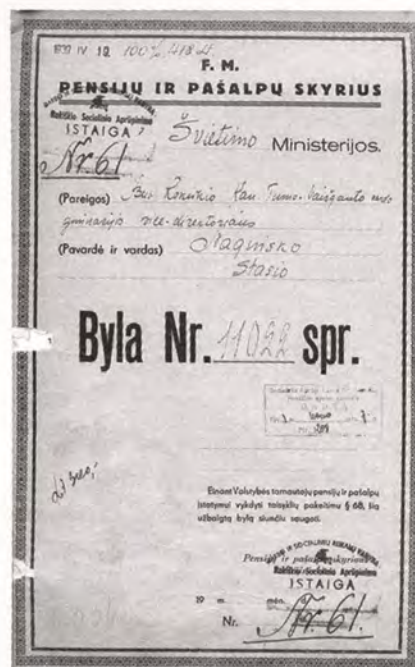
vėliau tapusi Naginskiene. Galima manyti, kad tai ir buvo jų artimesnių santykių pradžia. Toliau jų abiejų pavardės randamos LMD susirinkimų protokoluose.

1920 m. vykusiame XIV visuotiniame LMD susirinkime buvo patvirtintos naujos valdybos narių pareigos: pirmininku buvo patvirtintas Jonas Basanavičius, sekretoriumi – Stasys Naginskas.

Viena svarbesnių LMD veiklos sričių – vadovėlių rengimas, redagavimas, vertimas. Ypač aktyvi ši

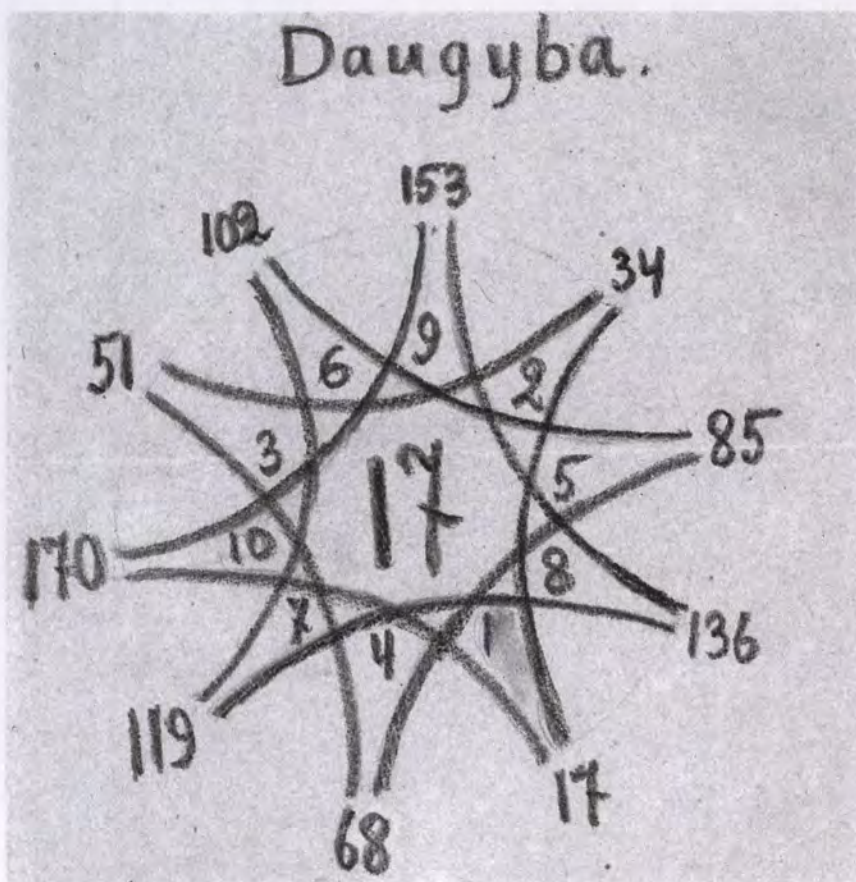
veikla 1918–1921 m., nors vykdyta labai sunkiomis politinėmis sąlygomis. Kaip teigė E. Paškevičiūtė-Kundrotienė: „<...> ant S. Naginsko pečių gulė redagavimas, kalbos taisymas, korektūrų skaitymas ir kiti „nematomi“ darbai. Tarp išlikusių LMD Vadovėlių leidimo komisijos įvairių dokumentų yra keli apmokėjimo už atliktus darbus kvitai įvairiems bendradarbiams, tarp jų ir S. Naginskui“⁷. Tokiu atveju daugelyje tokių vadovėlių Naginsko pavardė net neminama.

Ypač sunkūs metai Lietuvių mokslo draugijai buvo 1921-ieji. Jau netrukus prasidėjo lietuviybės

Stasio Naginsko byla. Originalas saugomas Rokiškio krašto muziejuje

skleidėjų persekiojimai, represijos, lenkų policija darė kratas daugelio jų namuose. Nepavyko išvengti jų ir Stasiui Naginskui: 1921 m. spalio mėn. jis buvo suimtas, bet, neilgai trukus, paleistas. Susidarius tokioms aplinkybėms, Naginskai išvyko į provinciją – į žmonos Adelės Diržytės, kurią vedė 1920 m. birželio 12 d., tėviškę šalia Rokiškio. Adelė Diržytė buvo kilusi iš Palūšnių kaimo.

S. Naginsko sudaryta daugybos iš 17 lentelė. Originalas saugomas Rokiškio rajono savivaldybės J. Keliuočio viešojoje bibliotekoje

Naginskų pedagoginė veikla

1919–1922 m. abu Naginskai mokytojavo lietuvių itin svarbioje Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnazijoje, kur dėstė lietuvių kalbą. Persikėlę į Rokiškį, abu sutuoktiniai pradėjo dirbti Juozo Tumo-Vaižganto gimnazijoje. Nauja vieta, nors ir provincija, neužgniaužė šviesuolio S. Naginsko dvasios: dirbdamas gimnazijos inspektoriumi-direktoriaus pavaduotoju, jis vyresniųjų klasių mokiniams dėstė lietuvių kalbą ir literatūrą, toliau rašė straipsnius, kuriuose gilinosi į gimtosios kalbos kultūrą. Pedagogas padėjo K. Būgai rinkti lietuviškus žodžius, į šį procesą įtraukė vyresniųjų klasių gimnazistus. Lietuvių kalbos mokytoją mokiniai vertino už tai, kad juos įtraukdavo į pamoką, leisdavo jiems išreikšti savo mintis, atskleisti

nagrinėjamo kūrinio veikėjų charakterio savybes.

Tik gerais žodžiais apie savo mokytoją atsiminimuose „Mokytojus Naginskus prisimenant...“ atsiliepia kitas Rokiškio krašto kultūrai nusipelnęs žmogus, poetas, pedagogas, aktyvus spaudos bendradarbis, buvęs Naginsko mokinys Alfonsas Keliuotis: „Labai vertinau ir mylėjau Naginską kaip literatūros dėstytoją. Prieš jį dėščiusieji mokytojai paprastai vieni prakalbėdavo visą pamoką, visai užmiršę mokinius, jų visai nekalbindami. O Naginskas rūpinos, kad per pamokas mokiniai daugiau kalbėtų negu mokytojai“⁸.

Skaitant toliau Alfonso Keliuočio atsiminimus, galima numanyti, kad Naginsko pamokos galėjo nulėmti ir paties Alfonso tolesnį kelią: „Literatūrą studijuoti man buvo nesunku ir sekė, nes jau Rokišky mokytojo Naginsko buvau išmo-

kytas literatūros kūrinius nagrinėti ir tirti. Žinojau, ko juose ieškoti ir kuo žavėtis“⁹.

S. Naginsko aktyvią visuomeninę ir pedagoginę veiklą pristabdė liga: 1928 m. gydytojai konstatavo atvirą tuberkuliozę ir prognozavo, kad jam likę gyventi vos keli mėnesiai. Visą laimė – šios prognozės neišsipildė, ir Stasiui dar buvo lemta gyventi 27-erius metus. Šiek tiek pagerėjus sveikatai, S. Naginskas mokytojau-davo, tačiau 1935 m. dėl ligos buvo išleistas į pensiją, nors savo švietėjiškos veiklos neišsižadėjo.

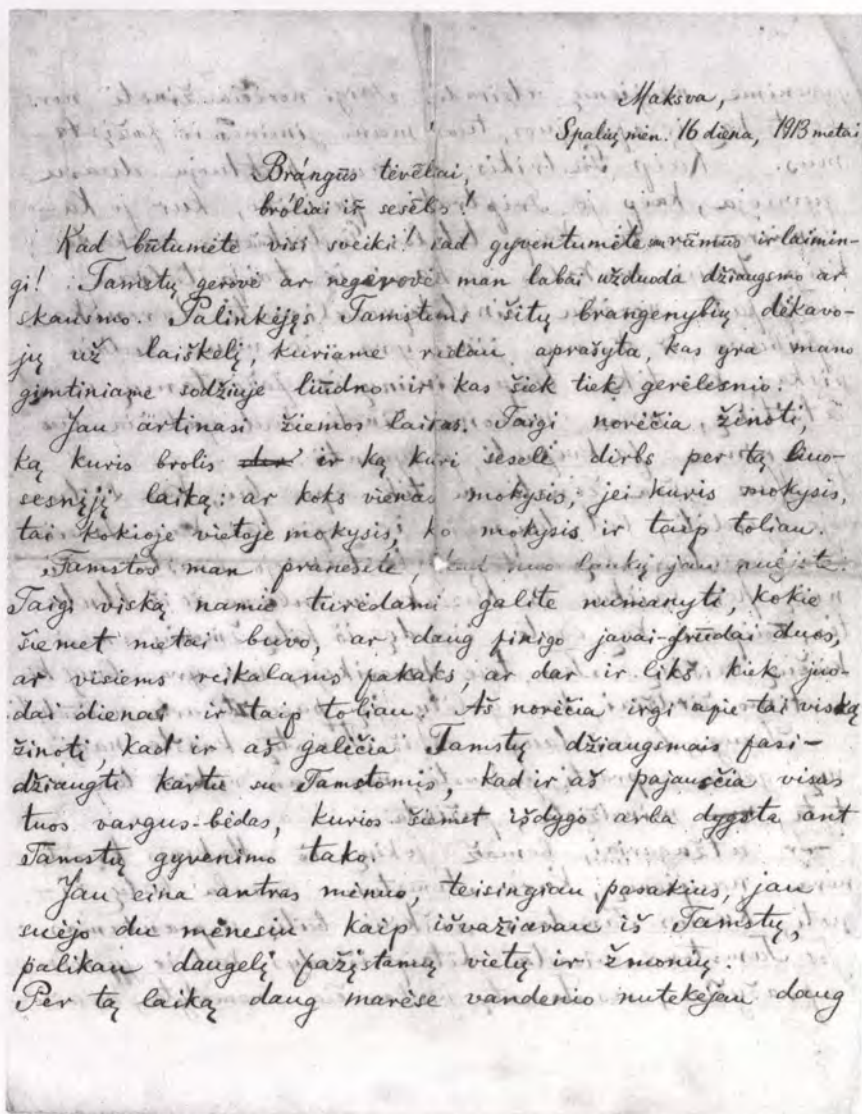
Literatui, vertėjui S. Naginskui sunkūs buvo sovietinės okupacijos metai, nes neturėjo kur spausdinti straipsnių. Nuo 1944 m. pedagogas vėl pradėjo dirbti – iš pradžių Rokiškio švietimo skyriuje, vėliau – gimnazijos bibliotekoje. Ieškotis darbo jį skatino noras išleisti į mokslus dvi dukras – Ievą ir Eleną. Jam dirbant bibliotekoje (čia dirbo iki 1949 m. gegužės 1 d.), kilo konfliktas: S. Naginskas nepastebėjo knygoje atspausdinto tarpukario Lietuvos prezidento Antano Smetonos portreto. Dėl to jam daug priekaištų išsakė tuometinė valdžia. Nervinis sukrėtimas paveikė neigiamai: liga paūmėjo, prireikė sanatorinio gydymo Alytuje. 1955 m. balandžio 12 d. liga jį palaužė: jis mirė ir buvo palaidotas senosiose Rokiškio kapinėse šalia koplyčios. Ant kapo buvo pastatytas aukštas koplytstulpis.

Ištikima Naginsko gyvenimo draugė, žmona Adelė Diržytė-Naginskienė, taip pat lietuvių kalbos mokytoja, irgi buvo literatė, aktyviai dalyvavo švietimo veikloje. Priklausydama gimnazijos tėvų komitetui, A. Naginskienė aktyviai įsijungdavo į mokyklos tradicinius renginius, jų metu organizuodavo loterijas, o surinktas lėšas atiduodavo tiems, kurie negalėdavo susimokėti už mokslą.

Kartais Naginskai savo pastoge dalydavosi su gimnazistais, kurie labai norėjo mokytis, tačiau neturėjo pakankamai lėšų. Darnioje Naginskų šeimoje užaugo dvi dukros – dailininkė Ieva Naginskaitė ir pedagogė, poetė Elena Naginskaitė-Vajegienė. Šeima gyveno didžiuliam mediniame name Laisvės gatvėje, visai netoli gimnazijos. Kadangi S. Naginskas daug metų sirgo, statybų ir buities darbai gulė ant žmonos pečių.

Neatsiejamas nuo Naginsko pedagoginės veiklos buvo ir jo vertimas iš užsienio kalbų, kurio pradžia buvo jau Lietuvių mokslo draugijoje. Nepaisant to, kad visą laiką buvo aršus lietuviybės gynėjas, vis tik domėjosi ir užsienio kalbomis, pats savarankiškai išmoko anglų kalbą. Kaip prisimena jo dukra Elena Naginskaitė-Vajegienė publikacijoje „Ką aš žinau ir atsimenu apie savo tėvą“ laikraštyje „Prie Nemunėlio“, jos tėvo interesai „buvo labai įvairūs, daug kur jis buvo iniciatorius. Jaunystėje daugiau reiškėsi literatūroje, vėliau domėjosi daugiau mokslo sritimi. Visą gyvenimą šį bei tą vertė (iš rusų, lenkų ir anglų kalbų). Tik nedaugelį savo sumanymų jam pavyko realizuoti. Tačiau svarbu tai, kad žmogus visą gyvenimą kažko siekė, svajojo ir dirbo“¹⁰. Be minėtų kalbų, dar mokėjo vokiečių, prancūzų, latvių, senąją graikų kalbas. Naginskas išvertė Viljamo Šekspyro, Adomo Mickevičiaus, Janko Kupalos kūrybą. Jo dėka ir Jurgio Baltrušaičio poezija pirmą kartą suskambėjo lietuviškai.

Rokiškio krašto šviesuolis Stasys Naginskas atliko kūrybinį žygdarbį – pirmasis ryžosi iš originalo kalbos į lietuvių išversti Viljamo Šekspyro „Hamletą“. 1972 m. literatūros tyrinėtojas, teatrologas Dovydas Judelevičius „Pergalės“ žurnale taip apibūdino S. Na-

Stasio Naginsko laiško tėvams, rašyto 1913 m. iš Maskvos, fragmentas.

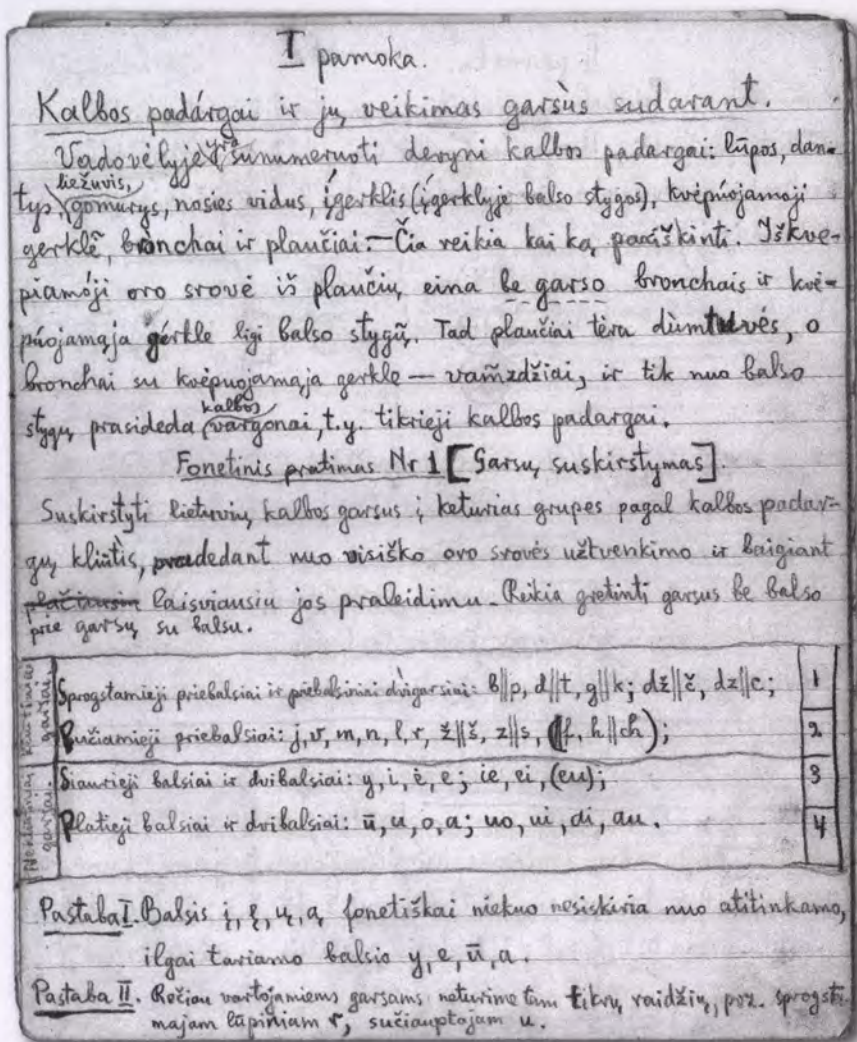
Originalas saugomas Rokiškio rajono savivaldybės J. Keliuočio viešojoje bibliotekoje

ginsko vertimą: „Tikras kūrybinis žygdarbis. Sunkiai sirgdamas, atskirtas nuo platesnės literatūrinės ir mokslinės visuomenės, neturėdamas naujausių mokslinių leidinių, nebejaunas žmogus parengė ir daugelį metų tobulino sudėtingos, aibes idėjinį ir meninių problemų keliančios Šekspyro tragedijos vertimą. Ir pasiekė tokį lygį, kuris artėjo prie geresnių ketvirtojo dešimtmečio poetinio vertimo pavyzdžių“¹¹.

Tenka tik apgailestauti, kad šis vertimas niekur nebuvo publikuotas, tačiau Rokiškio gimnazijos mokytojai, nagrinėdami V. Šekspyro kūrybą, jį pasinaudodavo.

Rankraštinis palikimas

Didžioji S. Naginsko kūrybinio palikimo dalis nepublikuota, liko rankraščiuose, kurie saugomi Lietuvių literatūros institute Vilniuje, Lietuvos švietimo istorijos muziejuje Kaune, Rokiškio krašto muziejuje, Nacionalinėje Martyno Mažvydo, Rokiškio Juozo Keliuočio viešojoje bibliotekose bei pas giminaičius. LNB Retų knygų ir rankraščių skyriaus vyriausioji metodinė tyrėja Rima Dirsytė trumpai apžvelgė Stasio Naginsko archyvą (F116), kuriame išskirti 94 saugojimo vienetai. Tarp jo mokslinės, kūrybinės veiklos dokumentų randami

Fragmentas iš Stasio Naginsko pamokų konspekto. Originalas saugomas Rokiškio rajono savivaldybės J. Keliuočio viešojoje bibliotekoje

grožiniai kūriniai: istorinės pjesės „Aukų šventė“ (1947?), „Katkaus duktė“ (1952), „Sulaužyta sutartis“ (1938) ir pjesių fragmentai, eilėraščiai. Čia saugomos ir mokslinio pobūdžio studijos apie Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino tėvą Pukuverą, 1351 m. Lietuvos didžiojo kunigaikščio Kęstučio priesaikos tekstą (1947), pirmąsias Lietuvos gyventojus bei jų kalbą. Surandami ir įvairių rašinių fragmentai apie IX–XIV a. Lietuvos istorinius įvykius, prūsus, kuršius, žemgalius ir kitus baltus, jų kaimynus ir kalbą, lietuvių mitologiją. Verti dėmesio ir kai kurių lietuvių kalbos vietovardžių etimologijos, rokiškėnų žodyno (raidės A–Ž) kartotekėlė, istorinės gramatikos tyrinėjimai,

V. Šekspyro autorystės tyrinėjimai, jo „Hamleto“ vertimas, korespondencija ir daugybė kitų.

Yra ir keletas asmens dokumentų. Tai Lietuvos švietimo ministerijos mokytojo pažymėjimas (1931), pora autobiografių ir biografija. Kaip nurodoma šios kolekcijos aprašyme, šie dokumentai gauti iš Naginsko dukrų – Elenos Vajegienės ir Ievos Naginskaitės.

Rokiškio krašto muziejus iš Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Panevėžio skyriaus 2017 m. gavo S. Naginsko asmens bylą, kurią vartant galima sudėlioti žmogaus biografiją: randami įrašai ne tik apie darbą, bet ir apie šeimą, priklausymą organizacijoms, baudmes. Bylos užbaigimo metai –

1958 m. Muziejininkai šioje byloje išskyrė 86 saugojimo vienetus. Didžiąją dokumentų dalį sudaro įvairūs pensijos skyrimui reikalingi raštai: paties Naginsko pareiškimai Lietuvos Respublikos pensijų ir pašalpų skyriui bei kitoms instancijoms ir komisijoms dėl pensijos skyrimo, pensijų bylos persiuntimo, aktai dėl sveikatos būklės, sveikatos patikrinimo liudijimai, Rokiškio miesto burmistro liudijimas apie Naginskų šeimos sudėtį, darbo stažą patvirtinantys dokumentai ir kt. Pagrindinis motyvas pensijos skyrimui išdėstomas jo paties rašytame pareiškime: „<...> Apie mano profesinį pedagoginį darbingumą, kurio esu nustojęs 100 % tarnyboje, netenka kalbėti, nes dėl mano ligos vengia pas mane vaikščioti suaugę, juo labiau jaunimas: todėl mokymu negaliu ne cento užsidirbti.“ (S. Naginskas)¹².

Bendroje Stasio Naginsko asmens byloje išskiriama pensijos byla Nr. 79. Išlikusi ir jo pensijos knygelė.

Rokiškio rajono savivaldybės J. Keliuočio viešojoje bibliotekoje saugoma keletas nuotraukų iš Vajegų asmeninių albumų, jo darbo knygelė, keletas jo rankraščių: jo išversti Adomo Mickevičiaus eilėraščiai, pamokų konspektai, laiškas tėvams, rašytas 1913 m. spalio 16 d. iš Maskvos. Naginskas buvo surinkęs ir užrašęs ir įvairius gandus apie Antaną Strazdą (rašyta 1953 m.): pamąstymus apie tikrąją jo gimimo datą, jo sukurtą „šeimą“, jo atvaizdo autentiškumą bei kai kurių jo kūrinių autentiškumą ir daugybę kitų įdomių faktų, kurių, reikia manyti, nebuvo galimybės patikrinti, todėl, ko gero, tik ir tebuvo gandai.

Rokiškio rajono savivaldybės J. Keliuočio viešoji biblioteka, puoselėdama šio šviesaus tarpukario Lietuvos inteligento atminimą, parengė jam skirtą teminį aplanką.

1991 m. čia minėtos Stasio Naginsko 100-osios gimimo metinės, kuriose dalyvavo jo dukros Ieva bei Elena su šeima. Prisiminimais dalijosi ir jo žmona, taip pat žymus Rokiškio krašto kultūros veikėjas bei pedagogas Vytautas Vajega. Šio renginio vaizdo įrašą išsaugojo Naginsko anūkė Justa Petronienė, šiuo metu besirūpinanti tetos Ievos Naginskaitės 100-ųjų gimimo metinių paminėjimu. Taip jau sutapo, kad 2021-ieji metai jubiliejiniai ir tėvui Stasiui, ir dukrai Ievai.

Neabejotinai Naginskų nuopelnas ir išugdyta inteligentų šeima, neabejinga lietuviybės idėjoms. Vyresnioji Naginskų dukra Ieva, gim. 1921 m., nuo vaikystės svajojo būti dailininke, ir jai pavyko šią svajoną įgyvendinti. 1949 m. baigė Vilniaus dailės akademiją, kur studijavo tapybą ir buvo Antano Gudaičio mokinė. Dailės parodose dalyvavo nuo 1950 metų. Nuo 1957 m. Lietuvos dailininkų sąjungos narė. 1955 m. pradėjo iliustruoti knygas ir sukūrė iliustracijas dvylikai knygų, tarp kurių žymiausia – 1961 m. išleista pirmoji Lietuvoje interaktyvi paveikslėlių knyga vaikams „Ką

padarė žirkklės“. Kadangi jos tiražas jau buvo išsekęs, o ji aktuali ir šioms dienoms, 2018 m. buvo perleista iš naujo. Dailininkės paveikslų turi ir Rokiškio krašto muziejus. Ieva dešimt metų kūrė ir dekoracijas Panevėžio kolegijos Rokiškio filialo (tuometinės Rokiškio kultūros mokyklos) režisūros specialybės studentams. Mirė Ieva 2012 m. Vilniuje.

Patriotizmo pavyzdžiu galėtų būti ir antroji dukra – pedagogė, poetė Elena Vajegienė (1925 08 21–1997 02 13). Vienintelė E. Vajegienės poezijos knyga „Viskas arba nieko“ išleista po autorės mirties, 1998-ųjų pradžioje. Eilėraščių rinkinys iliustruotas sesers Ievos Naginskaitės lino raižiniais. Knygoje publikuojama ir 1993 m. E. Naginskaitės-Vajegienės parašyta trumpa kūrybinė autobiografija „Praeities puslapis atvertus“. E. Vajegienė su pakylėjimu pasitiko Lietuvos atgimimą, dalyvavo kuriant Rokiškio mokytojų Sąjūdžio grupę. Pradėjo rūpintis Rokiškio krašto kultūros istorijos atmintimi. Seniausia Rokiškio mokykla tuo metu vadinta E. Tičkaus vardu. Pedagogė padėjo

šiai švietimo įstaigai susigrąžinti J. Tumo-Vaižganto vardą. Kartu su kraštiečiu, literatūros kritike Regina Mikšyte parengė leidinį „Rokiškio J. Tumo-Vaižganto mokyklai – 75“. E. Vajegienė padėjo Alfonsui Keliučiui redaguoti Lietuvos kultūros fondo Rokiškio rajono visuomeninės tarybos leidinį „Prie Nemunėlio“ (leistas 1989–1996 m.), o jam mirus – ne tik perėmė šį darbą, bet ir parašydavo daugiausia publikacijų apie rajono kultūros šviesuolius.

Džiugu, kad savo protėvių atminimo įamžinimu rūpinasi jau mano minėta S. Naginsko anūkė Justa Petronienė, kuriai norėčiau nuoširdžiai padėkoti už suteiktą pagalbą renkant medžiagą šiai publikacijai, konsultacijas bei iliustracijas. Padėkoti norėčiau ir Rokiškio krašto muziejui, suteikusiam galimybę pasinaudoti Naginsko Stasio byloje saugomais dokumentais.

Apibendrinant galima pabrėžti, kad lietuviybės idėjoms atsidavusi buvo visa šviesių tarpukario Lietuvos inteligentų Naginskų šeima, iš kurios daug ko galėtų pasimokyti šiuolaikinė inteligentija.

Nuorodos

¹ Borič V. „Apie Čiurlionį“ / [vertė] S. Naginskas, in: *Švietimo darbas*. 1920, Nr. 8–9, p. 42.

² S. Naginskas. „Gyvoji kalba ir teorija“, in: *Literatūros naujienos*. 1937, Nr. 7 (62), p. 13.

³ Simas Stūra. „Ar reikalinga kalbos dėsniai mokyties?“ ..., in: *Aušrinė*. 1912, Nr. 23, p. 48.

⁴ Ažubalis A., Kazlauskaitė-Markelienė R., Builienė D. „Lietuvių kalbos kelias į Lietuvos kariuomenę“, in: *Mokslo ir technikos raida*, 2012, Nr. 2, p. 122–140. Prieiga per internetą: žr.

2021 02 11 // <http://www.est.vgtu.lt/index.php/est/article/download/est.%E2%80%8A2010.%E2%80%8A31/10-52-1-PB.pdf>

⁵ Keliuotis A. „Mokytojus Naginskus prisimenant...“ / Alfonsas Keliuotis, in: *Kūrybos rinktinė*. – Vilnius: Margi raštai, 2015, p. 224–225.

⁶ Paškevičiūtė-Kundrotienė E. „Norėčiau įspėti, koks mano likimas...“: Stasio Naginsko nuopelnai Lietuvių mokslo draugijai ir lietuvių, in: *Tarp knygų*, 2018, Nr. 2, p. 26.

⁷ Ten pat, p. 29.

⁸ Keliuotis A. „Mokytojus Naginskus prisimenant...“ / Alfonsas Keliuotis, in: *Kūrybos rinktinė*. – Vilnius: Margi raštai, 2015, p. 225.

⁹ Ten pat, p. 226.

¹⁰ Naginskaitė-Vajegienė E. „Ką aš žinau ir atsimenu apie savo tėvą“, in: *Prie Nemunėlio*, 1991, vasaris, p. 4.

¹¹ Judelevičius D. „Nežinomas lietuviškos šekspyrianos puslapis“, in: *Pergalė*, 1972, Nr. 9, p. 185.

¹² Rokiškio krašto muziejaus archyvas (RKM), b. 9, Pensijų ir pašalpų skyriui: [prašymas].

Literatūra

- Naginskas Stasys // *Lietuvių literatūros enciklopedija*, Vilnius, 2001, p. 346.
- Naginskis Staje // *Lietuvių enciklopedija*. T. 19, Boston, 1959, p. 477.
- Naginskaitė Ieva // *Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija*. T. 2, Vilnius, 1968, p. 658.
- Blaževičius P. Stasys Naginskas // Blaževičius P. *Kai kurie Rokiškio krašto kultūros istorijos bruožai (iki 1940 m.)*. – Rokiškis, 1994. – P. 32.
- Borič V. Apie Čiurlionį / [vertė] S. Naginskas // *Švietimo darbas*, 1920, Nr. 8–9, p. 42–45.
- Jodeikienė Z. Nusipelnęs Rokiškiui // *Gimtas Rokiškis*, 1991, vasario 13.
- Judelevičius D. Nežinomas lietuviškos šekspyrianos puslapis // *Pergalė*, 1972, Nr. 9, p. 183–185.
- Juknevičius P. Literatas ir pedagogas Stasys Naginskas // *Tėvynė*, 2005, birželio 15.
- Keliuotis A. Mokytojus Naginskus prisimenant... / Alfonsas Keliuotis. – Iliustr. // *Prie Nemunėlio*, 2010, Nr. 1 (24), p. 27–28.
- Keliuotis A. Mokytojus Naginskus prisimenant... / Alfonsas Keliuotis. – Iliustr.: Atsiminimai Persp. iš: *Prie Nemunėlio*, 2010, Nr. 1 (24), p. 27–28 // *Kūrybos rinktinė*. – Vilnius: Margi raštai, 2015, p. 223–226.
- Naginskaitė-Vajegienė E. Ką aš žinau ir atsimenu apie savo tėvą. – Iliustr. // *Prie Nemunėlio*, 1991, vasaris, p. 3–4.
- Paškevičiūtė-Kundrotienė E. „Norėčiau įspėti, koks mano likimas...“: Stasio Naginsko nuopelnai Lietuvių mokslo draugijai ir lietuvybei / Eglė Paškevičiūtė-Kundrotienė. – Iliustr. // *Tarp knygų*, 2018, Nr. 2, p. 26–30.
- Petronienė J. Ką padarė Ievos Naginskaitės žirklys: pokalbis su dailininkės I. Naginskaitės dukterėčia J. Petroniene / kalbėjosi Jolita Liškevičienė. – Iliustr. // *Literatūra ir menas*, 2018, Nr. 8 (vas. 23), p. 18–20.
- Stasys Naginskas: [biografija] // *Prie Nemunėlio*, 2010, Nr. 1 (24), p. 26.
- Simas Stūra. „Ar reikalinga kalbos dėsniai mokyties?“... // *Aušrinė*, 1912, Nr. 23, p. 48.
- St. Naginskas. Gyvoji kalba ir teorija // *Literatūros naujienos*, 1937, Nr. 7 (62), p. 13.
- Zibolienė D. Šviesuoliai pedagogai Stasys ir Adelė Naginskai – lietuvybės puoselėtojai, tarpukario inteligentai / Dalia Zibolienė. – Iliustr. // *Gimtas Rokiškis*, 2014, lapkr. 8, p. 10–11.
- Internetinė žiniasklaida*
- Ažubalis A., Kazlauskaitė-Markelienė R., Builienė D. Lietuvių kalbos kelias į Lietuvos kariuomenę // *Mokslo ir technikos raida: Mokslo istorijos žurnalas*. – 2012, Nr. 2, p. 122–140. Prieiga per internetą: žr. 2021 02 11 // <http://www.est.vgtu.lt/index.php/est/article/download/est.%E2%80%8A2010.%E2%80%8A31/10-52-1-PB.pdf>
- Dirsytė R. Lietuvių kalbos dieniai paminėti: lietuvių kalbos tyrinėtojai, kurių archyvai saugomi Nacionalinėje bibliotekoje. Prieiga per internetą: žr. 2021 02 18 // <https://blog.lnb.lt/lituanistika/2018/05/07/lietuviu-kalbos-dienai-paminedi-lietuviu-kalbos-tyrinetojai-kuriu-archyvai-saugomi-nacionalines-bibliotekos-retu-knygu-ir-rankrasciu-skyriuje/#more-335>
- Klimka L. Apie šviesuolius pedagogus Naginskus. Prieiga per internetą: žr. 2021 02 12 // <https://www.lrt.lt/naujienos/nuomones/3/134076/1-klimka-apie-sviesuolius-pedagogus-naginskus> ir <https://kauno.diena.lt/naujienos/nuomones/nuomones/apie-sviesuolius-pedagogus-naginskus-745171>
- Literatui, vertėjui Stasiui Naginskui – 130: [virtuali paroda]. Prieiga per internetą: žr. 2021 02 18 // <https://www.muziejusrokiskyje.lt/literatui-vertejui-stasiui-naginskui-130?fbclid=IwAR3zCZOTwp5oINXGo4cGjhuRYxw3c6y-cw6jQH6-OavrSKDQOY-EbhWjDwvc>
- Naginskas Stasys. Prieiga per internetą: žr. 2021 02 10 // <https://paneveziokrastas.pavb.lt/personalija/naginskas-stasys/>

Rokiškio dvaro meno kolekcija: susitikimai po aštuoniasdešimties metų

Dr. AUŠRA VASILIAUSKIENĖ

Rokiškio dvaro kolekcijos pagrindą suformavo grafas Konstantinas Tyzenhauzas (1786–1853), Pastovyse įkūręs paveikslų galeriją ir ornitologijos kabinetą. Dalį kūrinių jis paveldėjo iš tėvo Ignoto Tyzenhauzo (1760–1822) ir mo-

tinios Marijonos Pšezdzieckytės-Tyzenhauzienės¹, kitą dalį surinko pats: kaip rašė žentas Aleksandras Pšezdzieckis, K. Tyzenhauzas kūrinius rinkęs entuziastingai, „net degant pabūklų ugniai Monmartre, Paryžiuje“². Apie K. Tyzenhauzo ko-

lekciją A. Pšezdzieckis rašė 1842 m. žurnale *Athenaeum* publikuotuose dviejuose tekstuose: „Pastovių paveikslų galerija (*Galerya obrazów Postawska*)“ ir „Žinios apie Simono Čechavičiaus škicus (*Wiadomość o szkicach Szymona Czechowicza*)“³.

Simonas Čechavičius (1689–1775). Sūnaus palaidūno sugrįžimas. XVIII a. Popierius, tušas, 14,7x19,2 cm

E. Hauger, Jono Kazimiero Vilčinskio „Vilniaus albumo“ titulinis lapas, II serija, 1 sąs. Vilnius, 1848 m. Joseph Lemercier litografijos spaustuvė, Paryžius. Popierius, chromolitografija

Tikslių žinių, kada kolekcija iš Pastovių pateko į Rokiškį, nėra, numanu, kad tai įvyko palaipsniui, jau po grafo mirties. Dalis vertybių į naująjį dvarą turėjo patekti ir iš senojo Rokiškio dvaro: 1739 m. inventoriaus duomenimis, Rokiškio dvare buvo septyniasdešimt trys paveikslai, daugiausia religiniai⁴. Kai Rokiškio dvaras atiteko Pšezdzieckiams, abiejų giminių istorija neišvengiamai persipynė. Rokiškio dvaro meno rinkinius papildė Pšezdzieckių palikimas. Kiek konkrečiai vienos, o kiek kitos šeimos vertybių yra šiandien, sunku pasakyti.

Svari Tyzenhauzų palikimo dalis atsekama iš minėtų A. Pšezdzieckio, K. Tyzenhauzo dukterėčios Gabrielės Giunterytės-Puzinienės (1815–1869)⁵ tekstų.

Iki šių dienų daugiausia Rokiškio krašto muziejuje, Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje (toliau – NČDM), po kelis vienetus Anykščių menų centre ir kitose atminties institucijose yra išlikusių apie penkis šimtus vaizduojamosios ir taikomosios dailės vertybių. Į Kauną iš Rokiškio didelė dalis kūrinių išvežta 1941 m., vokiečiams apribojus tuomet dvare jau įsikūru-

Jean Baptiste Adolphe Lafosse (1810–1879). Grafo Eustachijaus Tiškevičiaus (1814–1873) portretas, 1854 m. Iš Jono Kazimiero Vilčinskio „Vilniaus albumo“, II serija, 6 sąs. Joseph Lemercier litografijos spaustuvė, Paryžius. Popierius, chromolitografija

sio Rokiškio kraštotyros muziejaus veiklą ir prasidėjus meno kūrinių grobstymui. Muziejus nebegalėjo užtikrinti jų saugumo, todėl buvo atrinkta dalis vertingiausių paveikslų ir grafikos darbų ir išvežta į tuometinį Vytauto Didžiojo kultūros muziejų⁶.

Didelę kolekcijos dalį sudaro užsienio dailininkų – italų, flamandų, olandų, prancūzų, vokiečių – tapybos darbai. Grafo K. Tyzenhauzo paveikslų galeriją, dar buvusią Pastovių dvare, XIX a. viduryje aprašė minėtas istorikas A. Pšezdzieckis. Pasak jo, kolekcijoje buvo Leonardui da Vinčiui, Rubensui, Breigeliui, Koredžui, Tjepolui priskiriamų drobių – jas grafas įgijo kaip šių autorių darbus. Deja, ne visi sąrašo kūriniai pasiekė mūsų laikus, todėl negalime nei patvirtinti, nei paneigti, kad kolekcijoje tikrai buvo, pavyzdžiui, da Vinčio darbas. Visgi toks faktas labai abejotinas, kadangi XIX a. klestėjo ir kūrinių padirbinėjimas, ir klaidingos atribucijos, dažnai „pagražintos“, siekiant prekiautojams sėkmingiau parduoti,

Konstantinas Tyzenhauzas (1786–1853). Helenentalio slėnis Badene, Austrija, 1813 m. Popierius, skiestas tušas

o pirkėjams praturtinti savo kolekcijas išskirtinėmis vertybėmis. Tai įrodo ir vėlesni atribucijos pakeitimai – didesniosios dalies išlikusių A. Pšezdzieckio sąraše minėtų kūrinių autorystė buvo patikslinta ir pakeista. Iš išlikusių Pastovių galerijoje buvusių kūrinių išliko Francesco Fontebasso kūriniai „Antiochas ir Stratonikė“ bei „Kilniaširdis Scipionas“; Diepenbeecko „Nuėmimas nuo kryžiaus“, kuris buvo priskiriamas Rubensui. Yra žinoma, kad šį kūrinių kaip Rubenso grafas įsigijo 1815 m. Paryžiuje. Šis darbas išties susijęs su garsiuoju meistru – jis nutapytas pagal Rubenso paveikslą, buvusį Lilio katedroje, o dabar saugomą to paties miesto muziejuje. Įdomu ir tai, kad „Nuėmimas nuo kryžiaus“ buvo vienas mėgstamiausių Konstantino

Tyzenhauzo dukterėčios Gabrielės Giunterytės-Puzinienės atvaizdų, apie tai ji rašo knygoje „Vilniuje ir Lietuvos dvaruose“ – Gabrielė ir sesuo Idalija lankydavosi dėdės dvare ir turėjo savo mylimiausių paveikslus.

Tiesa, Gabrielė manė, kad žvelgia į Rubenso paveikslą. Iš Pastovių taip pat atkeliavo ir Rembranto tapybos manierą primenantis Leonaerto Bramerio „Piemenėlių pasveikinimas“ bei Louiso de Caullery

Konstantinas Tyzenhauzas (1786–1853). Gaidukas. Popierius, pieštukas, akvarelė

Simonas Čechavičius (1689–1775). Švč. Mergelė Marija liepia Keršto angelui nuleisti kalaviją, XVIII a. Popierius, tušas

„Karnavalas“, anksčiau priskirtas Breigeliui. Be abejonės, Pšezdzieckis tuomet nesuminėjo absoliučiai visų kūrinių, išskyrė tik jo požiūriu vertingiausius. Todėl manoma, kad iš to laiko mus galėjo pasiekti daug daugiau kolekcijos darbų. Kita dalis kūrinių Rokiškio paveldėtojų įgyta, papildyta vėliau.

Be minėtų dailininkų, dėmesio verti yra ankstyviausiai datuojami Europos peizažo pradininko Lucaso van Valckenborch'o, Jacopo Palma il Vecchio, Ludovico Pozzoserrato, Antoine'o Mirou, Guido Cagnacci, Salvator Rosa, Cornelis Huysmans, Marcello Bacciarelli ir kitų paveiks-

lai. Su Lietuva susijusių autorių kontekste pirmiausia išskirtini paties grafo K. Tyzenhauzo piešiniai ir akvarelės, jo mokytojo Aleksandro Orlovskio piešiniai, kurių grafas savo rinkinyje turėjo itin daug. Grafiškai taip pat turėjo gausius „Vilniaus albumo“ litografijų, Lietuvos ir Lenkijos valdovų antkapinių paminklų Krokuvoje *Monumenta Regnum Poloniae Cracoviensia* (1851) vaizdų rinkinius.

Vertingas Simonas Čechavičiaus religinių piešinių rinkinys – paruošiamieji eskizai tapybos darbams. S. Čechavičiaus piešinių rinkinį A. Pšezdzieckis aprašė atskirai, mi-

nėtoje publikacijoje „Žinios apie Simoną Čechavičiaus škičius“. Jo publikacijos dėka šiandien galima rekonstruoti rinkinio istoriją, kurią verta aptarti plačiau. Žinia, kad S. Čechavičius tapymui ruošdavosi labai kruopščiai, kiekvienam paveikslui darydavo eskizus⁷. Dailininko piešiniai po jo mirties kaip palikimas atiteko Smuglevičiams, su kuriais Čechavičių siejo giminystės ryšiai⁸. Šio rinkinio skiriamasis bruožas yra įrašas po kiekvienu piešiniu: *Invenit Czechowicz A. S.* ir numeris. A. S. yra Antano Smuglevičiaus (1740–1810), kaip rinkinio savininko, inicialai, o skaičius – piešinio numeris rinkinyje⁹. Po A. Smuglevičiaus mirties eskizai perėjo į svetimas rankas ir buvo išsklaidyti. Didesnioji jų dalis pateko į grafo Adomo Giunterio (1782–1854) ir jo žmonos Aleksandros Tyzenhauzaitės–Giunterienės (1780–1843) dvarą Dabraulėnuose, vėliau – į A. Pšezdzieckio įsteigtą biblioteką. Deja, ši rinkinio dalis neišliko – sudegė 1939 m. Varšuvoje vokiečiams susprogdinus Pšezdzieckio bibliotekos pastatą¹⁰. Pasak A. Pšezdzieckio, rinkinį sudarė apie šimtas piešinių, iš kurių pagrindinis buvo albumas (50×40 cm), sudarytas iš šešiasdešimt septynių kartoninių lapų, ant kurių priklijuoti įvairaus dydžio, ant skirtingų rūšių ir spalvų popieriaus atlikti eskizai¹¹. Autorius, vertindamas rinkinį, išskyrė apie dvidešimt vertų dėmesio dailininko piešinių, tačiau vėliau Orańska patikslino, kad tik septyniolika iš jų buvo S. Čechavičiaus – „Šv. arkangelas Rafaelis“, „Šv. Pranciškaus Ksavero pamokslas“, „Piotrovino prisikėlimas“, „Šv. Florijonas“, „Šv. Stanislovas Kostka“, „Šv. Ona su Marija ir Joakimu“, „Šv. Antanas Paduvietis“, „Šv. Jeronimo komunija“, „Švč. Trejybė“, „Kristaus atsimainymo fragmentas“, „Apreiškimas Švč. Mergelėi Ma-

rijai“, „Švč. Mergelė Marija Nekaltai Pradėtoji“, „Švč. Mergelės Marijos gimimas“, „Šv. Laurynas, Jėzaus paaukojimas šventykloje“, „Bėgimas į Egiptą“, „Šv. arkangelas Mykolas“¹². Likusieji piešiniai – daugiausia jo mokinių ar kitų nežinomų dailininkų. J. Orańskos tyrimas ir tai, kad knygoje publikuojamos kai kurios Giunterio rinkinio reprodukcijos, rodo, jog ji medžiagą buvo surinkusi dar prieš jiems sudegant 1939 metais.

K. Tyzenhauzo dvare Pastovyse saugota mažesnioji piešinių dalis. A. Pšezdzieckis trumpai aprašė dešimt eskizų¹³, iš šio sąrašo matyti, kad tik šeši pateko į NČDM ir išliko iki šių dienų: „Švč. Mergelės Marijos ėmimas į dangų“, „Švč. Mergelė Marija liepia Keršto angelui nuleisti kalaviją“, „Šv. Gertrūda“¹⁴, „Šv. Ona, mokanti Mariją skaityti“, „Sūnaus palaidūno lėbavimas ir Sūnaus palaidūno sugrįžimas“. Kitų keturių piešinių – „Švč. Trejybė“, „Jėzaus

paaukojimas šventykloje“, „Prisikėlęs Kristus su apaštalais“ ir „Jaunasis Tobijas“ – likimas nežinomas.

Apie Pastovių dvaro rinkinį, vėliau patekusį į Rokiškį, J. Orańska nutyli, žinių apie jį nėra ir vėlesnėje istoriografijoje. Numanu, kad pokario laikotarpiu lenkų autorėi, atliekančiai fundamentalius S. Čechavičiaus kūrybos tyrimus, buvo per sunku ar tiesiog nebuvo galimybės atsekti smulkaus rinkinio kelionės istorijos iki tuometinio Vytauto Didžiojo kultūros muziejaus sovietinėje Lietuvoje. Tokiu būdu jis nugrimzdo į užmarštį ir į menotyros lauko akiratį vėl pateko jau XXI a. pradžioje.

2020 m. Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, bendradarbiaudamas su Rokiškio krašto muziejumi, atidarė parodą „Uždegta Monmartro ugnies: Rokiškio dvaro meno kolekcija“, kurioje pirmą kartą, po aštuoniasdešimties metų, kaip visuma eksponuotos dvaro vertybės,

saugomos Rokiškyje, Kaune ir kitose atminties institucijose. Parodoje, kuri paremta tyrimu, siekta pagal galimybes surinkti visus šiandien žinomus meno kūrinius, priklausiusius Rokiškio grafams – eksponuota per tris šimtus darbų. Bendradarbiaujant su Lietuvos nacionaliniu dailės muziejumi, 2020 m. liepos – rugsėjo mėn. paroda perkelta ir eksponuota Vilniaus paveikslų galerijoje, o šiuo metu surengta Rokiškio krašto muziejuje. Dalis eksponatų sugrįžo į savo vietas dvaro rūmuose, o Kaune, Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje, saugoma dalis pirmą kartą išsamiai pristatoma Rokiškio krašto visuomenei ofcinės ekspozicijoje. Parodą taip pat papildė Rokiškio krašto muziejaus eksponatai, keletas parodos partnerių skolintų kūrinių iš Anykščių menų centro, Lietuvos nacionalinio dailės muziejaus, Meno pažinimo centro „Tartle“, Vilniaus universiteto bibliotekos ir Žemaičių muziejaus „Alka“.

Nuorodos

¹ Ignatas ir Marijona Tyzenhauzai išsiskyrė, negyveno kartu, Ignatas rezidavo Rokiškyje ir Vilniuje, Marijona – Varšuvoje. Po Marijonos mirties Konstantinui atiteko jos galerija (apie šimtas kūrinių), kuri papildė ir taip tuomet jau turtingą Pastovių dvaro kolekciją. Žr. Przędziecki, R. *Aleksander Przędziecki. Historyk literat z XIX w.* Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2010, p. 74.

² Przędziecki A. Galerya obrazow Postawska, *Athenaeum*, 1852, t. 1, p. 195.

³ Przędziecki A. Galerya obrazow Postawska, ten pat, p. 194–202; Przędziecki A. Wiadomość o szkicach Szymona Czechowicza, *Athenaeum*, 1852, t. 1, p. 186–194.

⁴ Veličkaitė V. Sekant Rokiškio praeities pėdsakais Vyriausiajame senųjų aktų archyve Varšuvoje, in: *Senoji Rokiškio dvarvietė XVI–XVIII amžiais*, sud. R. Songailaitė. – Rokiškis: Visuomeninė organizacija „Tyzenhauzų paveldas“, 2017, p. 67–99.

⁵ Giunterytė-Puzinienė G. *Vilniuje ir Lietuvos dvaruose*. – Vilnius: Tyto alba, 2018.

⁶ Paveikslų, pagal 194[1] 10 09 aktą išvežtų iš Rokiškio kraštotyros muziejaus į Vytauto Didžiojo muziejų, sąrašas, 1941 10 09, Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus (NČDM) archyvas, b. Raštai 1921–1943, lapai nenumeruoti. Atvežti trisdešimt devyni tapybos darbai, keturi grafikos darbų albumai (tikslus skaičius nežinomas dėl informacijos identifikavimui trūkumo) ir vienas atskirai išskirtas grafikos darbas. Grafikos kūriniai iš albumų buvo išsklaidyti fonduose, tuo metu nenurodant tikslios kilmės, tik dalies kilmė iš Rokiškio dvaro nekelia abejonių: S. Čechavičiaus piešiniai, K. Tyzenhauzo akvarelės, A. Orlovskio piešiniai ir keletas kitų.

⁷ Paknys Mindaugas, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos dailės ir architektūros istorija. Žymiausi menininkai*.

Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2009, p. 96.

⁸ Pranciškaus Smuglevičiaus (1745–1807) tėvas buvo vedęs Čechavičiaus seserėčią.

⁹ Przędziecki A. Wiadomość o szkicach Szymona Czechowicza, ten pat, p. 187–188.

¹⁰ Orańska J. *Szymon Czechowicz. 1689–1775*, – Poznan, 1948, p. 51.

¹¹ Przędziecki A. Wiadomość o szkicach Szymona Czechowicza, ten pat, p. 188; Orańska J. *Szymon Czechowicz. 1689–1775*, ten pat, p. 51.

¹² Orańska J. *Szymon Czechowicz. 1689–1775*, ten pat, p. 154.

¹³ Przędziecki A. Wiadomość o szkicach Szymona Czechowicza, ten pat, p. 193.

¹⁴ Pšezdzieckio sąrašė įvardyta kaip šv. Teresė, o muziejaus dokumentuose – šv. Gertrūda, šios šventosios tapybę patvirtina ir ikonografija.

Vytauto Mačernio takais

DAIVA VILKICKIENĖ

Rokiškio Juozo Keliučio viešosios bibliotekos direktorės pavaduotoja

Į šią kelionę noriu „pasiimti“ ir Paulių Širvį, kurio 100-ąsias gimimo metines minėjome praėjusiais metais. P. Širvys (g. 1920 m.) ir V. Mačernis (g. 1921 m.) – du tos pačios kartos talentingi poetai legendos: vienas jų – Aukštaičių krašto beržas: skaidrios, neramos ir atlapos sielos liaudies lyrikos grynuolis, kitas – Žemaičių žemės ąžuolas: vakarietiškos mąstysenos ir intelektualios, filosofinės poezijos genijus. Tikriausiai vienas kito nepažinoję, neskaitę vienas kito eilėraščių. Panašūs savo poetine romantišne charizma, neišsipildžiusios meilės ir vienatvės likimu, nepagailėjusiu skaudžių išgyvenimų. Jie abu man – du lietuvių poezijos klasikos krantai, prie kurių glaudžiasi poetiškoji mano pusė, į pasaulį žvelgianti širdies ir prasmės akimis.

Rokiškio krašte nėra jokių gijų, siejančių su poetu V. Mačerniu, tačiau čia yra jo poezijos gerbėjų. Viena iš jų esu ir aš. 2020 m. organizuodama kūrybos konkursą „Trioletas“¹, prie poeto kūrybos prisiliečiau netiesiogiai – V. Mačernis yra vienas ryškiausių šio žanro atstovų Lietuvoje. Nesu kompetentinga tyrinėti poeto kūrybą, nesiekiu perrašinėti jo biografijos, bet pamėginsiu, atsiremddama į Aukštaitijos beržą, ieškoti ąžuolo

Bronzinis paminklas-skulptūra V. Mačerniui „Išsprogdinimas“ Telšiuose (skulptorius G. Karalius).
Nuotr. iš Mažeikių viešosios bibliotekos svetainės

šaknų Žemaitijos žemėje: pereisiu poeto gimtinės takeliais, lengvai prisiliesdama prie kai kurių jo gyvenimo faktų ir kūrybos.

Pažintis su V. Mačernio poezija prasidėjo mokykliniais metais, ruošiantis skaitovų konkursui ir ieškant kažko reto, negirdėto. Vartydama poezijos knygas, pamačiau nuo-

trauką, iš kurios žvelgė gilios ir skvarbios jaunuolio akys. Tai buvo V. Mačernis, apie kurį nebuvau girdėjusi. Visą vakarą godžiai gėriau savin jo eiles, daug ko nesuprasdama, bet jausdama, kad tai virpina mano sielą. Kai savo auklėtojai, lietuvių kalbos ir literatūros mokytojai Aldonai Rakūnienei, kurios dėka pažinau ir poetą P. Širvį kitaip, nei buvo dėstoma to laikmečio mokyklos vadovėliuose, parodžiau, ką norėčiau skaityti konkurse, ji nuščiuvo ir diplomatiškai patylėjusi patarė pabandyti. Taip aš du kartus – konkurse ir per stojamuosius režisūros egzaminus, nors ir be fanfarų bei aukštų įvertinimų, skaičiau V. Mačernio „Aš pažinau karalių tavyje“. Nežinodama, kad šiame eilėraštyje poetas Karaliumi vadina Kristų, skaičiau, prieš save regėdama skvarbias poeto akis – Karaliumi man buvo jis – Poetas. Tuo metu V. Mačernio poezija buvo ignoruojama, net tarp poetų kalbama apie ją puse lūpų. Man tai buvo neatrasta žemė, kurioje žaidžiau ir gyvenau, mylėjau ir klydau, miriau ir kėliausiu kartu. Prisimenu savo spindinčias akis ir jaudulį, kai į mano rankas pateko vinilinė garso plokštelė, kurioje aktorius Valentinas Masalskis įskaitęs V. Mačernio eiles. Iki šiol

Širviškas beržynėlis Šarnelėje, 2020 m. Nuotr. R. Abromo

man niekas stipriau nėra skaitęs šio poeto... Gal prie tokio mano vertinimo prisideda ir tai, kad tai buvo pirmasis toks pribloškiantis poezijos ir aktorystės vienio pajutimas. Kaip pirmoji meilė.

Ji užklupo ir V. Mačernį jam dar besimokant Telšių gimnazijoje ir paliko gilų liūdesį, jaunuolio širdį pakerėjusiai bendramokslei Danguolei netikėtai iškeliausiai anapilin. Jai, išskirdamas merginą iš kitų, poetas yra parašęs ne vieną laišką: „Nedaug yra mergaičių, kurios mano mintyse užsilieka, ir nėra be Tavęs nė vienos mergaitės, kuri šviesiai degtų mano akyse. Aš tai nežinau kodėl, gal, kad Tu toli nuo manęs ir Aš iš tolo smulkmenų ar niekučių nematau, bet vis tiek pasitikėk mano intuicija, Tu esi tas, kas tinka mūsų Lietuvos slėniams ir laukams papuošti. Tai visa Tavo dieviška pareiga ir tikslas tai padaryti. Ir aš šventai tikiu, kad Tu tai 100% padarysi“ (Telšiai, 1939.

III.6) Pirmosios meilės netektis taip stipriai paveikė Vytautą, kad jam buvo kilęs noras tapti vienuoliu.

V. Mačernį visu jo trumpo, bet ryškaus gyvenimo keliu lydėjo iš vidaus kylantis prigimtinis liūdesys ir vienuoliams būdinga susikaupimo rimtis: „Ar liūdnesnio kas būti galėtų / Už likimą žmogaus šioj naktį? / Jo gimimas toks ilgas ir lėtas, / O mirtis – nelaukta ir staigi“*. Mirtis, neleidusi išsiskleisti ne tik gimnazijos, bet ir studijų metais užsimezgasiai didžiajai V. Mačernio meilei. Šiame ketureilyje tarsi išpranašautas savo paties likimas. Kaip ir kiti, po neįvykusių suplanuotų sutuoktinių (paprastai vestuvės buvo nukeltos) sužadėtinei Bronei Vildžiūnaitėi ištarti pranašiški žodžiai: „Mes niekuomet nesusituoksime“². Mylimiesiems nebuvo lemta ne tik susituokti, bet ir pasimatyti. Poeto sužadėtinei 1943 m. rudenį išvykus

į Anykščius, jų bendravimas tęsėsi tik laiškais...

Popieriniai laiškai – pamažu nueinanti užmarštin tradicija – yra nemarus kultūrinio paveldo dalis. Jų dėka šiandien galime grožėtis įstabiomis neišsipildžiusiomis meilės istorijomis, tokiomis kaip Pauliaus Širvio ir Alfonsos Žegliūnaitės, laiškuose vadintos Alpunyte: „Aš tuščias kaip dykuma. Nors šį išsiskyrimo skausmą ir iškentėsiu, bet nieko daugiau mylėti nebeįstengsiu taip, kaip Tave mylėjau“ (1949 m.), Vytauto Mačernio ir Bronės Vildžiūnaitės, laiškuose vadintos Inken: „Aš tave dabar myliu labiau, negu bet kada, ir, nors Tu mane visai pamirštum, iš manęs pasijuoktum, seniai kitą mylėtum, kaskart aš Tave mylėsiu labiau ir labiau...“ (Šarnelė, 1942. VII.26). Laiškai išliko moterų dėka. A. Žegliūnaitė-Liolienė laiškų nesudegino, nors poetas P. Širvyo prašęs tai padaryti. V. Mačernio laiškus išsaugojo jo sužadėtinė, kurios

namuose visų gyvenimų ant stalo stovėjo mylimojo nuotrauka ir kuri taip ir nepažadėjo daugiau niekam savo širdies (V. Mačernio meilės laiškus ir leidimą tuoktis B. Vildžiūnaitė į Maiironio muziejų atidavė 2016 m.²).

Viename iš laiškų poetas rašo: „Einu nesvarbu kur, be tikslo, be krypties, einu pats su savim kalbėdamas arba ką nors sapnuodamas. Štai tikrosios ekskursijos: vienam tyliais

V. Mačernio muziejus Žemaičių Kalvarijoje, 2020 m. Nuotr. J. Lašienės

Informacinė lenta ant Žvyrinėlio kalvos, 2020 m. Nuotr. R. Abromo

ir gražiais laukais (mano tėviškė tikrai, nemeluotai, objektyviai graži, tą turėtų kiekvienas pripažinti: ežerai, pelkės, kalnai, miškai) eiti ten, kur akys veda. Norėčiau kartu su Tavim aplankyti tas gimines, iš kur kilo mano senolė, norėčiau pakalbėti su tais šiauriečiais, kurie yra tylūs ir rimti, aukšto ūgio ir tvirti, kaip ir jų žemė, kurią jie su nuostabiu atsidavimu myli“ (Šarnelė, 1941. XII.29). Šiame vaizdingame tekste poetas sutalpina visa, kas formavo jį kaip asmenybę ir kaip kūrėją. Pirmiausia – tai gimtoji žemė – žmonių giminės išlikimo pagrindas – vienas iš poeto kūrybos atspirties taškų (V. Mačernis priskiriamas prie pirmosios žemininkų bangos („siaurąja prasme <...> žemininkai – penkių poetų (K. Bradūnas, Henrikas Nagys, A. Nyka-Niliūnas, J. Kėkštas, V. Mačernis) kūrybą talpinanti, 1951 m. JAV išleista antologija „Žemė“, redaguota K. Bradūno, su

J. Girniaus įvadu „Žmogaus prasmės žemėje poezija“³). Literatūrologės Virginijos Balsevičiūtės teigimu, „žemininkai išryškino egzistencines prasmes žemės temoje, perkėlė ją iš liaudiškosios kultūros plotmės į individualią ir jų kūryboje per nuolat plėtojamą išėjimo iš namų ir sugrįžimo siužetą kalbama apie žmogaus situaciją pasaulyje ir namų prasmę“⁴.

V. Mačernio santykis su žeme, namais ir gimtine buvo ypatingas. Poetas mylėjo gimtąją Šarnelę, čia parašė beveik visus savo eilėraščius. Pirmasis kūrinys, pasirodęs gimnazijos literatų laikraštyje, taip pat buvo skirtas tėviškei: „Ramu į tėviškę sugrįžti / Keliais, kur veda į namus, / Ir čia kaip žydinčią jaunystę / Paklaust, kur išblaškys pasaulis mus. / Aš nebeklausiu liauno lino, / Kas laimę bėgančią pavys? / Užteks man vasarą palydint / Atmint saulėlydžių ugnis. / Nebedainuos dainų, lopšinių / Toli ten mieganti giria, / Tik vėjai išskalaus krūtinę / Ir neš, išneš mane iš čia. / Nors aš nenoriu melsvo šilko / Ir sesės saulės ant laukų, / Bet aš Tavęs, o Tėviške, išsilgau / Ir Tau vienai tikėt galiu“⁵.

Meilę tėviškei, gimtinei savaip jaučia kiekvienas žmogus, tik poetams duotas talentas šį jausmą išsakyti poetiniu žodžiu.

„Kiekvienas turim savo kelią, kelio pradžių, savo pasakų šviesų namelį. Ir mus vilioja toliu toliai, aukščių aukščiai, bet

mes ir vėl sugrįžtame namolei. Į savo pradžių – kaip iš daugy atgal sugrįžta paukščiai,“ – taip vaizdžiai žmogaus gyvenimo kelią savo autobiografijoje yra aprašęs poetas P. Širvyys, kurio tėviškės takeliais eina norintys paliesti jo beržus, pajauti poetui brangias vietas...

Ažuolinis kopyltstulpis, skirtas poeto 90-mečiui Žemaičių Kalvarijoje (kryždirbys A. Vaškys ir tautodailininkas V. Mikuckis), 2020 m. Nuotr. J. Lašienės

Mačernio muziejus Žemaičių Kalvarijoje, 2020 m. Nuotr. J. Lašienės

V. Mačernio gimtinės takus taip pat jau ne vieną dešimtmetį mina svajotojai, norintys „prisipildyti poeto Šarnelės“. Pastaruosius keletą metų ir aš „spirgėte sipirgėjau“ nepaaiškinamu noru aplankyti šias vietas. 2020 m. vasarą mano norui buvo lemta išsipildyti, tiesa, iš anksto to neplanavus, be maršruto. Vakarui spėriai einant į naktį, teko paskubomis prabėgti poetui brangiomis vietomis. Tačiau ir tokia kelionė suteikia žavesio, ypač kai patiri kerinčių atradimų džiaugsmą. Kai paklausus kelio saulės atokaitoje besišildančios senukų poros, vietoj atsakymo gauni įminti žemaitišką galvosūkį. Kai džiaugiesi kaip vaikas, sutemose įžiūrėjęs dar vieną užsislėpusią „akmeninę viziją“. Septynių akmenų pastatymo svarbiose poetui vietose idėja priklauso Žemaičių Kalvarijos kraštotyrininkui Konstantinui Bružui, kurio svajonė buvo taip įprasminti Šarnelėje poeto

vizijas (septynių eilėraščių ciklas, kuriame V. Mačernis, pasak Viktorijos Daujotytės, „sukūrė stiprią prigimtųjų namų, žemdirbių sodybos poetinę viziją“⁵⁴). Finansų trūkumas pakoregavo idėjos išsipildymo mastus, tačiau entuziastų būrelis (klebonas, pora lituanisčių, vėliau prisijungusi abiturientė, fotografas, kraštotyrininkas ir kiti suinteresuoti asmenys), akmenkalio Vladislavo Raštikio (jis pastatė ir antkapinį poeto paminklą) dėka „akmeninės vizijos“ paženklino poeto numylėtas gimtojo kaimo vietas.

Pirmoji vizija „Ir aš matau gimtinę siaurės kelią...“⁵⁵ žymi pirmosios Šarnelės mokyklos, kur mokėsi poetas, vietą. „Pasilenkiu prie žemės ir stebiu...“⁵⁶ stovi ant Šarnelės piliakalnio, kur į kariuomenę palydėti poeto broliai, kur ne kartą ir Vytautas kartu su jaunimu šoko bei dainavo. Trečioji – „Aš pažvelgiau į tėviškės laukus...“⁵⁷ – prie Mileikos ežero,

kuris buvo mėgstamiausia Mačernių šeimos vieta. Čia jie skalbė žlugtą, maudėsi ir ilsėjosi. Ketvirtoji „Didžiajam kambary prie stalo...“⁵⁸ guli prie Mačernių sodybos. Akmenyje įamžinti: senelis Kazimieras, tėvas Vladislovas, motina Elžbieta ir vaikai Vladas, Vytautas, Valerija, Juozas, Aloyzas, Jonas, Antonijus ir jų senolė. Statant „Akmenines vizijas“ dalyvavusieji atmena, kad prie kiekvieno akmens buvo sodinamas ąžuoliukas, skaitoma atitinkanti vietą vizija. Neapsieita ir be nuotykių: kitą dieną pastebėta, kad ketvirtoji plokštė, esanti prie namų, apnešta vištų išpurentomis žemėmis. Nukastas ir jazmino krūmas, pasodintas čia vietoj ąžuoliuko. Pasirodo, vištų „karo“ priežastis buvo įspėta pamaičius, kad praleistas iškalti akmenyje svarbiausias poetui žmogus – senolė. Klaida, akmentašiui parklupus ant kelių, buvo ištaisyta vietoje... Penktoji vizija „Laukuose degė sau-

Trečioji „akmeninė vizija“, 2000 m. Nuotr. iš Mažeikių viešosios bibliotekos svetainės

lė...“* turėjo stovėti ant Girios kalno, kurio viršukalnėje augo aukšta pušis, kurioje, kaip „gandralizdyje“ įsitaisęs Vytautas stebėjo apylinkes. Kalnas buvo ganėtinai aukštas ir status, akmenį nešti buvo nelengva, tačiau smagiausia, kad jį teko gabenti ir žemyn: užnešus visi suprato, kad vieta yra netinkama, nes aplinkui ištiesai miškas. Vizija savo vietą surado pamiškėje. Šeštoji vizija „Sodybą gaubė vasaros šilta naktis“ žymi vietą, kur „ant mokyklinio suolo dažnai sėdėjo Vytautas. Kūrė. Priiminėjo svečius“. Šis akmuo taip pat ilgai ieškojo sau vietos, nes per ilgus metus pievos apaugo piktžolėmis ir kemsynais. „Akmeninė vizija“ liko prie beržynėlio... Liudytojai pasakoja, kad labiausiai įsiminė septintosios vizijos „Tiktai giliam vidunakty...“ statymas. Jos vieta buvo numatyta ant Žvyrinėlio kalnelio priešais V. Mačernio kapą, tačiau poeto sesuo Valerija pasipriešino šiam sumanymui: „Iškasiu ir išsivešiu į Kalvarijos kapines, jei akmenis dėliosit!“ – gąsdinusi statytojus. Akmuo paguldytas atokiau, bet, gerokai sutemus, nuneštas į patį kalnelio galą, kur užsibaigia takelis, einantis nuo kapo...⁶

Penktoji „akmeninė vizija“ vizija, 2020 m. Nuotr. R. Abromo

Nors šeštosios „akmeninės vizijos“ vieta ir neatitiko statytojų lūkesčių, tačiau ji glosto širdį, nes prigludusi prie širviško beržynėlio... Apskritai V. Mačernio vizijų akmeninis kelias ir ąžuoliukai gražiai susisieja su Rokiškio rajone (vietose, sietinose su poetu P. Širviu) augančiais beržais, paženklintais lentelėmis su eilėraščio „Aš beržas...“ posmais.

Pasodinti ąžuoliukai (pirmieji – 1995 m.) prigijo ir šiandien jau virstę ąžuolais, o prie Mačernių senosios trobos kiekvieną pavasarį pražysta jazminas. Kasmet atsiranda einančių „akmeninių vizijų“ takais, kurie yra tarsi dvasios atlidai, reiškinys siekiant pažinti ne tik poeto, bet ir savo šaknų kodą. Ir dažnas, prisilie-

tęs prie poeto Šarnelės ir poezijos, grįžta patyręs kažką naujo...

Keturias „akmenines vizijas“ radau ir aš, nežinodama jų pastatymo istorijos ir vietų. Nujaučiau, kad viena iš jų turi būti prie sodybos, tačiau nedrįsau ten eiti vakarui gulant į naktį (vėliau sužinojau, kad poeto tėviškėje tebegyvena jo sūnėno – taip pat Vytauto Mačernio – šeima). Taip pat per vėlu jau buvo kopti ant Šarnelės kalno, tačiau žinau, kad čia dar sugrįšiu, gal ne šiais, jubiliejiniais poeto metais, bet nurimus šventinių renginių šurmuliui. Nes tokiai kelionei reikia tylos – prabangos pabūti su savimi, su gamta, su poeto eilių gelmėmis.

Niekas nepaneigs, kad V. Mačernis – genialus poetas, užburiantis eilių prasmingumu ir nuoširdumu, ritmu ir mistika bei keistais ženklais, kurie lydėjo ir poeto gyvenimą. V. Mačernis nuo pat vaikystės jautėsi kitoks nei jo artimieji. Mamos mažiau mylimas („Bet motina akies jam neturėjo. Ir be meilumo vystė jį priešus“*), nes buvo antras vaikas šeimoje, gimęs po brolio, o motina norėjusi dukters. Ji nesu-pratusi ir sūnaus pomėgių: „Mes paprasti kaimiečiai, muzikai. Iš kur jis toks išėjo?“* Vytautas per dienų dienas skaitydavo knygas,

Šeštoji „akmeninė vizija“, 2020 m.
Nuotr. J. Lašienės

tupėdamas „gandrelyje“ stebėdavo iš aukšto apylinkes, svajojo, fantazavo ir regėjo vidury dienos vizijas... Beveik visada buvo susimąstęs, užsisklendęs savyje, paniręs į apmąstymus. Laiškuose sužadėtinei poetas rašo: „Aš jaučiu, kaip širdyje kažkas auga, plečiasi: plečiasi mano vienišumas (mama sako, jog aš esu vienuolis, ji pyksta, kam aš tiek daug skaitau ir dirbu), plečiasi ir stiprėja įvairios mintys, ir aš imu svaigti nuo jų sunkumo, o širdis apsvaigusi nuo laukų, vėjų, kvepiančių kalvų ir vakarais garuojančių balų. Ir man kažkaip neįprastai gera, ir aš jaučiu turįs kažką daryti, ir mano siela kažko belaukdama virpa. Ji taip pamažėl auga ir auga... (1942.V.27).“ Poeto šeimynykščiai nesuprato tokio gyvenimo būdo. Ir vėliau, mokantis ir studijuojant, jo netraukė pasilinksminimai, „slydimas gyvenimo paviršiumi“. Pats poetas yra sakęs, kad „kažkaip tuščias darosi su visais gyvendamas“*. V. Mačernis ragino bendraamžius suprasti, koks trapus yra laikas, skubino pažinti save, pažvelgti į gyvenimą giliau. Poetas atsiskleidė ir sužibėjo studijų

Septintoji „akmeninė vizija“, 2020 m. Nuotr. R. Abromo

metais būdamas šalia bendraminčių, kurie pastebėjo, kad jis tarsi persoko jaunystės laiką ir iš karto subrendo kaip asmenybė. Tačiau negalima vienareikšmiškai teigti, kad V. Mačernis buvo atsiskyrėlis, kaip dažnai linkstama jį vaizduoti. Jis mėgdavo ir pajuokauti, bendravo su tais, kurie jį suprato, kalbėjo ta pačia išsilavinimo ir kūrybos kalba. Dauguma bendravusiųjų su V. Mačerniu vis tik pabrėžia, kad jis buvo kitoks: išsiskyrė aristokratiška laikysena ir išdidumu, santūrumu ir stipriu intelektu bei romantiška poeto aureole⁷.

Santūrumas ir romantiko įvaizdis buvo savas ir mandagumu, nuoširdumu ir teisingumu garsėjusiam P. Širviui. Abu poetai siejami ir vienvietės – ne buitinės, o metafizinės – taurios ir dvasingos. „Vienumos, kaip paukštis erdvės, noriu...“ „Kas didėja nuolatos, tas tampa vienas“ (V. Mačernis), „toks vienas, velnioniškai vienas“ (P. Širvyys), – su visiems artima poezija.

Su poezija, palytėta nuojautų ir tragiškų ženklų, kurie lydėjo visą Mačernių šeimą. Iš gimusių trylikos vaikų užaugo septyni. Šeimą nuolat persekiojo nelaimės ir mirtys. Būdamas 48 metų, subadytas jaučio, mirė tėvas. Nelengvi buvo ir brolių,

ir motinos, ir sesers likimai. Vienas brolis pasitraukė į mišką pas partizanų ir žuvo. Kitas mirė būdamas 33-eriu, Vytautas žuvo nesulaukęs 24-erių. Sovietinis režimas poeto motiną, kuri, likusi viena su dviem paaugusiais ir penkiais mažais vaikais, kaip įmanydama sukosi ūkyje, ištrėmė į Sibirą. Vaikus augino keturiolikmetė poeto sesuo Valerija, kuri vėliau taip pat išgyveno devynerių metų tremtį. Ji, ilgiausiai gyvenusi iš visų Mačernių vaikų, rūpinosi ir Vytauto kapavieta. Sesers meilę broliui liudija jauniausiajai dukrai suteiktas retas Nakties vardas, kurį ji pasi-

rinko iš brolio eilėraščio: „Pasiilgau savo mylimos dukrytės / Ji vadinasi Naktis. / Jos plaukiukai tamsūs, ant akių užkritę / Kaspiniukais papuošti...“ Valerijos vyras atmena, kiek jie vargo turėję dėl šio netradicinio dukros vardo, kol sutvarkė jos gimimo dokumentus².

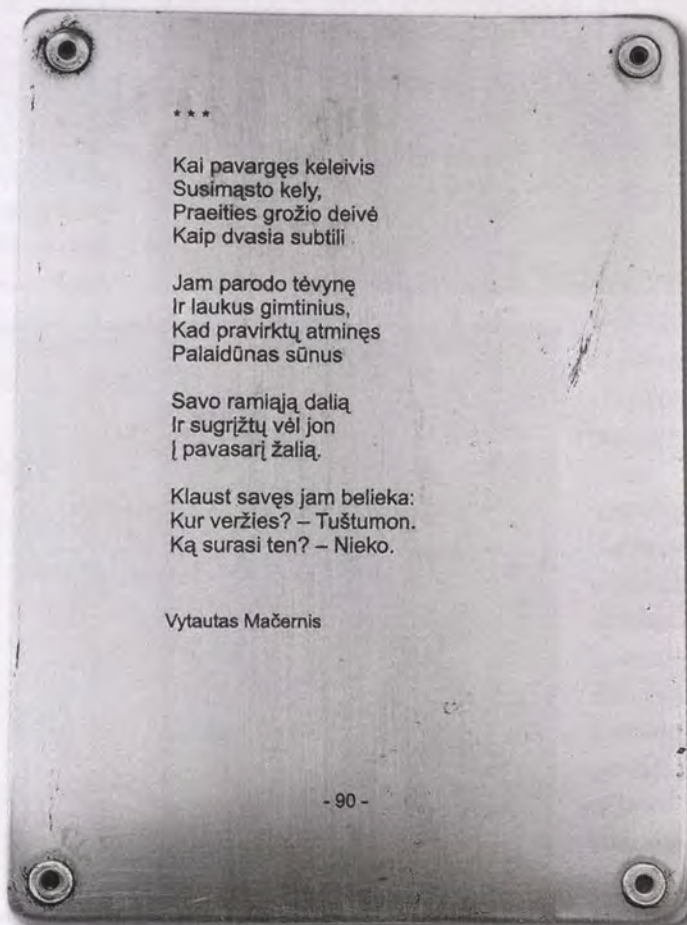
Išskirtinio vardo istorija siejama ir su P. Širviu. Poetas pavadinęs savo dukrą Dange, tai jam reiškė dangų...⁸

Stovėdamas po „nežinio dangum“, pilnas tragiškų nuojautų, V. Mačernis ieškojo atramos protėvių kartose, jautė joms pagarbą, gėrėjosi jų „atkaklia žemaitiška dvasia“ ir prisirišimu prie žemės. Ypatingas ryšys poetą siejo su senole – auginusia, mokiusia ir sekusia jam pasakas. Su senolės išėjimu Amžinybėn poeto vaizdiniuose atsirado mirties pavidalas, tapęs vienu iš kūrybos motyvų: „Garsus Toreador, Mirtis baisioji, / Gyvenimo arenoj vaikšto išdidi / Ir pergalem naujom kasdien triumfuoja / Jai turi pralaimėt sunkioj kovoj visi /...“. Poetas taip pat buvo atviras

kančiai: „Be kančios, tiesiog fizinės, aš neparasau pusantros eilutės. Kūryba man – sunkiausias katorgos gyvenimas. Tai, kas gražu, yra mano sielvarto atžymėta (Vilnius, 1941.XII.20),“ – rašė laiškuose mylimajai.

„<...> Poetas – tai savotiškas vienuolis, kuris kankinasi, pergyvena ir šiame pergyvenime randa savotišką džiaugsmą,“ – taip apie kūrybą yra rašęs ir P. Širvy. Jo gyvenimas, palydėtas tėvų mirties, sunkios našlaičio dalios,

nelaimingos meilės ir karo išgyvenimų bei kitų kančių, palietė ir kūrybą, kuri, pasak poeto „– visų pirma – svajonė, jausmas ir muzika, meilė ir neapykanta, apmaudas ir ilgesys, nuoširdus vaiko juokas ir mąstančio žmogaus sarkazmas, verksmas su ašarom ir ašaros be ašarų... Viskas, kas žmogiška. Ir visa tai poetas pats turi pajusti, išgyventi.

Metalinė plaketė, kurioje įrašytas V. Mačernio eilėraštis, Telšių autobusų stoties perone. Nuotr. iš Mažeikių viešosios bibliotekos svetainės

Poeto kūryba – daugiau ar mažiau – jo paties autobiografija“. Anot V. Mačernio, „Poezija turi būti kelianti, žmogaus žingsnius palengvinanti. Poetas turi būti amžinai degantis, amžinai liepsnojantis“ (iš laiško P. Jurkui, Šarnelė, 1939.VIII.19), „Mano gyvenimas yra degantis gyvenimas, kiek aš nedegu, tiek negyvenu, ir nedeganti diena aš visai be gailėsčio metu iš savo kalendoriaus lakštų ir jų visai nevertinu (iš laiško Danguolei Jackevičiūtei, 1938.X.24).

P. Širvį ir V. Mačernį lydėjo ne tik gimtųjų namų motyvas, neišsipildžiusi meilė, bet ir abejonės bei nerimas, viltis būti išgirstam ir suprastam. Abiejų – jautrios sielos poetų – autentiška lyrika yra jų gyvenimo metraštis. Jame juodus įrašus paliko Antrasis pasaulinis karas, kardinaliai pakeitęs abiejų poetų likimus. P. Širvio gyvenime paliko negyjančius randus, o V. Mačernio gyvenimo saulę uždengė po juodu karo debesiu amžiams.

Prasidėjus karui, poeto grįžimas į Šarnelę, prie gimtų šaknų, buvo tarsi sukeltas nuojautos: paskutiniu savo eilėraščiu V. Mačernis eilėmis tapo „Sielos paveikslą“: „Po žemu ir pilku dangumi / Aš einu palenkęs galvą / Ir mąstau, kaip sielai artimi / Tie tušti laukai ir kalvos / Rudenio mieguistam nykume. / Kojas vilkdamas drėgna žeme, / Prieinu lapuočių mišką / Ir stebiu, kaip ore tingiame / Raudoni, gelsvi, išblyškę / Supas lapai – negyvi drugiai – / Ir pusiau nusilapoję / Medžiai stūkso tartum kaliniai, / Nuplakti rimbu kandžiuoju, / Šalty kūnais, virpančiais gailiai, / Ant jų kabant paskutiniams skarmalams. / Akys, klaidžiotkit laukais, pakol sutems! / Tas rudens paveikslas, mano / Siela, tau patinka, nes jame / Atpažįsti kraštą, kur gyvena / Tavo liūdesys ir pilkuma.“ (1944.X.4.) Poetas nesijautė saugus ir savo senolių namuose, todėl užkasė po šienų savo dienoraščius, seseriai patikėjo globoti kitus rankraščius, jei jį sučiuptų vokiečiai ir išvežtų darbams į

V. Mačernio žūtis vieta Žemaičių Kalvarijoje.
Nuotr. iš Mažeikių viešosios bibliotekos
svetainės

Vokietiją. Gyvendamas viltimi, kad karas greit baigsis, jis intensyviai mokėsi prancūzų kalbos (V. Mačernis mokėjo septynias kalbas: vokiečių, anglų, prancūzų, italų, rusų, lotynų ir graikų. Ruošdamasis studijoms Sorbonoje, svajavo išmokti dar hebrajų). Ir tą lemtingą rudens rytą jis buvo paniręs į mokslus, kai Žemaičių Kalvarijoje gyvenantis jo gimnazijos ir studijų draugas Paulius Jurkus pranešė, kad traukiasi į Vakarų. Dabar jau niekas neatsakys, kokio tikslo vedinas Vytautas pasikinkė arklį, pasiėmė su savimi tik eilėraščių sąsiuvinį ir išvažiavo... Tikėtina, kad ir jis ketino trauktis į Vakarų, tačiau ne kartą seseriai buvo sakęs, kad niekada nepaliksis tėvynės, kuriai visada būsią reikalingi poetai, taip pat nebuvo su savimi pasiėmęs jokių drabužių ir kažin, ar būtų norėjęs trauktis be mylimosios...

Neradęs miestelyje draugų, Vytautas apsuko arklį atgal. Žemaičių Kalvarijos pakraštyje poeto gyvenimą nutraukė atsitiktinė artilerijos sviedinio skeveldra... Paskutinis žmogus, matęs Vytautą gyvą, aktorius Donatas Banionis (V. Mačernių sodyboje glaudėsi grupė Panevėžio teatralų) pasakoja: „Mes abu su Vytautu išvažiavome iš Šarnelės į Žemaičių Kalvariją. Koks penketas kilometrų. Pravažiavom pusę kelio. Skraido lėktuvai. Kažkur bumps. Sutikom kareivius, einančius iš miestelio. „Ar galvos jums nebe mielos – kur lendat?“ – perspėjo mus. Vytautas sako: „Žinai, iškraukim daiktus pas mano tetą, aš vienas greičiau suvažinėsiu.“ Aš pasilikau. Sėdžiu valandą, dvi, tris. Jo nėra. Einu į Žemaičių Kalvariją. Ten kaip iššluota. Sutinku pažįstamą. „Ar nematei Vytauto?“ – „Jis užmuštas.“

Laiptai į Žvyrinėlio kalvą, kur palaidotas V. Mačernis,
2020 m. Nuotr. J. Lašienės

Negalėjau patikėti. Nulėkiau į Jurkuvienės kiemą. Matau – stovi arklys išdrėkstu šonu. Vežime sėdi sukniubęs Vytautas. Veidas ir rankos, kruvinos. Aš bijau ir prieiti, Jurkuvienė renka ruselyje bulves. Aš klausiu: „Ar Vytautas gyvas?“ – „Negyvas, vaikelai, negyvas“.

Poeto laidotuvės įvyko skubotai. Rusų kariškiams neleidus į Žemaičių Kalvarijos miestelį, V. Mačernis palaidotas Šarnelėje laikinai, tikintis vėliau perlaidoti su bažnytinėmis apeigomis šventintoje kapinių

žemėje. Tame pačiame Žvyrinėlio kalnelyje artimieji slaptai palaidojo ir partizaninėse kovose žuvusį brolių Vladą, kuris vėliau buvo perlaidotas, o dvidešimt trejų metų Vytautas taip ir liko gulėti apsuptas gimtųjų kalvų ir laukų. Šiuo atveju likimas buvo teisingas, nes V. Mačernio amžinojo poilsio vieta liudija jo išskirtinumą. Poeto kapas, apsodintas kukliomis gėlėmis ir apjuostas senovine tvorele, paminkliniame akmenyje iškalti jo eilėraščių žodžiai „Tu, žmogau, gyvenimo išsilgęs amžino, neamžinas esi“ byloja apie „didžią, gražią sielą, praaugusią

lyg aukštas medis girioje visus medžius...“ Paminklas pastatytas tik 1970 metais, praėjus 26 metams po poeto žūtis. V. Mačernio motina norėjo akmenyje iškalti kryželį, tačiau pabijojė, nes Mačernių šeima buvo to meto valdžios nemalonėje ir nuolat stebima bei sekama. Apie poeto žūtį laikraštyje tebuvo parašyta trumpa sausa žinutė...

V. Mačernio žūtis vieta Žemaičių Kalvarijoje pažymėta kuklia atminimo lenta su žemaitišku įrašu: „Pas Veroninka: čia sprugos artilerijės

sviedėniu 1944 m. spalė 7 d. buo-
va mėrtinaa sužaluots poets Vytauts
Mačernis“. Poeto sesers Valerijos
Mačernytės-Šilinskienės iniciatyva
prie kelio, vedančio iš Kalvarijos
į Šarnelę, Jurkų sodyboje, pasku-
tiniojoje poeto sustojimo vietoje,
stovi ažuolinis kryžius su ažuolo
lapų ornamentais (tautodailininkas
Vladas Stumbras). Netoli V. Ma-
černio žūties vietos, minint poeto
90-ąsias metines, pastatytas ažuolinis
koplytstulpis (kryždirbys Antanas
Vaškys ir tautodailininkas Virgilijus
Mikuckis).

„Pasipuošęs lapais ažuolų“* poe-
tas kviečia švėsti trumpo gyvenimo
šventę, gėrėtis akimirkomis, kurios
„kaip gėlės vysta veikia“, bet sutei-
kia „džiaugsmo dievišką saldybę...“
ir „laimės amžinybę“... 2020 m.
šventinė Žolinės diena buvo palai-
minta, nes „mėlynai pilkoms vakaro
sutemoms kuždant apie greit atei-
siančią naktį“*, man pavyko surasti
poeto amžinojo poilsio vietą, palikti
ten pakely suskintą ir supintą iš Šar-
nelės lauko gėlių vainiką, prisėdus
ant suoloelio paskaityti V. Mačernio
eilių...

Deja, kai kurių poeto minčių
niekada nebeperskaitysime, nes dalį
jo rankraščių ištiko tragiškas likimas.
Sesuo Valerija, kaip buvo broliui
pažadėjusi, juos užkasė daržinėje,
po žeme, vieno metro gylyje, tačiau
užėjus rusams, toje vietoje buvo pa-
statyta virtuvė... Apie Vytauto mirtį
daug vėliau sužinojusiai sužadėtinei
atvykus rankraščių, atkasti popieriai
buvo sušlapę, suirę, nebeįskaitomi...
Liko poeto su savimi paskutinę
gyvenimo dieną turėti ir perduoti
D. Banioniui, taip pat išsaugoti ir
perrašyti draugų bei bendramoksl-
lių, kurių dėka V. Mačernio kūryba
sklido po Lietuvą. V. Mačernis kūrė
ne tik poeziją, rašė straipsnius apie
literatūrą, vertė. Pats poetas buvo
kritiškas savo kūrybos atžvilgiu: nu-
siuntęs naujai parašytus eilėraščių
draugams, laukdavo atviros kritikos.
Pasak Juozo Jurkaus, poetas yra
sakęs, kad „kiekvienas jo kūrinys
esąs nuodėmė – išniekinimas to, ką
jis mato, nes išreikšta žodžiais jo
vizija neturinti nė dalies to grožio,
kurį jis mato¹⁰“. Skubėjęs rašyti,
V. Mačernis nespėjo išspausdinti
savo eilėraščių knygos...

Yra žinoma 211 V. Mačernio
eilėraščių. Tokiu nemenku bran-
džios kūrybos pluoštu gali pasigirti
retas 23 metų sulaukęs poetas.
Pasak literatūrologės Žydronės
Kolevinskienės, „V. Mačernis yra
vienas jauniausių ne tik tarp poetų
žemininkų, bet ir apskritai tarp
Lietuvos poetų, per tokį neilgą savo
gyvenimą sukūrusių išskirtinių kūri-
nių⁵“. Tarsi likimas jį būtų skubinęs
dirbti, mokyti, rašyti... Aš, dar tik
įpusėjęs dvidešimt trečiuosius, /
jaučiuos pavargęs ir pasenęs Vakarų
žmogus“*, – savo kūrybos brandą
paliudijo pats poetas. Pirmasis po-
eto eilėraštis išspausdintas 1936 m.,

Nuoroda link V. Mačernio kapo, 2020 m.
Nuotr. R. Abromo

o paskutinis parašytas 1944 m. spalį... Pirmasis dėmesį į neeilinį V. Mačernio talentą atkreipė V. Mykolaitis-Putinas, išgirdęs jį skaitant universiteto literatūros būrelyje „Vizijas“. „Jis užbaigė savo kūrybinę biografiją tokiame amžiuje, kai mūsų ramaus būvio dienomis daugelis ją tik pradeda“; – teigia literatūrologas Vytautas Kubilius, kurio dėka sovietmečiu V. Mačernis grąžintas į lietuvių poeziją.

Okupuotos Lietuvos valdžiai neįtikėjo vakarietišku pažiūrų V. Mačernio asmenybė ir disidentinė jo šeimos aplinka, todėl pirmosios poeto knygos išleistos ne Lietuvoje: 1947 m. Romoje pasirodė „Vizijos“ (spaudai parengė Vytautas Saulius), 1961 m. Čikagoje išleista „Poezija“ (redagavo Kazys Bradūnas)¹¹. Lietuvoje pirmą kartą V. Mačernio eilėraščiai publikuoti 1966 m. „Poezijos pavasario“ almanache. Tų pačių metų vasarą prie poeto kapo jo motina ištarė žodžius: „Vaka, mūsų Vytauts viel yr gyvs“. Sovietų valdžia prieš poeto talentą ir žmonių meilę jo kūrybai buvo bejėgė ir turėjo oficialiai pripažinti V. Mačernį kaip poetą, todėl nebeprisitaravo, kad būtų išleista jo poezijos ir vertimų knyga „Žmogaus apnuoginta širdis“ (1970). Ta pati knyga išleista 1978 metais. Šiandien skaitytojus džiugina ir šios V. Mačernio knygos: „Poezija“ (1993, 2007) „Sielos paveikslas“ (2015) ir išsamūs kūrybos rinkiniai: „Po ūkanotu nežinios dangum“ (1990), „Man patiko tik vandenys gilūs“ (2015) – su garso įrašu CD Mp3 formatu (2014), Vėl žemės ilgesys“ (2020) ir „Praeinančiam pasaulyje praeisiu“ (2015, 2021).

Tokie poetai kaip V. Mačernis ir P. Širvytis į šią žemę ateina paženklininti tragiško likimo ženklais dramatiškam laike. Nors P. Širvytis nuygyveno 59-erius metus, o V. Mačerniui tebuvo lemta būti šioje žemėje tik 23-ejus, abiejų gyvenimo baigtis nelemta ir

Straipsnio autorė prie V. Mačernio kapo, 2020 m. Nuotr. R. Abromo

sklidina abejonių. V. Mačernį pakirto vienintelio tą dieną paleisto sviedinio skeveldra... P. Širvytis jo paties bute rado, manoma, po poros dienų, kaimynei pastebėjus dieną naktį poeto bute degančių šviesų...

V. Mačernio gyvenimo kelias nutrūko jam veržliai kopiant į kūrybinio kalno viršukalnę, poezijos horizontuose brėžiant žvaigždėtus ateities kontūrus. „Mažos tautos su dideliu žodynu“* poetui labai trumpai tebuvo leista maitintis „geriausiais žemės vaisiais“**, tačiau V. Mačernio kūryba savo menine verte, filosofiniu gyliu įrašo poetą į lietuvių literatūros gretas, kaip patį jauniausią klasiką.

Poezijos šedevrus P. Širvytis sukūrė jaunystėje, o po eilėraščio „Aš beržas“ (1966), poeto kūrybos kreivė ritosi žemyn... Jo gyvenimas priminė retkarčiais suspindinčios žvaigždės rusenimą. Pasak Valdemaro Kukulo, „P. Širvytis yra vienas iš nedaugelio tikrai išbaigtų ir užbaigtų poetų. Tai, ką jis užrašė, yra absoliučiai viskas, ką jis apskritai ir tegalėjo parašyti, ir šitą

absoliutų kūrybos baigtinumą liudija paskutiniai dešimt jo gyvenimo metų, kuriuos jis sąžiningai ištylėjo“¹².

Nedaug yra poetų, kurių kūryba, patikrinta laiko, praėjus 100 metų nuo jų gimimo, yra ir jauno, ir seno mėgstama, skaitoma, dainuojama... Maža yra tų, kurių keliais keliaujama, kuriems atminti sodinami beržai ir ąžuolai, rengiami kūrybos konkursai... Tokie yra Aukštaičių ir Žemaičių žemės poetai – P. Širvytis ir V. Mačernis.

Aukštaitijoje, P. Širvio tėviškėje ir gimtinėje, išvaikščioti poeto takeliai, apkabintas ne vienas beržas. Žemaitijoje dar liko daug neapplankytų V. Mačernio atminties ženklų. Liko trys neatrastos „akmeninės vizijos“, šeši ąžuolai ir jazmino krūmas Šarnelėje, Žemaičių Kalvarijoje neapplankyta poeto žūties vieta, V. Mačernio muziejus ir jo vardo biblioteka bei Atminties koplyčia iškilioms asmenybėms pagerbti. Pastarosios sienoje, vykdant pastauro restauravimo darbus, atsitiktinai

surasta įstrigusi sprogusio sviedinio skeveldra, perduota V. Mačernio muziejui.

Keliaujant V. Mačernio takais, būtina užsukti į Telšius (mokydamasis Telšių Motiejaus Valančiaus gimnazijoje poetas pradėjo savo kūrybinį kelią ir patyrė pirmąją meilę). Čia vietos poeto Vytauto Stulpino iniciatyva atidengtas bronzinis paminklas-skulptūra „Išsprogdinimas“ (skulptorius Gediminas Karalius), menine kalba įprasminantis poeto literatūrinį kelią ir tragišką mirtį. Kalboje, pasakytoje per paminklo atidengimo iškilmes, V. Stulpinas dalijosi paminklo atsiradimo istorija: „Poetas V. Mačernis turėjo unikalių akių švytėjimą. Jį net Švyčiu klasėje vadindavo. Tokį ir eilėraščių¹³ jam skyriau. Be to, jis turėjo manierą šiek tiek palenkti galvą. Stengėmės, kad tai būtų ir paminkle. Dėkoju visiems, kurie nors trupinį padėjo, kad šitas paminklas atsirastų. O dabar, Vytautai, keliauk. Tavęs tiek ilgai Telšiai laukė“¹⁴.

Keliaujančius Telšių autobusų stoties perone sutinka ir palydi ant atraminių kolonų pritvirtintos unikalios metalinės plaketės (darbų autorė – dailininkė juvelyrė Asta Šimkevičienė): kartu su kitų Žemaičių žemės poetų eilėraščiais įrašytas ir V. Mačernio 15 Žiemos sonetas, sukurtas 1944.I.17 Šarnelėje: „Kai pavargęs keleivis / Susimąsto kely, / Praeities grožio deivė / Kaip dvasia subtili / Jam parodo tėvynę / Ir laukus gimtinius, / Kad pravirktų atminęs / Palaidūnas sūnus / Savo ramiąją dalią / Ir sugrįžtų vėl jon / Į pavasarį žalią. / Klaus savęs jam belieka: / Kur veržies? – Tuštumon. / Ką surasi ten? – Nieko.“

Nes tik ten, kur mūsų protėvių, tėvų ir mūsų pradžia – yra tautos kodas, jos išlikimo garantas ir atrama. Besiruošiantys keliauti V. Mačernio takais gali pradėti ruošti savo širdį jau dabar: skaityti jo poeziją, knygą apie poetą (Aldonos Ruseckaitės „Dūžtančios formos“), susipažinti su audiovizualiu maršrutu¹⁵ ir viso-

mis V. Mačernio šimtmečio metų naujienomis.

P. Širvytis ir V. Mačernis – dvi charakteristiškos lietuvių literatūros figūros, kurios nepaliauja žavėti, o jų kūrybos žiedai nevysta... „...Aš būsiu smiltelė, azotas... / Ir tas, ko gyvenimui reiks / Nei žemė, nei eterio plotuos / Gyvybė, žinau, nesibaigs. Kiekvieną pavasarį žalią / Žiedais praregėsiu gėlių / Ir būsiu čia oro dalelė, Kažkam atsidadant „myliu“...“ (P. Širvytis) „Aš supratau tada žydėjimo ir subrendimo prasmę gilią, / Ir buvo sieloj taip ramu, / kai užė vėjas kalvose, / Kai žemė, upių vandenys ir mėlyni miškai giedojo tyliai: / Gyvenk per mus, kad mes galėtum amžinai gyventi per tave...“ (V. Mačernis).

Poetai gyvens, kol bus skaitančių jų eilėraščių. Kol atsiras romantikų, einančių jų keliais, tol neužžels takelis į Šarnelės, Degučių, Padustėlio, Žemaičių Kalvarijos ir visos Lietuvos kalvas ir laukus, kuriuose paukščiais čiulba, gėlėmis žydi, upių ir ežerų vagomis teka ir dangaus akimis žiūri mūsų tautos gyvastis.

Nuorodos

* Ištraukos iš V. Mačernio eilėraščių.

¹ Konkurso „Trioletas“ laureatų kūryba publikuojama šiame leidinyje.

² Aldonos Ruseckaitės mintys iš įvairių interviu, skelbtų el. žiniasklaidoje.

³ Daujotytė Viktorija, „Nuo žemininkų iki žemininkų“, in: *Metai*, 2019, Nr. 2.

⁴ Balsevičiūtė Virginija. *Vytautas Mačernis ir jo karta: Naujosios literatūros studijos*. – Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2001.

⁵ Joteikaitė Evelina. Vytauto Mačernio kūrybą tyrinėjančios literatūrologės tiki poeto nemirtingumu, www.delfi.lt/2021/saus.10:https://www.delfi.lt/kultura/naujienos/vytauto-macernio-kuryba-tyrinejancios-literaturologes-tiki-poeto-nemirtingumu.d?id=86177199

⁶ Gricienė Genoveita. „Kaip Mačernio vizijas statėme“, in: *Didmiestis*, 2021, vas. 19

⁷ Amžininkų prisiminimai apie Vytautą Mačernį, in: *Metai*, 1996, Nr. 6.

⁸ Zailskaitė Deimantė, „Pauliaus Širvio dukrai trūksta lietuviško beržo“, in: *Respublika*, 2012 rugpj. 5.

⁹ Kubilius Vytautas, „Vytauto Mačernio kelias“, in: Mačernis, Vytautas. *Žmogaus apnuoginta širdis: Poezija*. Vilnius: Vaga, 1970.

¹⁰ Jurkus Juozas, „...aš pažinau didį poetą“, in: *Šiaurės Atėnai*, 2021 vas. 20.

¹¹ Žvirgždas Manfredas, Šeina Viktorija. Mačernis, <http://www.xn--altiniai-4wb.info/index/details/1297>

¹² Kukulas Valdemaras. „Išsipildymo ženklai“, in: *Metai*, 2012, Nr. 11.

¹³ Vytautas Stulpinas. „Eilėraščiai“, in: *Metai*, 2015, Nr. 1.

¹⁴ Dijokienė Lina. „Telšiuose pagaliau atidengtas paminklas poetui V. Mačerniui“, in: *Kalvotoji Žemaitija*, 2018 sp. 17.

¹⁵ <https://macerniovizijos.lt/>

Informacija iš interneto

<http://macernio.landyne.lt/>; <http://www.mrvb.lt/interaktyvus-zemelapis/>

<http://www.mrvb.lt/lankytinos-vietos/>

<https://www.lrt.lt/naujienos/kultura/12/1111255/vytautas-macernis-vis-kazko-susikrimtes-vaikas->

<https://www.kaunorasytojai.lt/naujienos/alfas-pakenas-vytautas-macernis-kiek-as-nedegu-tiek-negyvenu>

<https://www.bernardinai.lt/2017-08-16-dainius-gavenonis-noreciau-pazvelgti-i-macerni-kitaip/>

<http://www.budas.lt/naujienos-portalas-budas-lt/laisvalaikiai/42811-naujosios-lietuviu-poezijos-pradininkas-v-macernis>

Archeologo vizitas Rokiškio bažnyčios teritorijoje

RAIMONDA NABAŽAITĖ

Rokiškio miesto ir krašto gyventojams kur kas geriau žinomas faktas apie šiuo metu vykdomus Šv. apaštalo evangelisto Mato bažnyčios tvarkybos darbus nei likusios Lietuvos gyventojams. Paprastai su paveldo tvarkymu susijusiomis veiklomis atvyksta ir archeologai. Toks vizitas įvyko 2019–2020 m. Rokiškio bažnyčios parapijos kvietimu. Jos teritorijoje atliekamus kasinėjimus rokiškėnai ir besilankantys svečiai galėjo stebėti net du sezonus. Tyrimai buvo būtini dėl nekilnojamojo kultūros paveldo teritorijoje taikomų reikalavimų

atlikti archeologiją žemės judinimo vietose. Kaip žinia, be bažnyčios pastato restauravimo darbų, projekte numatytas vidaus grindų šildymas, o šventoriaus aplinkoje – lauko nuotekų sistema ir nuogrinda. Tad šias tikslines vietas archeologui teko patikrinti (1 pav.).

Žvelgiant visuomenės akimis, žemėje besikasantis archeologas neretai asocijuojasi su gražių radinių, o dar dažniau lobių ieškotoju. Toks viešojoje erdvėje gyvuojantis požiūris susijęs su archeologo profesijos mistifikavimu, prie kurio prisideda žiniasklaidoje kuriamos skambios

frazės apie sensacijas, atvertas paslaptis, mįslingus objektus. Tačiau realybėje archeologo kasdienybė yra žemiška, organizuota pagal aiškius darbo metodus, konkrečias užduotis ir klausimus, kuriuos jis sprendžia atvykęs į savo teritoriją. Jam radi-nys be kultūrinio konteksto atneša mažai naudos, į tokius žiūrima ne daugiau kaip į antikvarinį daiktą. Dėl to neretai galite pastebėti archeologą, rymantį ir žiūrintį į žemės sluoksnių susiklostymą, perkasos pjūvį, kuris yra pagrindinis „dokumentas“ aiškinantis svarbiausius vietovės pokyčius.

1 pav. Archeologinių tyrimų vietas 2019–2020 m. Nuotr. iš „Rokiškio sirena“

Nors Klaipėdos universiteto vykdyti tyrimai susilaukė gana plataus visuomenės dėmesio, tačiau moksliniu požiūriu jie nėra didelės apimties darbai. Tai veikiau pirminis archeologo „chirurginis“ įsikišimas, leidęs praplėsti turimas žinias apie šios vietovės raidą, o kartu uždavęs nemažai naujų klausimų ateities tyrinėtojams.

Kas buvo žinota ir kokie klausimai rūpėjo archeologui?

Miestų ir miestelių istorija yra neatsiejama nuo bažnyčios vaidmens, formavusio dvasinį, kultūrinį visuomenės veidą ir išreiškusio pagrindinį miestovaizdžio architektūrinį-urbanistinį segmentą. Bažnyčių statybai neretai buvo parenkamos reljefiškai aukštesnės vietovės, kurios laiko tėkmėje išgyvendavo ne vieną statybos, nunykimą, perstatymo etapą. Apie juos pirmiausia sužinome iš istorinių duomenų, tačiau neretai dėl jų šykštumo kai kurie vykę procesai lieka migloti, užuominų lygmenyje¹. Archeologui svarbi yra ta medžiaga, pagal kurią galima prognozuoti naujų objektų paiešką, radinių, sluoksnių interpretaciją. Tad šiuokart tiek istorinis, tiek archeologinis šaltinis yra vieno stalo pašnekovai, kurie arba sudraugauja radę tarpusavio sąlyčio taškų, arba palieka atvirus klausimus tolesnėms diskusijoms.

Tyrinėjant bažnyčios vidų ir aplinką, vadovautasi trimis bažnyčios istorijoje išskirtais momentais, kurių ankstyviausias sietinas su XVI amžiumi. Nors pirmoji bažnyčia istoriniuose šaltiniuose minima 1516, 1560 m., tačiau istoriškai tiksli jos vieta iki šiol nebuvo žinoma, o tai natūraliai domino archeologą. Sunykus pirmajai bažnyčiai, 1708–1713 m.

buvo pastatyta antroji – medinė bažnyčia, kurios darbais rūpinosi Jonas ir Elena Voinytė Tyzenhauzai. 1738 m. užsimenama apie jos prastą būklę, o per 1864 m. gaisrą ji visai sudegė. 1808 (?) m. piešinyje yra išlikęs jos vaizdas, o bažnyčios schematiškas kontūras pažymėtas dabartinės bažnyčios 1866 m. plane (7 pav.). Tad vykdant archeologinius tyrimus, buvo tikėtasi atrasti jos gaisro pėdsakų. Iš pirmo žvilgsnio archeologiškai kiek mažiau įdomi pasirodė dabartinės bažnyčios statybos fazė. Nepalyginamai daugiau istorinių duomenų turintis laikotarpis iš savęs nekėlė specifinių klausimų.

Taigi atliekant tyrimus, buvo svarbu ne tik įgyvendinti užsakovo užduotis, bet ir pasiaiškinti, ar šioje vietovėje galima tikėtis XVI a. bažnyčios ir kitų su šiuo laikotarpiu susijusių relikto? Ar kultūriniai sluoksniai leidžia patvirtinti istoriniuose šaltiniuose minimą 1864 m. gaisrą, po kurio Rokiškis neteko XVIII a. pradžioje statytos medinės bažnyčios? Ar šioje vietovėje buvo anksčiau laidojama ir ką radiniai kalba apie seniausius rokiškėnus? Ir ką galime naujo pasakyti apie dabartinės bažnyčios statybos inžinerinius sprendimus? Galiausiai norėta patenkinti ir vietinių smalsumą – atveriant galimybę įsitikinti, kad tiriamose perkasoje neradome mįslingo – kolektyvinėje atmintyje gyvuojančio – tunelio, neva jungusio Tyzenhauzų dvarą su Rokiškio bažnyčia.

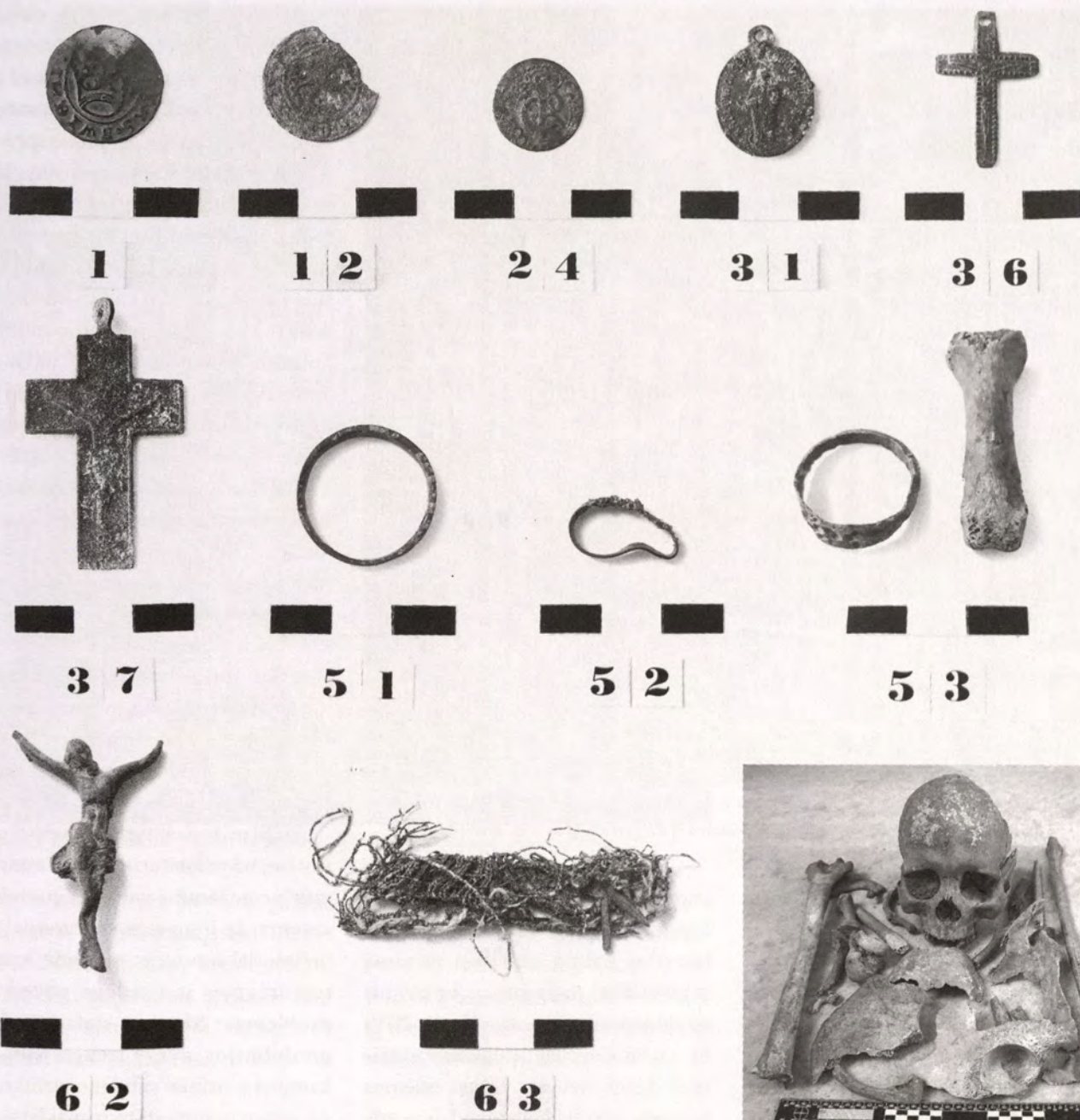
Pasikeitęs vietovės veidas (1866–1877)

Kuo giliau, tuo įdomiau – dažna archeologo frazė ypač kalbant apie kultūrinių sluoksnių susiformavimą, leidžiantį paaiškinti, kaip keitėsi vietovės veidas. Tačiau besileisdamas į tokią kelionę, archeologas pirmiausia susiduria su viršutiniais sluoksniais, kurie miesto archeologijoje

2 pav. Čerpių nuolaužos ir XIX a. plyta, ženklinta stilizuotais inicialais TR MR. Nuotr. R. Nabažaitis

¹ Prieiga per internetą <http://www.rokiskioaparapija.lt/istorija/>

yra jauniausi, o mūsų atveju susiję su dabartinės bažnyčios statybos darbais 1866–1877 metais. Šiandien mums yra įprasta matyti plokščią, lygiai nudailintą šventoriaus teritoriją, o anksčiau ji turėjo gana aiškius kalvelės požymius. Vykdytais tyrimais nustatyta, kad visoje teritorijoje po velėna vyrauja 0,2–1,5 m niveliacinis gruntas, paimtas iš pamatams ir kripta kastų duobių, kuriuo užpiltas kalvelės reljefas. Nuostabos nekelia supiltinėje žemėje surinktos viena- laikės statybinės medžiagos, tarp jų

standartinių, ženklintų ir figūrinių plytų, čerpių, skalūninės stogo dangos likučiai ir pan. (2 pav.). Tačiau pasitaikę kur kas ankstesni XVI a. radiniai leido kelti prielaidą čia buvus ir kunigaikščio Aleksandro laikų bažnyčios relikto. Be kita ko, XVI–XVIII a. radiniai – monetos, peiliukai, žiedai, medalikėliai ir suardyti žmonių kaulai – davė aiškų signalą apie dabartinės bažnyčios statybų metu pažeistas vietovėje buvusias senąsias kapines (3 pav.). Destrukciniai darbai netiesiogiai

3 pav. XVI–XVIII a. radiniai iš suardyto senųjų kapų: Vengrijos ir Čekijos karaliaus Liudviko II-ojo (1516–1526 m.) pusgrašis (L. Nr. 1); LDK valdovo Žygimanto I-ojo (1506–1544) pusgrašis (L. Nr. 12); Švedijos karaliaus Karolio XI-ojo (1660–1697 m.) pusgrašis (L. Nr. 24); medalikėlis ir kryželiai (L. Nr. 31, 36, 37); XVI–XVII a. žiedai (L. Nr. 51–53); Nukryžiuotasis (maldaknygės puošybai) ir įvijomis pintas dekoru elementas, XVI–XVII a. (L. Nr. 62, 63); suardyti žmonių kaulai.
Nuotr. R. Nabažaitės

4 pav. Dabartinės bažnyčios kolonos visas pjūvis: padas, akmenų ir dolomito blokelių pamatas, išlyginamasis sluoksnis ir granitinės plytelės. Vaizdas iš PR pusės. Nuotr. R. Nabažaitės

pavaizduoti ir 1866 m. plane, vaizduojant mažesnius senosios bažnyčios ir šventoriaus gabaritus, pasikeitusi ir jos vieta.

Dabartinės bažnyčios statyba užtruko dešimtmetį (1866–1877), jos įrengimas ganai plačiai dokumentuotas. Nuo 1880 m., mirus grafui Reinoldijui Tyzenhauzui, darbus perima sesuo Marija Pšezdzieckienė,

atidavusi didelę dalį savo kraičio. Šiame straipsnyje paminėsime presbiterijos dalyje istoriškai minimą šlifuoatą baltą marmurą su įterptomis raudonojo akmens plytelėmis. 2019 m. archeologiniai žvalgymai altorinėje dalyje nevyko, tačiau nuėmus lentines grindis likusioje dalyje atidengtos senosios plytelės iš granito. Jas ardant, pastebėta, kad plytelėmis

buvo išlygintas net pamatų viršus. Bažnyčios sienos ir kolonos statytos tiesiai ant plytelių (o neglaudžiant jų šalia sienų) (4 pav.). Kaip buvo statomi bažnyčios pamatai, galime spręsti iš atidengto viso kolonos pamatų pjūvio. Bažnyčios statytojams pirmiausia reikėjo išsikasti 1,8 m pločio ir 1,75 m gylio duobes. Jų apačioje buvo supiltas išlyginamas kalkių skiedinio padas (2,4×2,4 m), ant kurio mūryti kolonos pamatai: apatinė dalis iš lauko riedulių, viršutinė – iš skaldyto dolomito blokelių. Virš jų buvo suformuotas išlyginamasis plytų ir kalkių skiedinio sluoksnis, ant kurio klotos jau minėtos granitinės 10 cm storio, 63×63 cm dydžio plytelės (2019 m. įrengiant grindų šildymą, dalis jų pakeista naujomis). Kolonų statybai ir puošybai buvo reikalingi pastoliai, kurių vietos buvo užfiksuotos archeologinių kasinėjimų metu. Jų užpilde surinkta sugadintų čerpių, nepanaudotų gipsinių puošybos elementų (5 pav.).

2020 m. tęsiant tyrimus bažnyčios išorėje, už presbiterijos buvo atrasta mūrinė požeminė vandens nuotekų sistema. Ją įrengę projektuotojai ir inžinieriai anuomet sprendė kriptos drėgmės ir vandens poveikio problemas. Sistemą sudaro palei presbiterijos sienas įrengti keturkampiai mūriniai vandens surinktuvai ir nuo jų nuvesti mūriniai latakai (6 pav.). Pagal jų kryptis ir išvestines ašis vanduo buvo surenkamas į spe-

5 pav. 1866–1877 m. bažnyčios statybos metu likusios gipsinės interjero detalės. Nuotr. R. Nabažaitės

6 pav. Požeminės nuotekų sistemos vandens surinktuvas ir latakai. Nuotr. R. Nabažaitės

cialius kolektorius. Jų vietas galima numatyti pagal latakų susikirtimo ašis, tačiau tiksliam lokalizavimui reikalingi papildomi tyrimai. Kad nuotekų sistema yra vienalaikė dabartinei bažnyčiai, liudija tų

pačių matmenų plytos, kurių dalis ženklinta raide M, sietina su fundatorės Marijos vardu. Įsitikinus, kad nuotekų sistema yra geros būklės, ją nuspręsta vėl pritaikyti šių dienų bažnyčios reikmėms.

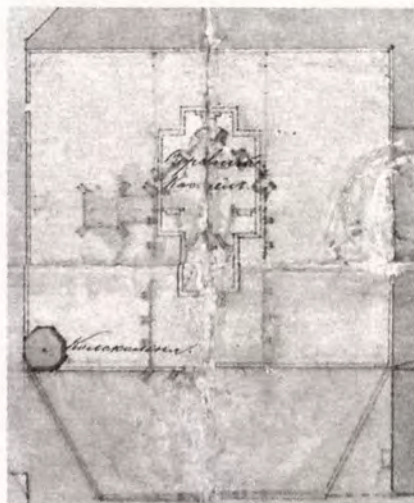
Gaisras – pokyčių pranašas. Sudegusi antroji bažnyčia (1708–1713)

Iš istorinių duomenų jau žinoma, kad dabartinės bažnyčios statybos poreikį paskatino 1864 m. gaisras, sunaikinęs prieš tai stovėjusią medinę bažnyčią, statytą XVIII a. pradžioje (1708–1713). Kaip ji galėjo atrodyti, galima įsivaizduoti iš esamų istorinių duomenų, kalbančių apie Jono ir Elenos Voinytės Tyzenhauzų sprendimą Rokiškyje pastatyti 17–18 sieksnių ilgio, kryžiškos formos, su penkiomis kopulomis bažnyčią. Sprendžiant iš susirašinėjimo su Vilniaus vyskupijos kurija, po kelių dešimtmečių jos būklė apibūdinama kaip vargana, o 1738 m. įsakoma Rokiškio bažnyčiai pakeisti supuvusį stogą nauju, pataisyti arba nugriauti rūsio angą, pastatyti varpinę ir į ją perkelti varpus, kurie, kabėdami ant bažnyčios sienų, sudaro griuvimo pavojų. Šios žinutės mums netiesiogiai liudija apie nekokią jos būklę, o 1808 (?) m. pieštinis jos vaizdas su miesto panorama (7 pav.) pagrindžia ją buvus tikrai medinę.

Šie duomenys tolesnėje kelionėje archeologą lydėjo tikintis aptikti istorinio gaisro žymių, kuris yra

7 pav. Konstantinas Tyzenhauzas. Rokiškio vaizdelis, 1808 m. (?). NMKČM Mg 2358, BI 3634 ir 1866 m. plano ištrauka: dabartinės bažnyčios plane pavaizduotas ankstesnės 1708–1713 m. bažnyčios, sudegusios per 1864 m. gaisrą, kontūras. © Bažnyčios archyvas

8 pav. Atidengtas 1864 m. gaisro horizontas: antros medinės bažnyčios (1708–1713) priestato (bobinčiaus?) pamatai. Vaizdas iš ŠR pusės. Nuotr. R. Nabažaitės

aiškiausias pranašas apie vietovę ištikusias negandas ir dėl jų atsiradusius pokyčius. Tikslingai gilinant dabartinės bažnyčios viduje –

apimant 1866 m. plane pažymėtos ankstesnės bažnyčios numanomą kontūrą – pavyko atidengti aiškų gaisro horizontą ir nudegusio stati-

nio liekanas (8 pav.). Nuo dabartinio paviršiaus per 0,5 m giliau esantys akmenų pamatai buvo vos 55–60 cm pločio. Gaisro sluoksnyje surinkta XIX a. pirmosios pusės radinių, iš kurių atskirai paminėtinos datavimui svarbios monetos: Rusija. Nikolajus I. 3 kapeikos 1840 m.; 2 kapeikos. 184... m.) (9 pav.), leidusios patvirtinti 1864 m. gaisro faktą. Iš likusių medžio nuodėgulių galima spręsti statinį buvus tikrai medinį. Jo statybai naudotos kaltinės, kaspinėlio formos galvutėmis vynys (10 pav.). Langai įstiklinti naudojant įtveriamąsias švinines juosteles.

Nagrinėjant visus šiuos duomenis, sunku prieiti prie vienareikšmiško rastų mūro liekanų vertinimo. Pirmiausia abejonių kelia itin menki, vos 10 cm nuo tuometinio paviršiaus įgilinti pamatai, kurių išlikusi tik apatinė akmenų eilė. Pamatų struktūra panašėja į nesudėtingos konstrukcijos, o ne į monumentalaus pastato liekanas. Be kita ko, sugretinus 1866 m. plane pažymėtą bažnyčios kontūrą, jų riba neatitinka ir yra nutolusi per 1,8 m nuo pažymėtos sienos. Tad, nors gaisro žymės, radiniai ir stratigrafija leistų rastas liekanas sieti su antrosios bažnyčios gyvavimo horizontu, tačiau pamatų priklausomybė dar lieka atviras diskusijų objektas.

Apie Aleksandro laikais minimą bažnyčią. Renesansinis mūras, ankstyviausios monetos ir kapai

2019–2020 m. archeologiniai duomenys leidžia priartėti prie dar tolimesnių istorijos puslapių, prieš tai kviečiančių trumpai prisiminti ankstyviausią Rokiškio bažnyčios paminėjimą. Čia mums svarbus Vilniaus

3

3

9 pav. Rusijos imperatoriaus Nikolajaus I-ojo (1825–1855 m.) viena kapeika (L. Nr. 3)

10 pav. Vinis ir stiklo fragmentai iš 1864 m. gaisro sluoksniu (L. Nr. 88, 83)

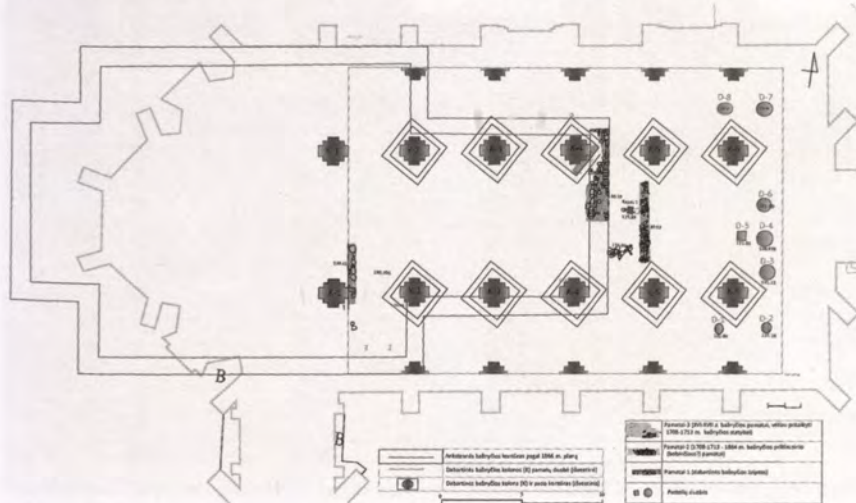
kurijos archyve užsilikęs 1516 m. Zigmanto I, Lietuvos didžiojo kunigaikščio ir Lenkijos karaliaus, dovanojimo aktas, kuriuo patvirtinama tai, kas Rokiškio parapijos bažnyčia buvo suteikta jo pirmtako Aleksandro Jogailaičio. Todėl priimtina manyti, kad Rokiškio bažnyčia pastatyta apie 1500 m., iki Aleksandro, Lietuvos kunigaikščio, mirties (1506 m). Kitas bažnyčios paminėjimas yra iš 1560 m., tačiau neaišku, kieno ir kada statyta. Metrikų knygos siekia 1691 m., vėlei be išlikusių žinių, kaip ta pirmoji bažnyčia atrodė ir kurioje vietoje ji stovėjo. Atlikti archeologiniai tyrimai šiuo klausimu suteikė naujų duomenų.

2019 m. dabartinės bažnyčios viduje žemiau minėto 1864 m. gaisro horizonto buvo atidengti dvigubai platesni t. y. 1,30 m pločio iš plytų ir akmenų mūryti pamatai ir užfik-

11 pav. XVI–XVII a. bažnyčios pamatai, vėliau pritaikyti antros medinės bažnyčios statybai (1708–1713 m). Vaizdas iš PV pusės. Nuotr. R. Nabažaitis

suotas šio statinio kampas (11 pav.). Nustebino tai, kad pamatų orientacija ir vieta sutampa su 1866 m.

12 pav. 2019 m. archeologinių atodangų planas. Brėž. R. Nabažaitis

istoriniame plane pažymėtos antrosios bažnyčios kontūru (tačiau patys pamatai yra ankstesnio laikotarpio) (12 pav.). Šiems pamatams mūryti naudoti ir akmenys, ir plytos (32,5×17×6,5 cm, 32×17×6 cm, 31,5×16×6 cm), surištos standžiu

13 pav. XVI a. plyta su pirštų braukomis. Nuotr. R. Nabažaitės

kalkių skiediniu. Dalis plytų buvo su pirštų braukomis (13 pav.), viena – su gyvūnėlio letenos įspaudu. Analizuojant plytų paviršių, pastebėta, kad pirštų braukos (beje, ir dydžiai) yra tokios pat kaip ir Rokiškio XVI a. dvarvietės plytų. Jas palyginus nustatytas vienalaikiškumas. Pagal plytų rišimo būdą pamatų vidinė dalis (ap)mūryta renesansiniu grandininio būdu. Sprendžiant iš pamatų dalies, jie kažkuriuo metu buvo remontuojami. Stratigrafijoje šalia šių pamatų išryškėjo dar vieno gaisro žymės, tačiau šiuokart ne tokios intensyvios ir be radinių.

Atidengtų pamatų savybės, jų struktūra ir radimo vieta leidžia kelti prielaidą juos buvus XVI a. laikotarpiu, kurie po gaisro galimai panaudoti 1708 m. antrosios medinės bažnyčios statybai. Prie pastarosios kažkuriuo metu buvo įrengtas nesudėtingos konstrukcijos priestatas, kurio nuodėguliai aprašyti jau anksčiau (abu objektai šiuo metu eksponuojami bažnyčios grindyse po stiklu).

Be ankstyviausio mūro, buvo rastas ir senasis šventorius, stratigrafiškai atitinkantis XVI–XVII a.

bažnyčios gyvavimo horizontą. Supiltinėje laidojimo žemėje buvo atrasta įvairialaikų XVI–XVII a. monetų iš kurių ankstyviausias Kazimiero (1440–1492) denaras (14 pav.), patvirtinantis, kad bažnyčia pastatyta apie 1500 metus. Siekdami sustiprinti šiuo argumentus, trumpai sustosime prie tyrinėtų kapų medžiagos. Iš 29 fiksuotų ir dalinai atidengtų vyrų, moterų ir vaikų kapų paminėsime tris, pačius ankstyviausius. Vienas jų mažamečio

14 pav. LDK Kazimiero (1440–1492) denaras. Nuotr. R. Nabažaitės

kapas nr. 27, kurio krūtinės dešinėje padėtas Aleksandro denaras. Archeologiniu požiūriu šis radinys svarbus dėl savo pozicijos *in situ* (15 pav.). Tai reiškia, kad jis rastas taip, kaip buvo paliktas tuo metu mažylio įkapėmis besirūpinančių artimųjų. Tuo tarpu didžioji dalis Rokiškio šventoriuje aptiktų monetų yra iš judinto grunto, kuriame persimaišę radiniai iš suardytų kapų ar kitų kontekstų.

Kalbant visuomenės pamėgtomis frazėmis, sensacingiausi tyrimų radiniai – dviejuose vyrų kapuose (nr. 13 ir 14) rasti XVI a. pradžios odiniai diržo krepšiai (16 pav.). Restauratoriui Arūnui Puškoriui atlikus šių įkapių rentgeną, nuotraukose matyti juose buvus nemažai monetų (17 pav.), kurias detalčiau aptarsime tik po restauravimo darbų. Nuotraukas analizavusio numizmato Eduardo Remeco teigimu, retai kada XVI a. krepšiuose būna tiek monetų, o Rokiškio atveju įdėta ir pusgrašių. Tarp monetų matyti viena su 1526 m. data, kitame krepšyje yra Aleksandro denaras. Daroma prielaida, kad čia turėjo būti palaidoti kilmingi asmenys. Antropologei Justinai Kozakaitei ištyrus skeletus, nustatyta, kad

15 pav. LDK Aleksandro denaras be datos mažamečio kape nr. 27. Nuotr. R. Nabažaitės

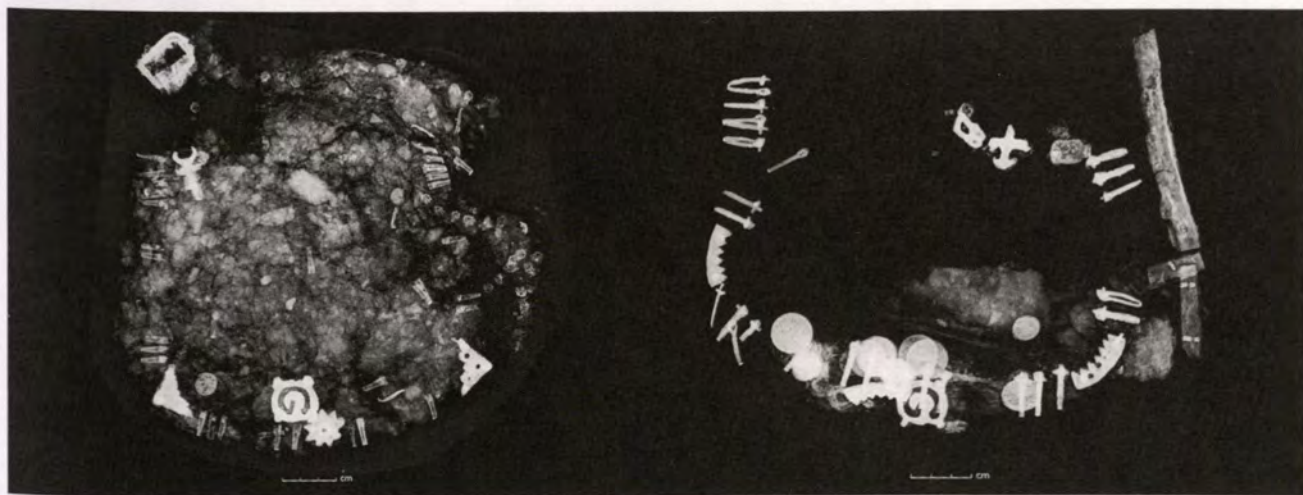
16 pav. XVI a. pr. odiniai diržo krepšiai, rasti vyrų kapuose (nr. 13–14). Nuotr. R. Nabažaitis

viename jų (nr. 13) palaidotas vyras buvo 30–35 metų, kuris dar būdamas gyvas kentė aktyvų uždegimą,

palikusį pėdsakus šonkauliuose. Taip pat dėl sveikatos komplikacijų buvo iškritę kai kurie dantys. Jo

skeletas išlikęs tik dalinai, nes apatinė dalis buvo nuardyta laidojant kitą mirusįjį (dėl to odinis diržo krepšys padėtas ne ant juosmens, o krūtinės srityje). Šalia jo palaidotas 40–50 metų vyras (kapas nr. 14), kurio kauluose nebuvo patologinių pakitimų, išskyrus antropologų pastebėtą neįprastą visų dantų nusidėvėjimą. Tačiau, dėl kokios priežasties, specialistai dar aiškinasi.

Apibendrinant visų atidengtų mirusiųjų archeologinę medžiagą, galima teigti, kad senieji rokiškėnai palaidoti 0,7–1,7/2,6 m gylyje nuo dabartinio paviršiaus. Mirusieji laidoti aukštiekninkai, galvomis į V pusę, sukryžiuotomis rankomis pilvo srityse arba padėtomis šonuose (18 pav.). Juos laidojant, šalia jų dėtos monetos, metaliniai žiedai, peiliukas, kaklo karoliai, segė, minėti odiniai diržo krepšiai. Panašių ir dar įvairesnių įkapėms priskirtinų radinių rasta duobių užpilduose bei virš senojo šventoriaus supiltuose sluoksniuose (19 pav.). Dalis tirtų kapų suardyta rengiant dabartinės bažnyčios pamatus ir kasant jiems duobes (prie kontraforsų jos siekė daugiau nei 2,8 gylį). Sluoksnių suardymų neišvengta ir laidojant mirusiuosius vieną ant kito. Ištyrus už dabartinės bažnyčios tvoros du šurfus (ŠV dalyje) ir aptikus du

17 pav. XVI a. pr. odinių diržo krepšių rentgeno nuotraukose matomos monetos. Nuotr. R. Vedricko

18 pav. Senojo šventoriaus kapai. Nuotr. iš „Rokiškio sirena“

19 pav. Suardyto kapo auskaras, XVI a. Nuotr. R. Nabažaitės

kapus (šurfe 2 nr. 29, 15), įsitikinta, kad senojo XVI–XVII a. šventoriaus ribos bent ŠV dalyje plečiasi upelio link. Kur jos baigiasi, archeologams teks išsiaiškinti ateityje. Atlikti darbai yra didelės kelionės pradžia.

Iš archeologo dienoraščio: rokiškėnų jungtys tarp dabarties ir praeities

Dviejų sezonų vizitas Rokiškyje buvo įdomus ne tik iš profesinės pusės, bet ir iš stebėtojo pozicijos. Labai greitai pasirodė, kad miesto gyvenimu besidominti visuomenė turi labai aiškiai išreikštą savastį su paveldėtu grafų palikimu, kuris archeologiniuose tyrimuose ryškiai

skleidėsi dar anksčiau – Krošinskių pilaitės radybų kontekste. Susidomėjimo netrūko ir šių kasinėjimų metu bei 2020 m. Europos archeologijos paveldo dienos renginyje, pristatant rezultatus Rokiškio bažnyčioje. Paminėtinas operatyvus, investicijų reikalaujantis ir archeologų praktikoje retokai aptinkamas parapijos sprendimas archeologines atodangas pritaikyti lankytojams (20 pav.). Nekalbant apie kolegų palaikymą ateityje išplėsti bažnyčios istorijai ir archeologijai skirtą muziejaus ekspoziciją ir prisidėti rengiant archeologijos tyrimus sistemanti leidinį.

Rokiškėnų susitapatinimas su kartų išsaugotais kultūros objektais ypač gerai jaučiamas atvykus iš Klaipėdos, kurios visuomenė po Antrojo pasaulinio karo iš esmės pasikeitė, o naujosios santykis su miesto (be senbuvių) paveldu gana sudėtingas. Dėl susiklosčiusių istorinių ir kitų priežasčių uostamiestyje kolektyvinė atsakomybė už jį yra labiau sutelkta valdžios institucijose, bandančiose reguliuoti naujos visuomenės vizijas vokiškoje kultūros tradicijoje besiformavusiam miestui. Nors istorikų ir archeologų atliekami darbai natūraliai kelia su tuo susietus klausimus, visuomenės refleksijos pereina į žurnalistų, socialinių medijų akiratį. Tačiau nuo 2019 m. Klaipėdos universitetas, įsiliejęs į tarptautinį projektą „Istorijos kryžkelės / *Crossroads in History*“, kelia ambicingesnius

tikslus. Gilindamiesi į švedų jau pusšimtį metų taikomą „Kelionės laiku / *Time travel*“ edukacijos ir refleksijos sukėlimo metodą, kviečia visuomenę pačią išgyventi istorines patirtis, skirtingų kultūrų ir tapatybių sankirtas, sujungiant konkretų istorinį įvykį, paveldo objektą su ir šiandien rūpimais klausimais. Šiame žmogaus ir paveldo susitikimo, „įsikūnijimo“ momente yra svarbi asmeninė reakcija į konkrečių praeities žmonių, miesto gyvenimo istorijas. Šis patyriminis metodas Rokiškyje tiktų aktualinant pritaikytas bažnyčių archeologines atodangas, kurių paviršiais šiandien žengia kiekvienas čia apsilankęs rokiškėnas ar svečias, taip sudarantys jungtį tarp praeities ir dabarties. Kokį tarp šių jungčių kelsime klausimą ateities kartoms, niekas geriau nežinos nei vietiniai Rokiškio gyventojai, geriausiai pažįstantys savo paveldą ir esmines miesto kultūrinio augimo kryptis nulemiančias priežastis. Tad, kokiems tikslams archeologo vizitas bus reikalingas ateityje, parodys tik laikas. Tačiau sugrįžti bus tikrai gera.

Padėka

Prieš septynerius metus tyrinėjant Klaipėdoje senąsias bažnyčias žurnalistės buvau paklausta, kokia mano kaip archeologės svajonė, ką labiausiai norėčiau surasti? Mano atsakymas buvo labai paprastas – žmones, kurie 1) užsakė tyrimus, suprastų, ką norės daryti su ar-

20 pav. Rezultatų ir archeologinių atodangų pristatymas Europos paveldo archeologijos dienos renginyje. Nuor. R. Čerapės

cheologiniais atradimais; 2) gabų architektą, galintį tai įprasminti atodangoje ir 3) statytoją, gebantį techniškai, atsakingai, rūpestingai įgyvendinti atradimus ir juos pritaikyti visuomenės pažinimui. Na, ir galiausiai 4) bendruomenę, kuri vertintų ir didžiutąsi, ką turi. Mano pasvarstymas visais lygmenimis realizavosi būtent Rokiškyje. Čia susijungė mano norų grandinė: archeologas – užsakovas – architektas – statytojas – bendruomenė.

Nors tyrimai buvo gana mažos apimties (o didžiuliai atradimai dar lauks ateinančių kartų), tačiau tai, ką pavyko atrasti, visų buvo suprasta kaip savo miesto, praeities aktualizavimo vertybė. Už tai noriu padėkoti Rokiškio bažnyčios dekanui, kunigui Eimantui Novikui ir jo kolektyvui, savo darbais turtinančiam parapijos gyvenimą, auginančiam ryšį tarp bažnyčios

paveldo ir visuomenės, suvokusiam atodangų vertę. Laimė buvo dirbti vieno tikslo link. Džiaugiuosi pažintimi su architektu Aurimu Širviu, atvedusia iki Rokiškio ir bažnyčios tyrinėjimų. Atodangos pritaikymas visuomenei yra mūsų su Aurimu vertybių išraiška, apie kurią nuolat diskutuojame. Nuoširdžiai noriu padėkoti statybos darbų vadovui Dainiui Balaišiui ir jo darbuotojams – už pagarbų požiūrį į kultūros paveldo tyrimus, saugojimą, puikų darbo ir žmogiškųjų išteklių organizavimą, greitą problemų sprendimą ir nuoširdų bendravimą. Neabejoju, kad kiekvienam archeologui būtų vienas malonumas drauge dirbti vienas kitam padedant. O kur dar puikia viešnage pasirūpinusio Prano Blažio rūpestis ir dėmesys.

Žinoma, turiu už ką padėkoti ir kitiems tyrimų dalyviams. Didelis

dėkingumas Žilvinui Lasiui, skyrusiam savo laisvalaikį geranoriškumo darbui metalo detektoriumi. Jis buvo kasdienis tyrimų dalyvis, kurio indėlis labai svarbus. Ačiū Rasai Klasinskaitei – vietos rokiškietei, KU studentei. Kruopšti praktikantė rūpestingai atliko visas pavestas užduotis, prisidėjo prie bažnyčios tyrinėjimų (o Rasos mamos rūpestingumo dėka į Klaipėdą negrįždavau be lauktuvių). Labai džiaugiuosi pažintimi su istoriku Giedriumi Kujeliu, Rokiškio krašto muziejaus kolektyvu. Dėkoju kolegei Rimai Čerapei už bendrus darbus ir pasiruošimą laikinai archeologinei ekspozicijai pristatant tyrimus visuomenei.

**Klaipėdos
universitetas**

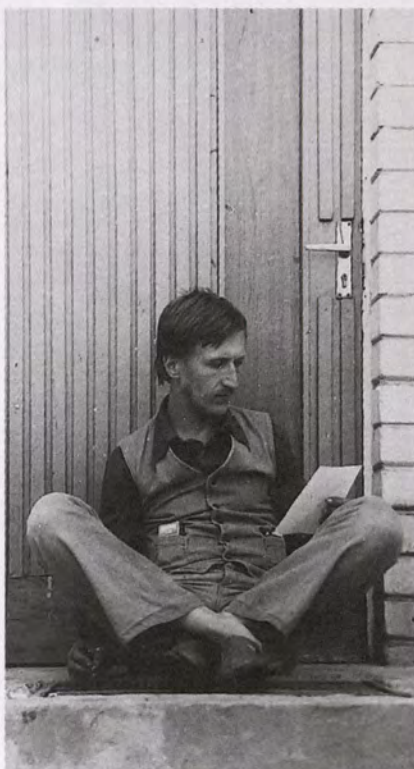
Baltijos regiono istorijos ir
archeologijos institutas

Buvau ir būsiu...

NIDA LUNGIENĖ

Folkloro ansamblio „Gastauta“ vadovė

Buvau,
Esu, kaip atėjęs,
Ir išliksiu.
Daviau, kiek turėjau.
... Žadėjau, kiek stigo,
Skaldžiau lyg ledą
Sugrubusį laiką,
Sau nepalikdamas.
Už duoną ir orą,
Už vandenį tyrą,
Už savo neišbaigtą lyrą,
Už naktį be miego,
Už vienišą rytą,
Už lietų,
Už sniegą,
Už viena ir kita.
... Šneku, lyg išeidamas,
Buvau,
Esu, kaip atėjęs
Ir liksiu.

Ekspedicijoje Suvainiškyje, Rokiškio r., 1982 m. Nuotr. iš folkloro ansamblio „Gastauta“ metraščio

Šiomis prasmingomis Algirdo Svidinsko eilėmis noriu pradėti jo kūrybinio kelio aprašymą, kuris, tikiuosi, padės geriau susiorientuoti jo paties paporintuose ir įrašytuose, o darbščiųjų Rokiškio bibliotekinių iššifruotuose prisiminimuose, spausdinamuose šiame žurnale.

Pažįstame Algirdą Svidinską kaip dainių kanklininką, bardą, poetą, kraštotyrininką, etninės kultūros specialistą, keturių folkloro ansamblių (Rokiškio „Gastauta“ ir „Moksleivių“, Panevėžio „Ekranas“ kultūros rūmų, Kulautuvos „Vovingė“) įkūrėją ir vadovą, dviejų (Panevėžio centrinės bibliotekos ir Raudondva-

rio „Piliarožė“) bei klubo „Žemyna“ Kaune, moksleivių dainuojamosios poezijos studijos ir muzikinių projektų grupės „Vitražai“ Raudondvartyje vadovą, Sąjūdžio rėmėją, Sausio 13-osios naktį Parlamentą gynusios gastautiečių grupės organizatorių, aktyvų Laisvės gynėjų pagerbimo renginių dalyvį, folkloro kolektyvų vadovų specialybės Rokiškio kultūros mokykloje iniciatorių ir dėstytoją, etnokultūros centro Rokiškyje įsteigimo iniciatorių ir jo veiklos

organizatorių, Etninės kultūros globos tarybos (Aukštaitijos tarybos) narį, Lietuvos etninės kultūros draugijos vieną iš iniciatorių ir narį, tarmių puoselėtoją ir vieną iš Tarmių metų paskelbimo iniciatorių, Rytų aukštaičių sambūrio įkūrėją ir seniūną, kūrėjų klubo „Žaliažolė“ narį, interneto svetainės www.zaliazole.lt moderatorių, facebooko grupės „Suskalbėjimai“ iniciatorių ir administratorių ir t. t.

Šiuo solidžiu ir toli gražu ne baigtiniu veikalų sąrašu mano oficialus rašymas ir baigiasi – toliau rašysiu apie paprastą, gilų, dosnios širdies, gal kažkam kiek keistoką, apdovanotą įspūdingu balsu ir daugeliu talentų žmogų, vadindama tiesiog Algiu, kaip ir esame įpratę.

Jo muzikalumas buvo tarsi nulėmtas, nes 1954 m. balandžio 8 d. gimė muzikaloje šeimoje, skambiai pavadintame Liaudiškių kaime (Zarasų r.). Tėtis grojo septynstyge gitara, motina ir sesuo irgi šiek tiek mokėjo. Visa šeima kartu dainuodavo. Tad mažasis Algirdukas iš tėtytės (šeimoje visi vadinosi mažižybiniais vardais) išmoko groti gitara, o iš mamytės – liaudies dainų. Dėdė Stanislovas, grojęs akordeonu, smuiku ir mandolina, šiek tiek pamokė groti akordeonu. Tėtis dirbo telefonistu, bet labai mėgo skaityti ir vakarais jam perpasakodavo perskaitytas knygas. Pasakodavo taip vaizdingai, kad jis pats, perskaitęs knygą, nusi-

vildavo – ji nebuvo tokia įdomi kaip tėčio pasakojimas. Seneliukas buvo liaudies meteorologijos žinovas, sodininkas, bitininkas, telkęs apie save ne tik dviejų kaimų vyrus, bet ir jaunimą, pirmasis apylinkėje įsigijęs radijo imtuvą, vėliau – televizorių. Pirmieji vyriško orumo suvokimo mokslai (anot Algio, „vyriškumo akademija“) buvo „išeiti“ vyrų pirtyje, kurioje iš seneliuko ir tėtytės girdėjo pasakojimus apie sodus, bites, Pirmąjį pasaulinį karą, Sankt Peterburgą ir kt.

Mokydamasis Zarasų vidurinėje mokykloje, dainavo chore, grojo pučiamųjų orkestre, dalyvavo dramos būrelyje. Lietuvių kalbos ir literatūros mokytojos Laimos Denafienės (a. a.) paskatintas pradėjo kurti poeziją. Uždavusi parašyti eilėraštį ir pagavusi nuo žinomo poeto nusirašiusią mokinę, ji tada lemtingai pasakė: „Suaugęs Svidinskas gal ir sukurs tokį eilėraštį, bet kad tu ir dabar – netikiu“.

Studijuodamas Vilniaus inžineriniame statybos institute (VISI) inžinieriaus ekonomisto specialybę, grojo gitara, dainavo chore „Gabija“. Fakulteto profsąjungos buvo pakviestas būti atsakingu už kultūrą.

Lietuvos kino studijos filme „Gimtinės spalvos“ kartu su Andriumi Korenka, 1985 m. Nuotr. iš folkloro ansamblio „Gastauta“ metraščio

Įsitraukė į folkloro judėjimą ir kartu su studentais Rimantu Braziuliu ir Valdu Rutkūnu įkūrė folkloro ansamblį tuometiniame VISI (jo vadovu tapo etnomuzikologas Evaldas Vyčinas). Su ansambliu dalyvaudavo renginiuose, švėsdavo kalendorines šventes (Rasas, Jorę, Sekmines ir kt.), vykdavo į ekspedicijas po Žemaitiją. Išmoko daug liaudies dainų ir groti įvairiais muzikos instrumentais. Kankliuoti išmokė

Žemyna Trinkūnaitė, o kankles, kurias tebeturi iki šiol, jam padovanojo vilnietis meistras Jonas Bugailiškis. Armonika griežti pamokė Valdas Rutkūnas. Visa tai jam buvo tautiškumo mokykla, suteikusi dvasinę pilnatvę. Keletą metų mokėsi Povilo Mataičio vadovaujamo folkloro teatro, atstovavusio profesionaliam menui, studijoje. Turėjo pasiūlymą pasilikti dirbti teatre, gaunant gerą algą ir butą, bet Algiui jame trūko improvizacijos.

1981 m. atvyko gyventi ir dirbti statybos inžinieriumi į Rokiškį. Jo pirmoji darbo užduotis buvo naujos autobusų stoties statyba. Dirbo neilgai, nes kultūros namų darbuotojos Liubovės Prakupavičienės atrastas ir pakviestas įsijungė į kultūrinį gyvenimą. Pirmąją liaudies dainą „Pūtė vėjas“ Rokiškio scenoje padainavo rajoninių kultūros namų etnografinio ansamblio „Saulala“ kolektyvo dešimtmečio šventėje, pakviestas vadovės Irenos Aleksiejienės. Po keleto mėnesių, gruodžio 22-ąją, toje pačioje scenoje nuskambėjo ir pirmoji jo paties suburto jaunimo folkloro ansamblio daina.

Rokiškio rajoninių kultūros namų jaunimo folkloro ansamblio 5 metų jubiliejus, 1986 m. Nuotr. iš folkloro ansamblio „Gastauta“ metraščio

Liaudies kolektyvo ir „Gastautos“ vardo suteikimo koncertas, 1989 m. Nuotr. iš folkloro ansamblio „Gastauta“ metraščio

Ansamblis per keletą metų tapo naujų folkloro kolektyvų kūrimosi pavyzdžiu ne tik Aukštaitijoje, bet ir visoje Lietuvoje.

Į jaunimo folkloro ansamblį pradėjo rinktis moksleiviško amžiaus jaunimas, tad Algis juos atskyrė ir subūrė į moksleivių folkloro kolektyvą. Tokiu būdu jis rengė naujus narius jaunimo folkloro ansambliui. Įdomu tai, kad kai kurie iš jų vėliau tapo „Gastautos“ nariais ir tebedalyvauja iki šiolei.

Algis su abiem kolektyvais Rokiškyje rengė kalendorines šventes. Nuo 1986 m. atgaivino Klaudijaus Driskiaus 1979–1983 m. Kriaunų krašte organizuotos kalendorinės Rasų šventės tradiciją. Pradėjo švęsti pirmosios žalumos šventę „Jorę“, Sekmines, lygiadienius ir kt. Taip pat organizavo Aukštaitijos folkloro stovyklas, kurios buvo pirmosios folkloro mokyklos ir pritraukdavo daug dalyvių. Algio charizmatiškos asmenybės paveikti, jie dažniausiai pamėgdavo folklorą visam gyvenimui ir tapdavo liaudies tradicijų puoselėtojais, folkloro kolektyvų įkūrėjais.

Labai svarbi Algio kraštotyrinė veikla, nes jo organizuotų jaunimo

Algirdą 50-mečio proga sveikina „Gastauta“ Kulautuvos kultūros centre, 2004 m. Nuotr. iš folkloro ansamblio „Gastauta“ metraščio

folkloro ansamblio dalyvių ekspedicijų Rokiškio rajone (ir ne tik) rezultatas – užrašyta ir Lietuvos tautosakos archyvui pristatyta tūkstančiai liaudies dainų, instrumentinių bei pasakojamosios ir smulkiosios tautosakos kūrinių. Jie skambėjo ir jo vadovaujamų folkloro ansamblių programose. Keletą metų iš eilės jo vadovaujama Rokiškio paminklų apsaugos ir kraštotyros draugijos liaudies muzikos sekcija būdavo apdovanojama pirmojo laipsnio diplomais už veiklumą.

Kadangi tėvai šeimoje kalbėjo „suliteratūrintomis“ tarmėmis, tai ir jis pats ypatingos tarmės neturėjo.

Atvykęs į Rokiškį, pradėjo mokyti rytų aukštaičių tarmės, nes Rokiškyje tarmė buvo geriau išlaikyta. Rašė eiles zarasiškių tarme ir visus skatino kalbėti bei rašyti tarmiškai.

1984 m. Rokiškio liaudies teatro spektaklyje K. Inčiūros „Gulbės giesmė“ dainavo ir kankliavo pirmąją savo kūrybos dainą „Oi seniai seniai“. Ją sukurti Algį išprovokavo režisierius Jonas Korenka (a. a.). O juk buvo galima nueiti lengviausiu keliu – tiesiog padainuoti labiausiai tinkančią liaudies dainą. Netrukus Algis sukūrė nepaprasto grožio dainą „Pavasario denely sadinau eglalę“. Jos

melodija ir tekstas, atspindintis baltiškąjį pasaulio medį, yra tokie artimi liaudies dainai, kad nežinodamas vargu ar atskirtum. Įdomu tai, kad Algis pirmasis pradėjo kurti autorinių kanklinių dainų tekstus ir melodijas, artimas liaudies dainoms.

Tuo laikotarpiu žmonės būrėsi dainuoti, o vadovų trūko, todėl 1984–1988 m. Algis važinėjo į Panevėžį, kur „Ekranas“ kultūros namuose subūrė folkloro ansamblį ir jam vadovavo. Kartu buvo ir Panevėžio centrinės bibliotekos folkloro ansamblio vadovas.

1988 m. Rokiškio kultūros mokykloje kartu su jos direktoriumi

Algiu Bagdonu įkūrė folkloro kolektyvų vadovų specialybę ir dėstė. Su didžiuliu entuziazmu kartu su klaipeidiškiu etnomuzikologu Rimantu Sliužinsku parengė mokymo programas.

Po metų prie šių darbų Algio pakviesta prisijungiau ir aš. Susipažinome Kelmėje, visuomeninio etnoinstrumentologijos instituto surengtoje vasaros ekspedicijos dalyvių vakaronėje. Jis ieškojo specialistų naujai specialybei dėstyti, o aš buvau konservatorijos (dabar Lietuvos muzikos ir teatro akademija) kanklių specialybės ir folkloristo instrumentalistos specializacijos penkto kurso studentė bei minėtos ekspedicijos dalyvė. Vėliau dar susitikdavome folkloro ansamblių vadovų kursuose Lietuvos liaudies kultūros centre Vilniuje. Žavėjo Algio įspūdingas dainavimas ir užkrečiančios kalbos apie folklorą, liaudies tradicijas. Labai apsidžiaugiau, kad pakviėtė dirbti į Aukštaitiją, nes paskyrimą turėjau į Žemaitiją. Tik po daugelio metų supratau, kaip svarbu, dirbant folkloro srityje, gyventi savam regione. Studijų metais lankiau muzikologės Laimos Burkšaitienės liaudies kūrybos paskaitas ir etnomuzikologo Evaldo Vyčino folkloro studiją, teko dainuoti geologų folkloro ansamblyje „Apynys“, bet, nors ir degiau entuziazmu, praktinė patirtis buvo menka, o atvažiauvau dėstyti... Esu nuoširdžiai dėkinga pačiam tikriausiam FOLKLORO MOKYTOJUI Algiui už pasitikėjimą ir pagalbą. Prieš prasidedant mokslo metams, jis man asmeniškai pravedė liaudiško dainavimo užsiėmimą, pats pademonstravo savo susikurtos metodikos dainavimo lavinimo pratimus, o aš... neišdrįsau net išsižioti. Paliko mane vieną studijoje (kaip įprastai palieka ir savo mokinius), kad galėčiau pati atrasti ir išgirsti savo prigimtinį balsą. Tokia buvo pradžia, o tikrasis balso lavinimas prasidėjo mokant stu-

Nida Lungienė ir Algirdas Svidinskas kartu su Rokiškio kultūros mokyklos absolventais folkloro šventėje „Ataskrenda pova“ Rokiškio kultūros rūmuose, 2003 m.

Nuotr. iš Nidos Lungienės asm. archyvo

dentus – demonstruojant pratimus, dainuojant dainas ir ypač giedant sutartines.

Įdomiausia tai, kad Algio sukurtą metodiką man iki šiol yra pati geriausia – nė vienuose kursuose neradau nieko efektingesnio. O jo „nuo liaudies muzikantų nusižiūrėtą“ muzikanto rengimo metodiką šiek tiek pasitobulinau pagal savo supratimą, nes man labiau priimtina, kad pirmiausia studentas bent kažkiek įvaldo instrumentą (kankles ar lumzdelį), išmoksta groti melo-

diją, o tik tada bando ją apipinti „pagražinimais“.

Kartu su studentais iš jo mokiausi ir folkloro filosofijos, švenčių sakralumo, dainų ir grojimo subtilaus pajautimo. Daug davė kartu švenčiamos kalendorinės ir šeimos šventės, ekspedicijos (visi buvome tarsi didelė folkloristų šeima). O kur dar nepamirštami pasidainavimai dviese per pertraukas tarp paskaitų – jie „nušveisdavo“ *dūšią* ir „nuimdavo“ nuovargį nuo didelio darbo krūvio. Tokio trejų metų darnaus

Algirdas Svidinskas kartu su „Gastauta“ po folkloro šventės „Ataskrenda pova“ Rokiškio kultūros rūmuose, 2003 m. Nuotr. iš folkloro ansamblio „Gastauta“ metraščio

darbo rezultatas – išugdytos kelios folklorinių ansamblių vadovų kartos. Džiugu, kad jų įkurti kolektyvai kūrybinio kelio metus skaičiuoja jau dešimtims ir yra vertinami aukščiausia kategorija: Joniškio „Kupars“ (vadovė Rita Kipšaitė-Balčiūnienė), Ignalinos „Čiulbutė“ (vadovė Sigutė Šimkūnaitė-Mudinienė), Klaipėdos „Martvežiai“ (vadovas Jonas Kavaliauskas), Pasvalio „Rags“ (vadovė Daiva Bukelytė-Adamkavičienė), Biržų „Siaudela“ (vadovė Jūratė Joneliūkštytė-Garnelienė) ir kiti. Manau, kad būtent Algio asmenybės charizma didžiąja dalimi lėmė, kad mano gyvenimas su folkloru tapo gyvenimo būdu.

1989 m. pradžioje Algio vadovaujamas jaunimo folkloro ansamblis gavo liaudies kolektyvo vardą ir pasivadino „Gastauta“. Vadovavo jam beveik dešimtmetį, nuo 1988 m. – kartu su Giedriumi Viduoliu.

Per pirmuosius devynerius kolektyvo gyvavimo metus buvo surengta daug koncertų ir vakaronių Lietuvos miestuose ir kaimuose, parengta teatralizuota programa „Atais rudenėlis“ (pagal jo paties scenarijų), dalyvauta respublikiniuose folklorinių ir etnografinių

ansamblių konkursuose „Ant marių krantelio“, šventėse „Skamba skamba kanklai“ Vilniuje ir „Atataria lamzdžiai“ Kaune, Rokiškio rajono dainų šventėse. Surengtos „Folkloro dienos Rokiškyje“, Aukštaitijos šventė, „Unt tėvelia dvara“ ir kt. Koncertuota Latvijoje (Rygoje, Jekabpilyje) ir Lenkijoje. Ne kartą filmuotasi Lietuvos televizijoje. Dalyvauta Lietuvos kino studijos filme „Gimtinės spalvos“.

Persitvarkymo Sąjūdžio metais Algis aktyviai įsitraukė į sąjūdiečių veiklą. Prisimenu, kaip organizavo gastautiečių grupę Sausio 13-ąją ginti Parlamento (turime bendrus prisiminimus iš tos lemtingosios sausio 13-osios nakties Vilniuje). Su kanklėmis ar gitara rankose dalyvavo Laisvės gynėjų pagerbimo renginiuose.

Tuo laikotarpiu Algis su bendraminčiais Giedriumi Viduoliu, Virginijumi Žvirbliu ir Jonu Buziliausku sukūrė humoro grupę „Ambrozija“. Kartu su sūnėnu Gintaru Andrijausku, kuris vėliau subūrė Sadūnų kapelą, muzikavo kantri grupėje „Šulnys“.

1990 m. birželį Algis savo pirmojo folkloro ansamblio „Gastauta“ vadovavimą perdavė Giedriui Vi-

duoliui ir man. Iki tol buvau kolektyvo narė ir ta jauki gastautietiška, Algio sukurta dvasia kolektyve man jau buvo pažįstama ir sava. Kitais metais turėjome švęsti ansamblio įkūrimo 10-metį, tad teko suktis ir suspėti pasiruošti šventei – norėjosi pateisinti buvusio vadovo pasitikėjimą. Suspėjome, o 1992 m. pradžioje ir pirmąją kolektyvo garsajuostę išleidome. Iki šiol „Gastauta“ gyvai išlaiko savo „aukso fondą“ – ekspedicijų metu surinktas dainas. Beje, pagal anksčiau minėtą Algio dainavimo mokymo metodiką iki dabar tebe mokau dainuoti naujuosius gastautiečius, taikau jo pratimus prasidainavimui repetacijose.

1990 m. gruodį jo iniciatyva Rokiškyje buvo įkurtas etnokultūros centras, kuriame ir pats keletą metų dirbo veiklos organizatoriumi. Jo persikėlimas į Kauną 1992 m. pabaigoje mums visiems buvo didžiulė kultūrinė netektis – neliko idėjų generatoriaus. Su Giedriumi Viduoliu ne kartą esam juokavę, kad „dviese niekaip nespėjam įgyvendinti jo idėjų ir kad tam reiktų ne vieno pulko vykdytojų“.

1993 m. Algis Kaune sukūrė šeimą. Juokaudamas sakė, kad „vieną gyvenimą nugyvenau, važiuoju gyventi antro, šeimos gyvenimo“. Dirbo Kauno miesto švietimo ir kultūros skyriaus metodininku, tautinės kultūros centre, Kauno rajono kultūros skyriuje. Kartu trejus metus vadovavo Lietuvos žemės ūkio akademijos (dabar VDU Žemės ūkio universitetas) folkloro klubui „Žemyna“.

Algis kartu su Rokiškio folkloro ansambliu buvo kviečiamas dalyvauti Sartų žirgų lenktynių kultūrinėse veiklose Dusetose. 1987 m. lenktynėms apmirus ir persikėlus į Uteną, nuo 1995–1996 m. kartu su sūnėnu Gintaru Andrijausku atgavino tradicines kasmetines Sartų žirgų lenktynes Dusetose.

2000 m. baigė etninės kultūros mokytojo specialybę Vilniaus pedagoginiame institute, pradėjo dirbti Kulautuvos kultūros centro direktoriumi. Čia įkūrė savo ketvirtąjį folkloro ansamblį „Vovingė“.

2001 m. Algis įgyvendino sumanytą organizuoti kasmetinį dainuojamosios poezijos festivalį „Akacijų alėja“, sugrąžinusi dainuojamąją poeziją iš viešosios kultūros užkulisų. Jau išpopuliarėjusį jį perėmė kiti organizatoriai. Čia gimė ir tarmiškos kūrybos renginys „Kulautuvos pušynų ruduo“, kuris, vėliau perkeltas į Raudondvarį, tapo respublikiniu tarmiškos kūrybos konkursu.

Nuo 2005 m. Raudondvario kultūros centre dirbo etninės kultūros specialistu. Tais pačiais metais, po buvusios vadovės Vilmos ČiPLYTĖS mirties, pradėjo vadovauti be vadovo likusiam folkloro ansamblui „Piliarožė“ ir jam vadovavo iki išėjimo į užtarnautą poilsį. Dainuojamosios poezijos studijoje mokė jaunimą groti gitara ir dainuoti pagal dar Rokiškio kultūros mokykloje susikurtą muzikanto rengimo metodiką. Įkūrė muzikinių projektų grupę „Vitražai“. Dirbo su mišrių senjorų vokalinio ansambliu.

2007 m. įkūrė Rytų aukštaičių sambūrį ir buvo jo seniūnas. Tapęs kūrėjų klubo „Žaliažolė“ nariu (slapyvardžiu Azaras), ėmė moderuoti tarmiškos kūrybos skiltį klubo svetainėje www.zaliazole.lt. Organizavo dainuojamosios poezijos festivalį „Ant žemės krašto“, vykusį kasmet iki 2019 metų.

2008 m. kartu su suburtais aukštaičiais pradėjo organizuoti respublikinį tarmiškos kūrybos konkursą, po trejų metų išaugusį į respublikinį, o nuo 2018 m. organizuojamą kaip šventę.

2009 m. buvo Tūkstantmečio dainų šventės „Amžių sutartinė“ Vilniuje pirmos ir paskutinės dienų atskirų sumanymų autorius bei

Lietuvos 1000-mečio dainų šventėje „Amžių sutartinė“ Folkloro diena Vilniuje, 2009 m. Nuotr. iš Algirdo Svidinsko asm. archyvo

scenaristas. Taip pat kankliavo savo sukurtą melodiją „Tūkstantmečio rauda“ bei savo sukurtus kūrinius, kaip intarpus keičiantis chorams Dainų dienos „Tūkstančio aušrų dainos Lietuvai“ programoje.

Algis visą gyvenimą aktyviai puoselėjo tarmes, kūrė autorines dainas pritariant gitarai („Čiulbėk, paukštela, čiulbėk“, „Toli toli“, „Kryžkela“, „Gimtines ąžuolai“ ir kt.). Bet visą gyvenimą puoselėtas tarmiškumas plačiausiai išsiskleidė Lietuvos Respublikos Seimui 2013-uosius paskelbus Tarmių metais (jo kartu su Algiu Naručiu iniciatyva).

Kita Algio idėja – etnožaidimų atgaivinimas, ypač žaidimo „Kyla“. Jo bičiuliai entuziastai ją sėkmingai įgyvendina. Yra sukurta etnosporto asociacija.

Reiktų paminėti ir Algio mėgstamus pomėgius. Vienas iš jų – drožyba. Yra pagaminęs kanklių ir visas padovanojęs. 2009 m. respublikinei dainų šventei išdrožė dešimtį mobiliojo telefono dydžio kanklyčių. Ne vieną žmogų Rokiškyje, Kulautuvoje ir kitur yra paskatinęs gaminti kankles ir kitus medinius liaudies instrumentus. Smagu, kad jo paga-

mintas ir padovanotas penkiastyges kankles turiu ir aš pati. Tai labai brangi dovana, primenanti mūsų bendrą ir labai prasmingą folkloro kelio atkarpą.

Kitas pomėgis – žvejyba. Abu pomėgius greičiausiai bus perėmęs iš savo senelio.

Iš muzikalios šeimos kilusio Algio šeima taip pat muzikali, meniška. Kartu su žmona Edita jie užaugino dukrą Ramintą ir sūnų Aurimą. Žmona yra matematikos mokytoja, dukra Raminta – biologijos ir chemijos mokytoja, o sūnus Aurimas baigė architektūros inžinerijos bakalaurą ir dirbdamas studijuoja architektūros magistrantūroje.

Visi jie dainuoja ir muzikuoja. Žmona Edita moka groti pianinu ir akordeonu. Dukra Raminta muzikos mokykloje mokėsi groti fortepijonu, sūnus Aurimas – smuiku. Abu lankė Kauno „Rasos“ gimnazijos folkloro ansamblį „Lygaudė“, abu groja kanklėmis. Sūnus gimnazijos grupėje grojo gitara. Žmona ir vaikai laisvalaikiu piešia. Edita kartu dainavo folkloro ansamblyje „Piliarožė“. Paklaustas apie šeimą Algis džiaugėsi ja ir pridūrė: „Noriu jų atsiprašyti,

Skemų socialinės globos namų literatū šventėje Rokiškio krašto muziejuje, 2016 m.
Nuotr. iš Nidos Lungienės asm. archyvo

kad kartais visuomeniniai reikalai mane atitraukdavo nuo šeimyninių, ir padėkot, kad mane priėmė tokį, koks esu.“

Algis yra FOLKLORO MOKYTOJAS ne tik gastautiečiams, tuometiniams moksleiviams ir studentams, bet ir „Gastautos“ vadovams – Giedriui Viduoliui ir man pačiai – bei daugeliui Lietuvos folkloro ansamblių vadovų ir dalyvių. Esam labai laimingi turėję progų Rokiškyje kartu su juo dainuoti, groti, bendrauti, dirbti, vakaroti, dalyvauti šventėse, ekspedicijose, stovyklose. Džiugu, kad ir pačiam Algiui, anot jo paties, „...gyvenimas Rokiškyje buvo turtingas ir gražus“.

Leidyba

1992 m. išleista jo poezijos knygelė „Buvau ir būsiu“ („Gimtojo Rokiškio“ valstybinės redakcijos leidinys, rėmėjas – AB „Alseta“).

Jo tarmiška kūryba spausdinta kūrėjų klubo „Žaliažolė“ tarmiškos kūrybos almanachuose „Bundanti versmė“ (1–2 tomuose 2013–2014 m.) ir „Iš lašo į kibirkštį“ (2015 m.).

Išleistos kompaktinės plokštelės:

dainuojamosios poezijos – „Kryžkela“ (2004 m.) ir „...o vis dėlto būkim“ (2016 m.);

tradicinės ir autorinės kanklių muzikos – „Vėlių kankliai“ (2000 m.);

kartu su kantri grupe „Šulinys“ – „Un Sartų“ (1994 m.).

Apdovanojimai

1984 m. LTSR meno saviveiklos žymūno ženklelis;

2008 m. pristatytas LTV akcijos „Daugiau saulės – daugiau šviesos“ nominacijai „Už tikrumą“;

2009 m. Lietuvos Respublikos Prezidentės D. Grybauskaitės medalis;

2010 m. 10-ojo festivalio organizatorių „Akacijų alėja“ padėka „Už ištikimybę“;

2012 m. Kauno r. savivaldybės trečio lygio garbės ženklas „Už etnokultūros puoselėjimą ir dainuojamosios poezijos populiarinimą“;

2013 m. Kultūros ministerijos premija „Už tradicinės kultūros puoselėjimą ir skleidimą“;

2014 m. Kauno r. savivaldybės mero Valerijaus Makūno padėka „Už festivalio „Akacijų alėja“ idėją“;

2017 m. Kauno r. savivaldybės mero Valerijaus Makūno padėka „Už indėlį į Kauno kultūrą“;

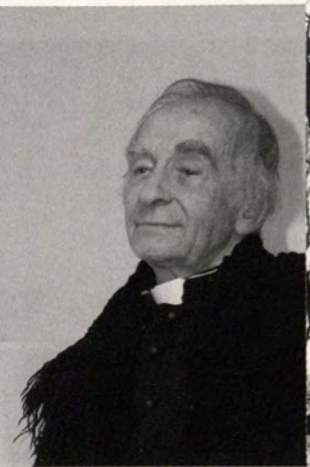
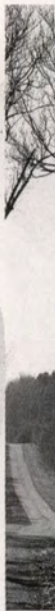
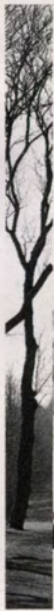
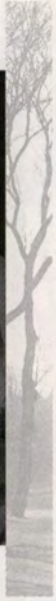
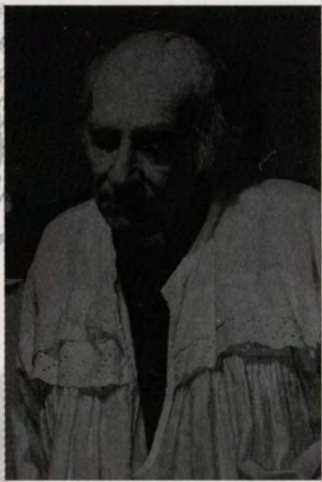
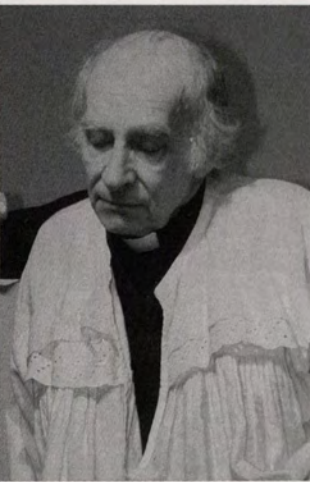
2018 m. ordino „Už nuopelnus Lietuvai“ medalis (pagal Lietuvos Valstybės ordinų kanclerio Giedriaus Krasausko 2018-02-13 d. dekretą Nr. 1K-1217);

2018 m. LR Seimo įsteigtas Gabrielės Petkevičaitės-Bitės atminimo medalis „Tarnaukime Lietuvai“ „Už parlamentarizmo tradicijų puoselėjimą, pilietiškumo ir demokratijos skatinimą“;

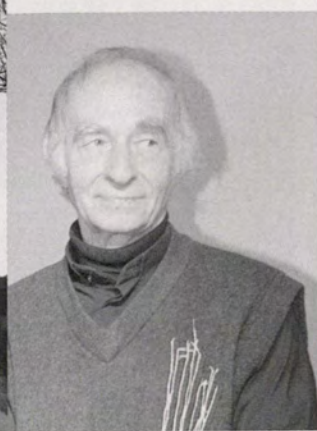
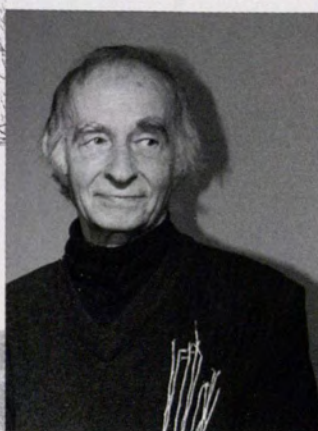
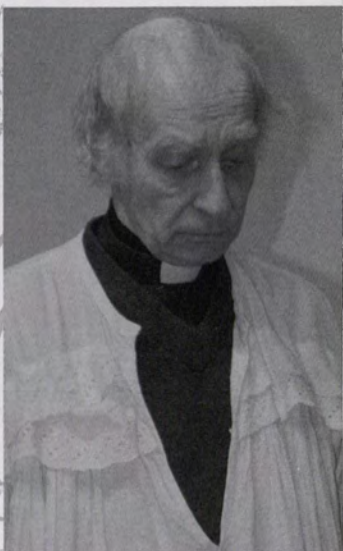
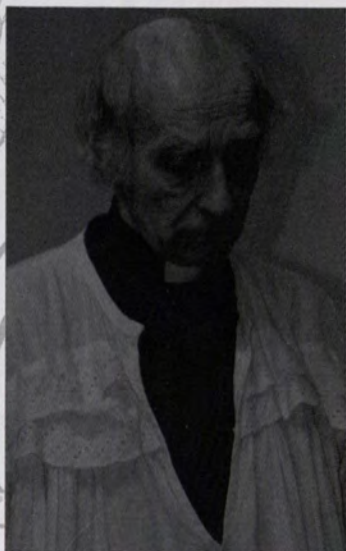
2019 07 06 d. folkloro klubo „Patrimpas“ Lieporių kalavijas „Už nuopelnus Lietuvai, tradicinės kultūros saugojimą“;

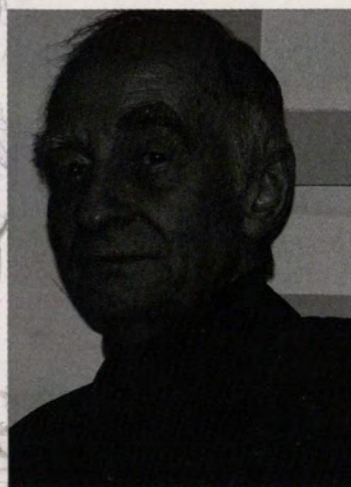
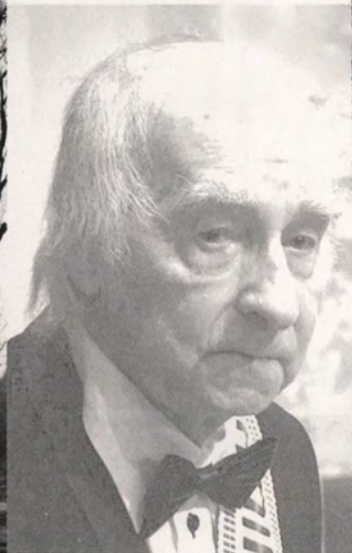
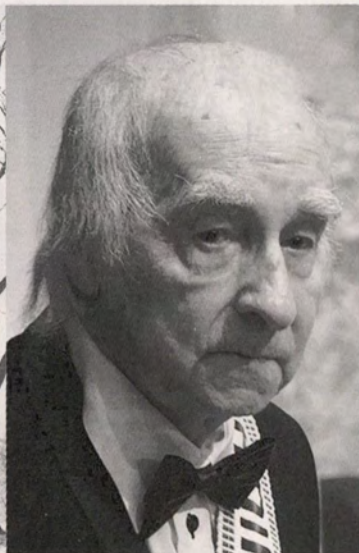
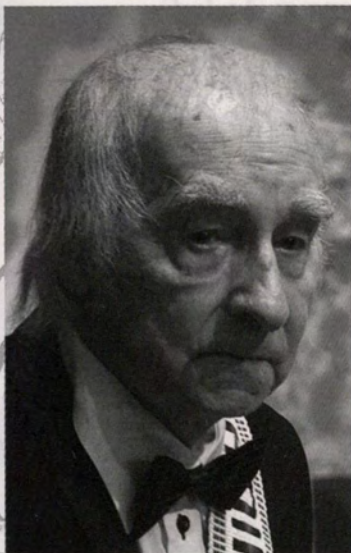
2021 02 16 d. minint Nepriklausomybės atgavimo 30-metį, LR Seimo pirmininkės Viktorijos Čmilytės-Nielsen padėka „Už ilgametę veiklą etninės kultūros srityje, už indėlį saugant ir puoselėjant tarmes bei lietuvių folkloro tradicijas“. Kartu ir Rokiškio „Verslo klubo“ dovana – vardinis „Vytauto Didžiojo mirties 500 metų sukaktuvėms paminėti albumas, 1430-1930“.

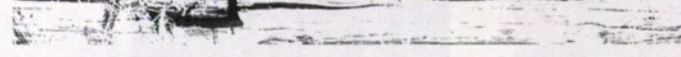
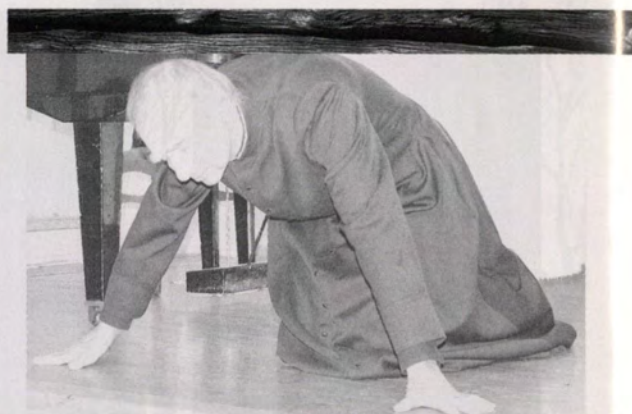
2021 04 15 d. – sidabro ženklas „Už nuopelnus Rokiškio krašto kultūrai“.

Aktorius Ferdinandas Jakšys. V. Lissausko fotomontažai

Aktorius Ferdinandas Jakšys V. Lissausko fotomontažuose

VIRGAUDAS LISAUSKAS

*Ir tapau savosios, lietuviškosios
visuomenės tarnas; ne, dar
daugiau – jos vergas, dėl
jos metų metais nebematęs,
kaip skaisti saulutė šviečia ir
džiugina. Kur tik kas man liepė
eiti, ėjau, neatsiklausdamas, kas
jį įgaliojo man liepti; <...>.*
(Ostrauskas Kostas.
Vaižgantas // *Metai*,
1994, Nr. 8–9).

Savo laikmečio aktorių fotografavimas – tai bandymas tą laiką suprasti per aktoriaus atliekamų vaidmenų prizmę lankantis įvairiuose kultūriniuose renginiuose. Teko fotografuoti ne vieną Lietuvos aktorių, atliekantį įvairius vaidmenis teatro ir gyvenimo scenose.

Pristatau aktorių Ferdinandą Jakšį kaip „sielas gydantį Vaižgantą“ arba, kaip jis pats sako: „užaugusį tose pačiose apylinkėse, kaip ir Vaižgantas“ (gimė Svėdasuose, augo / gyveno Duokiškyje, Kamajuose, visą gyvenimą buvo „žodžiu“ surištas su Vaižganto gimtine Malaišiais). Visuose šiuose fotomontažu „garso takeliuose“ skamba aktoriaus F. Jakšio vaidinamas spektaklis „Vaižgantas“ pagal K. Ostrausko pjesę. Spektaklius teko matyti ne vieną kartą ir skirtingose erdvėse. Ne visus fotografavau. Nebuvo noro, galimybių arba nenorėjau trukdyti aktoriui ir žiūrovams. Fotomontažais siūlau pažvelgti į aktoriaus vai-

dybą per laiko tėkmę: tai lyg ir dalis gyvenimo istorijos, tik pasakojama ne chronologiškai, o atkarpomis, sustojant prie patirtų svarbiausių išgyvenimų ir įsimintiniausių detalių, žiūrint ir fiksuojant aktoriaus atliekamą Vaižganto vaidmenį.

Prisiminkime: aktorius F. Jakšys daugiau nei per du dešimtmečius spektaklį suvaidino per tūkstantį kartų. Visa Lietuva, JAV lietuvių bendruomenės, Liuksemburgas, Didžioji Britanija yra išgirdusi, pamačiusi aktoriaus F. Jakšio „Vaižgantą“. Anykščiuose po suvaidinto „Vaižganto“, aktorius sakė: „Kokia valdžia bebūtų, kokie politiniai vėjai bepūstų, Vaižgantas visada tinkamas. Vaižgantas man ne tik savas, bet ir aktualus nūdienai. Perteikdamas Vaižgantą, stengiuosi prisitaikyti prie auditorijos, nebūti tiesmukas, nebandau badyti pirštu į esamas problemas. Žiūrovas pats turi suprasti, kas norima pasakyti, kitaip nesupras ir nepriims spektaklio“.

Stebėdamas aktorių įvairiose teatro ir gyvenimo scenose, pastebėjau tokias F. Jakšio būdo savybes: kuklumą, nesavanaudiškumą, savikritiškumą, kūrybiškumą, meilę žmonėms, Lietuvai ir šalia – neatsiejama atminties, vaizduotės, loginio mąstymo aktoriaus talentą. Žmogiškumo ir talento dėmė, noras suprasti, persismelkti į giluminius aktoriaus profesijos dalykus mane pastūmėjo sukurti fotomontažus.

Nespalvota projekcija fotomontažuose arba bandymas vaizde perteikti tai, ką matome scenoje arba įsivaizduojame aktoriui atliekant Vaižganto vaidmenį.

Fotomanipuliacijai naudodamas kompiuterinius efektus, sluoksniavimą, neretai pašykštėdamas atvaizdo grynumo, ryškumo, tačiau bandydamas suteikti tapybiškumo, šviesos, keistų ženklų (Malaišių kaimo trobos rąstai, medžiai, kelias), stengiausi pavaizduoti tikrąjį žmogaus/aktoriaus Ferdinando Jakšio portretą.

Gimiau Anykščių senosios ligoninės akušerijos skyriuje 1958-ųjų mūsų eros metų antro pavasario mėnesio pradžioje.

1976 m. baigiau Anykščių Jono Biliūno vidurinę mokyklą, o 1984 m. – Vilniaus universitetą.

Su fotografijos pagrindais susipažinau besimokydamas vidurinėje mokykloje, o rimčiau fotografuoti pradėjau XX šimtmečio devintajame dešimtmetyje. Nemažai fotografijų sukurta naudojant skirtingas fotografijos technikas ir technologijas, jos panaudotos įvairiuose leidiniuose ir knygose. Parengta ir pristatyta žiūrovų dėmesiui keletas personalinių parodų („Iš susitikimų su rašytojais...“, „Septyniolika“, „Šachas ir matas“, „Susitikimai...“ ir kt.), dalyvauta grupinėse parodose (Plungės fotobienalės „Fotoalėja“ parodoje, analoginės fotografijos „Camera Obscura #3“ parodoje ir kt.).

Algirdo Svidinsko porinimai „Vardan ko aš gyvenu“

Pirmoji ekspedicija

Rokiškyje iš pradžių buvo ganėtinai daug entuziazmo. Pirmąkart išėjau prieš Rokiškio publiką su savo pamėgta „Pūtė vėjas“ daina. Buvo ansamblio „Saulala“ kažkoks renginys. Pakviečiau jaunimą susirinkt kurti jaunimo ansamblį. Pirmiausia pačiam kultūros centre sutikau Virginiją Mikulėniene, kuri buvo dalyvavusi Klaipėdos folkloro ansambliuose. Pagal kvietimą

atėjo Aušra Jarašiūnaitė ir Sigita Didžiulytė – dvi kultūros mokyklos moksleivės, kurios nebuvo rokiškietės. Aušra buvo iš Pakruojo ir jinai vėliau ganėtinai daug nuveikė folklorui savo gimtinėj, žodžiu, taip „užsikabino“. Pradžioj su dviem pasėdėjom, pakalbėjom. Paskui pasikviečiau Virginiją Mikulėniene, Vidmantą Kundelį. Neprisimenu, kaip mes su juo susibičiuliavom, bet ilgą laiką jis buvo ir „Gastau-

tos“ seniūnas. Ir žmoną Marytę susirado folkloro kolektyve. Dirbo architektu. Vidmantas ir Eugenijų Deksnį man prirodė. Pradžia buvo tokia, kad pirmai pradžiai išėjom šešiese. Neprisimenu, ką mes tada dainavom, bet tai buvo iš mano atsineštinio repertuaro. Buvo gerai tai, kad Rokišky mus labai palaikė Liubovė Prakupavičienė. Jinai – vietinė sentikė (Liubov Kotova pagal mergautinę pavardę). Buvo meno

Dainuojamosios poezijos festivalyje „Akacijų alėja“ Kulautuvoje, 2005 m. Nuotr. iš Algirdo Svidinsko asm. archyvo

vadovė. Liubovė man padėjo rinkti ir kviest žmones. Visai buvo tas kvietimas – per pažintis, netgi ir bendrabuty, kuriam aš buvau gavęs kambarį. Pravėręs langą išgirdau, kad dainuoja trečiam aukšte. Dainuoja gerai jaunas vyras. Na ir: „sveikas, sveikas“ – kažkaip susibendravom ir aš jį pakviečiau į folklorinį (*tai apie vieną pirmųjų ansamblių Petrą Drevilkaušką – N. Lungienė*). Visokiais būdais kviečiau. Bet ilgainiui nusistovėjo kvietimo būdas: tada kai koks koncertėlis, dalyvaujam, bet susipažinęs su žmogumi nekvišdavau iš karto. Pasakydavau, kaip mes čia dalyvavom, kaip su tokiu kolektyvu dirbu, kur buvom nuvažiavę. Pirmąkart nekviečiu, antrąkart jau sakau: „Mums artėja tokie atsakingi dalykai, čia nėra sudėtinga, bet reikia pagalbos, reikia skaičiaus žmonių, kad daugiau būtų, gal gali padėt?“ Daug kas sutikdavo ir taip atsirasdavo nauji gastautiečiai. Tai dar nebuvo „Gastauta“, buvo tiesiog Rokiškio rajoninių kultūros namų jaunimo folkloro ansamblis. Taip palaipsniui.

Pirmąją ekspediciją darėm 1982 metais. Dar visi žali, visi partirties neturintys, nežinantys, ką reiškia „kraštotyra“. Tai aš į pagalbą pasikviečiau visiems gerai žinomą Gražiną Kadzytę. Ji su trim draugėm atvažiavo mums padėt – buvo grupių vadovės, o mes vaikščiojom po tuos kaimus.

Iš pirmosios ekspedicijos man įstrigo pora žmonių. Ignas Bagdonas 1919 metų gimimo. Toks labai plataus spektro kultūrinė asmenybė – pats ir tapė, ir dainavo tokiu tenoriuku (aukštu balsiuku): „Oi tu tu tu, šiaudai be grūdų“ arba „Tris mylias girialas tu ta tu ta, vienodas eglalas tu ta tu ta“. Kita asmenybė buvo Uršulė Petrulienė. Kai užėjom pas ją į namus, tai buvo nuostaba – visas galas, tas kur gyvenamas, be jokių pertvarų. Jos lova buvo

už spintų, užuolaida tarp spintų. O šiaip – vienas didelis kambarys. Mes užėjom ten: „Ar yra kas nors?!“ Nieks neatsiliepia. Girdim, kažkas už tų spintų sukrebždėjo, po to prasivėrė užuolaida ir išėjo tokia žemiau blauzdų vidurio ir kauliukų kažkur ilgio suknele pilka moteriškė *kūda, kūda*. Plaukai žili (kaip gulėjusi), piestu pasistoję, kaip kokios raganos. O saulė švietė jai į nugarą, tai mums toks įspūdis buvo, kad net žagtelėjom. Po to, kai įsibendravom, tai fantastinė asmenybė. Sako: „Mes jaunystėj tai buvom kaip britvas“.

Visi žino šokį „Ramtatūris“, bet ji šį šokį vadino „Granspolke“:

*Ramtatūris nuogas rinka
šily uogas,
Apsivilkįs rudini, užupinčiai
purvini.
Matinyte kiemi, dukteryste šieni,
Matinyte pagiriom, dukteryste
ne, ne, ne.*

Man ekspedicijoje teko surasti kitų versijų ir šito, ir „Šarkos“, ir „Meilučio“. „Šarką“ – Rokiškio rajone, „Meilutį“ – Panevėžio rajone, Krekenavos apylinkėse (šokį, kurį mes naudojome per Rasų šventę, kai vainikėlius atneša). „Granspolkė“ (vakaruškose kažkodėl pervadinta „Ramtatūriu“) yra iš Uršulės Petrulienės, Kuosių kaimo (tarp Jūžintų ir Kamajų).

Ekspedicijos, kolektyvų moralė

Rokiškyje pradėjo formuotis mano nuostatos. Mintis, koks turi būti folkloro kolektyvas, susirankiojau iš Vilniaus, iš mamos, iš senelio, iš namų. Pirmiausia tai aš norėjau surinkti apylinkių folklorą, kad aukštaitiečiai savo krašto dainas dainuotų aukštaitiškai. Ir ekspedicijų ten mūsų buvo daug, 8 ar net daugiau. Išvažinėjom mes po visus kraštus, susirinkom medžiagą. Ir su liūdesiu

pastebėjau, kad kasmet buvo vis mažiau ir mažiau tos medžiagos, kai išeidavo žmonės ir išsinešdavo tas dainas, šokius, pasakojimus... Tai buvo liūdna. Mes iš rinkinių beveik nedainuodavom, nes turėjom pakankamai savo dainų. Šokių galbūt truputį mažiau aptikom. Man gaila buvo, kad kadriliaus tipo šokių Rokiškio rajone neaptikau, o Zarasų rajone jau buvo. Nors aš pats zarašiškis, bet man, kai dirbau Rokiškio žmonėm, netgi ekspedicija Zarasų rajone buvo tarsi kažkoks nusižengimas. Ten mes visgi nuvažiavom, surinkom nemažai medžiagos ir palikom ją etnografiniam ansambliui. Aišku, ten buvo ir daugiau įdomių atradimų nuo šokio „Oira“ iki raudos.

Ekspedicijos tapo savotiška manija. Nuvažiavom su meno vadove Onute Vigėlyte į Ragelius Rokiškio rajone (paminklosaugininkė paprašė padaryt pastato matavimus). Stovim stotelėj, norėjom grįžti namo, bet atėjo tokia moteriškė. Jei jau moteriškė sena atėjo, tai iškart klausiu: „Gal kokių senų dainų mokat?“ Padainavau „Lėk, sakalėli“. O ji sako: „Senesnių moku“ ir užtraukė:

*Mart martela, mart ražela,
Gastauta gastautėla, gastauta
lelijėla.*

Tada jau, kaip sako, ir susileidau. Skubiai pas ją nuvažiavom, pas Nataliją Kavoliūnieneį iš Buniuškių kaimo. Nuvažiavom, bet tik tai trys sutartinės ir trys skudučių melodijos, o visa kita – romansai. Taip jau būdavo.

Kolektyvo rinkimas

Ansamblio rinkimas man buvo labai įdomus. Kiekvieną žmogų, kuris buvo folkloro rate, aš beprotiškai mylėjau – ateinantys žmonės man būdavo mylimi. Ir būdavo labai skaudu, jeigu įvykdavo kažkokie

konfliktai, kažkaip manęs nesuprasdavo. Tai buvo asmeniškai, tai nebuvo mano darbo vieta, tai buvo mano gyvenimo vieta. Kartais iki tokių nesąmonių prieidavo, kad tą mano meilę kai kurios kitaip priimdavo, turėdavau problemų. Bet tai vis tiek tęsėsi, nes tai buvo mano mylimų žmonių ratas, tai buvo mano šeima. Net kraštotyrinę medžiagą rinkau kaip savo šeimos vertybes. Stengiausi atgaminti dainas ne vien taip, kaip jos autentiškai skambėjo, bet taip, kaip aš jas asmeniškai išjausdavau.

Ir folkloro kolektyve mes stengėmės, kad būtų kuo aukštesnės vertybės. Aišku, tekdavo pakovoti ir su alkoholiu. Bet buvo kartais: kovoji, kovoji ir pats kartais su tais pačiais kolegom nusileidi. Visko buvo. Aišku, buvo ir kitų žanrų žmonių, bet kažkaip pavykdavo išlaviruoti, kad to alkoholio nebūtų per daug.

Buvo toks vienas momentas, kai su kai kuriais žmonėmis šiek tiek išsiskyrė požiūris, o tie pasiėmė mano vieną vedančiąją ir 6 žmonės atskilo – susikūrė prie Rokiškio mašinų gamyklos kitas ansamblis. Prarijau piliulę ir pamaniau: „O gal ir gerai, dar vienas ansamblis“. Gaila, kad jisai labai neilgai gyvavo – gal metus kokius. Ir po to visokių tokių dalykų buvo. Norėjau įteigt, kad folkloras yra vertybė, kad tas kraštas, kad ta tarmė – vertybė. Savo tarmę papildžiau vietine Rokiškio tarme. Tada turėjau tokią palaikę spausdinimo mašinėlę, mažytę, kuria „atkaliau“ apie tris tūkstančius vienetų dainų tekstų ir tautosakos kūrinų. Reikėdavo juos iššifruoti, atspausdinti ir po to Lietuvių kalbos ir tautosakos institutui pristatydavom. Buvo tikslas išsaugoti.

Man buvo šokas, kai vienoj vietoj vienas kolektyvas pakvietė mane į ekspediciją (tų vadovų net neminėsiu). Nuvažiavom į ekspediciją, renkam folklorą, o paklausus, kur dedat tą medžiagą (čia ne Rokiškio

rajone), sako: „Išmokstam, o kitais metais ant tų juostų rašom naują ekspediciją“. Aš tiesiog apstulbau, sužvėrėjau dėl tokio požiūrio. Tuo laiku dar buvo galima nugriebti tokių tobulų variantų. Naujų dainų tipai buvo jau daugmaž žinomi, bet kad naujų variantų, ir tobulų variantų, laisvai buvo galima dar rasti. Bet va, visokių buvo žmonių.

Juozas Bagužis

Nuostabi ekspedicija buvo... ne ekspedicija, mes žygius darėm. Abėlių kaime (*Pandėlio apylinkėje – N. L.*) gyveno Juozas Bagužis. Jisai buvo labai linksmas žmogus. Ir kaimo ansamblis buvo fantastinis. Bronė Kiaulėnienė ir Juozas Bagužis buvo jo lyderiai. Dariau žygį su moksleiviais ir užėjom mes pas patį Bagužį. Visi sugužėjom į vidų. Na, sakau, jam: „Padainuojam kartu“. Pradėjo dainą „Aš užaugau raškožėly“. Tai buvo daina, kuri man labai patinka lig šiol. Mes buvom dainavę kartu su juo, bet kai jis nuotakoje (o čia jaunimo daug visokio), tai dar pridėjo improvizacijos. Taip pridėjo, kad aš „vaikiausi“ jį kaip voverė su antru balsu, bet garbingai užbaigiau dainą, net prakaito buvo ant mano kaktos. Tai yra:

*Aš užaugau raškožėly pas savo
tėvelį
Ir nujojau ant upėlio girdyti
žirgėlio (2 k.),*

Tai buvo jo pirminė tarsi tokia tos dainos formulė, o toliau jis išplėtojo taip, kad aš, gaila, neužfiksavau tada, ką jis išdarinėjo.

Dainos suradimas

Dainą radus pas pateikėją, dar nereiškia, kad mes ją suradom tokią, kokia ji skambėjo natūralioj terpėj. Dažniausiai ateina „geri žmonės, gražiai „užkalba“, prikalbina padainuoti: „Na ką, jeigu jums reikia,

na, tai padainuosim“. Padainuoja, pacituoja dainą, bet jos neišjaučia. Būtent po to kolektyvui jau tenka surast savo santykį su daina ir tik tada ji įgauna tikrąjį savo pavidalą. Tai įsitikinau istorijoje su Bagužiu, kurią minėjau, nes pirminis variantas, kurį išmoksti, dar nereiškia, kad jis yra tikrasis.

Mano principas „surast dainą“ ir buvo išsiaiškintas Rokiškyje. Labai sudėtinga mokytis ne tik iš pateikėjo įrašų, bet ir iš rinkinių. Juose iš viso nėra tikrojo atlikėjo santykio su autentiško atlikėjo užrašyta daina. Kartais muzikantas, kuris nesusijęs su folkloru, užrašo visai šaltai, o jeigu susietas su folkloru, kartais prirašo smulkių natelių (melizmų), kurias reikia atkurti. Užrašytos jos yra negyvos. Tenka surast ir atpažinti melizmas savyje, tik tada randama tikroji daina.

Pirmasis tarėjas

Nuvažiavus į Rokiškį, atsivežus tą visą entuziazmą iš Vilniaus ir iš motinos palikimą, pirmas etapas buvo entuziazmo etapas, nes pradėjau apmąstyti tuos visus principus. Pirmas dalykas, kurį suradau, buvo tai, ką ekspedicijose matydavau: jeigu tik ne vienas pateikėjas, tai būtinai turėdavo būti vedantysis tarėjas. Vedantysis sakydavo: „Va, tas žmogus jeigu bus, tai aš dainuosiu“. Netgi jeigu yra trys ar keturi žmonės, bet nėra to žmogaus, vedantysis nenori arba labai nenoriai dainuoja. Ir aš tą antrąjį žmogų įvardijau „pirmuoju tarėju“, nes būtent to pirmojo tarėjo buvimas iškart sudarydavo sąlygas maloniai padainuoti. Pirmojo tarėjo principas mano buvo išbandytas ir su ansambliu. Kai tiktai pirmasis tarėjas išdrįsta būti dainos lyderiu, tai viskas geriau. Kodėl lyderiu? Lyderis yra tarsi dainos vedantysis. Pirmasis tarėjas kartais netgi mesteli prieštakčius, arba dažniausiai neapibrėžtą kažkokią balsę, kartais netgi

Lietuvos 1000-mečio dainų šventėje „Amžių sutartinė“ Dainų dieną kartu su Vladu Bagdonu Vilniuje, 2009 m.

Nuotr. iš Algirdo Svidinsko asm. archyvo

priebalsę. Žodžiu, jis tarsi duoda toną, ypač tose dainose, kuriose pirmas skiemuo kirčiuotas vedančiajam. Tokiu atveju tarsi gaunasi smūgis „ta dam“. Kartais jis lėtina, nors vedantysis nori greičiau. Pulkas tarsi lėtina. Kartais tą pirmąjį tarėją aš įvardiju kaip siūlą tarp dviejų skiaučių audinio. Dvi skiautės yra vedantysis ir pulkas, o pirmasis tarėjas kaip tas siūlas susiūna audinį į drabužį.

Muzikos instrumentai mano gyvenime

Pirmasis muzikos instrumentas buvo tėvo gitara, su kuria aš pradžioj pramokau labai ribotai. Tai buvo senas instrumentas, kuris mano, o gal ir sesers buvo truputį „sužaistas“. Tiktai žymiai vėliau buvo nusipirktas instrumentas už septynis rublius. Tėvas parodė keletą kūrinių, o man buvo savotiškas įdomumas pamuzikuoti su gitara. Dėdė grojo smuiku, mandolina, tai

aš tais instrumentais vaikystėj net nebandžiau. Bet per vienų giminės susiejimų (ar ten tik nebuvo įkurtuvės, kai mes naujam naman persikėlėm) vyrai padainavo ir paprašė manęs sudainuoti. Ir sudainavau, o vyrai jau tada svarstė: „Turi klausą vaikas, reikia kokio instrumento“. Ir man specialiai pirmų instrumentų nupirko akordeonėlį keturiasdešimties bosų. Aišku, dėdė įsipareigojo mane pamokint. Išmokė „Ko liūdi, berželi“, „Čigonų baroną“, dar kokių porą kūrinių. Išmokė ir kažkaip... man akordeonas „neužkibo“ ir aš jo taip per visą gyvenimą netgi gerai mėgėjiškai neįvaldžiau.

Vėliau, jau studijų metais, kai kūrėm VISI folklorinį ansamblį, mane Žemyna Trinkūnaitė pamokė devynstygių kanklių muzikavimo. Va, čia tai buvo užsidegimas. Tiesa, Valdas Rutkūnas parodė man (nes baisiai buvo įdomu) armoniką. Jau Vilniuje vakaruškose su armonika pagrodavau. Pramokau gan greit.

Žodžiu, aš dažniausiai mokydavausi tik tada, kai būdavo kažkokia motyvacija iš šalies – ne tam, kad išmokčiau, bet kad kažką galėčiau pagroti, dainai pritarti su kanklėmis.

Su septynstyge gitara grojau pradžioj, dar mokykloj. Kai įstojau į Girionių miškų ūkio technikumą, keletą mėnesių pasimokinau ir mane paėmė armijon. Čia septynstygė gitara pasitaikydavo labai retai, tai teko persimokyt šešiasstygės akordų. Ja grot išmokau individualiai, nieks manęs nemokė. Aš tiktai žiūrėjau. Man būdavo ne prestižas kažką daryt neteisingai. Už tai stengdavausi prisigaudyt teisingų muzikavimų. Ne visada viskas pavykdavo, bet kažkas pavyko.

Kanklės

Nuo pat „visiukų“ laikų, kai stovykloje mane Žemyna Trinkūnaitė pamokė groti kanklėmis, kai vilnietis Jonas Bugailiškis man pagamino ir padovanojo kankles, tai

Algirdas Svidinskas su rajono bibliotekininkėmis tarmiškoje šventėje „Dainų ir poezijos rudenėlis: dainuoju ir rašau savo kraštui“ Laibgaliuose, 2013 m. Nuotr. iš Rokiškio Juozo Keliuočio viešosios bibliotekos archyvo

taip jos mane lydi nuo tų 1981 metų iki dabar. Rokišky dirbdamas buvau „priagitavęs“ kai kuriuos meistrus gamint kankles, ir aš su jais gamindavau. Kauno etape dar buvo prigesusios kanklių gaminimo iniciatyvos, o Kulautuvoje atsirado meistras, galintis gamint kankles. Bet juokingiausia, kad su manim liko tiktai vienintelės ir nepakartojamos pirmosios mano gautos – Bugailišio dovanotos – kanklytės, o visos kitos buvo išdalytos arba parduotos kitiems žmonėms.

Savęs supratimas

Kaip vientisa asmenybė formavosi būtent Rokiškio laikais. Man buvo aišku, kad folkloras yra labai svarbu, kad tai mano ir savasties, ir patriotiškumo, ir viso kito šaltinis. Dainuojamoji poezija Rokiškio laikais man buvo mažai svarbi, savaeigė, neišgryninta. Daug ką „išbarsčiau“ iš to laiko. Buvau gal 35 dainas sukūręs, netgi įrašęs į juostinį magnetofoną. Deficito

laikais kažkur ne vietoj padėjau, kažkas paėmė ir kažką įsirašė į tas juostas, kuriose buvo įrašytos mano autorinės dainos.

Gitara praversdavo dirbant kultūros namuose, kai reikėdavo renginiui kažkokios dainos, ypač tų „raudonųjų“ dainų. Kartais mane stumdavo į priekį: „Tu vis tiek padainuosi kokią nors „raudoną“ dainą, o mes tuo atsipirksim „partkomui.““ Taip manim kartais pasinaudodavo. Teko sukurt vieną kitą, ir, kad „neužsimiegot“, ir svetimų dainų padainuot. Bet kartą taip išsigelbėjau. Kai saugumas mane pradėjo tąsyti už Rusų šventę, tai partkomo atstovai negalėjo suprast: „Jis toks šaunus vyrukas, mums patriotinių dainų padainuoja, kaip čia taip išėjo, kažkoks nesusipratimas“. Taip aš „praplaukiau“ ir likau dirbti, o kitais metais mes vėl organizavom Rusų šventę, bet nebe prie Sartų, o prie Petriošišio ežero, prie Kamajų ir pavadinom „Trumpiausios nakties šventė“.

Mano literatūrinė kūryboj nebuvo tuščia. Daug buvo rašoma į lapus, kartais – į vietinį laikraštį. Sąjūdžio laikais (aš priklausiau Sąjūdžio grupei), kai buvo leidžiami laikraščiai, o kai baigėsi tų rajoninių laikraščių leidyba, liko popieriaus, tai man pasiūlė išleisti savo poezijos knygutę. Taip ir gimė pirmoji poezijos knygutė („Buvau ir būsiu“, 1992 m. – N. L.), vienintelė iki šiol.

Vieno dalyko labai gailiuosi, kad buvau parašęs stambesnės formos kūrinį „Tyla“ ir su vaikų lopšelio-darželio „Varpelis“ moterimis pastatėm kompoziciją. Bet kūrinys buvo prarastas. Aš labai skrupulingai stengiausi išsaugot ir užfiksuot kraštotyrinę medžiagą, o savo kūrybos nesaugojau. Formavosi toks mano požiūris: folkloras – mano sielai, o autorinė kūryba – tai mano pozicijos, nuomonės, požiūrio išraiška. Savo požiūrį pasakai, ir viskas. Rašyt nemėgau, labiau mėgau kalbėt, tai taip ir liko tokioj pusiau žodinėj kūryboj arba juodraščiuose.

Taip susiformavo mano požiūris, mano mąstymo seka: ką darau, kaip darau ir vardan ko darau. Manau, kad Lietuva turi nuostabiausią pasaulyje himną, kuriame galima rast genialių frazių. Pavyzdžiui, frazė „Vardan tos...“ atsako į daug klausimų: vardan ko žmogus kuri, vardan ko gyvena, kaip darai, pirmiausia, ką darai. Susiformavo, kad mano veiklos sritys yra folkloras ir autorinė kūryba (ir literatūrinė, ir muzikinė). Jaučiau begalinę meilę žmonėms, kurie buvo toje srityje. To išmoko ir mano sūnėnas, nes, pavyzdžiui, Gintaro Andrijausko organizuojamas festivalis „Sėlos muzikantai“ sukurtas muzikantams. Ne klausytojams, ne žiūrovams, o muzikantams. O kai muzikantas jaučiasi mylimas ir gerbiamas, kai dainininkas jaučiasi mylimas ir gerbiamas, jis atiduoda iš savęs visa tai, kas gražiausia.

Kita veikla

Dirbdamas Rokiškyje, aš juokiausi, kad „kaimo šuniui ir senam bernui dešimt kilometrų ne iš kelio“, tai aš pakviestas važinėju į Panevėžį. Ten kūriau „Ekraną“ kultūros rūmų folkloro ansamblį.

Sąjūdžio laikais mano draugas Algis Bagdonas tapo kultūros mokyklos direktorium ir atsirado galimybė. Jis grįžo iš Vilniaus su naujiena: „Naujos tendencijos, galima ir folklorą“. Tada kultūros mokykloje įsteigėm folkloro skyrių, iš kurio išaugo gan gražių žmonių, iki šiol dirbančių folklorui. Būtent ten susiformavo dar viena mano metodika, kaip mokyt muzikantą, nes man buvo svetima muzikos mokyklų metodika, kur žmonės, išmokę grot, padžiauna instrumentą ant sienos (didžioji dauguma). Tai mes susėdę „išsifilosofavom“ ir pradėjom rengt muzikantus taip, kaip kaimo muzikantai mokė savo vaikus muzikuot. Žodžiu, gyvenimas Rokiškyje buvo turtingas ir gražus.

Išvykdamas iš Rokiškio juokaučiau, kad „aš vieną gyvenimą jau nugyvenau, važiuoju gyvent antro gyvenimo“. Išvažiavau gyvent šeimyninį gyvenimą Kauno krašte. Sovietmečiu sakiau, kad į savo gyvenimą galiu pasiimt antru žmogumi tikrai priešą, o negi su priešu visą gyvenimą gyvensi?.. Tad šeimą kūriau 38 metų. Nesigailiu, nes yra du puikūs vaikai, šeima. Dabar ji, man į negalią papuolus, mane palaiko.

Kaunas

Į Kauną atvažiavau truputį su „ružavais akiniais“. Atrodė, kad viskas bus lengva. Aišku, pirmieji mėnesiai buvo nelengvi ieškant darbo. Jeigu ne draugai, pradžioj pasiūlė darbo... Ne viskas buvo taip kaip mano „interesuose“. Buvau prapęs dirbt, kas mano širdžiai miela, bet buvo įvairiai, kol Randis ir Martinaitis man nepasiūlė dirbti

kultūros skyriuje. Tada pradėjau pažint Kauną ir save suprast naujoje terpėje. Nebuvo taip paprasta, nes netgi tie žmonės, kuriuos aš myliu (tai reiškia folkloristai), ne visi mane suprato. Ir negalėjo visi suprast mane taip, kaip pats save suvokiau. Vis tik Kauno ir Vilniaus folkloro visuomenės formavosi skirtingai, o aš, turėdamas Vilniaus „užkratą“, jį savyje suvokęs Rokiškyje, atvažiavau į Kauną.

Apie folkloro kolektyvus

Į folkloro judėjimą atėjau nuo savo namų dainavimo. Ne kartą minėjau, kad motina, tėvas, sesuo ir aš padainuodavom. Ne viskas ten buvo folkloras, bet kelios dainos buvo folklorinės. Taip, buvo ir patriotinių dainų, už kurias galėjo ir saugumas patąsyti, bet mes gyvenom nuošaliai... Pirmiausia atėjau į VISI folkloro ansamblį, besikuriantį kaip idėjinių bendraminčių draugų kompanija. Tuo laiku patyriau ir pirmuosius ekspedicijos bandymus su VISI kaime prie Obelių, taip pat buvo universiteto ekspedicijos, kalendorinės šventės. Viskas labai gražu ir bendruomeniška, tarsi draugų rate.

Po to Vilniaus aštuonioliktoji vidurinė. Ten irgi idėjos draugų kompanija. „Išėjęs“ Vilniaus mokyklą, aš vis tiek folkloro ansamblį įsivaizdavau kaip klubą. Ši linija mano liko iki pat pabaigos. Ir ji dar sustiprėjo Rokiškyje, nes ten buvo vietinė medžiaga, ekspedicijos ir būtent bendraamžių kompanija. Klimatas gal ir tinkamas, nes ten viskas vyko kaip bendruomenėje netgi šeimos buvo kuriamos iš ansamblių. Bet man nepatiko, kad repertuaras buvo atnaujinamas visų regionų dainomis. Maniau, kad kitų regionų dainos yra tikrai mūsų malonumui arba kartais pacituot mūsų krašto žmonėms, kaip dainuoja kiti

regionai. Bet turėt reikia pastovų kiekį savo krašto dainų, kaip kaimas turėdavo savo dainas.

Su šia idėja aš iškeliavau į Kauną. Čia pradžioj susidarė grupelė, kurioje buvau be reikalo idealizuojamas. Susirinko toks dainos klubas „Kuokinė“. Gerai, kad susirinko. Kai kurie žmonės iš tos kuopelės startavo tolyn ir nuveikė daug gražių darbų. Dobilas Juška, Asta Račinskaitė, Ida Jankauskaitė (pati norėdama pailsėti nuo vadovavimo, dabar jau a. a.) ir šviesios atminties Sauliaus Griciaus žmona sudarė jaukų būrelį, tačiau neilgai gyvavusį. Aš nenorėjau daryt to, ką įsivaizdavau, kad aš turiu daryt. Norėjau būt ne vadovas – nesu lyderio tipas. Man labai patinka kiti lyderiai.

Po to sekė „Žemyna“. Į ją aš studentus surinkau. Buvo ir keletas senojo ansamblio žmonių, surinkau ir naujų. Senieji ansambliciai buvo ganėtinai idėjiniai ir demokratiški. Startavau kaip klubo vadovas. Katedros vedėjai buvau nelabai geras, nes kažkoks klubas prieš man ateinant buvo „prisidirbęs“. Galima sakyti, kad turėjau spaudimą ir iš katedros. O antras dalykas: vienam atėjusiam žmogui nelabai patiko tai, kaip aš darau. Trys žmonės (du mano ansambliciai ir tas atėjęs žmogus) pasitarę nusprendė, kad aš (jau dirbau rajono skyriui) nelabai tinkamas. Bet susiklostė taip, kad mano bendruomenė, pasirodo, buvo suburta ganėtinai tvirta. Kai neapsikentęs išėjau dėl nelabai tinkamų sąlygų dirbt, su nauju vadovu liko du žmonės, o penkiolika maniškių išėjo iš kolektyvo. Man buvo kalbama, kad „daugelis iš kolektyvo nori šito vadovo, nes tavo darbo stilius nelabai tinkamas“. Po metų vėl man paskambino, pakvietė kartu su jais parepetuot ir nuvažiuot į „Jorę“. Mes buvom buvę Palangoje „Jorėj“ prieš metus, ir visi norėjo.

Parepetavom, aš negalėjau važiuot, o jie išvažiavo.

Kai dirbau skyriuje, galėjau tikrai pastabas dėl dainavimo pasakyti, patarti, kaip dirbt kolektyvam. Stengiausi „apmažinti“ tuos, kuriems šliageris ir romansas yra liaudies daina. Tai sutvarkėm rajone, o apie klubinę formą nelabai kalbėjau. Tik apie bendruomenių kūrimą užvedžiau idėjas, ir tas kūrimas prasidėjo. Padėjau išpopuliarinti projektų rašymo idėjas.

Nuėjęs dirbt į Kulautuvą, ėmiausi folklorinio ansamblio „Vovingė“ kūrimo. Gyvavo jis tol, kol aš buvau tenai. Man išėjus, gal po metų subyrėjo. Tada trys žmonės atėjo į „Piliarožę“ Raudondvaryje, tebedainuoja ir dabar.

„Piliarožę“ kūriau ne aš. Tai šviesios atminties Vilmos Čipliestės kūdikis. Aš perėmiau po vadovės mirties po keletu metų jau subyrėjusią, tad „Piliarožę“ iš naujo kūriau irgi bendruomenės principu. Visiem sakiau: „Aš ketinu čia nugyvent savo gyvenimą ir kuriu kolektyvą, kad galėčiau senatvėje ateit padainuot.“ Deja, kai atsisakė kojos, jau negaliojau ateit ir padainuot negaliojau. Bet man iki šiol klubas kaip bendruomenė yra idealas. Aš netgi kadaise tokį tarsi mokslinį darbą parašiau apie folkloro kolektyvų tipologiją. Ką reiškia etnografinis ar folklorinis kolektyvas pagal požiūrį, pagal santykį su autentiška medžiaga. Gali būt ir nostalginis (senimas, jaunystės atsiminimai), ir intelektualus (išmąstytas ir patriotinis) požiūris. Stasys Skrodenis iš pedagoginio instituto manęs paklausė: „Kaip čionai į mokslinį straipsnį pretenduoja kaimo kultūros darbuotojas?“ Ir liepė man susiaurinti straipsnį „Folkloro ansambliai Rokiškio rajone“. Etnologė Zita Kelmickaitė buvo nusivežus mane į Maskvą netgi sąjunginėje konferencijoje pranešimą skaityt tokia tema.

Kauno miesto švietimo ir kultūros skyrius

Gal tais laikais susiformavo apibūdinimas, kad „aš esu maksimalistas su kanklėmis rankose“. Man atrodė, kad būtent Kaune, tokiam patriotiniame mieste, lietuvių prigimtinė kultūra turėjo būti laikoma aukščiausia vertybe. O atgavus nepriklausomybę, prasidėjo įdomūs reiškiniai, kai folkloro kolektyvai, kaip ir komerciniai, pradėjo važinėti po užsienius, uždarbauti ir pan. Man ne viskas buvo suvokiama, ne viskas priimtina, bet kiek galėjau, tiek dirbau folkloro labui. Iš miesto kultūros skyriaus išėjau tikrai tada, kai mums su Vladu Lukiansku buvo duota parašyti programinio finansavimo nuostatus. Nenoriu kaltinti skyriaus žmonių, kai mūsų nuomonė nesutapo su skyriaus vedėjos nuomone, ir mes su Vladu išėjom iš darbo. Galbūt tai buvo paskutinė vieta, kai aš idėjiškai pasielgiau padėdamas pareiškimą ant stalo.

Kauno rajono skyrius

Kitas etapas buvo Kauno rajono kultūros skyrius, kur buvau pakviestas dirbt. Nepasakyčiau nieko naujo, jeigu pasakyčiau, kad mano maksimalizmas ir čia turėjo vietą. Nebuvau aš kitoks, bet mačiau rajono problemas, mačiau sprendimo kelius ir metodiškai dirbau ta kryptim. Būtent Liaudies kultūros centro požiūris į Kauno rajoną iš pradžių buvo ganėtinai neigiamas. Aš tai žinojau, nes pažinojau žmones, kurie tą požiūrį turėjo, ir bandžiau taisyti. Džiaugiuosi, kad per tuos metus, kiek aš dirbau skyriuje, požiūris į Kauno rajoną pasikeitė. Ir folkloro ansamblių skaičius išaugo, ir jų požiūris į autentišką medžiagą pasikeitė. Nebuvo kaip pradžioje, kai folkloro kolektyvai (netgi etnografiniais kai kurie vadinosi) dainuodami kas antrą dainą romansą ar net šlagerį, nejausdavo aiškaus vidinio

skirtumo. Kai aš iš to skyriaus išėjau, tokių problemų jau nebuvo.

Bedirbdamas rajono skyriuje, radau galimybę įkurti folkloro ansamblių Raudondvaryje. Ir čia prisiviliojau vadovę Vilmą Čipliestę (amžiną atilsį), nuostabų žmogų, kuris jautė folklorą panašiai kaip ir aš. Aš pats, deja, galėjau tikrai būti eilinis dalyvis to kolektyvo, bet kiek galėjau, tiek dalyvavau. Tai man buvo dar viena vieta, kur padainuot.

Autorinė kūryba

Autorinė kūryba liko tarsi antram plane. Bet tuo metu – Rokiškio ir Kauno sandūroje – gimė mūsų grupė „Šulnys“, kurioje jau kaip visavertis muzikantas pasirodė sūnėnas Gintaras Andrijauskas. 1994 metais buvo išleistas kompaktinis diskas. 1992 metų pabaigoje persikėliau iš Rokiškio į Kauną ir man buvo sunku važinėti, mūsų „Šulnys“ tik vienu kompaktu „Un Sartų“ (išleistu 1994 m. – N. L.) ir baigėsi. Po to Gintaras su kitu muzikantu Ramūnu Lisinsku sukūrė „Sadūnų“ kapelą, o aš su savo autorine kūryba kartais pasirodydavau tai ten, tai ten. Nors daugiau kūriau. Kūriau netgi „Sadūnų“ kapelai. Kai kurios dainos prilipo, kai kurios – ne, liko man. Pavyzdžiui, „Čiulbėk, paukštela“ ar „Nauji metai“ prilipo, o tokios, kaip „Toli toli“ arba „Vakaras prie laužo“, liko man. Bet autorinei kūrybai tekstus arba dainas daugiau rašydavau „į stalčių“.

Kulautuva

Prasidėjo tas laikas, kai Kauno rajone nusistovėjo politinė sistema. Ir aš papuoliau „ant tos bangos“: buvau kviestas vienos partijos, bet į valdžią atėjo kita ir skyriuje kai kurie darbuotojai buvom neparankūs, todėl tapau Kulautuvos kultūros centro direktorium. Gavau atvirai gražias pareigas, bet pastatą su užkaltais langais ir man teko pradėti

Su Raudondvario folkloro ansambliu „Piliarožė“, 2014 m. Nuotr. iš Algirdo Svidinsko asm. archyvo

nuo pradžių. Pradėjau burt bendruomenę atkurt centrą. Tos idėjos mano ir vietinių žmonių, išsiilgusių kultūros centro, gal kažkiek sutapo. Atėjau dar su nauja idėja – su dainuojamosios poezijos idėja. Va, čia atgimė mano kūrybinės sritys. Tam įkvėpė labai graži aplinka, pušyne amfiteatras ir man buvo tarsi dainuojamosios poezijos erdvė. Per metus sugebėjom kiek įmanoma atstatyt kultūros centrą, įrengėm paaukštintą sceną. Prie kultūros centro atgimimo dirbo apie penkiasdešimt kulautuviečių.

„Akacijų alėjos“ pradžia

Nebuvo taip, kad ta pradžia „ant tuščios vietos“, nes iš ankstesnių laikų buvau pažįstamas ir su Bareikiu, ir su Ditkovskiu, ir su Babravičium,

ir su Stakėnu. Buvo nuo ko startuot, ir taip gimė festivalis „Akacijų alėja“. Tolimesnės istorijos, kaip buvau nustumtas nuo „Akacijų alėjos“, nenoriu pasakot, bet svarbiausia tai, kad jinai atgimė, kad vėl buvo proga atnaujint pažintį su Kernagiu, kuris vienintelį kartą dalyvavo tame festivalyje. Ten būta daug įdomių dalykų, nes to žanro buvo pasiilgta, buvo pasiilgta žmonių, prasingo žodžio dainoje. Mes prisimenam, kad tuo metu POP kultūroje vyravo, švelniai tariant, buitiniai tekstai ir galbūt tas festivalis atliko savo garbingą pareigą – į kūrybą sugražino prasingą žodį.

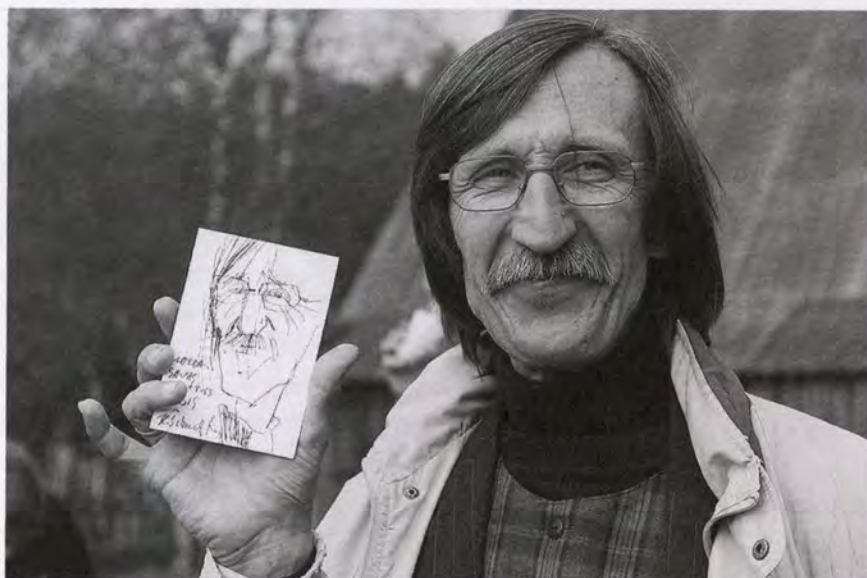
Folkloro ansamblis „Vovingė“

Kulautuvoje aš nenutolau ir nuo folkloro. Buvo grupė žmonių,

kuriems buvo nesvetimas folkloras, todėl gimė folkloro ansamblis „Vovingė“. Jis turėjo savo problemų, bet kiekvienas kolektyvas turi savo vidų, ir čia jau nieko nei pridėsi, nei atimsi. Nebuvo jį labai aukšto lygio, bet šventėms pakako, savo reikmėms pakako, o ir rajone mes stengėmės turėti savo vietą.

„Kulautuvos pušynų ruduo“

Kulautuvos laikais gimė ir kita idėja. Gimė tarmiškos kūrybos renginys, jis buvo pavadintas „Kulautuvos pušynų ruduo“, bet vėliau, kai aš jau persikėliau į Raudondvarį, tapo respublikiniu tarmiškos kūrybos konkursu. Tarmės man buvo nuo pat namų, o nuo Rokiškio, kaip minėjau, jau susikristalizavo požiūris į tarmes, jų vertę ir prasmę. Mačiau,

Algirdas Svidinskas. Nuotr. Algimanto Šiukštos

kad reikalinga tarmes gaivinti ne tikrai vietinei rinkai, ne vietiniams reikalams, bet ir respublikos mastu. Vardan to aš ėmiausi ir šito. Pirmieji žmonės, mane palaikę, buvo aktorius Petras Venslovas ir renginių vedėjas, folkloristas Antanas Laurinkevičius.

Raudondvaris

Galop, paskutinis Kauno etapas, tai Raudondvario etapas. Pradžioj gyvenom pačiam Kaune, Ašigalio gatvėje, po to persikėlėm į Raudondvarį. Jau dirbdamas Kulautuvoje, gyvenau Raudondvaryje. Po kažkiek metų, kai jau „Akacijų alėja“ įgavo pagreitį, kai jau viskas Kulautuvoj tarsi gerėjo, man teko palikti Kulautuvą. Atsirado vieta, ir pradėjau dirbti Raudondvario kultūros centre. Čia kaitaliojosi etatai, o ne darbo turinys. Buvau meno vadovu, po to etnografu. Susiformavo dvi mano veiklos sritys: folkloras, kuris buvo man artimas nuo pat pradžių, ir autorinė daina, galima sakyti, dainuojamoji poezija. Čia festivalis „Ant žemės krašto“, muzikinių projektų grupė „Vitražai“ atsirado. Tai buvo penkių vyrų kolektyvas. Kartais būdavo truputį daugiau, kartais mažiau, bet keturi

pagrindiniai nariai išliko nuo pat pradžių. Ir dabar yra šis kolektyvas, bet, man išėjus į pensiją, negalim kartu susieit.

Folkloro ansamblis „Piliarožė“

Raudondvaryje man teko perimti ir folkloro ansamblį „Piliarožė“. Tą pavadinimą sukūrė buvusi vadovė Vilma Čiplytė. Man teko perimti keletą buvusių ansamblių, po to susirinko dar daugiau. Pradėjom darbą nuo to paties: nuo metų kalendoriaus sudarymo, nuo repertuaro, kuris kartojasi pagal kalendorių. Ir čia negalėjau išsivaduoti nuo nuostatos, kad patys nuostabiausi žmonės – mano ansamblio dalyviai.

Raudondvario kultūros centro dainuojamosios poezijos studijos principai

Raudondvaris – labai gera terpė mano idėjoms, mano tiems dviem kūrybiniam keliam. Nereikėjo ieškot kažkokio papildomo kelio ar papildomų veiklos formų, nes užteko ir to, ką atsinešiau. Atsirado moksleivių, norinčių išmoks groti gitara. Aišku, aš juos norėjau orientuot į dainuojamąją poeziją,

juolab, kad gitara aš grojau tikrai tiek, kiek reikia bardui, o gal net ir mažiau. Bet dainuojamajai poezijai to pakako, nes ėmiausi dirbti pagal tą patį mūsų dar Rokiškio kultūros mokykloje sukurtą muzikanto rengimo metodą, kurio principas: ką darau, kaip darau ir vardan ko darau. Taip susiformavo trys etapai.

Pačioje pradžioje visą laiką pasakau, kad aš nemokau, o mokau mokytis namuose. Kai mokau, pirmą kartą dėl pirštų, darau pauzeles jau pačios repeticijos metu. Namuose, jeigu instrumentas klasikinis, tai ne ilgiau kaip 20 minučių leidžiu grot. Po valandos pertraukos vėl galima 20 minučių pagrot. Jeigu instrumentas akustinis, tai ne ilgiau kaip 15 minučių. Suveikia tai, kad yra ne liepimas daryt, o draudimas. Tai gal kartais netgi didina motyvaciją. Bet davus šiuos nurodymus, dažniausiai išvengiama pūslių ar sužalotų pirštų.

Kokie dar yra principai? Pirmiausia yra labai skirtingai dainuojantys. Vieni nori išmoks groti gitara jau dainuojantys, kiti – gyvenime nedainavę, jokiame ansambliuke, gal tikrai daržely. Tai, kaip žinom, diapazonas būna labai siauras, vos keturių natų. Ir kurdamas dainą vaikas melodiją pasiūlo bent per toną ar kelis žemiau, nes jis į dainavimą ateina iš šnekamosios kalbos. Tokiu atveju pradžioj yra ir baimė. Reikalinga, nepastebint mokiniui, truputį pakelt, nes dažnai tonas, kurį pasirenka, yra žemesnis negu jo tikras balsas. Mes stengiamės ne sukurt kažkokį dainavimo standartą, o surast asmeninį kiekvieno žmogaus balsą. Toks tas balso ieškojimas.

Mokantis grot, namuose kartais netgi draudžiu dainuot su savo grojimu. Kai galvoji apie grojimą, kartais melodija taip išsigimsta, kad paskui reikia atstatinėt. Ir antras dalykas, kai kūrybinės natos yra tam balsui, tokiu atveju jų nepasiekia,

*Senųjų amatų šventėje „Grožį kuriame patys“ Verksnionyse, 2013 m.
Nuotr. iš Rokiškio Juozo Keliuočio viešosios bibliotekos archyvo*

pradeda ieškot kažko savo tų kelių natų diapazone. Šiuo atveju geriau daryt taip: namuose leisti grot, bet drausti dainuot, po to jau pasiekus kažkokį lygį, leisti dainuot. Tai tarsi tampa apdovanojimu, leidimu dainuot. Motyvacijai tai naudinga. Melodiją reikia įnešt į pasąmonę.

Diegiamas ir atsakomybės pasidalijimo principas. Kai sėdžiu šalia mokinio, ta atsakomybė padalinama perpus. Aš išeinu, jis groja. Aš grįžtu, kai tiktai jis baigia. Kartais žaidžiu: pradėt grot tiktai tada, kai aš išeisiu, o įeinu tiktai tada, kada jis baigia groti. Pirmus atvejus netgi neklausau, kaip jis grojo, neprašau, kad jis man pagrotų. Tada aš pats sugroju dar kartą, paklausiu, ar taip grojai? Ir čia jau visą atsakomybę perleidžiu jam. Jį provokuoju mąstyti. Jis turi pasakyt, turi surast, kur kažkas buvo ne taip. Ir tada, pagrojęs kartelį, aš vėl išeinu. Kartais paklausiu, ar dar pakartot, jeigu ko nors nepastebėjo. Tada išeinu vėl. Va, tokie principai.

Pirmasis etapas

Kaip gimė Raudondvario kultūros centro dainuojamosios poezijos studija? Gimė keistai. Kadaisė gimnazijoje turėjau ansambliuką, kuriame dainavo merginos, dauguma – dvyliktokės. Gražiai dainavo. Buvo ir iš jaunesnių klasių. Tokia Justina, kuri liko viena baigus mokyklą dvyliktokėms, paklausė manęs, ar mes dar ateinančiais metais dainuosim. Man neliko nieko, kaip pasakyt, kad ateitų į kultūros centrą, nes aš jau gimnazijoje neketinau kitais metais dirbt. Taip atsirado vienas žmogus, norintis mokytis grot gitara ir dainuot. Gitara gal kiek sunkiau, bet dainuot galėjo ji jau iš karto, todėl jai pasiūliau vieną savo naują dainą „Svajonių traukinys“. Vėliau atsirado vienas kitas berniukas, kurie norėjo mokytis grot. Pradėjau mokyt, bet dar neturėjau aiškios metodikos, todėl pasirinkau metodiką, taikytą Rokiškio kultūros mokykloje. Ji rėmėsi kaimo muzikantų pedagogine sistema. Kaimo muzikantas neturėjo

laiko sėdėt prie vaiko, jam rodyt, sakyt taip ar ne taip. Muzikantas parodydavo, sugrodavo ir išeidavo dirbt darbus. Priėjęs paklausdavo, kaip sekas – juk neturėjo laiko kada klausytis, kaip jisai pramoko. Per darbų pertraukėlę jis vėl sugrodavo, papietaudavo ir eidavo laukų darbus dirbt. Šitą pedagoginę sistemą aš ėmiau už pagrindą.

Reikėjo atrinkt keletą kūrinių. Kaimo muzikantai dažniausiai mokydavo nuo tokios miklios polkutės:

*Atvažiavo iš Berlyno drūta stora
vokiete,
Prisišveitus karštų blynų išsipūte,
kaip kate.*

Pramokydavo sugrot bosais, po to tą patį mokydavo grot balsais. Tai buvo savotiška apgaulė, bet vaikas pajusdavo, kad gali sugrot abiem rankom, nes dažniausiai sunkiai pavykdavo su dumpliniais instrumentais pereit nuo grojimo viena

ranka prie grojimo abiem. Man reikėjo kūrinį, kuriuos galėtume turėt dainuojamajai poezijai kaip pirmuosius. Taip buvo atrinkta nežinomo autoriaus daina „Draugas“. Jos turinys šiltas ir groti paprasta. Svarbiausia tai, kad vaikui atėjus, pirmiausia su juo aptardavom, kaip vadinsim pirštus. Pramokdavom arpedžio grot, teisingai laikyt dešinę ranką. Vaikai, norėdami matyt, kuris pirštas kurią stygą paliečia, pasuka ranką ir pradeda užgavinėt stygas 40 laipsnių kampu, o reikalingas 90 laipsnių kampas, kad pirštas būtų labiau į kairę. Pradėdavom nuo dainos „Draugas“. Po to dar parodydavau Olego Ditkovskio dainos „Motinos veidas“ pradžią. Jeigu matydavau, kad vaiko kantrybė nelabai stipri, pramokus „Draugą“, imdavomės kurt dainą patys.

Koks principas kurt dainą? Iš trijų eilėraščių aš atrinkdavau vieną ir pirmiausia duodavau perskaityt eilėraščių. Pats išeidavau, nebūdavau šalia, liepdavau perskaityt, po to perskaityt pirmąją eilutę, pirmąsias dvi eilutes ir sugalvot bet kokią melodiją. Ne visiems pasisekdavo, bet kažką panašaus, kelias natas išeidavo sudainuot. Atėjęs išvys-tydavau, parinkdavau funkcijas ir taip gimdavo pirmoji vaiko daina. Toliau mes mokydavomės vaiko dainą. Taip pakildavo motyvacija ir toliau mokydavomės stygų užgavimus, pradėdavom lėtą, vidutinį ir greitą grojimą. Ką tai reiškia? Lėtas: kiekvienos stygos skambesį reikėdavo pasitikslint, galima tris kartus kartot (ne daugiau kaip tris kartus). Vidutinis: jeigu pereiti sunkiau, perėjimą kartot tris kartus. Greitai grojant draudžiama kartot, reiškia, kad negalima suklydus pasitaisyti. Kodėl taip mokoma? Todėl, kad, kaip parodė patirtis, jeigu visą laiką pakartoja klaidingą vietą, dažniausiai stropus mokinys išmoksta pusę dainos ir sunkiausioj

vietoj užstringa. O mažiau stropus mokinys vis vien pakartoja, pasitaiso ir visiškai išmoksta grot, turi savo dainų, išeina į sceną ir, padaręs klaidą, pasitaiso. Geriau jau išsisukt iš situacijos, jeigu kažkas nesuskambėjo, o ne sustot ir pasitaisyti. Tiesiog pasąmonėje „įsimuša“ poreikis pasitaisyti. Kad apie tai nereikėtų ateityje kalbėt, mes iš karto grodavom vadinamąjį greitąjį variantą, kuriame draudžiama pakartot. Taip buvo įvardytas mūsų pirmasis mokymosi etapas, kai išmokstamas pirmas kūrinys, bet dar nejungiamo su dainavimu. Jungiama pirmojo etapo pabaigoje. Dainavimo ir grojimo jungimas kompliktuotas tuo, kad kartais tenka grot kelis variantus. Pirmas variantas – kada aš groju, o mokinys ir aš dainuojam. Antras – aš groju, mokinys dainuoja. Trečias variantas – mokinys groja, aš dainuoju. Ketvirtas variantas – mokinys groja ir mes abu dainuojam. Paskutinis variantas – mokinys groja ir dainuoja.

Antrasis etapas

Baigiant pirmąjį etapą, mokinys jau turi vieną dainą. Daina dar „žalia“: yra tiktai akordai, tekstas ir melodija. Jie jau sujungti, toliau reikalinga tą dainą „aprengt“. Mes įvardijam, kad reikia padaryt savotišką dainos scenarijų. Įžangas pradžioje pasiūlau aš – įžangėlį elementarių keletą natelių pridėdu, kad būtų ne vien pagrindinis akordas. Pabaigai panašiai. Taip atsiranda pradžia ir pabaiga. Tuo pačiu metu jau siūlau pasirinkti naują eilėraščių, nes pirmosios dainos – „Draugas“ ir „Motinos veidas“ – dažniausiai taip ir lieka nebeliečiamos. Reikalingos naujos dainos, kad būtų galima pajvairinti darbą, nes viena daina gali ilgainiui tiek „įsiest“, kad paskui vaikas jos nebenorės iš viso dainuot. Naują kūrinį mes mokomės ta pačia tvarka.

Nepasakiau, kad pirmajame etape išmokstam prasidainuoti. Yra keletą prasidainavimo pratimų: liežuvio išsukimas; toks nubraukimas nuo ausies iki kaklo abiem rankom; kartais nosies pasukiojimas; įkvėpimas, kad nepakiltų pečiai ir tarimas „s, s,..“ ir „š, š,..“; „c, c,..“ ir „č, č,..“; „z, z,..“ ir „ž, ž,..“; įkvėpimas nepakeliant pečių ir balsių „o, a, e, é, y, ū“ tęsimas po vieną, kol baigiasi oras; artikuliacinių kartojimas: „pakopa po pakopos“, „vidur prūdo bliūdas plūdi“, „šešios žąsys su šešiais žąsyčiais“.

Į kiekvieną repeticiją atėjęs vaikas savarankiškai prasigroja ir savarankiškai atlieka visus balso pratimus. Aš išeinu. Tiktai kartais, jeigu kai kurie balsai yra probleminiai, tai aš, nugirdęs už durų, ateinu ir patikslinu. Dažniausiai ateinu tik tada, kai išgirstu „šešios žąsys su šešiais žąsyčiais“. Ir tada jau koncertuojame. Pradžioj koncertas yra paprasčiausias techninis atlikimas, bent jau man. Antrajame etape mokomės antrąją savo dainą. O pirmajai dainai mes pridėdam įžangas, intarpėlius ir pabaigą. Mokinys perskaito eilėraščių man išėjus, perskaito pirmąją eilutę, sugalvoja melodiją pirmajai eilutei arba pirmoms dviems eilutėms ir aš pasiūlau akordą. Taip mes jau turim dvi dainas. Mokomės abi dainas kartu. Grojimas lėtai, vidutiniškai ir greitai derinamas pagal situaciją. Jeigu kažkuri styga nesuskamba kažkuriam akorde, taikomas lėtas variantas. Jeigu yra problemų pereit nuo akordo prie akordo, tada yra vidutinis variantas, kai tuos perėjimus pakartoja tris kartus. Visa tai daroma nedainuojant. Dainuojant šitų pakartojimų jau nedarom. Ir trečias variantas – greitas. Prasi-grojimai sutelkia vaiko dėmesį į stygų užgavimą ir į dešinę ranką, kad ji nepersikreiptų. Primenu, kad vidutiniam variante nestrigtų pereinant, o greitame, kad pasąmonėje

Rokiškio krašto muziejuje, 2015 m. Nuotr. iš Algirdo Svidinsko asm. archyvo

„neužsicklintų“ pakartojimai. Kad koncertiniuose variantuose nebūtų stabtelėjimų padarius klaidą. Taip išmokstam dvi dainas.

Tada pradėdam kalbėt apie vadinamąjį dainos scenarijų. Kokia čia esmė? Įžanga akcentuojama kaip vizitinė kortelė. Net ir prasi-grojiimuose siūloma po tris kartus, kartais, jeigu sunkesnė daina, ir po penkis kartus pragrot atskirai. Įžanga yra tarsi dainos vizitinė kortelė, todėl aš sakau, kad vizitinė kortelė negali būti suglamžyta ar purvina. Ji turi būti ideali. Todėl akcentuojam, kad įžanga skirta mokinio pasiruošimui, nusiteikimui dainai. Pradžiai neturi būti atiduodamas visas balsas, visas jo galingumas. Privalo būti dainos vystymas, po to kulminacija ir atomazga – dainos pabaiga. Dar primenama, kad tiek balsas, tiek instrumentas irgi turi paklust dainos scenarijui. Jei pradžioj įžanga truputį garsesnė, po to atliekama

truputį tyliau. Dainavimas ir dainos vystymasis eina kartu su garsėjančiu dainavimu. Taip mes suformuojam savo kūrinis. Jeigu einasi sėkmingai, antrajame etape mes pasiimam ir trečią kūrinį.

Trečiasis etapas

Trečiasis etapas – dainos koncertinis atlikimas. Pradėdami šį etapą, įvardijam pirmąjį ir antrąjį etapus kaip techninį atlikimą, o trečiasis – koncertinis – dainos charakterio, nuotaikos ir pajautimo etapas.

Mokinys jau turi dvi arba tris dainas, kurias jis jau gali atlikti dainuodamas. Aptariamas dainos scenarijus: įžanga, vystymas, intarpai, kulminacija, atomazga ir mokinys jau daugmaž bent vieną kūrinį elementariai valdo. Kartais pasitaiko ir sunkesnis variantas: jeigu kartais yra problemų, bet ilgai delsti negalima, reikia eiti prie trečiojo etapo.

Pirmiausia papasakojama legenda, kad japonai turi komponavimo meną – kuria puokštę, bet puokšte neįvardija, o įvardija, kad jie kuria pojūtį. Tai mes irgi kuriam – atliekam ne dainą, ne tekstą, ne muziką, bet pirmiausia kuriam pojūtį sau. Pirmasis klausytojas esame „aš“. Jeigu žmogus jautresnis, pagaulesnis, aš dažniausiai išeinu. Įdomu, kad grįžus man iš už durų, jeigu žmogus pagavo nuotaiką, dainos charakterį, dainavo jau nebe dainą, o savo pojūčius, pirmas požymis – truputį paraudę žandai – tokia būna išorinė emocinė išraiška. Po kelių bandymų kūrinys atliekamas jau prie pirmojo klausytojo, tai yra prie manęs. Tiesa, kuriant pojūtį, išlenda visos techninės klaidos. Būtinai paklausi, ar „nenervavo“, kai kažką suklydo, padarė techninę klaidelę. Kai kuria pojūtį, apie grojimą nebegalvoja. Protas jau orientuotas į dainos pajautimą, o ne į galvojimą, kaip grot.

Algirdas Svidinskas ir Giedrius Paškevičius (kairėje) su koncertine programa „Pakeliui į gimtinę“ Rokiškio Juozo Keliuočio viešojoje bibliotekoje, 2008 m. Nuotr. Alicijos Matiukienės

Atsiranda galimybė grįžt prie techninio varianto ir pakartot tas vietas ir taip net penktą kartą atlikt lėtą, vidutinį ir greitą variantus.

Dainavimo principai vėliau

Dėl dainavimo antram ir trečiam etape būna problemų dažniausiai dėl skirtingų balsių atspalvių. Prasidainuodami mes nuolat tą balsių tarimą taisom, bet ne visada pasiseka. Jeigu prasidainuojant ši problema jau susitvarko, tai dainuojant, žiūrėk, vėl išlenda. Kartais darome taip: kai jau paruoštos kelios dainos, vieną, kuri parankesnė, dainuojam. Vis tiek suvest link „o“ balsės noriu visada, tai vieną posmelį dainuoja su „o“ ir tą patį posmelį su tekstu. Ir vėl kitą posmelį su „o“ ir tą patį su tekstu. Ši metodika ne tik dėl balsių formavimo, bet ir dėl artikuliacijos, kuri būna daugelio bėda ir per prasidainavimus ne visada švari. Yra labai daug vaikų su tarties defektais. To neakcentuojant, kartais pavyksta tarimą truputį pataisyti netgi šnekamojoje kalboje. Tie kartojimai su „o“ balse yra ne tik

pradžioj. Pradžioj šito geriau nelieš, kad neapkraut žmogaus. Būna, kai sužino pats, kad turi tarties defektą, ir dar atkreipi į tai dėmesį, padidėja stresas.

Dar viena problema, kad daugelis stengiasi dainuoti visą dainą pagal vieną charakterį, be jokios dinamikos. Tada aš jiems rodau vadinamąją piramidę – stačiakampį trikampį ranka ore nupiešiu. Rodau, kad dinamika eina link stataus kampo ir trumpa kraštine nusileidžia link įstrižainės. Mintyse turi daryti tą piramidę, nors ne visoms dainoms tai tinka. Tačiau pradžia tai patartina: įžangoje sukuriamas dainos charakteris ir jis auginamas. Kartais balsą pradžioj paleidžia tiek, kad nebelieka iš ko augint. Todėl ir reikia pradžioj pristabdyti, po to auginti.

Tarmės

Dirbant Raudondvary, atsirado draugų, kuriems nesvetimos kraštiečių, tarmių temos. Taip gimė rytų aukštaičių sambūris. Jo iniciatyva buvo pradėti organizuoti tarmiškos kūrybos konkursai svetainės „Žalia žolė“ erdvėje. Kai aš tapau vienu iš

moderatorių, atsakingu už kaimišką kūrybą, viskas vystėsi taip, kad po trejeto konkursų rytų aukštaičių sambūrio seniūno pavaduotojas Algis Narutis mane palaikė ir mes pateikėm raštus dėl Tarmių metų paskelbimo. Po poros darbo metų Seimas 2013-uosius patvirtino Tarmių metais.

Kodėl tie konkursai, tarmių metai? Lietuvių šnekamoji kalba pasipildo įvairiais žodžiais. Taip gyvos kalbos, jei jos turi tarmes. Kalbos pasipildo dažniausiai iš tarmių papildomais žodeliais dėl šmaikštumo. Jeigu nėra tarmių, belieka vienintelis šaltinis – svetimžodžiai. Ir mes matydavom: anksčiau kalba buvo pilna slavizmų ir germanizmų. Slavizmus atnešė carinės Rusijos laikų aplinkybės, o germanizmus – žydų tautybės gausiai gyventi Lietuvos miesteliai. Atgavus nepriklausomybę, pamatėm, kaip staigiai mūsų kalba pradėjo pasipildyti anglicizmais. Tarmes reikia palaikyti, populiarinti ir viešinti vien dėl to, kad tai mūsų kalbos papildymo šaltinis. Būtent tarmės yra bendrinės kalbos išlikimo ir gyvavimo šaltinis.

Vyrų varžytuvės

Iš Raudondvario laikotarpio norėčiau paminėti dar porą savo idėjų. Viena jų – varžytuvės. Atrodo, tarsi madinga vyrų varžymosi akcija, bet čia yra kitas dalykas, nes folkloro ansambliuose vyrauja moterys, o vyriškas dainavimas, vyriška folklorinė veikla tampa tarsi antraplanė. Aš norėjau išskelti folklorinių ansamblių vyrus į pirmąjį planą, kad jie pasijustų savarankiškai vertingi. Moterų, turinčių dainavimo problemų, yra mažiau nei vyrų, ir darbas su moterimis yra dėkingesnis folkloro ansambliuose. Todėl ir kilo ši idėja, kad būtent vyrus skatinti, paraginti, parodyti vyrų dainavimo, vyrų etnokultūrinės saviraiškos grožį.

Etnožaidimas „Kyla“

Dar viena idėja, kurią pradėjau įgyventinti, etnožaidimai. Mes pamatėm, koks gali būti veiksmingas judesys. To įrodymas – šokių klubai, naktišokiai ir visa kita. Bet yra ir etnožaidimai, kurie taip pat gali praplėsti etnokultūrinio judėjimo erdvę ir įtraukti daugiau žmonių į etnokultūrinį judėjimą. Aš pasirinkau etnožaidimą „Kyla“, kurį mes žaisdavom dažniausiai per Velykas. Išeidavom po žiemos kaimo vaikai Liaudiškėse. Jau kraštotyros veikla užsiimdamas, pamačiau, kad tas žaidimas buvo žaistas ganėtinai plačiai, ypač Aukštaitijoje. Todėl ir noriu jį atgaivinti. Ir internete yra etnožaidimo „Kyla“ facebooko grupė, kurioje yra įdėtos taisyklės. Jau keletą metų vykdomi turnyrai. Stulginskio universitete buvo mano gerų bičiulių inicijuotos etnožaidynės. Matysim, kaip toliau bus, bet šią idėją dar norėčiau pamatyti ir įgyvendintą.

Drožyba

Nuo seneliuko dirbtuvės laikų aš retkarčiais turėdavau kažkokį norą padrožinėti. Tai buvo visokių dalykų. Buvo alpinariume Liaudiškėse toks kelmas aukštas, aš išsidrožinėčiau gražuolės veidą ilgais plaukais. Visą laiką drožyba man buvo epizodinė. Mėgdavau kažką originalaus. Studijų metais užėjo noras, tai išdrožiau klasikinio stiliaus krėslą. Jo dydis – koks 15 ir 12 centimetrų, iš vientiso medžio. Buvo laikas, kai sugalvojau išdrožti medžio lapą, kad rievės ir viskas toj šakelėj su lapu būtų matyti.

Vienąkart būnant su folkloro ansambliu Prancūzijoje, iš liepos sausuolio šakos paėmęs gabaliuką, išdrožiau atverstą knygą iš vientiso medžio ir padovanojau.

Buvo ir viešesnių dalykų – tai mano kanklytės. Sugalvojau padaryti tokio mažo mobiliojo telefono dydžio penkiastyges kanklytes.

Algirdas Svidinskas koncertuoja Rokiškio Juozo Keliuočio viešojoje bibliotekoje.

Nuotr. Alicijos Matiukienės

Pradžioje padariau, po to atėjo 2009 metai ir Lietuvos tūkstantmečio šventė. Pasiūliau idėją, kad aš padarau 10 kanklyčių pagal dainą „Devynios kulkos per viršų lėkė, o dešimtoji galvelė kirto“. 10 kanklių: vienas paaukot ant aukuro Gedimino kalne, o kitas – padovanot kažkuo su etnine kultūra susijusiems žmonėms. Tai netgi Prezidentei buvo įteiktos už tai, kad ji pirmoji Lietuvos prezidentė po atkurtos Lietuvos nepriklausomybės išdrįsusi apsirengt tautinį kostiumą. Kanklytės yra ir Stulgos, Raudondvario ir kt. muziejuose. Žodžiu, tokia mano drožybos istorija.

Mokyklinis laisvalaikis

Kai pradėjau lankyti mokyklą, nuo 6 klasės buvo pučiamųjų orkestras. Neprisimenu, nuo kurios klasės buvo dar dramos būrelis. Chore padainuot tekdavo. Ir 1964 metų dainų šventėje dalyvavau. O su orkestru tai būdavo įvairiausių dalykų. Tais laikais su orkestru teko ir laidotuvėse, ir kitom progom pagrot. Dramos būreliui mums vadovavo Remigijus Morkūnas, kurį prisimenu su didele pagarba. Jis buvo ir dramaturgas, ir režisierius. Mes statėm: „Jungos ir piratai“, „Ažuolo salos paslaptis“, „Didysis gintaras“. Įvairiausių pjesių buvo

pats parašęs. Kartais jis rinkdavo informaciją, mums įvairias anketas duodavo, kuriose klausdavo, kokia situacija, kaip reaguoti, kad pagautų vaikų mąstymą ir panašiai. O svarbiausia tai, kad jis manyje pasėjo tėvo patriotines užuomazgas. Jis iš tikrųjų buvo Lietuvos patriotas ir mes su dramos būreliu net į ekskursijas išvykdavom po istorines lietuviškas vietas. Tarp kitko, tam būrelyje buvau ir aš, buvo ir Faustas Latėnas. Netgi vienoj pjesėj kartu su juo vaidinom. Tiesa, Algis Latėnas daugiau individualiai ruošėsi (mat jis buvo metais vyresnis) ir ruošėsi stot į aktorinį. Jį individualiai ruošė Remigijus. Tai va, mūsų laisvalaikis buvo ir drama. Nors mūsų klasėje buvo tokie miesto iškilesnių asmenybių vaikai, o aš iš kaimo berniukas, bet aš daugiau reikalingas būdavau, kai artėdavo renginys. Mano gitara ir harmoninė klausia buvo reikalingos, kad ne vienu, bet ir dviem balseliais dainuotume.

Žvejyba

Tai viena iš mano aistrų. Buvo taip, kad vėlyvesniu laiku, gyvenant Kauno krašte, daug kas net nežinojo, kad mano aistra yra žvejyba. Kai nuvykdavom su šeima į Pervalką, tenai žvejodavome ant liepto. Ten aš buvau pripažintas žvejys. Nuo liepto pasišerdavom, tai ir karosų, ir karšių ištraukdavom. Bet žmonės nežinodavo, kad aš žvejys mėgėjas.

Vaikystėj pagrindinė žvejyba buvo Smėlynės ežere (*ji dar ir Laukesa vadina – N. L.*). Motina nelabai leisdavo su seneliuku žvejojti. Seneliukas su valtim, būdavo, pažvejoja, o aš daugiau buvau kranto žvejys. Dažniausiai žvejodavau vienas. Įlisdavau pro krūmus ir kur nors tarp nendrių turėjau susiradęs savo vietas. Esu ir nuo medžio – palinkusio gluosnio – kamieno žvejojęs.

Žvejyba buvo ir Balto ežere. Ten tokių parankių krantų nelabai buvo,

bet vis tiek įsigudrindavau. Pirmą gyvenime lydeką sugavau būtent Balto ežere. Juokingai sugavau, nes žvejojau neplėšrias žuvis (ant slieko dažniausiai žvejojdavom) ir užkibo maža žuvelė. Po to smūgis toksai, traukiu, žiūriu, skrenda į mane lydekėlė tokia mažiukė. Dabar už tai velnių gaučiau, kad per mažą žuvį užkabinau. Bet jinai įsikibo į tą žuvį ir ne ant to mano kabliuko, bet ant žuvies įsikabinusi dantimis buvo. Jau ore aš ją iškėliau iš vandens, ji nedidelė, žiūriu – atsijungia nuo tos žuvytės, nuo to kabliuko mano, ir atskrenda į mane, tai aš ranka prispaudžiau prie savęs ir ją sugavau. Buvo tų laimikių. Didelių, stambių nebūdavo, bet žuvies, ypač vasarą, tai buvo. Vasaromis buvo pramirkta ežeruose ir dažniausiai pražvejota.

Uogos ir grybai

Pas mus miškuose grybų tai nebuvo labai daug. Kai grybų norėdavom, eidavom į Latvijos miškus. Jie netoli, keliuku paėjus į šiaurės vakarus. Kalnelio, kuris dabar man priklauso, Latvijos pusėj šlaite raudonikių būdavo, kitam to kalnelio gale – baravykų. Tiesa, mėlynių dažniausiai būdavo Latvijos miškuose, o žemuogių, kurias aš, kaip nekeista, rinkti mėgdavau bene labiausiai, nes man jos labai patiko, tai rinkdavau daugiausia piliakalnio šlaituose. Vidiniam piliakalnio slėnyje būdavo šlaite daug žemuogių, tai čia jau būdavo mano pomėgių sritis. O šiaip tai visi taip šnekėdavo, kad daugiausia tų uogų priuogauna kažkur Salako krašte.

Maudynės

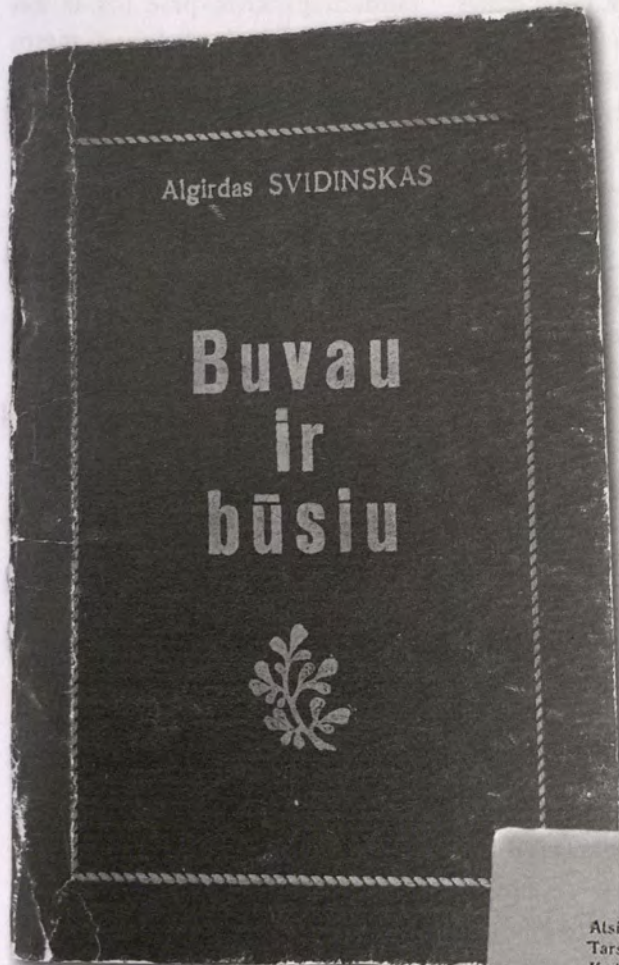
Pagrindinė mūsų maudyklė būdavo Smėlynės ežere, kur 50 metrų nuo Latvijos sienos buvo toksai, kaip sako, atabradas. Tenai dažniausiai ir maudydavomės. Nugręžt maudymosi reikmenis nubėgdavom į Latviją už krūmų ir grįždavom

atgal. Žodžiu, aš plaukti išmokau nelabai greitai. Kartais mes eidavom maudytis su didesniu pulku į Balto ežerą Laukesoj. Ten buvo tokie kuolai buvusios pirties ant vandens iš dvaro laikų, tai tenai pirmą kartą gyvenime skendau. Nesakysiu kas, bet iš vaikų nusprendė, kad jeigu nori išmokti plaukti, tai reikia plaukti. Mane pastūmė gilyn, o ten gilėjimas staigus, ir aš, kaip juokiuosi, plaukti nemokėjau, o vaikščioti jau mokėjau, tai stengiausi išeit ir... nuėjau ne į tą pusę. Gerai, kad buvo pas kaimynus Vitus svečiai iš Kauno, tai vienas berniukas (jis jau vidurinę baiginėjo) panėrė ir mane ištraukė.

Buvo ir antras skendimas. Du skendimai mano gyvenime. Vieną kart, buvau jau paauglys, atvažiavo pas mane toksai Rimas Grigas ir mes su seneliuko valtim išplaukėm žvejojti. Aš iš valties žvejojtojas buvau menkas, o iš kranto, tarp nendrių užmetus, sekdavosi. Man pristigo ūgio, aš atsistojaus ant sėdynės galutinio suoliuko, valtis sujudėjo ir pliumptelėjau iš aukštai. Murkt, iššokstu. Jau plaukti mokėjau, bet dar išgąstis, tai išneriu – paneriu, išneriu – paneriu. Prisigaudžiau vandens, kol mane ištraukė. Tada jau abu tylėjom, nesakėm nei mamai, nei seneliukui, nes jau žinojom, kad po to nebeleis. O šiaip maudytis aš nebuvau per daug iš tų mėgėjų, kur mirkstantys per daug ežere, bet karštom dienom tai buvo pakankamai galimybių pasinerti į vandenį.

Aš ir poezija

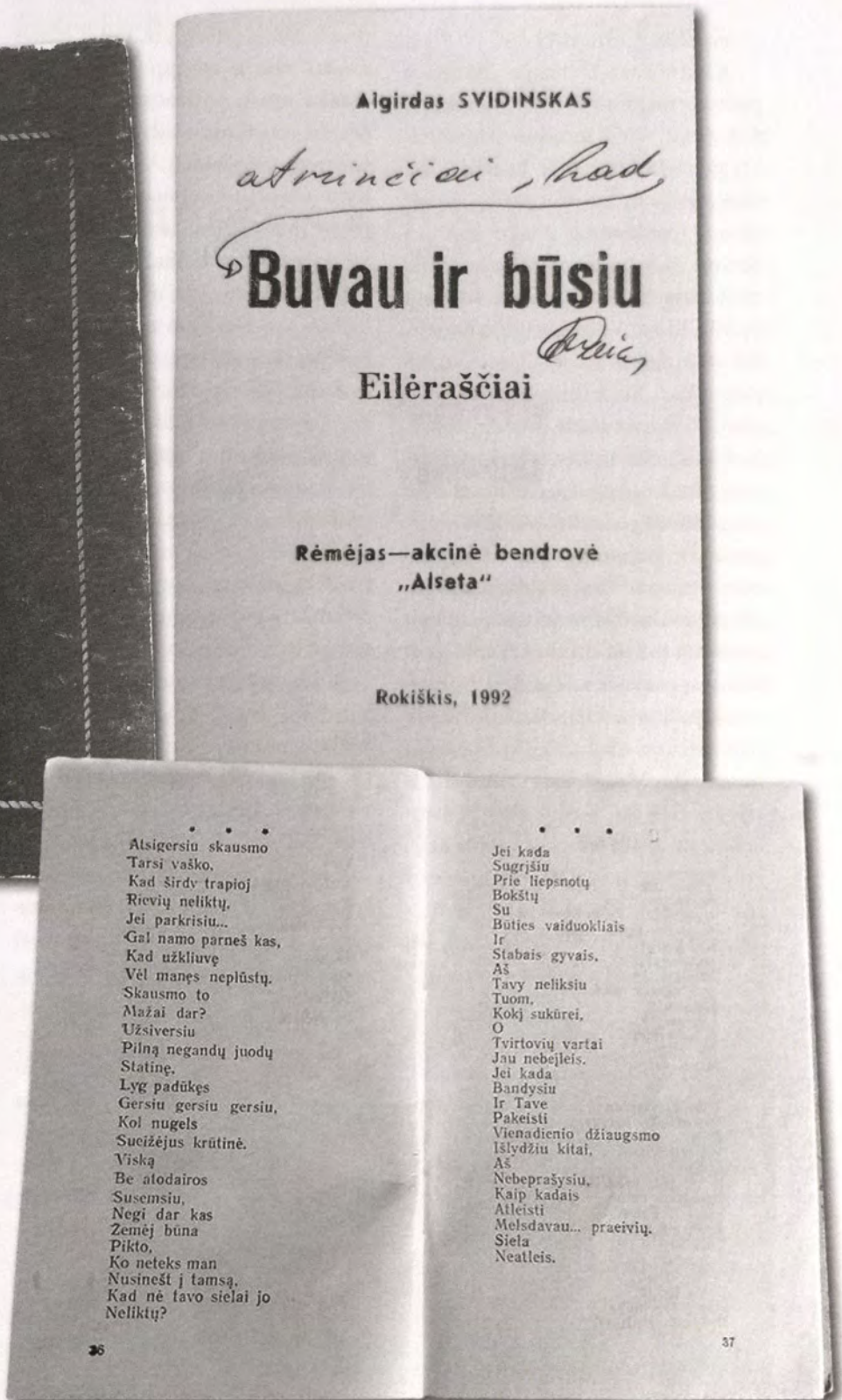
Kai mokytoja pasakė, kad aš, kai užaugsiu, galėsiu rašyti, buvo minčių, kad būsiu poetas. Bet palipsniui vis tik dažniausiai manyje nugalėdavo tas kultūros organizatorius, tas Lietuvos patriotas. Man labiau rūpėdavo padėti kitiems save poetiškai išreikšti. Rokiškyje aš dalyvavau literatų klube, rašinėju visą

Iš Algirdo Svidinsko poezijos knygelės
„Buvau ir būsiu“

laiką, pilni stalčiai iki šiol mano senų rašymų. Stebėdavau, kaip kiti gali parašyti. Man labai džiugu būdavo, kad kiti parašo gražiai, ir tada truputį rankos nusvirdavo. Pamatydavau, kad aš vieną posmelį parašau, o toliau nėra minties ir visa rašliava į stalčių atgula. Kartais ištraukdavau tuos lapelius, kartais neištraukdavau, kartais dainom virsdavo tie eilėraščiai.

Nauja banga buvo, kai pradėjau moderuoti „Žalią žolę“. Moderatoriumi tapau atsitiktinai, kai ten toks vidinis konfliktas įvyko. Aš bandžiau būt tuo taikytoju, kuriam per galvą daugiau kliūna. Man atsirado galimybė paskleisti tarmių idėją. Pasigavau iš mokslininkų tokią frazę, kad šnekamoji kalba nuolat turi savybę pasipildyt

šmaikščiais, originaliais žodeliais. Kol buvo tarmės gyvos, dažniausiai iš kitų tarmių pasiimdavo žodžius. Kai dabar tarmės yra jau „sunkioj stadijoje“, didelių vilčių ir nepuoselėju. Bet vis tiek „Vardan tos...“ reikia. Savo kūrybą apleidau. Kai

konkursuose negalėjau pateikt savo kaip organizatorius kūrybos, taip ir atsitiko, kad kartu su Gaudentu Kurila nedalyvaudavom savo pačių organizuojamuose konkursuose. Iki šiol man poezija kartais ateina, bet aš savęs nelaikau poetu.

Kelias į išmintį

Kiekvienas iš mūsų įgaunam patirtį ir formuojasi mūsų asmeninė filosofija, tokia liaudies filosofija. Mąstydami atrandam tą patį ratą, kurį atrado mūsų proseneliai, ir vėl einam į pažinimą. Mano kelias į išmintį ėjo nuo mano senelio, kuris man daug davė, nuo tėvo – kažkaip vyriška linija. Vėliau, studijų metais, kai atėjo laikas rašyti diplomą, aš pasirinkau „Socialiniai-ekonominiai planai“ (buvo tokie sovietmečiu). Jau būdamas folkloristu, prisiminiau, kad visa pasaulėžiūra ašis grindžiama pasaulio medžio samprata. O sociologija yra tokia procesų seka: poreikis, objektas, sąlyga. „Sumontavau“ abu ir sau pradėjau atradinėti tokius dalykus, kurie man daug ką paaiškino. Tai, kad įsivaizduojam, jog socializacijos procese mes siekiame tikslų, iš esmės tai yra nesąmonė. Mes siekiame ne tikslų, o sąlygų. Sąlygų, kurias mes įžiūrime aplinkoje ir tik tada renkame kažkokį objektą. Ir taip ta grandinė lėtai sukasi: į aplinką – sąlygos, į vidų – objekto parinkimas, į išorę – objekto paieška. Į vidų – sąlygų atitikmuo (ar tiko, ar ne), į išorę – aplinkos poreikiai. Ir tada jau vėl grįžtam prie savo poreikių formavimo. Tokia seka.

Taip aplinkoje mes ieškom sąlygų, kurios atitiktų mūsų poreikius, ir netgi čia reiktų užsiminti, kad yra poreikiai, yra reikmės. Reikmės tai yra, pavyzdžiui, vanduo, maistas, fiziologiniai visi dalykai. Ir tik toliau, jau objektyvizacijos procese iš mūsų patirties, iš aplinkos pažinimo susiformuoja poreikiai, kurie yra reikmės plius socializacijos elementai, patirtis. Aplinkoje mums reikia sąlygų. Kokių? Galų galais apsirengti. Mes galim ir šiaip, kailiniais, ir žvėrelį pasigavę kailiais dengtis, galim olose gyventi, galim daugiabutyje, galim privačiam

name. Versijų daug yra. Bet iš esmės mums reikia sąlygų. Netgi, galų galais, mūsų patriotiniai jausmai. Mums reikalingos sąlygos, kad nejaustumė vienišumo. Antras dalykas, kaip vienišumo jausmo nejausi, jeigu, pavyzdžiui, kalbam vienas viena pasaulio kalba, kitas – kita kalba. Reiškia, yra mūsų bendros kalbos poreikis. Yra netgi tie patys fiziologiniai dalykai. Mums reikia, kad tos reikmės būtų realizuotos, bet yra dar visos žaidimo taisyklės, tradicijos. Ir mes „įsimontuojam“ į tas tradicijas: mūsų sąlygos yra atrenkamos, bet pirmiausia kartais tai yra poreikių, o ne reikmių lygmeny. Kai jau yra „aprengtos“ mūsų reikmės socializacijos rūbu, viskas tampa truputį kitaip.

Čia mes įgaunam įvairių galimybių. Įvardijam, kad siekiame kažkokių tikslų. Jeigu siekiame vieno tikslo, tai reiškia mes pasirenkam vienintelį sąlygų variantą. O jeigu mąstom plačiau, pasirenkam keletą variantų, kad pasiektume savo sąlygas. Čia ir atsiranda vadinamasis „kelių galimybių“ variantas, kai einama į tą patį kartais nujaučiamą, kartais suformuotą, apibrėžtą tikslą. Bet kartais nujaučiama, kad tai vyksta spontaniškai: žmogus siekia gero gyvenimo, laimės ar panašiai. Čia pasirinkt galima keletą kelių, o jeigu žmogus nori mašinos, buto, šeimos ir kitų realių dalykų – jau siaurėja. O kartais būna „ėjimas į vieną“: vienos profesijos pasirinkimas arba pasirinkimas darbo, pavyzdžiui, pagal profesiją dar kažkoks konkretus darbas. Mes siauriname, siauriname ir nepasiekiam atsarginio varianto. Tokiu atveju mes kartais prieinam prie tikros aplinkybių ribos. Tai galima įvardyti kaip savotišką sieną. Prieinam sieną, o mes nepasirinkom ir neieškom kitų variantų. Arba galva daužom tą sieną, arba

raudam parkritę prie jos ir net nepažiūrim, kad už dešimt metrų yra paprasčiausi varteliai. Ir čia jau toksai liaudiškas variantas, jeigu mes neturim keletą variantų kelių, kurie veda tuo pačiu mūsų laimės, sėkmės ar prie kito tokio bendro tikslo, jeigu mes neturim tų vartelių, tai mes taip ir daužysim galva į sieną, ir sustingsim vienam kely. O jeigu turim keletą kelių, jeigu yra laikina nesėkmė vienam iš tų kelių, mes perbėgam kitus galimus kelius, paeinam tais keliais, po to galim grįžti apžvelgti tuos kitus savo kelius, gal ten atsirado naujos sąlygos.

Taip mes jau pačioj mūsų socializacijos pradžioj pasirenkam savo horizontą. Horizontą, kiek jame yra tų mūsų kelių. Ir, galų galais, prie kokių mes sienų priejė, kiek turėsime vartelių. Ir pro tuos vartelius galėsime eit, ir tai nenukreips mūsų visai kitu, ne mūsų tikslo keliu. Pirmiausia vertėtų apsibrėžti, kokios sąlygos mums yra patrauklios, ir tai įvardyti mūsų laimės sąvokoj, mūsų sėkmės sąvokoj. Čia yra tie įvairūs bendrieji žodžiai, bet vis tiek kiekviename iš jų yra tam tikras sąlygų rinkinys. Sąlygų, kurios mus tenkina, tai reiškia, vartelių skaičius. Svarbiausia, priėjus sieną, „neužsiciklint“ ties vienais varteliais, nes gal juos užmūrijo, gal ten aklina siena. O gal, praėjus kažkiek laiko, tas kelias bus laisvas ir galėsime juo eit.

Užpuolus ligai, neberadau atsakymų į klausimus: ką darau ir kaip darau? Esu dėkingas šeimai ir giminėms, draugams iš Kauno miesto ir rajono, Vilniaus, Raudondvario, Zarasų, o bene labiausiai facebooko grupės „Suskalbėjimai“ nariams ir rokiškėnams, kurie man priminė, vardan ko aš gyvenu. Ačiū jums visiems.

Vartėme šviesos knygą

REDA KISELYTĖ

Rokiškio Juozo Tumo-Vaižganto gimnazijos bibliotekos vedėja

Dažnai vartau „Simbolinių reikšmių žodyną“. Kartais žmonės man panašūs į simbolius. Taip galiu apibūdinti entomologą, biomedicinos mokslų daktarą Algimantą Jakimavičių. Ši asmenybė man asocijuojasi su šviesa. Tai nematerialumo, sielos, dieviškumo, gyvenimo, gėrio ir laimės simbolis. Sklaidžiau tą nematerialumo knygą. Mano pašnekovas

labai nuosekliai pats atvertė savo gyvenimo puslapius. Kviečiu ir jus pasimėgauti šviesa...

R. K.: *Papasakokite apie save. Svajojote būti, o tapote?*

A. J.: Svajonės – prieš beveik septynis dešimtmečius buvo kitokios. Retrospektyviai – jaunystės laikotarpis gerai atspindi tuometinį

aplinkos supratimą. Ką bekalbėti apie kokius nors europinius lygius, jei net ir lietuviškos aplinkos pažinimas nebuvo nei tikras, nei realus, jis neatitiko tikrovės. Buvo vaikystės metai, kaip buvo, taip buvo gerai. Kad ir atėjus mokykliniam tarpsniui, taigi ir vėliau, dar nebuvo poreikio lyginti su kokia nors kitokia aplinka. Akiratis plėtėsi, tačiau noro viską

Ekspedicija Magadano srityje, 1981 m. liepa

suprasti tikriau, minčių, kad į daug ką reikia pažvelgti giliau ar plačiau – dar nebuvo. Sakykime, dabar kitaip matome daiktus iš skraidyklių. Tada visi daiktai ir santykiai buvo matomi tik iš vienos pusės. „Droninių“ ar per „kitas prizmes“, kaip dabar madinga sakyti, vaizdų bei suvokimo nebuvo. Paskui tik supratome, kad kokiems nors svarstymams, kokioms nors analizėms galimybių neturėjome jokių. Gerai, kad dėl to nesigraužėme...

Bręsdamas, įgydamas žinių ir patirties, mūsų atveju specifinių kvalifikacijos žinių, žmogus keičiasi. Abi Jūsų klausimo dalys *Svajojote būti, o tapote* – veik lygiavertės. Manychiau, sujungiančiu abi sąvokas tokiu dalyku: buvo ir pirmoje vietoje išliko pareiga, tik po to ėjo teisė. Tėvų nuostata, kad vaikai mokytusi „iš paskutiniųjų“, kad nereikėtų bristi to purvo, į kurį yra jie pakliuvę. Tada žodis „prastuomenė“ nevertotas, bet supratimo užteko, kad aplinkui tvyro niekuo neprisidengtas vargingumas.

Didžia dalimi taip atsiradęs pareigos supratimas buvo savaiminis, natūralus, ne kaip nors išmoktas. Buvo pareiga prieš tėvus, mokytojus, mokslą ir darbą. Vėliau, suprantama, sekė būvių kaita, gimė mintys ir apie teises. Dabar šmaikštuoliai sako, kad didžiausia teisė buvo tylėti. Taip, apie tai nebuvo daug kalbama ar diskutuojama. Dabar, nors čia visai ne mano tema, atrodė, kad neretai šios dvi – pareigos ir teisės – būsenos nutolsta viena nuo kitos. Mūsų žmogus leidžia dominuoti teisėms, arba kas nors jas net bando paversti nuosavybe. Ne vienas įžvalgesnis yra pastebėjęs, kad kas tau naudinga – sąmoningai supainiojama su teise, tik sau tarnaujančia teise. Tad labai apmaudu, kad taip asmenybė, bendruomenė ženkliai nutolina save nuo pažangos, tiesiog pakenkia sau.

Pirmosios patirtys, mano patirtys sau nuo jaunystės įsirėžė su stipresne pareigos dominante. Todėl, kaip matote, į Jūsų taiklų klausimą man nėra taip paprasta atsakyti. Svajoti – tai labiau preambulė, įvadinė dalis tapimui, tapimui kad ir tik tam tikrų, tegu ir nedidelių teisių sąlygomis. Tačiau be pastangų tikrai niekuo netapsi. Darbas, nebūtinai įtemptas, tačiau nuoseklus neišvengiamai būtinas, kad nors kuo nors taptum.

Papasakoti apie save – jau lengviau. Trumpai – tai „kilmė iš valstiečių“ (taip reikėdavo rašyti, taip daugiausia ir esu rašęs...).

Mano mama Emilija Zdanevičiūtė buvo kilusi iš Ragelių, galima sakyti „lavinosi“ giedodama bažnyčioje, yra lankiusi šeimininkų kursus, buvo smalsi audimui, paliko nėrinių. Vertingesni dalykai dabar – Rokiškio krašto muziejuje. Tėvas Balys Jakimavičius – iš Bagdonišio, Lietuvos kariuomenėje buvo įgijęs sanitarijos puskarininkio laipsnį. Po to keletą metų tarnavo pasienyje Klaipėdos krašte. Nors 1939 m. gimiau Kazliškyje, kur laikinai gyveno tėvai, tačiau miestelio neprisimenu. Tėvai statėsi trobesius pirkoje žemėje Bagdonišio kaime, į kuriuos persikėlė 1940 metais.

Šeimoje buvau vyriausias, turėjau dar tris brolius (dabar du jau mirę). Tėviškės sodyba, iki 1957 m. joje praleistas laikas buvo labai mieli. Vėliau mokantis, kaip ir broliai, kasmet tėviškėje lankydavomės, ten prabėgo beveik visos vasaros net iki 1988 m., kai jos nebeliko. Tėviškė sava, kol gyvena, kol gyva Mama. Jai mirus, nelieka traukos, taip neliko ir mums gimtinės atspirties.

Pirmoji, pradinė, mokykla buvo vadinamame senajame Bagdonišio Rōmerių dvare, bet tuoj perkelta į naująjį, pastatytą iškiliojo teisininko prof. Mykolo Rōmerio. Profesoriumi mirus, šeima dar nebuvo iškelta, todėl su vyresniosiomis profesoriaus

dukromis Konstancija ir Jadvyga kartu lankėme dviejuose jų kambariuose atidarytą pradinę. 1948-aisiais Rōmeryčių motinai su dukromis skubiai liepta išsikraustyti kur nori... Išvažiavo į Panevėžį. Nyko kolūkio (niekieno) trobesiai, suniokota aplinka. Mokiniai naikino dekoratyvinius krūmus dėl vietos kvadrato aikštelėms. Toks tada buvo supratimas.

Arčiau mokyklų nebuvo, lankiau Ragelių septynmetę, vėl priaugančią Bagdonišio, trumpai – Obelių, o galiausiai po trejų metų mokymosi 1957 m. baigiau vidurinę Kriaunosę.

Gyvenimas prie žemės, tik kaimui būdingi darbai lydėjo visus brendimo metus. Nuo jaunystės mane traukė sodas, augalija. Labiau dėl to ir įstojau į Joniškėlio žemės ūkio technikumą. Metus pasimokęs (gaudavau gerus vertimus), matau, kad čia – ne tas, technikumiečiai be kokių nors polinkių, be platesnių interesų. Ten vyravo stipri nuostata – visiems besimokantiems svarbu sportuoti. Nedrąsiai pasiprašiau valdingo direktoriaus, kad mane išleistų pasiruošti stojamiesiems egzaminams į Lietuvos žemės ūkio akademią. Išleido, net paprašė nepamiršti technikumą, jei reikės – grįžti.

Buvau priimtas, tapau Kauno studentu. Tai atrodė svarbus žingsnis. Išties iš principo tai buvo reikšmingas startas judant mokslo keliu. Draugų buvo įvairių, bendraminčius galėjau pasirinkti. Pati jaunystė; paaiškėjo, kad laiką galima leisti įvairiai. Gal gelbėjo būdingas santūrumas, kad tas laikas nebuvo iššvaistytas. Akademią baigiau 1963 metais.

R. K.: *Pašventėte gyvenimą mokslinei veiklai. Kas lėmė tokį Jūsų posūkį?*

A. J.: Smagu, įdomu. Šiuo Jūsų klausimu man sugrąžinta atmintis, net reikia labiau pagalvoti...

Kas lėmė? Pirmoji menka, manychiau, intuityvi nuojauta, gal net ir labai ribotas žinojimas atsirado bebaigiant mokyklą, kad yra kažkur daugiau išmanančių, gal ir „viską žinančių“ žmonių. Su jais, jų aplinkoje, be abejonės, būtų kitaip, viskas būtų įdomu, nauja. Deja, laikas („laikas visada teisus“ – kaip toje dainoje) viską sukonkretino. Su metais paaiškėjo, kad „visažiniai“ tėra pasakų personažai. Žinoti viską arba sužinoti apie viską neįmanoma, reikia daryti atranką, tačiau yra ir kita, labai svarbi šio klausimo pusė – tai siekis, paskata, vidinė trauka bet kokio žinojimo aprėpti daugiau. Priartėti prie ko nors konkrečiai ketinimų nebuvo, tačiau pasakojimus, tekstus, aptiktas bet kokias žinias apie asmenis, kuriuos vadinau eruditais, intelektualais, visada mėgau, tuo domėjau. Turbūt taip ir išsiugdė prielankumas, pagarba plataus akiračio žmonėms, patrauklios buvo žinios apie istorines asmenybes.

Be to, vidujai visada norėjau jaustis komfortabiliau, patogiau, kad ir su aukštesnio lygio, didesnio išsilavinimo, sukaupusiu daugiau geros gyvenimiškos patirties asmeniu galėčiau bendrauti, galėčiau kalbėti, na – būti pašnekovu ir nepasirodyti visišku neišmanėliu. Atrodė, kad reikia nors ir mažumą žinoti ir suprasti kad ir iš tolimų tavo profesijai ar nemielų tavo polinkiams sričių. Žinoma, tai nebuvo kokios nors studijos. Domėjimasis buvo intuityvus. Bet visada imponavo visi daugiau žinantys ir turintys dvasinės galios kurti, pateikti kitiems tai, ko dar nebuvo.

Vidinis noras buvo atsidurti prie tiriamosios, ieškomosios veiklos, vyliausi, kad dirbsiu sodininkystės srityje. Potraukis tam buvo stiprokas, tačiau giliau pažvelgti į augalijos, sodinių kultūrų prigimtį, planus ir norą selekcionuoti, paeks-

perimentuoti su tais augalais nusvėrė kitos galios. Šiaip ar taip, beveik visa tolimesnė veikla buvo tiriamojo pobūdžio, o polinkis atsidėti sodininkystei nors ir netapo svarbiausiu, bet ir labai nesumenko.

Dar mokydamasis akademijoje, priklausiau Studentų mokslinei draugijai. Aktyviai domėjau veislėmis, trejus metus net buvau Sodininkystės mokslinio būrelio pirmininku.

Trečiame kurse ėmėmės ir tyrimų. Mano idėja buvo studentų jėgomis pradėti selekcinį darbą, sukurti naujų veislių sodelį. Vieni pradeda kryžminimo darbą, po to augina, stebi. Studijas baigę viską palieka jaunesnių kursų entuziastams. Iki patvirtinama nauja obelų veislė, užtrunka iki 20 metų, tačiau idėja viliojo. Už ta tema premijuotą kursinį buvau įtrauktas į suorganizuotą ekspediciją į Užkarpatę.

Ir dar, 1959-aisiais, įkurta Lietuvos sodininkų draugija. Po metų mes, studentai SMD nariai, sušokome į ją. 1960 m. spalį Vilniuje įvyko sodininkų suvažiavimas. Ta proga Jaunimo sode (Bernardinų) surengta pirmoji respublikinė vaisių paroda. Nukentėjo paskaitos, tačiau mums, sodininkams, nemažai kluvo parengiamojo darbo už LŽŪA. Svarbiausia, iš studentų Vilniuje man teko atstovauti pristatant stendą. Yra nuotraukų, asmeniškai jos jau istorinės, o išgyventi prisiminimai liko brangūs.

Studentų mokslinis būrelis ir buvo pirmosios mokslo tiriamojo darbo užuomazgos. Jos turėjo tam tikros įtakos, kad du kurso absolventai buvome paskirti „Lietuvos mokslų akademijos žinion“. Sakytume, atsitiktiniai sutapimai, tačiau ar ne tokie atsitiktinumai ir pastūmėja mūsų gyvenimo kelią viena ar kita kryptimi.

Buvau įdarbintas stažuotoju tada Lietuvos MA Zoologijos ir

parazitologijos (vėliau pavadintu Ekologijos) institute. Vilniuje per trumpą laiką nutiko daug įvykių. Kaip stažuotojas tyrinėtojas dvejiems metams buvau išsiųstas į Maskvą, į akademinę Helmintologijos laboratoriją, įgyti siauros smulkių dirvožemio organizmų (nematodų) tyrėjo specializacijos. Pirmiausia, visai nepažinojau tų organizmų, niekada nebuvo noro dirbti dirvožemio srityje, svarbiausia – terminai, silpna rusų kalba, tiesiog buvo vienos baimės. Vyresnieji mokslo darbuotojai tesakė viena: esi jaunas, reta galimybė patirčiai garsiam mokslo centre. O jei institutas gavo tokį etatą iš akademijos, niekas nepersvarstys, dar reikia žinoti, kad yra tarnybinis jaunesniojo pavaldumas – subordinacija.

Teliko su „situacija“ supažindinti tėvus Bagdoniškyje ir atsiveikus patraukti į naują mokslo vietą. Tai dar nebuvo savarankiškas tiriamasis darbas. Apgyvendintas aspirantų bendrabutyje sutikau nemažai panašių pareigybių jaunimo. Psichologiškai buvo tikrai įdomu – bandai save lyginti su kitais. Vienas iš Ukrainos, kiti iš Kaukazo, o aš – iš Vilniaus. Pastebėjau: esu vertinamas kaip ir kiti, net kartais su pranašumo gaidėle (mat kas buvo „iš Pabaltijo“, turėjo net neoficialiai pripažįstamų pliusų).

Reiktų pasakyti, kad aplinka buvo perdėm mokslinė, vyravo profesiniu požiūriu tik dalykiniai santykiai. Visada būdavo atvažiuosiu iš užsienio, nes tame centre buvo keli gamtinio pobūdžio institutai. Darbe niekada nekalbėta apie „valdžią“, aukščiausius asmenis, nebuvo jokių ideologinių seminarų (kaip tada Lietuvoje). Mokslo darbuotojai dirbo savo darbus pagal konkrečias kryptis, jautėsi išsilavinimas, aukštas profesinis išsimokslinimas. Turbūt visuomeninė tvarka nebuvo jų interesų „objektas“. Iš šono atrodė, kad

Lietuvos entomologų draugijos susirinkime, 1993 m.

bet kokioms buitiniems temoms ten ne vieta. Aplinkui dairantis daug kas buvo įdomu, teko vieną kitą kultūrinį renginį pamatyti. Na, buvau stropus, tai ėmiau kaupti reikiamą literatūrą, savarankiškai išvažiuodavau į Maskvos sritį, rinkau fitohelminthus, dariau preparatus. Supratau svarbų dalyką: nėra neįdomių žinių apie tuos dalykus, į kuriuos gilini. Tad gilinausi, net pastebėjimas buvo, esą stažuotojui darbo valandos yra laisvos, „persidirbti“ nebūtina. Tiesa, ir atlyginimas vadinosi stipendija, ne darbo užmokestis.

Sunku pasakyti, kaip ten toliau būtų buvę, bet kaip po daug metų mano šešiasdešimtmečiui vienas kolega užrašė: „Tačiau „žalią šviesą“ mokslinei veiklai greitai – po kokio pusmečio – Algimantui perjungė į raudoną“. Trūkstant 1939–1940 m. naujokų, Maskvoje buvau prirašytas prie šaukiamųjų „karinei prievolei“. Netikėtumas buvo didžiulis. Išsiprašiau, kad leistų grįžti į Vilnių, maniau, bus galimybių išvengti armijos, tačiau atsitiko atvirkščiai – jau kitos dienos pavakarę net nepasirošusį mane uždarė į skirstymo punktą.

Atsidūriau Udmurtijoje. Pakliuvau į ryšininų būrį, pramokau visai

kitų dalykų – dirbti su telegrafais. Armija buvo trumpesnė – dveji metai, kuriems baigiantis namo grįžau po karininkų kursų. Įdomu tai, kad jaunam tai buvo visiškai kitokio gyvenimo patirtis. Reikia priprasti negalvoti, nieko nesvarstyti ir, kai tai pavyksta, įsitvirtina kitas tavo vaidmuo. Tik atrodė – štai „išgaravo“ visi tavo mokslai, visi apskaitymai, niekada nebeteks grįžti prie buvusių sumanymų, planų bei visa kita. Tačiau gan greitai pasirodė, kad tas dviejų metų tarpsnis buvo ir geros atostogos protui. Jis „pailsėjo“, nes po to, stebėtina, kaip viskas puikiai lindo į galvą. O vietos joje dar ypač prisireikė.

Entomologija. Po armijos buvusiam institute niekas nebelaukė: neliko laisvos darbo vietos (etato) nei Helmintologijos laboratorijoje, nei pačiame institute. Nenusimaniau, tačiau ir vėl buvo didžiai neramu. Kad važiuoti į „gamybą“, į kokį nors ūkį – minčių nebuvo. Maniau, aš sodininkas, pasuksiu į Kauną, kur dar studijų metais girdėtas planas, kad Sodininkystės stotis augs iki instituto.

Tačiau vėl iš kažin kur mane naujos nežinios kelyje stoji nauja realybė. Institutui pradėjęs

vadovauti direktorius P. Zajančkauskas tuo metu plėtė entomologinių tyrimų grupę. Jis tokio manęs iš niekur atsiradėlio paleisti nenorėjo. Pokalbis – aš stažavausi (tai esą labai gerai), bet trumpai ir helmintologijoje, o darbuotis tai visada norėjau sodininkystės srityje. Entomologinių temų siūlė pasirinktinių, jos su sodu gali būti susietos labai įvairiai.

Tai lyg kompromisas. Reikšminga tai, kad lieki Mokslų akademijos institute. Sau tikinta – norisi mokslo tiriamojo darbo, o ar greitai toks pasitaikys kitur? Buvo 1966 m. pradžia, institutas galėjo lengvai papildomai prisirašyti aspirantą. Liko stoti į entomologijos specialybės aspirantūrą. Tai platus, labai platus mokslas apie ypač didelę įvairovę pasižyminčią gyvūnų grupę, kuri rūšių skaičiumi viršija visų kitų gyvūnų ir augalų rūšių skaičių juos sudėjęs kartu.

Gavau komandiruotę, kad darbo temą ir vadovą susirasčiau Leningrade (Sankt Peterburgas), vabzdžių sistematikos darbais garsiam Zoologijos institute (ZIN'e). Minėto instituto Vabzdžių sistematikos laboratorijos bendradarbis, latvių kilmės entomologas buvo labai gabus, kylantis mokslininkas (vėliau profesorius ir net akademikas) Vladimiras Tobijas. Jis pasiūlė imtis tyrinėti parazitinius plėviasparnius.* Preliminariai aptarus temą „Parazitiniai plėviasparniai-brakonidai (*Braconidae*) Lietuvos soduose“, teko imtis visiškai naujo darbo: smulkių, naudingų vabzdžių tyrimų. Gausios rūšimis jų šeimos ir gentys nei identifikavimo, nei paplitimo požiūriu nebuvo ištirtos nei Europoje, nei kitur. Jie visam laikui ir liko mano tiriamuoju objektu. Aspirantūrai laiko buvo skiriama nedaug: treji metai (1966–1969), o gilintis teko į visai nežinomą savitos biologijos net ir rūšių požiūriu neištirtą grupę.

Nemažai laiko užėmė medžiagos rinkimas išvykose, jos tvarkymas, kolekcijos sudarymas, apibūdinimas, susipažinimas su sistematika. Tačiau jau 1970 m. aš turėjau ne tik sukauptą nemažą kolekciją, bet ir ją išanalizavęs bei apibendrinęs, paskelbęs aštuonis straipsnius ir pranešimų tezes. Tais metais pristačiau darbą ir Vilniaus universiteto taryboje apgyniau disertaciją. 1993 m. ji nostrifikuota kaip daktaro (gamtos mokslai).

Tektų tik pridurti – tirti visi stambiausi sodininkystės ūkiai, paskiri pavieniai menki sodai ir juos supančios teritorijos. Taigi vėlesni tiriamosios veiklos metai, kaip minėta, nuo sodininkystės ne visiškai nutolo. Po sodus, kaip ir kitas teritorijas, teko daug važinėti ir vėlesniais metais. Su minėtu darbo vadovu V. Tobijumi ilgiametams liko geri santykiai, teko pabuvoti pas jį namuose Leningrade. Jis svečiavosi mūsų šeimoje, yra atostogavęs Lietuvoje. Mūsų instituto darbuotojams ir man su juo teko dalyvauti keliose bendrose ekspedicijose.

Savo srityje padirbėjus dešimtmetį, veiklos aplinka tampa sava. Vieni ar kiti padaliniai skiriasi tematikos specifika, lyderiais. Tačiau matai, kad yra ir labai daug bendrumų, ir jie tapo konkretesni. Gamtos pažinimas labai sudėtingas procesas, ištisi institutai turi darbo ir niekada jo nepritrūks. Mes, entomologai, turėdavome labai daug bendrų ekspedicinių išvykų, kurioms būdinga „darbo kooperacija“. Nebe agrocenozėse, kurioms priskirtini sodai, o labai skirtinguose kraštovaizdžiuose, kartais labai tolimuose geografiškai, renki pažeidimus, gaudai suaugėlius, o paskui laimikius dalindavomės tarpusavyje. Visada aptinki gretimų taksonominių grupių atstovų, kurių neturi tą dieną kolega, o iš jo gauni savųjų individų. Atskiri, specialūs klausimai būtų: tyrimų metodikos,

Pasikvėtimas atidarant Stasio Tomonio archyvo fondą Nacionalinėje M. Mažvydo bibliotekoje, 2015 m.

kolekcijų sudarymo, morfologijos ir biologijos aprašymai ir kt. Ir čia nesiplėtosime, gal ne visiems tai būtų ir įdomu.

Po aspirantūros 33 metus dirbau toje pačioje įstaigoje: 1970–1975 m. jaunesnysis, 1975–1986 m. vyresnysis mokslinis bendradarbis; nuo 1987 m. jau Ekologijos instituto ir jo tarybos mokslinis sekretorius (tada laikytas trečias postas mokslinio tyrimo institucijoje). Buvau labiau eiliniu, tačiau malonu, kad ir gerbiamu, vėliau – pastebėtu asmeniu. Imlus administracinis darbas, „karjera“ atsiliepė profesinei veiklai: sumažėjo ekspedicinių išvykų, nedaug bepasirodė entomologinių straipsnių, pranešimų konferencijose.

Gilinantį į tirtos vabzdžių grupės taksonomiją, apibūdinta beveik 600 Lietuvai naujų rūšių (iki tol buvo žinoma mažiau kaip 30). Pirmą kartą nustatyta 19 naujų, mokslui nežinomų. Jos aprašytos Lietuvoje ir užsienio spaudoje. Tarp jų 1968 m. – nauja gentis, pavadinau ją *Lituania* Jakim. Naujos, kokių dar niekas neaptiko ir nenustatė, rūšys, įrašytos į tarptautinius katalogus.

Iš Lietuvos aprašytos trys, kitos yra ne Lietuvos teritorijos. 1983 m. stažavausi Mokslų akademijos Zoologijos institute Leningrade (Sankt Peterburgas). Esu per 100 mokslinių straipsnių, kelių entomologinių leidinių bendraautoris. Leidinys „SSRS europinės dalies vabzdžių apibūdinimai“ (su 2 bendraautoriais, 1986, Leningradas, rusų k.) buvo išversta į anglų kalbą ir išleistas JAV (Lebanon, 1995).

Mano surinkta gausi, skaičiuojama tūkstančiais, plėviasparnių kolekcija, dabar saugoma Kauno T. Ivanausko zoologijos muziejuje. 1973, 1975, 1978–1981, 1984–1986 m. dalyvavau entomologinėse ekspedicijose Šiaurės Kaukaze, Užkarpatėje, Krymo, Chersono srityse, Gruzijoje, Vidurio Azijoje, Kazachstane, Magadano srityje. Kolekcijoje Kaune ne tik mano, bet ir kitų bendradarbių rinkiniai – labai didelis mokslinis turtas. Reikėtų pasakyti, gal net išskirti dar tai, kad daug tarp dabar Kauno muziejuje saugomų rinkinių yra ir iš Rokiškio rajono, ypač Bagdonišio apylinkių, nes vasaromis mano atostogos visada būdavo kartu ir entomologinio

darbo dienos gamtoje. Medžiaga neaprašyta ir neiširta. Gal kas nors iš jų parašys disertacijas. Tai nėra paprasta – reikia tam darbui save nuteikti, pasišvęsti. Vien tik inventorizuoti Lietuvos vabzdžių fauną prireiktų dešimtmečių. Mano vadovas yra sakęs: kai 10 metų padirbėsi, jau būsi šios srities specialistas (vienos siauros grupės!). Praktiškai taip ir buvo. Trūksta, kaip ir labai daugeliui kitoms gamtos sritims, darbininkų.

Dėl veiklos pasirinkimo, kaip Jūs sakėte, *svajonių* – nesigailiu. Pradėjus mokslo tyrimus gal kiek pasyviai, tačiau stebėjimo, ieškojimo darbo norėjosi visada, noras nedingo. Tiriamasis darbas apskritai patrauklus, dirbant teko patirti – jis ir tam tikra kūrybos atmaina. Reikia ir vaizduotės, tam tikro akiračio. Mokslas net turi daug panašumo su menu. Taip, menininkai daugiau jaučia, nes privalo išjausti, bet dalis meno rūšių žinovų pripažįsta, kad ir menui būdingas racionalumas su savo šakoms būdingais lygmenimis, kaip ir moksle. Gal geriau apie tai paaiškintų filosofai, nors kalnai knygų apie tai prirašyta (tai rodo, kad ne viskas dar gerai suprasta; žinome, mokslas į kai kuriuos klausimus dar nepajėgus atsakyti, spėjama, kad ir niekada nepajėgs).

Tiesa, mokslo atstovai žymiai retesni kultūrinėje-kūrybinėje erdvėje, nes jų veiklos būdas paremtas logišku rezultatų paaiškinimu. *Mokslo atstovai priklausomai nuo savo šakos daugiau* tiki savo tyrimais, atkakliai, dažnai daug daugiau dirba. Mokslo metodika turi būti pagrįsta bei tikslinga. Nors ir jame įvairovė ryški: humanitariniuose moksluose nugali interpretacija, socialiniuose – gausu subjektyvumo, viskas konkrečiau ir aiškiau yra fiziniuose ir gamtos moksluose. Tai rodo, kad ir moksle nėra taip viskas idealiai aišku, sutvarkyta, kaip atrodytų ma-

žai su tuo susidūrusiems ir pagrįstai manantiems, kad pas mokslininkus viskas apgalvota ir tikslu, suvokta, pateikta konkrečiomis išvadomis.

Mokslas ir grožis. Nors mokslas, kaip sakėme, nesuspriešina su kūryba, bet gal daug nesuklysimė pasakę, kad menas, meninė kūryba gali būti nelaukta. Tuo atveju ji bus impulsyvi, kitu – reikalaujanti daug atkaklaus darbo, o gal dar ji gali būti ir meditacija. Mokslui tai nebūdinga. Retai galimi impulsyvumo fragmentai, nežinia, ar kur nors aptinkami meditacijos trupiniai.

Be abejo, nėra taip, kad mokslo atstovus supa vien tamsa, tik juodas darbas. Va, iš savo potyrių. Būna malonaus ir džiaugsmingo nušvitimo, nelauktų minčių blyksnio. Kamerinis darbas, vos ne diena išsėdėta akis įbedus į okuliarus. Teko išgyventi – sėdi tyloje vienas prie mikroskopo. Ir štai žiūri – ką aptikau? Jausmo proveržis, bet nėra kam jo perduoti. Koks to mažo šešiakojo nykštuko grožis, chitinas gali būti net vaivorykštinių spalvų, atspindžių mišinys ir atspalvių persidengimai. Kartais sunku nusakyti paviršiaus faktūrą, kokia ji įvairi – meno kūrinys, meno piešinys. Deja, reikia imti kitą individą, O ir laiko nėra atliekamo, kad pasidžiaugtum dar su kažkuo. Tada sakai sau – betgi aš tai mačiau, aš gėrėjausi. Niekas to jokiose meno galerijose nematė ir nematys. Matydamas paslėptą, džiuginančią gamtos darną, gauni kaip atpildą – adrenalino lašą, suteikiantį energijos. O jei nauja rūšis, kurios nėra jokiuose aprašymuose, jokiuose kataloguose. Prasideda pakartotiniai įmanomų šaltinių, kolekcijų tikrinimai, lyginimai. Na taip, reikia aprašyti, reikia skelbti. Ir nors tai užtrunka – svarbiausia, kad esi atrasto, nežinoto objekto autorius, vadinasi, „kriškstatėvis“. Tu duodi pavadinimą, kuris bus įrašytas į gamtos istorijos sąrašus.

R. K.: *Entomologiją puikiai siejate su bibliografijos mokslu, bet tai labai skirtingos mokslo šakos?*

A. J.: Ne, tai visai nesipeša. Moksle, kaip ir literatūroje, poezijoje, viskas – pasmerkta, viskas – išteisinta. Ribos labai plačios arba jų nėra. Manychiau, savo polinkių ir tendencijų, neperkėliau iš vienos srities į kitą.

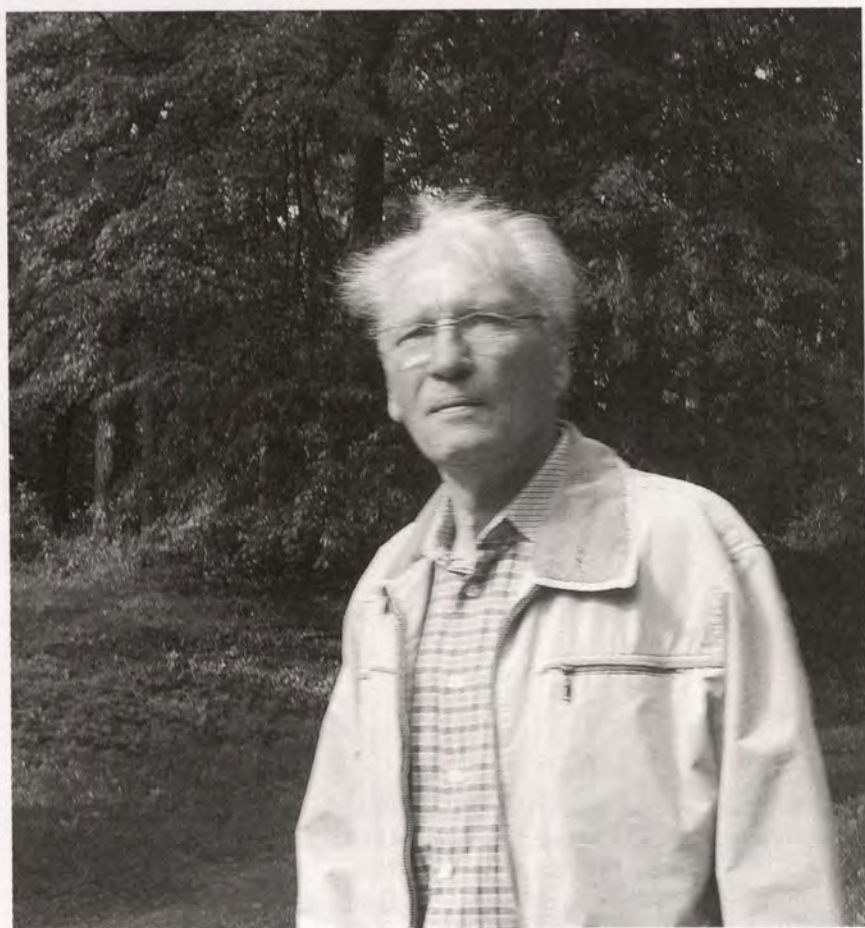
Bibliografinę veiklą pradėjau kaip mėgėjas, tik vėliau kažkas pradėjo galvoti, kad renka įrašus kaip profesionalas. Savo darbo srityje buvo privalu turėti šaltinių kartoteką, ji pirmoji – entomologinė ir buvo didžiausia. Polinkį sudarinėti bibliografijas paskatino aspirantūros metu vartyti „Kosmos“ žurnalai su Jurgio Elisono gyvūnijos bibliografijomis (apie šį Panevėžio švietosolį, muziejaus įkūrėją, pedagogą, visuomenininką 1997 m. pasirodė mano sudarytas str. rinkinys „Jurgis Elisonas“, 1889–1946), taip pat entomologo Stanislovo Mastauskio bibliografiniai darbai, kuris vėliau parengė faunistinį-bibliografinį veikalą, už kurį jam buvo suteiktas biologijos mokslų daktaro (dabar habilituoto daktaro) laipsnis, profesoriaus vardas.

Įdomu prisiminti, kad pirmasis mano bibliografinis straipsnis buvo pavadintas antros eilės bibliografija: apie Lietuvos entomologiją bibliografiniuose šaltiniuose – kaip nežinomo šiai sričiai *Pilypo*, 1997 m. drąsiai paskelbtas „Bibliotekų darbe“. Po to 1981 m. sekė toks istorinis 1721–1955 m. Lietuvos plėviaparnių vabzdžių tyrimų bibliografinis straipsnis, vėliau suregistruoti leidiniai apie gamtosauką, saugomų teritorijų entomologinę literatūrą. Atsirado keli (po to daugėjo) išsamūs mokslo darbuotojų publikacijų bibliografiniai ar biobibliografiniai sąrašai, paskelbti įvairiuose mokslu leidiniuose. Tokių yra apie 20 (yra keletas ir nepaskelbtų).

Būtinai tarpas: domėjimasi bibliografijos sritimi, rodyklėmis labai palaikė ir skatino uošvis Stasys Tomonis, „bibliotekiniame pasaulyje“ žinoma, labai išsilavinusi, plačios erudicijos, šilta ir dvasinga asmenybė. Vertinga jo leidybinė patirtis man pravertė darbe. Nebuvo abejinga šiam pomėgiui mano žmona Jūratė Tomonytė-Jakimavičienė, ilgametė (buv. Respublikinės) Nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos darbuotoja, kuri talkino ieškant literatūros, tikslinant kartoteką bibliotekos kataloguose, į namus užsakant knygas.

Vertingiausia – bibliografinės knygos.

Žinomiausia „Lietuvos gyvūnija: Bibliografinė rodyklė. 1721–1980“ (1988, 522 p.) parengta su bendraautorėmis, anuomet Respublikinės bibliotekos darbuotojomis. Šioje rodyklėje surinktos ir susistemos bibliografinės žinios (įrašai) apie visų Lietuvos autorių arba su Lietuvos teritorija susijusių asmenų knygos, mokslo ir populiarioje spaudoje paskelbti straipsniai gamtos apsaugos, bendrosios, specialiosios ir taikomosios zoologijos klausimais. Antrą dalį sudaro publikacijos apie visas taksonomines bestuburių gyvūnų grupes. Bibliografijoje 8013 įrašų ir 90 istorinės literatūros nuorodų išnašose. Apžvalginis straipsnis, nors ir buvo surinktas smulkiu šriftu, sudaro 28 puslapius. Leidinys sudomino didelį skaičių gamtininkų, universitetų darbuotojų. Apie bibliografiją buvo paskelbtos 5 recenzijos gamtos apsaugos, žemės ūkio, entomologiniuose leidiniuose. Palanki recenzija buvo išspausdinta Lenkijoje, nes dalis įrašų yra lenkų kalba. Todėl buvo malonu išgirsti žinomo lenkų mokslo istoriko, kurį ir asmeniškai pažinojau, prof. Gabrieliaus Brzėko pagyrimo žodžius. Yra beveik tinkamas spaudai ir II „Lietuvos gyvūnijos“ tomas, skirtas paukščiams (jaučiu, jis liks archyve,

Lankant Lietuvos parkus, Užutrakyje, 2016 m. rugpjūtis

nes reikia ne tik faunistų, bet ir bibliografinio darbo mėgėjų).

Reikšmingos, daug kruopštaus darbo pareikalavusios atskirų mokslo šakų – entomologijos (1977, 1988), parazitologijos (1995), ornitologijos (1997) – bibliografijos. 1995 m. mokslo kronikos leidinyje pirmą kartą paskelbiau Lietuvos MA Biologijos, Zoologijos ir parazitologijos institutų ir jų darbuotojų 1949–1990 m. išleistų knygų, brošiūrų ir disertacijų santraukų (autoreferatų) bibliografiją. Vėliau sekė trys Ekologijos instituto darbuotojų publikacijų rodyklės: 1990–1994 (išleista 1996 m.), 1995–1997 m. (išleista 1998 m.), 1998–2000 m. (išleista 2002 m.).

Personalinių bibliografijų, išleistų atskirais leidiniais, yra 12, iš jų 6 pastaraisiais 2015–2020 metais, rezultatyviai bendradarbiaujant su Lietuvos MA Vrublevskių bibliote-

kos bibliografe Sigita Dagiene. Visose jose man teko apžvelgti tyrėjų mokslinę, mokslinę-organizacinę veiklą, pateikti iliustracijų.

(Pasigirsiu – instituto leidinyje mano 80-mečio proga rašyta „...A. Jakimavičius šiuo metu yra žymiausias zoologinės literatūros bibliografas, pralenkęs šios srities pradininkus Lietuvoje – Jurgį Eliasoną ir Stasį Mastauskį“. Veiklą gerai įvertino VU prof. Osvaldas Janonis.)

R. K.: *Be galo mylite knygas. Jas dovanojate Vilniaus bibliotekoms. Neaplenkėte ir Rokiškio. Kalendorių kolekcijų, retas knygas dovanojate Rokiškio Juozo Tumo-Vaižganto gimnazijos „Romuvos“ padalinio bibliotekai. Iš kur susiformavo meilė knygoms?*

A. J.: Nudilęs, nušiuręs, nubrizintas posakis: „Geras klausimas“!

Su prof. Viktorija Daujotyte Nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje pristatant atsiminimų knygą „Honorata“, 2018 m.

Šia tema man kalbėti bene maloniausia... Tad apie viską iš pradžių.

Ištakos šeimoje. Joje buvo skaitomi laikraščiai, net buvo aptarimų su kaimynais (žinoma, tuos komentarus reikia įsivaizduoti pokario besibaigiančio pasipriešinimo bei lenktyniavimo suvarant gyventojus į kolūkius aplinkoje). Tačiau ir tokia aplinka tam tikra prasme darė įtaką supratimui apie spausdintą žodį. Tėvų domėjimasis gyvenimu iš dalies ėjo per knygą. Pamenu senelę – motinos mamą, kuri domėjosi pasaulio sutvarkymu, nemokėjusią pasirašyti, bet išmokusią skaityti iš maldaknygės. Namuose buvo šiek tiek prieškarinio leidinių, tačiau jie sunyko mums, vaikams, dar nesuprantant jų saugojimo svarbos. Pamenu, kad neišmokus skaityti vis vartant tuos pačius žurnalų numerius ir ieškant iliustruotų puslapių (kartais tai darant su tokio pat amžiaus ir supratimo kaimynais), pirma laiko „susinešiojo“ netvirtai namų

sąlygomis susegti „Trimito“ ir kai kurie kiti periodiniai leidiniai. Iš universalesnio turinio knygų menasi A. Šapokos „Lietuvos istorija“ (1936), Irvio Gedainio (Igno Šeiniiaus) „Kas tu esi, lietuvi?“ (1938), M. Untulio enciklopedinis žodynas „Skaityk mane: aš viską žinau“ (1927). Tradicijos pirkti knygas nebuvo, tam būtų trūkę ir lėšų. Jau vėliau, praėjus dešimčiai metų po karo, namuose pradėtos skaitinėti grožinės literatūros knygos, gaunamos iš Bagdonišio kaimo bibliotekos.

Minėjau Stasį Tomonį, kuris nuoširdžiai dalijosi knygų pasaulio patirtimi. Kai jo 80-mečio proga Nacionalinėje bibliotekoje buvo surengta paroda, lankytojus pasitiko jubilieato žodžiai: „Knyga – didžiausias žmonijos turtas“. Jis knygą prilygino visai likusiai kultūros daliai. S. Tomonis minėdavo, kad bibliotekininkai turi labai nedaug laiko skaityti, bet per savo rankas

perleidžia, pavarto šimtus knygų. Jis pats darbe knygai skirdavo minutes, bet nepaisant to prisiminėdavo galybę faktų, įvykių, bendrų enciklopedinių žinių. Kalba su juo dažnai sukdavosi apie kultūrą, visuomenę ir asmenis, kuriuos jis per knygas pažinojo. Taip apie knygos žmones daugiau sužinodavau ir aš. Pokalbiuose dažniausiai nukrypdavome į lietuviškumo, lietuvybės temas. Jis suprato ir labai gerai matė, kaip kultūrai yra aktualu pastebėti tą rafinuotą „centrinės valdžios“ tendenciją – stūmimą rusifikacijos link. Jis patyrė, kaip ignoruota Universalioji dešimtinė knygų klasifikacija (UDK), kad būtų įteisinta rusiškoji – BBK. Sako, nei mes klausome, nei klausysime. Turėjo autoritetą ir tai padėjo bibliotekoms. Džiaugėsi „prastumtu“ *biuleteni* „Bibliotekų darbas“, nes turiniu tai buvo žurnalas. O žurnalams Maskva leidimo neduodavo, oficialiai ėjo tik *biuletenis*.

Dar apie Jūsų klausimą apie knygas. Atsitiktinai 1993 m. perskaitęs prof. Domo Kauno skelbimą apie atgaivinamą Vilniaus knygos bičiulių klubą, ėmiau lankytis kartą per mėnesį jo renginiuose. Jis pakeitė pavadinimą į Martyno Mažvydo bibliofilų klubą. Jame vyksta susitikimai su knygų leidėjais, bibliotekininkais, iliustruotojais. Kartais pristatomos knygos, galima jomis pasikeisti, gauti autografą. Svarbiausia – kultūros aplinka, pokalbiai apie spaudą, leidyklas. Tai besidomintiems vertingas akiračio plėtimo būdas, ypač tokiems kaip aš, kitiems, kurie nėra knygos profesionalai. Domėjausi renginiais, net vienai kadencijai buvau pakliuvęs į klubo valdybą.

Gal bus įdomi tokia žinia: klubo iniciatyva buvo išleistas Richardo de Bury *Philobiblon'as*, kurio numeruoti egzemplioriai atiteko klubo nariams (čia kaip Rokiškio kraštas gali di-

džiuotis unikaliąja *Tera Mariana*, taip Lietuvos knyginkai nuo 2001 m. džiaugiasi didžiai meilei knygoms skirtu veikalu, kurį turi išsileidusios tik aukštesnės kultūros, didesnės raštingumo brandos šalys).

O apie save ir knygą, tai išoriškai bibliofilu save reikėtų laikyti tik iš dalies. Labiau esu knygos naudotojas. Tam tikras jos pažinimo poreikis ir kartu pagarba knygai augo nuo mokyklos, studijų metų pradžios. Įsigyjant knygas, azarto nebuvo, nebuvo beatodairiško kaupimo aistros. Kaip dabar atrodo, knygų rinkimo pastangos galėjo būti aktyvesnės, todėl tikrajai, sakytume, klasikinei bibliofilijai savęs nepriskirčiau.

Pradėjus tiriamąjį darbą, kaupėsi gamtos mokslų knygos, buvo įsigyjama ir bendresnio turinio – kultūros, istorijos tematikos – leidinių, prenumeravau enciklopedijas. Skaiydavau „Naujų knygų“ biuletenį, tačiau laikui bėgant jis sumenko. 7-ajame dešimtmetyje būdavo verta aplankyti Kauno antikvariatą, net aptikau „Lietuviškosios enciklopedijos“ tomų, kitų su kalba, gamta, žemės ūkiu susijusių prieškarinio leidinių.

Pastaraisiais metais aplankydavau „Akademinę knygą“, universiteto „Literą“, kai dar dirbau institute, kuravau biblioteką, tai ypač padėdavo sekti savo mokslo krypties naujienas. Po 1990 m. labai gaudydavau Atgimimo periodinę spaudą. Turiu atvirukų, vokų, įvairių smulkiųjų spaudinių, kvietimų, lankstinukų, truputį ekslibrisų. Turiu porą savo ekslibrisų, bet jais beveik nesinaudoju.

Liko neatversta antroji plokštelės pusė. Biblioteka, knygos – buvo laikas rinkti. Tačiau atėjo, subrendo mintis ir metas, kad atėjo ir laikas dalytis. Turėta per 3500 leidinių. Knygų dovanojimo ir dalijimosi metas pradėjo ūmėti. Jis plūstelėjo pastaraisiais metais, pradėdant du-bletais, ir nutekėjo visomis Lietuvos

kryptimis. Iš šalies neretai pagiriamas toks poelgis, tačiau kartais sukelia ir liūdesį. Nelengvai gauti leidiniai, retesnės knygos verčia pagalvoti, kad jos iškeliausias būtų reikalingos, joms liktų tam tikra pagarba. Kalbą apie naujus knygų adresatus, kai kurių dokumentų, nuotraukų tvarkymą, archyvavimo reikalus tenka atidėti kitiems kartams.

Baigiant atsakinėti žiūriui – tekstas „ištiso“. Džiaugiuosi užsimezgu-siais ryšiais, jie stiprina, sukelia tik pozityvių minčių. Labai gera matyti, kad eilinė Jūsų mokykla, Jūsų „Romuva“ tiek turi jėgų, dvasios telkti didžiulę kelių kartų bendruomenę – nuo mokinuko, piešančio saulutę, iki suaugusių, tarp kurių tikros, išliekamosios literatūros kūrėjai. Daug kas eina per knygą. Jūsų literatūriniai posmai, pažintys per, galima sakyti, retenybę „Liepsnelę“ paliko gerų, šiltų jausmų, paliko pėdsaką. Džiugina parodos, vertingos nuolat pasirodančios publikacijos periodinėje spaudoje, net už Atlanto.

Daug ką vis sakau, nors ne viską paminėjau. Tačiau ir tai, kas čia probėgšmais užsiminta, reikia pripažinti, kad visa tai pamažu išugdė mano meilę knygai, pagarbą spausdintam žodžiui, kuris mus nuolat vis dar moko, suteikia naujų jėgų.

R. K.: ... *Ko palinkėsite informacijos vartotojams, kurie sklaidys šio žurnalo puslapius?*

A. J.: Mums reikia atminties įvairiausiomis formomis. Atmintis gali būti žaisminga, gali būti suvenyrinė – mes esame labai kūrybingi ir judėjime mokslo bei kūrybos kryptimis. Nuoširdžiai linkėčiau neprarasti smalsumo, domėkimės viskuo. Labai smagu, kad išsiskiria Rokiškio Juozo Keliučio viešoji biblioteka – knygos ir paveldo buveinė, leidžianti šį krašto kultūros žurnalą (ne visur taip yra Lietuvoje).

Skatinkime vieni kitų sumanius ir gerus darbus, teikime vieni kitiems šviesumo. Tam visi būdai tinkami, kad ir lengviausias iš jų: perskaitęs naują „Prie Nemunėlio“ numerį – duok kitam. Linkiu, kad šio žinių sąvado rengėjų kompiuterinė mūsų laikų plunksna, ir toliau greitai bėgdama, spėtų su vaizduote ir mintimi į priekį, nes rašome ne vien savo krašto, bet ir tautos metraščių.

R. K.: *Su gerbiamu Algimantu baigėme pokalbį. Mokslininko nuėitas prasmingas ir nuoseklus kelias. Kaip svarbu gyvenime ieškoti tikrųjų perlų. Juos surasti, įprasminti ir dalyti kitiems.*

Linkiu, kad gyvenimas Jums džiaugsmą neštų, kad stiprybė neaplenktų, kad laimė būtų didelė, prasminga ir niekada nesibaigianti istorija...

* Nesusidūrusiems paaiškinimui – laukinės bitės (Lietuvoje apie 400 rūšių), naminės (kelios rasės), įvairios vapsvų šeimos (per 500 rūšių) – ir yra plėviasparnių atstovai. Vienas skiriamųjų požymių nuo kitų: visi jie turi po 4 sparnus, geluonį. Mano tirtoji grupė (jie smulkūs, 1,5–5 mm) išskirtina savitu gyvavimo būdu gamtoje. Visi jie yra įvairių kitų vabzdžių parazitai. Šiems parazitiniams vabzdžiams dar vartojamas lietuviškas pavadinimas – *vyčiai*, nes tas mažytis „raitelis“, aptikęs auką – vabzdžio lervą, lėliukę, per sekundės dalį turi atsirasti ant šeimnininko, kad padėtų savo kiaušinėlių. Jie tik taip gali pasidauginti – palikti savo palikuonių. Tokiu būdu šeimnininkas, arba auka žūva. Gamtoje – tai sudėtingas mechanizmas, tačiau žmogaus ūkinės veiklos požiūriu visi parazitiniai vabzdžiai (vyčiai) laikomi naudingais. Apskritai jie reguliuoja kenkėjų gausą. Čia kelios tyrimų idėjos: pažinti kokios rūšys pas mus ar kitur gyvena (jas galima laikyti gamtinių išteklių dalimi), tirti (iširti) jų biologiją, kaip juos pagausinti.

Raudona rožė ant Vienužio kapo

LAIMONAS INIS

Iš toli toli, gal iš skaidraus ir tyro vasarvidžio dangaus, ataidėjo duslus varpo dūžis, ir kunigas šiaip taip praplėšė sunkius akių vokus. Kas taip garsiai dinda? Iš karto nesusivokė ir pabandė atsiversti ant šono. Tuo tarpu nuvilnijo antras dūžis, kur kas skambesnis – suskardėjo ir tarsi įstrigo aukštose, žalumoje skendinčiose šventoriaus liepose. A, tai Dusetose skambina, apsiramino ir vėl užsimerkė.

Din–dan – įsisiūbavo varpas, ir kunigas vargais negalais truputį linktelėjo galvą. Išgulėta pagalvė buvo kiaurai permirkusi prakaito, ištrauktos iš po antklodės pamėlusios, išpampusiomis mėlynomis gyslomis rankos atrodė tarsi vandeny būtų mirkusios.

Sąmonė grįžo nenoriai ir tik po valandėlės aiškiau suvokė esąs ne Dūkšto, ne Anapolio viensėdy, ne savo gimtoj lovoj, bet Laižuvoj, ir kad skamba ne Dusetų bažnyčios varpas, o čia pat, beveik jo rankomis įkeltas į naująją varpinę.

Din–dan, din–dan.

Ėjo per visą sudžiūvusį kūną, nuo kojų pirštų iki smilkinių, ir Antanas Vienažindys, dažnai savo eilėraščius pasirašinėjęs Vienužio vardu, jau galutinai atsigavęs, atsi-rėmė alkūnėmis ir įsmeigė į langą blausias, miglele aptrauktas akis. Ir vėl prisimerkė – šviesa buvo tokia skaisti, tiesiog akino ir jis sudirgo: kodėl aš čia? Kodėl lyg sutrešęs pa-

galys paslikas guliu klebonijoje? Juk turiu būti ten. Su visais laižuviškiais. Tuoj reikės aukoti šventas Mišias tik ką baigtoje statyti bažnyčioje...

Užplūdo tokia jėga, kad kunigas, spėjęs šį tą užsimesti ant pečių, skubėdamas ištopojo pro duris ir gan lengvai nuėjo keliolika žingsnių. Bet kuo toliau, tuo kojos sunkėjo, tarsi smego į sumintą, vienur kitur žolės kuokštais apžėlusią tako žemę... smego smego ir, nors iš paskutiniųjų stengėsi, nebegalėjo jų ištraukti. Parpuolė kniūbščias, tiesė į priekį kaulėtas rankas ir vargais negalais šiek tiek pašliaužė. Išmušė dar tirštesnis prakaitas, o kartu baigėsi ir paskutinės jėgos. Sukepusios lūpos šnibždėjo: aš turiu būti ten... su visais... tai man skambina varpas... kviečia... šaukia...

Veronika neramiai trypinėjo priedury ir, tarsi kažką negera nujausdama, nebaigus varpui skambinti, poriščia nukurnėjo klebonijon. Tai, ką pamatė, kruvinai pervėrė širdį. Dieve brangusis, argi?.. Dieve... kunigėlis kniūbščias, parietęs po savimi kojas, pilnas saujas prisipešęs trauklapių gulėjo ant tako, keliasdešimt žingsnių nuo klebonijos ir pakreipęs galvą tarsi žiūrėjo į bažnyčią. Ir kaip aš galėjau jį vieną palikti? – parpuolusi ant kelių ir mėgindama pakelti suglebusį kūną, prikaišiojo sau. Kaip galėjau? Bet jis gan saldžiai miegojo... Manė, nueis bažnytėlėn, kiek pabus ir parėjusi viską papasakos, paguos...

Ištikimoji kunigo šeimininkė, nebeišmanydama, ko griebtis, glostė prakaituotą kunigo veidą, rankas ir prašė:

– Pabusk, pabusk, kunigėli, būk geras, nemirk šią dieną... pabusk...

Antanas Vienažindys ėmė markstyti, bet niekaip negalėjo atsigausti.

– Rožele... Rožele... atėjai, parėjai... atėjai, parėjai...

– Čia aš, Veronika, kunigėli...

– Rožele, mano numylėtoji... išsiilgoji... mano gulbele, aniolėli... mano kvietkele... Kodėl taip ilgai nesirodei, paukštele?..

Jis vis šnibždėjo šnibždėjo... Žodžiai buvo tokie paprasti ir tokie keisti, kaip eilėraštis... Veronika apsidžiaugė matydama sugrįžtančią jo sąmonę. Kunigas kalbėjo, šnibždėjo, vis Rožytę, Roželę, Rožytėlę minavojo, ir Veronikai buvo sunku klausytis jo aimanavimų. Tie žodžiai badyte badė jos širdį, nors tą valandėlę ne tai buvo svarbu, bet... ne jos šaukėsi, ištikimosios šeimininkės, tiek metų prie jo esančios, karštai globojančios, lovą klojančios, prakaitą braukiančios, raminančios ir guodžiančios, visur – dažniausiai vien geromis akimis – lydinčios, laukiančios, maitinančios... O jis... Štai ir dabar, gal paskutinę valandėlę, – Rožytė... Šaukiasi ne Dievo, visų šventųjų, šaukiasi savo didžiosios jaunystės meilės... Neprišauks. Jau vilties žvaigždėlė seniai

žibėti nustojo... Po sukilimo kartu su tėvais kažkur į Sibirą merginą ištrėmė. Taip be žinios ir dingo, tik eilėraščiuose liko. Kartais jis sunkiai atsidasdavo: oi meile, meile, kam tave pažinau...

– Rožele... – dar vargais negalais išspaudžia tą meilų žodį ir užsimerkia.

Tuo tarpu, pamiršę būsimas iškilmes ir naujosios bažnyčios pašventinimą, vyrai atsargiai paima ant rankų kunigą ir nuneša į kleboniją. Paguldo į tą pačią prakaitu permirkusią lovą.

– Dievo valioj... viskas Dievo valioj... Kaip ir amžina meilė... žemėje ir danguje.

Ir vėl Anapolis... šiaudais dengtas ilgas namas su šviesiomis gonkomis... Ir kiti, Rožytės tėvų namai baltom langinėm... Gražus darželis, pilnas prisėtas gražių žolynų... Širdį traukia juos pamatyti... Žydi lelijos, žydi pinavijos, žydi ir jurginai, ir jokūbėliai, dar gvazdikai, žirnikai, šalavijai ir čebatėliai, žydi ir rezetos, tulpinėliai ir visi kiti kvietkeliai. O tarp jų – Rožytė... Dievo galybė viską sutvėrė.

Rožytė... Dukteria dangaus tave vadinu. Tu išmokei mane mylėti, tik nežinojau, kad taip teks kentėti...

Jis visą laiką vienas su savo negalia ir mintimis. Kas suskaitys jo skausmus ir ašaras. Jeigu aną vasaros dieną laiku iš bažnyčios nebūtų atbėgusi Veronika, o vyrai neparnešę į kleboniją, kaip jau parklupusį ne kartą nešė, tikriausiai kunigėlis jau būtų su Rožele... gal dausose, gal danguje... Ir vėl jie būtų laimingi. Ant svieto man juoda – rašė, kai dar ranka plunksną nulaikė, kai mintys, gražios ir liūdnos, pačios liejosi, kai daina po dainos, eilėraštis vienas po kito su vargu ir be jokio vargo gimė.

Oi dainos, dainelės, jūs mano patieka,

Tada aš laimingas, kada jums dainuoju...

Žvaigždėlė vilties seniai žibėti nustojo. Dainos tiktai jo patieka... buvo... Štai po pagalve sąsiuvinėlis Dajnas Lėtuwninko Žemajeziuse Parasze Wėnużis Pakurszej prisigużis.* Visos skirtos Rožytei. Galėtų pridėti – mūsų meilei, laimei ir nelaimei...

Lyg sunkus atodūsis išsiurbia pro sukepusias lūpas: kodėl neatskrendi tu, mano paukštele?..

Šalia prisėdusi Veronika glostyto kunigėlio ranką. Neberamina, nebeguodžia. Ką čia padėtų jos žodžiai? Niekas jau jam nebeпадės. Net varpo dūžiai, kurie skamba kiekvieną sekmadienį jo rūpesčiu ir vargu pastatytoje naujoje varpinėje, nebeпадudina jo...

Veronikos skruostu nurieda skausmo ašara ir nukrenta ant kunigo rankos kauliukų...

Vieną rugpjūčio rytą, kai saulė dar raivėsi kažkur už Laižuvos miškelio, bet jau paskleidusi savo spindulius žvalgėsi po Žemaitiją, ant kunigo ir poeto Antano Vienažindžio-Vienužio kapo išsiskleidė ir pražydo raudona rožė. Niekas nežinojo, iš kur ji atsirado ir kieno rūpestinga ranka pasodino. Žinojo tik viena Veronika, slapta atvežusi iš Anapolio darželio, savo rankomis ir širdimi sušildžiusi...

Ir tą rytą, kaip visuomet anksti pakirdusi, Veronika atvėrė klebonijos verandos duris ir iš nuostabos išplėtė akis. Nuo kunigo kapo tarsi pakilo du balti šešėliai ir tyliai, be menkiausio garso, susikibę už rankų nesiekdami žemės tarsi nuplaukė liepų alėja... lėtai, neskubėdami ir, rodės, jiems buvo gera taip eiti... iki pat bažnyčios durų... Ir išnyko...

* Dainos lietuvninko Žemaičiuose. Parašė Vienużis, Pakuršėj prisigużęs.

Bagviliai – antroji garsios Vienožinskių giminės vieta gimtajame Rokiškio krašte

VIOLETA ALEKNIENĖ

Bagviliai – antroji Panemunėlio dvaro atšaka. Politiniai XIX a. antros pusės įvykiai – Žečpospolitos žlugimas (1795 m.), Napoleono žygiai per Lietuvą, 1863–1864 m. sukilimas, galiausiai baudžios pannaikinimas – pakeitė prie Nemunėlio upės įsikūrusių dvarų istoriją. Šio dvaro istoriją padėjo atkurti Antano Vienožinskio sūnaus Kęstučio ir čia dirbusių žmonių prisiminimai.

Panemunėlio dvarą valdant Bronislavai Stravinskaitei-Sventeckienei, buvo pradėtos pardavinėti valdų žemės.

„Bagviliuose sėdėjo Dambrava, vėliau pasivadinęs Dombrovskiu,“ – rašo Vytautas Bičiūnas knygoje „Kun. Jonas Katelė ir jo laikai“. Dambrava vertėsi miškų prekyba. Iš miškų pirklio Bagvilių dvarą 1885 m. nupirko buvęs gydytojas ir Rusijos valstybės karininkas Juozas Dambrauskas. Tuo metu apleistam dvarui priklausė 180 ha žemės. Naujasis dvaro savininkas buvo visiškai kitoks negu pirmtakas. Jis rūpinosi ne tik naujų valdų sutvarkymu, bet ir suteikdavo medicininę pagalbą Rokiškio apskrities gyventojams. Vienkinkiu vežimaičiu jis pasiekdavo atokias Panemunėlio parapijos vietas. Į tolimesnes vietas nusiveždavo ligonio artimieji. Pasak anūko Kęstučio Vienožinskio, senelis neimdavo pinigų iš sunkiai

gyvenančių žmonių. Teikdamas tuo metu neprieinamas paslaugas vargšams, apsikrėtė nepagydoma užkrečiama liga. Mirė gydytojas 1908 metais. Palaidotas Panemunėlio parapijos kapinėse.

Dvareliu rūpinosi ponia Kazimiera Jablonska-Dambrauskienė. Protingą, ūkininkauti sugebančią lenkaitę gydytojas vedė 1890 metais. Jaunieji Dambrauskai susilaukė sūnaus Edvardo ir dukros Vandos. Su šeima gydytojas retai, bet ilgesniam laikui išvykdavo į Peterburgą. Sūnus Edvardas mirė jaunas, apie 1918 metus. Jis buvo karo gydytojas. Bagvilių dvarelis atiteko dukrai V. Dambrauskaitei (1896 m.).

Sūnus Kęstutis negalėjo prisiminti, kaip mama susipažino ir šeimą sukūrė su Antanu Vienožinskiu. Tai nėra gyvenimo atsitiktinumas, kad ištekėjo už iš pasiturinčios šeimos kilusio Antano. Rusijoje naujasis dvaro savininkas, baigęs žemės ūkio mokslus, 1919 m. buvo paskirtas Dotnuvos žemės ir miškų ūkio mokyklos direktoriumi. Tuo metu mokykla buvo pradinės organizavimo stadijos. Daugiausia nesutarimų kildavo dėl lenkuojančių mokytojų. V. ir A. Vienožinskių šeima iki 1919 m. augino tik dukrą Janiną (1914 m.). Dotnuvoje gimė du sūnūs: Kęstutis (1919 m.) ir Rimantas (1922 m.). Dėl sunkių

gyvenimo ir darbo sąlygų 1922 m. šeima grįžo į gimtąjį Bagvilių dvarą. A. Vienožinskis pradėjo dirbti Panevėžio apygardos vyriausioju agronomu. Su šeima teko gyventi Panevėžyje ir Kaune.

Dvaru rūpinosi K. Dambrauskienė ir pasamdytas ūkvedys.

„Ponia Vanda Vienožinskienė buvo nuoširdi, bet neveikli moteris. Tik labai tankiai kalbėdavo. Ponai užaugino tris vaikus. Jie atžaloms suteikė sąlygas baigti aukštuosius mokslus. Rimantas tapo gydytoju, Kęstutis – inžinieriumi, o Janina – teisininke,“ – pasakojo buvusi Bagvilių kaimo gyventoja Elena Vaitkevičienė.

Dvaro pastatas nebuvo labai puošnus. Tai didelis senovinis medinis pastatas su 10 kambarių, veranda, 2 virtuvėmis. Šalia stovėjo dvi klėtys, svirnas, tvartai. Antroje pusėje į Roblių kaimą vingiuojančio žvyrkelio stovėjo didelis klojimas. A. Vienožinskis nespėjo įrengti antro aukšto, nes jis vienas buvo išvežtas į Sibirą.

„Vasaromis dviejų miegamųjų neužtekdavo. Svirne miegodavo atostogų sugrįžę ponaičiai ir svečiai,“ – yra pasakojusi E. Vaitkevičienė.

Nedidelę dvaravietę iš trijų pusių supo įvairiausi augantys medžiai. Iki šių dienų yra išlikusi labiausiai

šeimos mylėta ir prižiūrėta didžiulė trijų kamienų liepa. Visa teritorija paskendusi brūzgynuose. Tarp medžių vingiavo dvi alėjos. Viena alėja vedė prie Šetekšnos upės, antra – iki kelio. Viduryje augo J. Dambrausko sodintas sodas.

Dvaro žemę dirbo kumečiai, o vasaromis talkino aplinkinių kaimų jaunimas. Kumetyne gyveno šešios šeimos. Buvusi straipsnio autorės pašnekovė E. Vaitkevičienė prisimena, kad jos tėvai Karolina ir Antanas Burokai į Bagvilius atsikėlė iš Kavoliškio dvaro. „Mūsų penkių asmenų šeima turėjo tilpti viename kambaryje ir virtuvėje. Kumetyną vietiniai gyventojai vadino balaganu. Mano seserys Aldona ir Regina dirbo lauko darbus, o aš tvarkiau kambarius, viriau valgi. Dinarnikai (kumečiai) man pavydėjo. Tačiau pavydėti nereikėjo, nes ruošos darbai nebuvo lengvi.“ Iš pačios pasakotojos sužinome, kad dvare nuolat dirbo 2–3 žmonės. Jiems per metus šeimninkas sumokėdavo po 120 litų.

Ponia mylėjo savo kambarinę Eleną. Ją pamalonindavo dovanojama nereikalingas sukneles ir palaidinukes. Specialios aprangos kambarinė nenešiodavo. Ponia šeimninkų drabužius liepdavo skalbti atskirai. Žlugtą skalbti nebuvo lengva. Užtirpdavo rankos velėjant skalbinius prie Šetekšnos upės.

Vienožinsčiai naudojo tik kumečių išaustus lininius audeklus: rankšluosčius, paklodes, lovatieses, staltieses ir t. t. Juos audė Karolina Burokienė ir Bražinskienė. Panelė Janina, besimokydama Kaune, priprato prie miesto gyvenimo. Grįžusi atostogų į kaimą nešiodavo miestietiškus aprėdus, papuošalus. Liepdavo nuvilkti kaimišką patalynę.

Ūkis buvo nemažas: apie 40 karvių, 20 arklių, 30 kiaulių. Dvarui priklausė 25 ha miško.

Darbo rankų ypač reikėjo vasarą. „Nueidami ryte į dvarą ir grįždami į

Dvaro savininkai Juozas ir Kazimiera Dambrauskai su savo sūnumi Edvardu Sankt Peterburge, 1896 m. Nuotr. iš Kęstučio Vienožinskio asm. albumo

namus dainavome dainas. Dirbome labai sunkiai, bet nuovargis greit praeidavo,“ – teigė buvusi darbininkė Stasė Bitinaitė-Šarkauskienė.

Už darbo dieną samdiniai gaudavo 1,25 lito. Už pietus iš atlyginimo neatskaitydavo. Dvarui reikėjo rimoriaus (odininko) ir kalvio. Kūjais čia geležį kaldavo tvirto sudėjimo vyrai Jonas ir Kazimieras Bitinai. S. Šarkauskienė teigė, kad jos atmintyje išliko berno Kastulio paveikslas. „Kastulis – aukštas, tvirto sudėjimo, turėjo šviesius plaukus, žydras kaip dangus akis. Dirbo pačius juodžiausius ir sunkiausius darbus.“ Vieną

rytą bernas susibarė su šeimninku. Nieko stebėtino, nes A. Vienožinskis buvo reiklus ir emocionalus žmogus. Kitos dienos rytą bernas išėjo iš dvaro.

Vasarą į kaimą atostogauti sugrįždavo vaikai. Su Janina, Kęstučiu ir Rimantu atvykdavo vasaroti nemažai draugų iš Kauno. Su savo šeima svečiuodavosi ir brolis dailininkas Justinas Vienožinskis. Po šurmulingų pietų pasiėmęs piešimo priemones išeidavo dailininkas pasižvalgyti po vietovę. Jį aplinkiniai gyventojai matydavo piešiant pieštuku prie Šetekšnos upės. Galima

nuspėti, kad taip gimdavo įvairūs gamtos eskizai.

Į svečius užsukdavo ir Panemunėlio dvaro savininkas Vladas Biknevičius su dukromis Kristina ir Marija. Joms važiuojant į svečius, ponija Biknevičienė prigrasydavo daug nevalgyti, nes reikia išsaugoti talijas (*juozmenį*). Dvarininkų kompanijoje puikiai jausdavosi kun. Juozas Matelionis, vietos verslininkas, garsus malūnininkas Marcelinas Neniškis, daktaras Sadauskas, pašto viršininkas Kazimieras Prakopavičius ir kiti. Atvykdavo svečių iš Rokiškio, Panevėžio.

Svetainėje nuo pusryčių iki pietų buvo diskutuojama apie visuomenės siekius, technikos naujoves, politiką, iki vakaro vaikščiodavo alėjomis, o sutemus jaunieji dvaro svečiai su aplinkinių kaimų jaunimu šokdavo gegužinėse prie Šetekšnos upės.

1939 m. Panemunėlio valsčiuje buvo 23 telefono aparatai. Viena telefono linija buvo nutiesta į Bagvilių dvarą. Vienu dešimtmečiu anksčiau Vienožinskiai klausėsi radijo. Jo pasiklausyti dvaro šeimnininkai leisdavo ir norintiems aplinkinių kaimų gyventojams. Bemoksliai kaimiečiai radiją tapatindavo su velniu, sakydavo jį „tai Liuciperio darbas“. Emilija Juškevičienė pasakojo, kad Marijona Mikšienė, klausydama radijo laidų dvare, niekaip negalėjo patikėti, jį „Kaune groja, o šioje mažoje skrynelėje girdisi“.

1938 m. rūkant mėsą didžiajame trobos kamine, sudegė Juozo Dambrausko statytas medinis dvaro pastatas, daržinė ir klojimas. Visiškai atstatyti pavyko klojimą ir ne visai įrengti gyvenamąjį pastatą.

1940 m. dvaras valdė 180 ha žemės. Tais pačiais metais, Lietuvą okupavus sovietams, žemė buvo nacionalizuota. Prasidėjus trėmimams, Vienožinskiai žinojo, kas jų

laukia. 1941 m. birželio 14 d. atvykę enkavedistai dvare su darbininkais rado vieną A. Vienožinskį. Vaikai su žmona slapstėsi Kaune. Buvęs dvaro šeimnininkas iš tremties į Kauną sugrįžo 1947 metais.

„Senelis buvo ūmaus būdo, bet labai darbštus ir sąžiningas. Apie tremtį jis kalbėjo mažai. Gyvendamas Kaune, vertė iš lietuvių į rusų kalbą knygas, rašė eilėraščius. Iki šios dienos mes saugome jo brolio Justino Vienožinskio tapytą senelių portretą. Senelis mirė 1967 m., o jo žmona – 1979 metais. Sovietmečio metais visi šeimos nariai bijojo kalbėti apie savo gimtinę. Gimtųjų Bagvilų labai ilgėdavosi,“ – pasakojo anūkė Kristina Vienožinskaitė-Šatienė.

Karo metais niekas dar negalėjo nuspėti Lietuvos ateities. Kęstutis Vienožinskis nenorėjo be priežiūros palikti tėviškės. Gyvendamas Bagviliuose, dirbo Panemunėlio geležinkelio stoties progimnazijoje mokytoju. Po karo Kęstutis liko gyventi Kaune, o Janina su Rimantu ir močiute K. Dambrauskiene emigravo į JAV. Vėliau Rimantas persikėlė į JAV, o Janina – į Kanadą.

Prasidėjus kolektyvizacijai, dvaro žemę priskyre „Žalgirio“ kolūkiui. Gyvenamąjį pastatą išardė. Iš jo rąstų Rukšių kaime minėtam kolūkiui pastatė kontorą. 1956 m. jungiant kolūkius, „bilingas“ atiteko Šetekšnos kolūkiui. 1957 m. pastate įrengti dideli aruodai ir pradėti pilti grūdai.

Kumetyno pastate apie vieną dešimtmetį gyveno buvusių kumečių šeimos. Čia gyvenę jauni vyrai Jonas Luišis, Stasys Vaitkevičius ir Bronius Pranckūnas vengė eiti į rusų kariuomenę. Jie slapstėsi Bagvilių, Roblių, Salagirio miškuose. Apie tai žinojo Panemunėlio apylinkės (seniūnijos) valdžia. Per vieną pasiuntinį pavyko

juos įkalbinti grįžti į dvarą. Sugrįžo patikėję, kad nieko nebus. Jų laukė iš anksto paruošta pasala.

E. Vaitkevičienė pasakojo: „Berniokus nuvežė į Panemunėlio geležinkelio stoties daboklę, sumuštus perkėlė į Rokiškio kalėjimą. Juos tardė ir kankino visą mėnesį. Po teismo išvežė į Magadano politinių kalinių lagerį. Kratos vyko visame dvare, tačiau ginklų nerado. Labiausiai nukentėjo Jono Leišio šeima. 1949 m. kovo 29 d. išvežė motiną Eleonorą Leišienę, seserį Veroniką Leišytę su mažamečiu sūnumi Vitalijumi.“

Iš tremties buvę Bagvilių kaimo gyventojai grįžo 1957 m. pavasarį. Amžinai ten liko Jonas Leišis. Jis mirė nuo šiltinės ir žaizdoto skrandžio.

„Šie vyrai prieš išvežant daug dirbo ir šoko gegužinėse dvaro parke. Po jų išvežimo pasilinksmimuose sukdamosi „piemenys“ su „mergomis,“ – taip savo pasakojimą baigė E. Vaitkevičienė.

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, dvaro žemes susigrąžino Kęstutis Vienožinskis. Jis labai norėjo, kad žemė būtų dirbama. Šiuo metu jo artimieji buvusias Vienožinskių valdas nuomoja vietos gyventojams.

Užsukę į Bagvilius, Vienožinskių giminės palikuonys gali tik pasigrožėti buvusią dvaraviete ir įsiamžinti prie trikamenės liepos.

Paskutinis dvaro statinys – klojimas – gyvena savo paskutinius dienas. Pusė stogo jau nukrito, gerai išsilaikusių sienų medieną pūdo lietus. „Prieš daugelį metų mano tėvas pastatą pardavė to paties kaimo ūkininkui. Jis tikėjo, kad tvarkomas pastatas ilgiau gali išsaugoti dvaravietės vietą. Tačiau tėvelio noras neišsipildė,“ – kalbėjo K. Vienožinskaitė-Šatienė.

Dalia Milukaitė-Buragienė

Vakaro žibuoklės

*Už vakaro vartų, ten skliaute dangaus,
Sužibo, sušvito žvaigždė ir mėnuo,
Tas mėlynas vakaras nešė mane
Į didelį dangų atplaukt valtele...*

*Pražydo pavasaris vėl žibute,
Ir giesmės paklydo dainų glėbyje,
Vėl skamba pavasaris mano širdy,
Ateiki iš naujo, sugrįžk, jei gali!*

*Mane vėl atrasi, kai vakaras gaus,
Linksmi ir iš naujo jaunystė vėl siaus,
Žibuoklių šį vakarą tau pririnkau,
Ateiki, sugrįžki, brangiausias žmogau!*

Gyvenimo kely

*Šviesaus gyvenimo kely
Aš sutikau tave – savo tvirtovę,
Dabar saugu man, nes eini
Su manimi pasemt pavasario šviesos,
Pasiklausyt, kaip čiulba toliuos
Pirmieji džiaugsmo pranašai,
O saulė juokias žaliuos gojuos,
Šviesaus gyvenimo kely
Atrasim savo laukimą viltį...
Aš su tavim, tu su manim
Į didį meilės bokštą kilsim!*

Ach, materija – pamote mano...

*Ach, materija – tu mano pamotė,
Man nereikia nei rūmų, nei aukso,
Tu ne man, praraja mano sąmonėj,
Kai išduoda geriausias draugas.*

*Artuma reikalinga lyg duona,
Tai dėl jos man pasaulis gražiausias,
Mano mylimas šiandakt neguodžia,
Mano mylimas – vėtrungių gausmas.*

*Ach, materija – pamote mano,
Man nereikia tavęs, man nereikia...
Ir kol meilės galia neša jausmą,
Išeinu, mano mielas, šokt šėiką...*

*Ach, materija – tu mano pamotė,
Man nereikia nei rūmų, nei aukso...*

Šimtas pavasarių

Šimtas pavasarių sutilpo ašaroj,
Raudoj sudužo žodžiai dainos.
Nereikia meilei pagalbos, prašymų,
Nieks sugrąžinto jausmo neovogs...
Supasi vyšnioje mano svajonės, –
Ten tėviškėlės toliuos jaunuos.
Dega pavasario rožinis sodas,
Meilė išliko šėlsmu audros...
Nešuos sielų pavasarių dvelksmą,
Ilgesio žodžiai dega nuogi,
Ar pasakysi, kodėl pagelto
Mano laiškai tavoje atminty?

Tūkstantis ilgesio minučių

Neskubi, neatsiliepi, nelauki,
Kaip man išmatuoti ilgesį?
Kokiu vardu tave pašaukti,
Ar pajausi širdį išgirdęs...

Tūkstantis ilgesio minučių,
Tūkstantis laukimo dūžių...
Ar dar ateisi, ar atjausi liūdinčių,
Kai vienišybė sielą žudo?

Ne, neužmiršiu, o lauksiu, išjausiu
Ilgą be galo dieną – tą gėlę.
Sopuliu virsta valandos, klaupias,
Žydintys sodai džiaugsmo nesėja!

Skliaute dangaus

Dangaus skliaute užsidegė žvaigždė,
Tai mylimojo akys šypsos vėl, –
Jos ilgesiu pavirs namų erdvėj,
Užuojautos nereikia, aš – liūdesio gėlė!

Dangaus upeliai ašaras manas
Išliejo perlais į galaktikų erdves.
Aš ne viena, skambi vilties daina
Nuskries aukštyn ir sielvartą išneš...

Dangaus skliaute užsidegė žvaigždė,
Ir dinga juodas netekimo jausmas.
Užuojautos nereikia, noris vėl
Nematomai pabūti, meilę šaukti...

Pavasario žiema

Keistai trapi pavasario žiema, –
Ant violetinių alyvų
Baltos snaigių kasos...
Nepaprastai atsiskleidė dangus, –
Jo akys mėlynos,
Suspindo saulėje tarsi plaštakės.
Į žemę pribėrė sidabro žvakių...
Paskui pavasario žalias bangas
Baltos ramybės angelas bučiavo.
Pavasario žiema širdy užges,
Ištirps ar vėl pakils aukštai,
Palikus žvilgsniuose miražą...

Išdavystės naktį

Išdavystės naktį aš viena lyg žvaigždė,
Nėra meilės šviesos, tik nuvytus gėlė,
Suklaidino mane ir užtemdė jausmus,
Juk ne princas įsai, o paklydęs žmogus.

Ir užtemo visai ši naktis, o ryte
Nebešviesiu žvilgsniu, nes mylėt negaliu.
Išdavystės aistros man nereikia, deja
Tu klajoklis, o aš netinku į drauges.

O, likime, sakyk vėl nuvylei mane?
Aš be meilės esu jau ne rožė rausva,
Nemiela ir naktis, nors esu ne viena,
Su likimo draugu – dilgėlė paprasta.

Išbėgo vasara

Jau išbėgo mano vasarėlė,
Saulę jos dar širdyje nešu,
Ir puošiuos suknia, kur pieštos gėlės,
Gal ir aš lyg vasara skubu...

Dar rugsėjis vasarą vis glaudė,
Medžius rūbais aprenge spalvotais.
Nebenoriu praeities ir skausmo,
Dieve mano, neisiu į Golgotą...

O su vasara išbėgs juodi gaisai,
Jie ilgai man sieloje gyveno...
Vasarėle ačiū, kad buvai ilgai,
Rudens lietūs plaus vienatvę mano.

Žurnalisto, rašytojo Jono Laurinavičiaus aforizmus įamžina gimnazistai

REDA KISELYTĖ

Rokiškio Juozo Tumo-Vaižganto gimnazijos bibliotekos vedėja

Jonas Laurinavičius – aktyvus žurnalistas, rašytojas, kraštotyrininkas, knygų leidėjas, Lietuvos žurnalistų kūrėjų asociacijos narys, kitų nevyriausybinų organizacijų narys. O kiek išleidęs knygų, kiek redagavęs kitų autorių leidinių, tikriausiai tiksliai žino tik pats autorius ir bibliografijos mokslo specialistai. Aš šį žmogų pavadinčiau „gyvąja enciklopedija“. Kiekviena jo mintis paremta faktais, svarstymais, įžvalgomis.

Veiklusis rašytojas dar ir šmaikščiai žvelgia į pasaulį, į jį supančius

reiškinius. 2011 m. autorius išleido ketvirtąją aforizmų ir sentencijų knygą „Brūkštelėjimai“. Ji buvo išversta į rusų, latvių, tadžikų, totorių, lenkų ir kitas kalbas. Dar ir šiandien knygų autoriui netrūksta šmaikštumo. Pats gyvenimas pažeria įdomias situacijas, o autoriui reikia įžvalgumo, talento ir situacijos įvelkamos į literatūrinį drabužį. Jos tampa mums patrauklios, šmaikščios, moko kitaip pažvelgti į daugelį reiškinių. Taip gimsta aforizmai.

Žurnalistas J. Laurinavičius, Rokiškio Juozo Tumo-Vaižganto

gimnazijos „Romuvos“ padalinio skaityklai nuolat dovanoja leidinius su autografais, o aforizmų ir sentencijų knyga „Brūkštelėjimai“ yra ypač populiarė.

2020 m. spalio 28 d. vyko švietimo įstaigų bibliotekų darbuotojų respublikinė konferencija „Mokyklos biblioteka 2002: pasiekimai, iššūkiai ir naujos galimybės“ per „Zoom“ platformą. Joje tarp kitų Lietuvos kolegijų skaičiau pranešimą „Literatūros ir meno dermė ugdymo procese“. Pranešimui pasitarnavo vienintelė žurnalisto,

Beata Vainauskaitė, Id kl.

Deimantė Savickaitė, Ie kl.

Ingos Vagonės nuotraukose projekto „Šmaikščių tekstų – spalvotas rūbas“ autorių darbai

Tautvilė Jasiulevičiūtė, 1e kl.

Kamilė Gerasimovaitė, 1d kl.

rašytojo J. Laurinavičiaus aforizmų knyga „Brūkštelėjimai“. Pranešimą pateikiau netradicine forma. Linksniavau daiktavardžius ir taip trumpai pristačiau projektą, kurį įgyvendiname su gimnazistais.

Gimnazijoje su menų mokytoja Inga Vagonė įgyvendiname jau ne vieną projektą, kuris susietas su daile ir literatūra. Taip įvyko ir šį kartą. Visas idėjas sudėliojo į projektą „Šmaikščių tekstų – spalvotas rūbas“ (pagal rašytojo, žurnalisto J. Laurinavičiaus aforizmų knygą „Brūkštelėjimai“). Projekto tikslas – integruoti unikaliosios leidinių su autografais kolekcijos kultūrinį palikimą į ugdymo procesą, skatinti gimnazistus aktyviai skaityti, domėtis įvairiais literatūros žanrais, ugdyti gimnazistų meninę saviraišką, kūrybiškumą ir originalumą. O kaip neatkreipsi dėmesio į tokius aforizmus: „Meilė tiek susuka protą, kad poros eina tuoktis“, „Teisybę mylintys ant pinigų maišų nesėdi“, „Būna: nuotrauka spalvota,

o žmonės joje – bespalviai“, „Ir koja kojon einantis su karaliumi visą amžių gali likti tik liokajus...“ ir daugelis kitų...

Užklupęs karantinas suniokojo daug prasmingų darbų, bet dalį jų įgyvendinti pavyko. Gimnazijos I klasių gimnazistai pasirinko autoriaus aforizmus ir juos iliustravo, o menų mokytoja Inga Vagonė žaismingai populiarino autoriaus šmaikščiuosius tekstus. Apie tai informaciją skelbėme „Lietuvos aido“ ir „Amerikos lietuvio“ svetainėse. Prasmingus darbus dar toliau tęsime. Nestokojančius gyvenimiškų pastebėjimų, išminties ir filosofinių įžvalgų gerbiamo J. Laurinavičiaus aforizmus malonu skleisti socialiniuose tinkluose. Informacijos vartotojams tai atgaiva sielai.

Autoriaus aforizmai publikuojami ir Suvainišio, Čedasų ir Žiobiškio parapijų mėnesiniame laikraštyje „Liepsnelė“, kuri platinama ne tik Lietuvoje, bet siunčiama ir užsienio

lietuviams, tokiu būdu populiarinami ir aforizmai.

Aktyvus rašytojas, žurnalistas, kraštotyrininkas, knygų sudarytojas J. Laurinavičius daug informacijos apie mūsų krašto įžymius žmones publikuoja savo knygose ir periodiniuose leidiniuose. Jis apdovanotas Rokiškio rajono savivaldybės kultūros, švietimo ir sporto skyriaus, Rokiškio Juozo Tumo-Vaižganto gimnazijos padėkomis.

Smagu, kad jaunoji karta prasmingai įamžina autoriaus trumpojo žanro tekstus savo kūrybiniuose darbuose. Kiekvieno iš mūsų vaizduotė aforizmą spalvina kitokiomis spalvomis. Tai prasminga literatūros ir dailės dermė. 2020 m. pabaigoje J. Laurinavičius išleido naują aforizmų knygą „Brūkštelėjimai“, kurioje rašo: „Palaiminti tie, kurie moka džiaugtis gyvenimu“. Gyvename nelengvu gyvenimo tarpsniu, bet džiaugtis tikrai turime kuo. Manau, kad ateityje dar gimnazistai iliustruos šmaikščiuosius autoriaus aforizmus.

Alfonso Gaškos archyvas – Pandėlio krašto istorijos, kalbos, tautosakos, papročių perlas

VILĖ SARULIENĖ

Rokiškio krašto muziejaus archyvarė, muziejininkė

„Alfonso Gaška užrašinėjo Pandėlio krašto dainas, mįsles, pasakas, padavimus. Net pats kraštotyrininkas nežinojo, kiek nuėjo kilometrų vingiuotais takeliais, žvyrkeliais. Iš kiekvienos kelionės atsinešdavo prirašytą storą sąsiuvinį, istorinę nuotrauką, dokumentą ar kitą eksponatą,“ – rašo V. Gasiūnas¹.

Šiomet vasario 21-ąją minėjome kraštotyrininko pandėliečio Alfonso Gaškos (1906–1994) 115-ąsias gimimo metines. Turtingame kraštotyrininko archyve, saugomame Rokiškio krašto muziejuje, gausu surinktos kraštotyrinės medžiagos: pasakų, dainų, pasakojimų apie daraktorius, lietuviškųjų kalendorinių švenčių papročių, daugeliui girdėtų senųjų pandėliečių vestuvių scenarijus, o pasakojimai apie senuosius gynybinius ir prekybos kelius Pandėlio ir Panemunio apylinkėse netgi iliustruoti brėžiniais. Tad apie viską nuo pradžios.

Pedagogas, kraštotyrininkas Alfonso Gaška gimė 1906 m. vasario 21 d. Stenionių kaime, Pandėlio valsčiuje. „Motina Grasilda Kesiūnaitė buvo iš šviesios, mokslą gerbiančios šeimos, motinos brolis Povilas Kesiūnas vėliau Alfonsui

Alfonso Gaška, RKM37317

Gaškai turėjo didelę įtaką, skatino mokytis, sudomino kraštotyra. Tėvas Romas Gaška buvo gabus technikai, kurį laiką dirbęs Rygos metalo liejimo fabrike ir nuo paprasto darbininko pakilęs iki vyr. meistro, tačiau prarado sveikatą ir, grįžęs į tėviškę, 1911 m. mirė². Mirus tėvui, Alfonsui reikėjo jaunesniems broliukui ir sesutėms uždirbti duoną.

Skaityti ir rašyti išmoko iš savo motinos ir kaimo daraktorių. Dėdė Povilas Kesiūnas (motinos brolis)

liepė pačiam mokytis, o vietoj rašinių – užrašinėti tautosaką.

1924 m. nuvykęs į Kauną, mokėsi suaugusiųjų gimnazijoje, vėliau – aukštesniojoje elektrotechnikų mokykloje. Tarnavo Lietuvos kariuomenėje. Dirbo Panevėžyje, Kupiškyje.

1944 m. sugrįžo į gimtąjį Stenionių kaimą. Dirbo Rokiškio mergaičių gimnazijoje, vėliau Pandėlio gimnazijoje. 1946 m. pradėjo eiti Pandėlio valsčiaus švietimo skyriaus vedėjo pareigas. Įsteigus Pandėlio rajoną ir vykstant Pandėlio rajono liaudies švietimo skyrių vedėjų kaitai, teko dirbuotis ir šiuose baruose. Mokytojavo Pandėlio vidurinėje mokykloje. Jo rūpesčiu buvo gautas leidimas naujos Pandėlio mokyklos statybai. 1958 m. buvo pradėtas statyti naujas mokyklos pastatas. „Einant Pandėlio rajono liaudies švietimo skyriaus vedėjo pareigas, teko daug daryti žygių LTSR švietimo ministerijoje ir kitose instancijose, kol 1957 m. buvo pradėta statyti nauja 800 vietų vidurinė mokykla. Tik šią mokyklą pastačius buvo pilnai išspręstas mokyklos patalpų klausimas. Nuo 1961 m. išsipildė pandėliečių svajonė visus vaikus atvesti į mokyklą ir mokytį viena pamaina“³.

1/
4 4/2

Pandėliečių vestuvių duomenys
 Atkūrimo senovinė pandėliečių vestu-
 vės, delo duomenys yra urta iš 1598-1609 m.
 Panemunio pilies valstiešiu gyventojų raštų.
 1622 metais Panemunio rėmuolynas (Roki-
 škių kaim regul vė pokaly) kronologė bu-
 vo parašyta, kad panemuniečiai: (Panemunio,
 Pandėlis, Papilio, Kvetka, Surainiškis, Onutis
 ir Karštinio apylinkės) vestuves kalia vasaros
 pradžioje prie ugnies, dalyvaupant pagonių
 krivini, kuri sutuoktiniams liepia ne dan-
 gaus karalyste pelnyti, bet pataria išsigin-
 ti gerus, dorus, darbščius ir teisingus vaikus.
 Nėra saulės garbei liepia arnt ugnies
 nulieti vynu ir jauniesiems liepia apėiti
 apnė ugnį nėra, kad laimė (fortuna)
 lydėtu iš vėm jaunim.
 O 1676 metais Palėvėnės domininkonų rė-
 muolynas, pėtiknieves panemuniečių, pėnosė vėzi-
 tacijs akta Vėlviams vyskupui ir jė morasė
 palėko Panemunio rėmuolynui, šame morasė
 rasė, kad panemuniečiai ne vėm apėtikniečių
 išveja pamokslininkus, prie ugnies, dalyva-
 pant krivini, kalia vestuves, karena aukuras,
 nepėklėsta baudiavai eiti ir t. t. Vėitacijs
 akta pėrinasė Palėvėnės domininkonų rėmuol-
 no vėiminkes ir to rėmuolyno pėrgejes
 Michalo Počobutas.
 Minėtu įrašai rado, kad tada liandis
 atkėkliai laikėsi senųjų papročių. Todėl

26

tuometini lietuvių- lenkijos feodalini valdėi
 šiaurės rytų diėkva štuormo lenkų karėvėni
 ir itėigė trigėka vėmuolynas, kuri atkė-
 liai stėngėri išakėnti senovius liėtuvė
 liaudies papročių.
 Pėgrindė: senųjų dokumentų rinkinys „Bė-
 kupsėwo Wilenskiec“ 6, 226, 474, 475 pėsl.
 Šiu vestuvių dainos ir pėkalbiai yra vėra-
 šyti tik iš minėtu apylinkė senėbių.
 Vėnus duomenis vestuvėms surinko moky-
 tojas Alfonsas Gaška, senovius šokius atkūrė
 mokytoja Eleonora Plumpienė, scenarijų pa-
 rasė mokytojas Alfonsas Keliuotis.
 Pastaba: senovius vėmuolynų dokumentas
 nagrinėjs ir į liėtuvė kalbą vėrtė moky-
 tojas, tejsis mokėlis daktaras Povilas Kesiūnas.
 1978 m.

A. Gaška

27

Pandėliečių vestuvių duomenys⁷

Savo „Gyvenimo aprašymą“, rašytą 1983 m., Alfonsas Gaška užbaigia tokiais žodžiais: „Rokiškio rajonas tada nustebo, kad Pandėliukas statosi mokyklą. Tai taip aš, būdamas neramaus būdo, vis skubėdamas, sulaukiau pensijos ir jau gilios senatvės“⁴.

1968 m. išėjęs į užtarnautą poilsį, visas jėgas skyrė kraštotyros darbiui.

Mirė 1994 m. rugpjūčio 17 dieną. Palaidotas Pandėlyje.

Už kraštotyrynį darbą A. Gaška ne kartą buvo apdovanotas Respublikinės paminklų apsaugos ir kraštotyros draugijos garbės raštais, taip pat MA Istorijos instituto padėkomis už pristatytą etnografinę medžiagą. 1994 m. pandėliečių klubas Vilniuje A. Gašką išrinko klubo garbės nariu.

Nors ir nelengva buvo vaikystė, tačiau neišblėšę šviesūs vaikystės

prisiminimai autorių lydėjo visą gyvenimą. Štai taip rašo autorius vienoje savo archyvinėje byloje: „Po pirmojo pasaulinio karo studentai: mano motinos brolis Kesiūnas Povilas ir Steponių kaimo Romas Striupas mūsų gryčioje vertė į lietuvių kalbą senus vienuolyno dokumentus, kuriuose buvo skundžiamasi vyskupui, kad panemuniečiai nesiduoda apkrikštijami, išveja pamokslininkus ir prie ugnies kelią pagoniškas vestuves.“

Minėtų studentų klausinėjami Stenionių k. seneliai Kesiūnas Tamošius, Jurkėnas ir kiti pasakojo, kad senovėje tikrai kėlė vestuves vasaros pradžioje prie ugnies. Iš žolyno ratelio jaunasias vesdavė per patiestą baltos drobės taką prie tėvų stalų“⁵. Surinkęs duomenis iš istorinių šaltinių, senųjų pandėliečių pasakojimų, Alfonsas Gaška užrašė Pandėlio krašto vestuvių papročius,

pavadinęs juos „Senovinės pandėliečių vestuvės“. Šį darbą autorius parašė 1978 metais.

„Visus duomenis vestuvėms surinko mokytojas Alfonsas Gaška, senuosius šokius atkūrė mokytoja Eleonora Plumpienė, scenarijų parašė mokytojas Alfonsas Keliuotis. Pastaba: senuosius vienuolyno dokumentus nagrinėjo ir į lietuvių kalbą išvertė mokytojas, teisės mokslų daktaras Povilas Kesiūnas“⁶. Taip įvade apibūdino vestuvių bendraautorius.

„Senovinės pandėliečių vestuvės“ sudaro keturios dalys: žilvitvakaris, vestuvės I ir II dalys, įkurtuvės. Vestuvės pradedamos žilvitvakariu – paskutiniu metu vakaru prieš vestuves. Tai jaunosios atsisveikinimas su jaunyste, su jaunimu. Pamergės renkasi į žilvitvakarį, o jaunosios dar nėra – „išėjo atsisveikint su kaimynais“⁸. Atsisveikinimas

su kaimynais – labai senas paprotys, senovėje vadintas „atsikloniojimu“. Atsiklonioti – pagarbiai atsisveikinti su kaimynais, kaimo gyventojais. Atsikloniojimas rodo artėjantį merginos statuso virsmą: po vestuvių ji aplankys jau būdama moterimi.

Kaip pažymėjo A. Gaška, „Atkuriant senovines pandėliečių vestuves, senieji vardai ir dalis duomenų yra imta iš 1569 ir 1609 m. Paneemunio pilies valsčiaus gyventojų sąrašų“⁹.

Išskirtinai graži rytų aukštaičių kupiškėnų patarmė, kuria užrašytos vestuvės. Taip pat ir dainos. Ši žilvinkario daina dainuojama puošiant rūtų šakelėmis staltiesę:

*Sėk, sasala, rūtėlas,
Lelijėla, rūtėlas.
Kai pasėsi, apravėk,
Ravėdama laistinėk.*

*Kai pasėjau, linksma buvo,
Apravėjus do linksmau,
Tik nuliūdaui skindama,
Vainikėlių pindama.*

*Paskutinį vakarėlį
Aš pas savo močiutį,
Už skobnėlio sėdėjau,
Lelijėlu žydėjau.*

Padainavo Pugžlytė Bronė, Kazio, gyvenanti Naujasodės kaime¹⁰.

Pamergių, pinančių nuotakai vainiką, daina:

*Vai žaliuok, žalia rūtala, ryt sasala
skins,
Iš žalių tavo šakėlių vainikėlių pins.
Nusipynus vainikėlių un galvalas
das.
Tu nuvysi, jei vargėliai sunkūs
prasidas.
Tad žaliuok, žala rūtala nors ši
vakarėlių,
Ryt raudodama sasala pins sau
vainikėlių¹¹.*

Vestuvių daina, kurią pateikė Elžbieta Kaunietytė, gyvenanti Pandėlyje. Ji užrašyta 1972 metais.

*Užkukavo gegutala
Unt žolių medėlių,
Išsirinkau mergužėlių
Dvylikos metėlių.*

*Kukuok, raiba gegutala,
Žaliojoj giralaij,
Dailiai auki, mergužala
Tėvėlio klatalaj.*

*Užauginsiu aš žirgėlių
Mergėlai lunkyti
Ir aptversiu aš daržėlių
Rūtalam sodinti.*

*Lunkoj žvingia baras žirgas
Pradžioj vasaralas
Graitai laksiu parsivažti
Savo margužalas.*

*Sudundas tuoj vieškelaljai,
Žirgėlių praminti
Parsivėšiu margužalį
Širdėlai raminti¹².*

Nors tradicijoje dabar vadinamųjų „bernavarių“ nėra užfiksuota, tačiau paskutinis bernelio vakaras prieš vestuves, arba vakaras prieš vestuvių virsmą – perėjimą iš bernelio statuso į vyro statusą, nusakomas vestuvinėje dainoje.

*Šėrk, brokali, žirgėlių,
Dobilali, žirgėlių,
Kai pašėrsi, pabalnok,
Balnodamas kamanok.*

*Kai pašėriau linksmas buvau,
Pabalnojus do linksmau
Tik nuliūdaui sasdamas,
Pas mergėlių jodamas.*

*Paskutinį vakarėlį,
Aš pas savo tėvelį,
Už skobnėlio sėdėjau,
Bijūnėliu žydėjau¹³.*

Įkurtuvių dalis iliustruojama taip: „Jaunojo pirkios vidus. Gilumoje stalai apkrauti valgiais ir gėrimais, apipinti rūtų vainikėliais. Aplink juos susėdusios jaunojo kaimynės moterys. Virš pirmojo stalo pakabinta graži šiaudinė saulutė su sodininko figūrele. Tai sodas. Sodo išpirkimo daina:

*Mūsų sodas sužaliavo,
Vilniaus kupčiai suvažiovo.
Mūsų sodas labai slaunus
Nemunėlis teka sraunus.
Žydi obelys ir vyšnios,
Pažiūrėti kviečiam viešniais
Mūsų sodas yr nedykas,
Yra sodo sodinykas.
Mūsų sodas oboliuotas
Ir nepigiai bus parduotas.
Jei svočiutė bus vaišinga,
Duosma sodų jai už dyka
Ir pridėsima sodinykų¹⁴.*

Vestuvės baigiasi, kuomet didysis pajaunys nusega nuo galvos jaunajai vainikėlių, o svočia jaunajai užriša nuometą. Šis veiksmas palydimas daina, kurią užveda pamergės:

*Aikši, miela sasutala,
Mas tau išvaduosma
Mas tau visos po šakėlių
Žalių rūtų duosma.*

*Tau nuimsima nuo galvalas
Boltų nuometėlių,
Ir nupinsima iš rūtėlių
Žolių vainikėlių.*

Moterys, Tauterienės vadovaujamos, atsako:

*Jūs nuimsta sasutalai
Boltų nuometėlių,
Kai sulauksta atgol plaukiant
Gily Nemunėlių.*

*Sugražinstas sasutalį
Į rūtų daržėlių,
Kai tekės šviesi saulala,
Jum iš vakarėlių.*

Alfonso Gaška

I

Apie koki kurinis
DARAKTORIUS pamenuo,
Pandėlio ir kitose
apgylinkėse.
(Senelių pasakojimai)

Įsipažindite
Alfonso

Rankraščiuose užrašyti senųjų pandėliečių prisiminimai apie daraktorius, kurie juos mokė skaityti

Baigus moterims dainuoti, svočia paima iš didžiojo pajaunio vainikėlį.

– Paliutal, aikše, tau čia prisegsiu jaunosios vainikėlį. Kad loimį atneštų, kad greit ištekėtum. – Prisegant didžiai pamergei vainikėlį, ją sodyna ant suoliuko. Kai svočia baigia segti vainikėlį, keli pajauniai didžiąją pamergę tris kartus pakelia aukštyn ir sušunka: Valio! Valio! Valio!“¹⁵

Vestuvės baigiamos vaišėmis, kur svečius vaišina jaunieji.

„Pasakoja Gaška Alfonsas, s. Romo, gimęs 1906 m. Stenionių kaime, gyv. Pandėlyje.

Mane mažą ir kitus kaimo vaikus skaityti ir rašyti mokė daraktoriai: Kaladė Antanas, Kesiūnas Povilas, s. Tamošiaus, Karpevičius Feliksas, s. Prano. Pirmiausia, tik skaityti, mane pramokė mano motina Gaškienė Grasilda, d. Tamošiaus, g. 1870 m. <...> Daraktoriai skaityti mokė naujoviškai. Be skaitymo ir rašymo, jie dar mokė ir kitų dalykų: aritmetikos, geografijos (iš vadovėlio „Žemės aprašymas“), istorijos ir gamtos“¹⁶.

iš Abelin kaimo vaikus: Jonė-
tinskė ir kiti.

Nežinau ir ordino, aukštą cari-
nės valdys atrovai, už lietuviš-
kai vaikų mokymą, Jurgis Zolubas
nubaudė.

LTSR istorija II t. 225-26 p.
iš 1895 m. gegužės mėn. 31 d.

Launo gubernatoriaus prašymu
matyti, kad Ukmergės apskr. Ur-
balistis valsč. Stunkūnų k. (Sa-
bar Rokistis apskr. Pandėlio
apyl.) Juozo Samuolio namuose
ruschba kaptu mokykla, kurioje
vaikus lietuviškai mokė atsargos
pustakininkis Jurgis Zolubas.

Des kmtą dalyvavo Ukmergės

apskr. policijos prištovai, & Urba-
listis liandis mokytojas, poli-
cijos uradnikos ir kresdinisai
litidytajai. Rasta besimokant 11
berniukų ir 6 mergaitės nuo 9 iki
13 metų. Tame tarpe 3 vaikai iš
kity kaimų. Zolubos vaikus mo-
kė rusų ir lietuvių skaitymo ir
iš dalies tikybos. Vaikai turėję
11 knygų rusų ir lietuvių kalbo-
mis ir 14 rašmenis.

Gubernatoriaus prašymu bu-
vo nubaudti J. Zolubos ir sup-
mokinis Kiras erestis, o kiti pi-
nigimėnis bandomis.

Vaikai turėję iš penkių Vilkių
šeimų, Katalis, Maruolio ir Samuo-
lio šeimų.

(A. Gaškos pastaba) papras-

Autoriaus cituojamas istorijos šaltinis apie vykdytą kratą J. Samuolio namuose, kur vaikus mokė J. Zolubas¹⁹

Privatus mokytojas
BINKIS KAZYS

Per pirmąjį pasaulinį karą atėjus okupacijai, paplitę pradinėje mokykloje mums mokė tolimu lietuviškai Binkis Kazys. Jis labai grožiai mokė mus, migo ramiai, kurį liles ir girdavo ormuiką ir armoniką. Mėgdavo jaunimą ir vakarais girdavo dainuodamas. Pats buvo okupacijos kaime pas Lukinšką:

- Taj okupaciją pas Lukinšką
Vėra naktis buvo linksmas.
Begeimtis ir tefutis,
Ati rėko prariputis.
Tą abių regana,
Erindėjo Alkina.

162

Užrašytas pasakojimas apie privatų mokytoją poetą Kazį Binkį²⁰

„1973. IX. 12. Pasakoja Šackickas Jonas, s. Motiejaus, gimęs 1885m., gyv. Sriubiškių kaime.

Mane skaityti ir rašyti lietuviškai mokė daraktorius Zolubas Jurgis. Jis daugelį metų savo gryčioje per žiemas mokė po 15–16 vaikų. Jis mokė skaityti iš maldaknygių ir tokio elementoriaus. <...> Mokė mintinai skaityti. Rašėme ant dasų, nes popierius buvo brangus ir jo mažai gaudavome pirkti. J. Z. kasmet mokė, po 15–16 vaikų. Kai mane mokė tai jis turėjo 60 ar 65 metus“¹⁷.

„1973. XII. 27, pasakoja Vilkinė Eliza, d. Juozo, gimusi 1888 m. Sriubiškių kaime, dabar gyvenanti Abelių kaime, Pandėlio apylinkėje.

Man mažai esant mirė tėveliai. Mane augino, skaityti ir rašyti lietuviškai mokė mano tėvelio brolis Zolubas Jurgis. Jis buvo ištarnavęs daugiau 25 metų caro kariuomenėje, turėjo du apdovanojimus: Švento

Jono kryžių ir medalį „Už narsumą“. <...> policija jam lietuviškai mokyti drausdavo, bet jis pasirodydavo tuos savo kryžius ir uriadnikai atsiprašydavo, atiduodavo pagarbą ir išvykdavo. <...> Kas penki metai J. Zolubą, kaip švento Jurgio ordino kavaliere, caras kviesdavo į Peterburgą ant iškilmingų pietų. Pakvietimus atnešdavo aukšti policijos viršininkai. Po iškilmingų pietų šiems ordininkams caras dovanodavo ir tuos indus, iš kurių jie pietavo pas carą. Indai buvo su caro paveikslais. Tuos jo indus aš dar gerai prisimenu. Jie buvo I-ojo pasaulinio karo metu“¹⁸.

Nors J. Zolubas ir buvo caro už nuopelnus apdovanotas, tačiau už vaikų mokymą jis buvo nubaustas.

Autorius surinko labai daug pasakojimų apie savo gimtąjį Stenionių kaimą.

STENIONIŲ KAIMAS

Tu vakarų į kaimo žemę buvo įtvirtę Juodlaukis duaras, iš pietų buvo stambus Rumpilėnų kaimas, iš rytų Jaktiškių vienulėnė, o šiaurėje – stambus 45 ha Stenionių žemė su senais ir besotis Panemunio girais.

Tuo senais kaimo žmonis garbino gaudė, ugnį ir saulę, o šeimose perbi mėsos, vyresniuosius ir senelius, gyveno pagal senelių išmintį.

Stenionių kaimas, kaip ir Panemunio apylinkė, atkaltai laikė senų papročių. Kovo 10 pradžioje kalavijų tryšusių peršamus dienus, vėliau pradžioje reformacijai ir baudžiavos įvedimui, buvo nuo caro armijos rekrutų.

1863 m. sekulime kaimo vyrai kovėsi savo šeimėje prieš caro kareivius ir sumušė baudžiavos būdus. Tą vėliau, tur palaidojo caro baudžiavą, žmonis pavadinio guli kopeliais, o turkito sukilėliai, juos gyventojai palaidojo kapmūšio kalnelė. Jau seniai guli miško kalnelėje kaimo šimtamėčiai seneliai:

Stenionas Tamonius, Stenionas Jurkinas, Stenionas Stasys ir kiti, kurie nuolat pasakodavo anūkam apie senelių kaimo žmonis p. 215

Stenionių kaimas. Rankraštis²¹

Gimtojo kaimo sodyboms sukūrė eilėraščių „Kaimo sodybos“:

Senos sodybos kalvą apjuosę,
Lyg žalios girios gaudė ir ošė.
Žaliuoju rūbu ošė ir mojo,
Kvietė užėiti pirkion artojo.

Eilėms sustoję obelys basos,
Miglomis prausias berželių kasos.
Žiedai kaštonų – garbanos baltos –
Švietė žvakutės aukštyn iškeltos.

Lysvės darželių gelėms nusėtos,
Kvapais viliojo lelijos, mėtos,
Rausvi bijūnai – jauni vaikinai,
Glaudės prie rūtų margi jurginai.

Klėčių langeliai – mergelės akys,
Tartum plasnoja sparnais
plaštakės.

Margi stulpeliai sustoję šonais,
Lyg būt aprenkti lėlių sijonais.

Pasakoją Pavilonis Povilas, s.
 Juras, gimęs 1888 metais Ste-
 nionių kaime, šun in gyvenerandis.
 (Mėnuo Gaska Alfonso 1973 m.
 Spalis mėn. 7 d.)

PRADEDANTI ARTI ARTOJĄ LIEDAVO VANDENIŲ

Pavasarį artoją, eriant pri-
 mąją vągą, perliedavo moterų
 vandeni, kad šieš metais
 būtų geras derlius, kad darbai
 sekėsi ir gyvuliai būtų sveiki.
 Vandeni ant erštojo liedavo, o ma-
 kiai vėrimoje, mergos arba moter-
 ūs. Šešimėnis vandeni pildavo
 su ~~vina~~ mediniu kibon. Artojai
 perpildė nepildavo, nes tai
 buvo geras školais ~~ta~~ de-
 roma.

25

Pavasarinio arimo papročiai. Rankraštis²³

Skiautų, langinių lentos raižytos,
 Kaip žiedais tulpių būt nukaišytos.
 Durys pražydę žiedais jurgino,
 Stogų žirgeliai aitvarus ginė.

Ažuolai, eglės dengė nuo vėjo
 Tyla, ramybė žmogų lydėjo.
 O iš jaunučių karštų krūtinių,
 Dainos malonios lėkė ir tvino²².

moterų jauno kurti uskėia vėno
 ucidavo. Jauno kurentavos su pa-
 liais.

Jauno kurentojai vakki, kai perizo-
 davo ant dangaus diešgnas, kaldavo
 šeimyną kulti. Tai būdavo vietūmalgyje,
 dar prieš kvitėis giedojimą.

KAD LINAI GERIAU DERĖTŲ (Pasakoją Alfonso Gaska)

Seniau kornai per uigavėnis
 su kaukėnis eidavo per kaimą. Kau-
 kės buvo medinės su ilgonis linų
 baidomis, su ragais ir vėrais. Ber-
 niai gaudė ir gaidėnis mergos, o
 mergos, berius kaukėnis laisdi
 vandeni, kad linai geriau derė-
 tų. Temstant keptavo šlyms ir

260.1

Užgavėnių papročiai. Rankraštis²⁴

Užrašė daug kalendorinių šven-
 čių papročių.

Surinko ir užrašė daug gimtojo
 Stenionių kaimo pasakojamosios
 tautosakos.

SAULĖS DUKRELĖS

(Stenionių kaimo bobučių pasaka)

Senų senovėje gyveno gėris, švėria-
 plaukis jaunikaitis Mėnesilis. Šmonis
 jį trumpai vadino Sėliu.

Jaunikaitis Sėlis vedė labai ger-
 aą mergaitę Saulutę. Fiedu ilgai lai-
 mingai gyveno.

Saulutė labai mylėjo šmones ir,
 norėdama vims lankyti, Saulutė pa-
 riestė švėriancie cukro pankšė ir
 aukštai krūdama apšildavo vėn žė-
 mą. Kur šit Saulutė parivėdo, ten
 šmones paridavo gėra, švėri ir smagu.

Begyvėdami Saulutė su Sėliu už-
 augino tris dukreles: ešvėrinę, Vė-
 karinę ir Vėivę.

Saulutė motinėli labai norėjo,
 kad ir jos dukrelės šmones mylėtu
 ir vėriems gėra darytu. Bet kaipgi
 tuos vims šmones apšaukyti, kaip
 juos vims pariekti, kad jų labai
 daug ir vėri nuo kity boly gyvėna?

27

Mitologinės pasakos „Saulės dukrelės“ rankraštis²⁵

Pasakoją Stenionis kaimo
 83 metų Povilas Povilas

Rugius kirtimo įrankiai

Nėtko giedeti, kad mūsų tėvai ar-
 ba seneliai bėis rugius pėntuėnis.
 Rugius pėis su vėnarankėni dalgėlis ir
 grėbliukas.

(A. Vėilos pastaba: ir ai, dar mažas
 būdamas, rugius su dalgėle ir grėbliukė)

Dalgėlis kėitė ir rugius kėitė
 deire ranka, o kėtamus rugius užkėinda-
 vo ir pėis rėtėdavo su grėbliuki kėre
 ranka. Dalgėle pėis lėto buvo pėitvėitina
 ma pėstoviai.

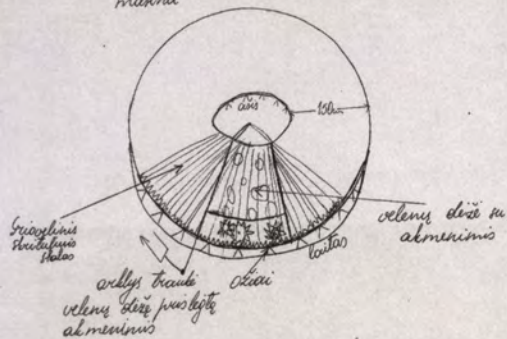
Po pirmojo pasaulinio kėro rugius
 pradėjo pėinti su ilgėbėnis dalgėmis,
 pėis jė pėitvėitėdavo rankėli, kėit gėriau
 gėdėlyti rugius. Pėis rugius imėjos svėitė-
 davo (svėitėdavo arba svėitėdavo rankėnis)
 šis pėivėimo būdas buvo spėrtėnis. Dar ir jo

Dalgėlė ir grėbliukas rugiams kirsti²⁶

stalo vonis ir trys „valanys“ mėšonius. Stenionis laime išlininkas Steponas Baxono turėjo stalovs linams minti mašina, kuri per laisvą sudėgį, degant klijimui.

Laime mintavys buvo tetraedron, dviem kojom ir visai be kojų, jais kas ant greičio pravimindavo kokią sąsają linų. Šios išlininkai buvo iguoti gausiai. M. Augustis linas ir myri tik maironius, kuris patys paridubdavo iš medžio.

Daliniai prieta „stalava“ mynimo mašina

Buvusi išlininko Stepono Baxono linų mynimo „stalava“ stalava mašina taip atrodo: ant ašies buvo sudėjamas kvadratinis šakelės, o ant šakelės buvo

Linų mynimo mašina „stalava“²⁷

Užrašinėdamas tautosaką, papročius, kalendorines šventes, autorius ne tik aprašė, bet ir nupiešė agrarinių darbų įrankius.

Turėdamas gerus braižymo įgūdžius, nubraižė derliaus apdorojimo įrenginius.

A. Gaška užrašė daug pasakojimų apie tai, kaip anksčiau veždavo prekes, o Pandėlys tuo metu buvęs tų prekybinių kelių centras...

„Per Pandėlį ir Panemunį kryžiosi seni seni vingiuoti vieškeliai... Žiloje senovėje jie jungė gynybines pilies ir papiles: Panemunį jungė su Papiliu, Biržais, Pilkalniu, Moškėnais ir Kupiškiumi.

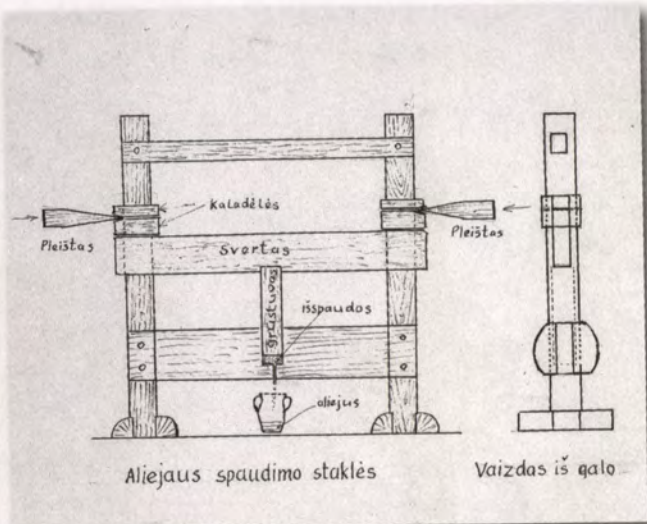
Nuo Pandėlio pro Kupiškį palei Lėvens upę ir nuo Panemunėlio palei Nevėžį kelias ėjo į Kauną, o palei Nemunėlį ir Susieją keliai ėjo į Rygą. <...> Senaisiais keliais pradėjo naudotis pirkliai. Pandėlys tapo

Senieji gynybiniai ir prekybos keliai Pandėlio ir Panemunio apylinkėse³⁰

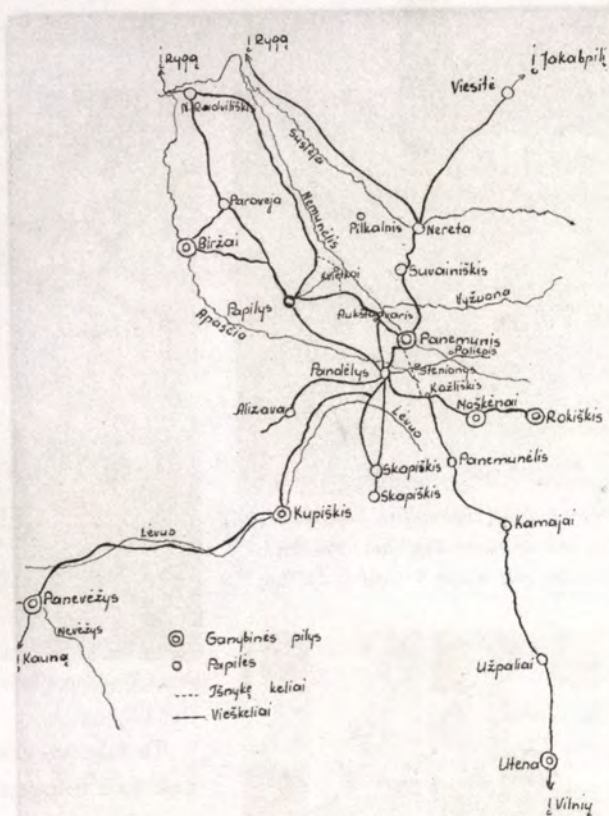
prekybiniu punktu tarp Vilniaus ir Rygos. Nuo Rygos iki Vilniaus visos pakelės kas penki šeši kilometrai buvo nustatytos karčemomis, o Pandėly buvo prekėms vežti arklių keitimo punktas. Įsisteigus prekinių arklių keitimo punktui, Pandėlyje

buvo nuolat pilna pirklių, parduvinėjančių savo prekes. Steigėsi krautuvėlės ir į visas puses vedė kelius²⁹.

Labai profesionaliai nubraižė kelius Pandėlio ir Panemunio apylinkėse.

Aliejaus spaudimo staklės²⁸

Senieji gynybiniai ir prekybos keliai Pandėlio ir Panemunio apylinkėse

A. Gaška

Ažuolinis pakelės rūpintojėlis. Statytas XIX a. antroje pusėje Kazlišio apylinkėje, Vaičiūniškio vnk. Nuotr. A. Gaškos, 1971 m.³¹

Senoji Šimanauskienės Onos gryčia Sipelių kaime. Foto A. Gaška, 1977 m.³²

Senoji Tauterio Vlado gryčia Sipelių kaime. Foto A. Gaška, 1977 m.³³

Kepalas Antanas, Igno, g. 1885 m, gyv. Vingriškio vnk., Panemunio apyl. Nuotr. A. Gaškos, 1977 m.³⁴

Turėdamas visokeriopų gabumą, mokėjo ir fotografuoti. Tad fotoaparatu fiksavo tautos paveldą.

Užrašinėdamas tautosaką, pasakojimus, A. Gaška aprašė valstiečių ūkius, fotografavo išlikusius ūkinius ir gyvenamuosius pastatus.

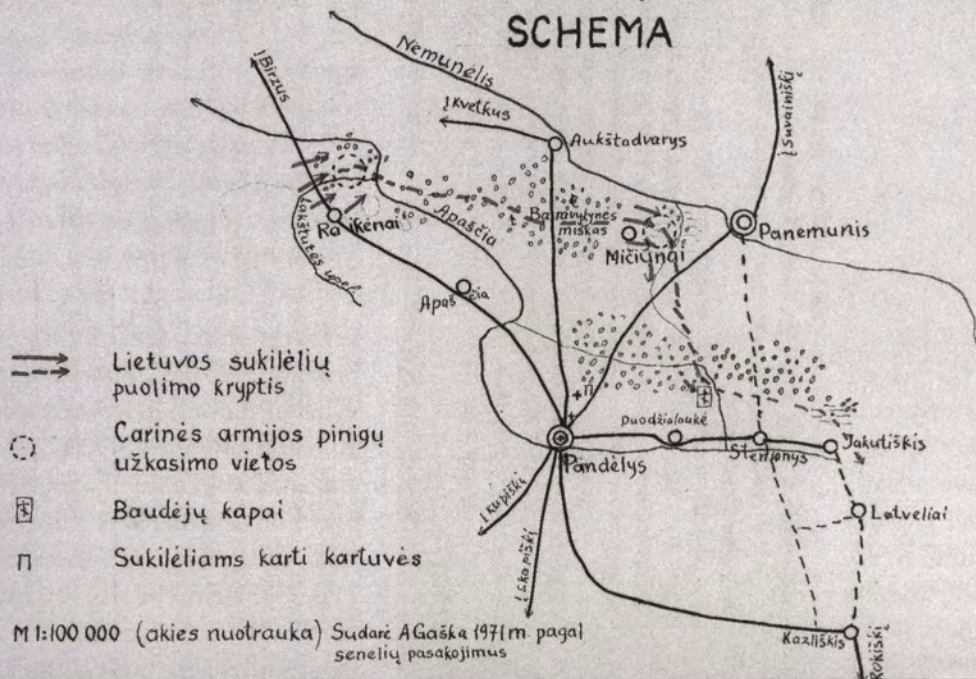
Apie 1863 m. sukilimą buvo girdėjęs daug pasakojimų. Autorius ne tik užrašė senųjų pandėliečių ir aplinkinių kaimų žmonių pasakojimus apie 1863 m. sukilimą, bet ir

nubraižė galimai buvusią Lietuvos sukilėlių puolimo 1863 m. prie Raiškėnų ir Mičiūnų kaimų schemą.

Čia paminėta tik nedidelė gausaus kraštotyrininko archyvo dalis. Jis toks įvairiapusis, kad galima kiekvieną temą nagrinėti istoriniu, kultūriniu, etnografiniu aspektu. Surinktas kraštotyrininko archyvas spinduliuoja didžia erudicija, begaline meile ir atsidavimu savam kraštui ir jo istorijai.

Lietuvos sukilėlių puolimo 1863 m. prie Raikėnų ir Mičiūnų kaimų

SCHEMA

Lietuvos sukilėlių puolimo 1863 m. prie Raikėnų ir Mičiūnų kaimų schema³⁵

Nuorodos

¹ RKM AF-1, b. Nr. 46.1, p. 13.

² Ibid., p. 1.

³ Ibid., p. 169.1.

⁴ Ibid., p. 12.

⁵ RKM AF-1, b. Nr. 46 (2), p. 23.

⁶ RKM AF-1, b. Nr. 46 (1), p. 50.

⁷ Ibid., p. 49, 50.

⁸ Ibid., p. 57.

⁹ Ibid., p. 56.

¹⁰ RKM AF-1, b. Nr. 46(1), p. 57.

¹¹ Ibid., p. 61.

¹² Ibid., p. 68.

¹³ RKM AF-1, b. Nr. 46(1), p. 76.

¹⁴ Ibid., p. 81.

¹⁵ RKM AF-1, b. Nr. 46(1), p. 85.

¹⁶ Ibid., p. 100.

¹⁷ Ibid., p. 114.1.

¹⁸ Ibid., p. 164–165.1.

¹⁹ RKM AF-1, b. Nr. 46(1), p. 163.

²⁰ Ibid., p. 150.

²¹ Ibid., p. 213.

²² Ibid., p. 232.

²³ RKM AF-1, b. Nr. 46(1), p. 305.

²⁴ Ibid., p. 310.1–311.

²⁵ Ibid., p. 27–28.

²⁶ Ibid., p. 287.

²⁷ Ibid., p. 300.

²⁸ Ibid., p. 286.

²⁹ Ibid., p. 190, 191.

³⁰ Ibid., p. 207.

³¹ RKM AF-1, b. Nr. 46(1), p. 318.

³² RKM AF-1, b. Nr. 46 (2), p. 75.

³³ Ibid., p. 77.

³⁴ Ibid., p. 82.

³⁵ Ibid., p. 178.

Žemesnioji policijos mokykla Rokiškyje

SIMONA STRUMSKYTĖ

Rokiškio krašto muziejaus muziejininkė

1918 m. atkūrus nepriklausomą Lietuvos valstybę, viena svarbiausių besikuriančios valdžios užduočių buvo valstybinių institucijų, kurios turėjo pasirūpinti savo piliečių saugumu, kūrimas. Todėl iš karto pradėta formuoti tvarką turėjusi užtikrinti struktūra, pradžioje vadinta milicija. Ypač aktualus tapo policijos pareigūnų rengimo klausimas, nes iš pradžių milicijoje tarnavo įvairių profesijų atstovai, dažnai jie neturėjo jokio karinio apmokymo, tinkamo išsilavinimo, stokojo elementariausių žinių apie teisėsaugos institucijas ir jų veiklą. Be to, ir didesnėje visuomenės dalyje vis dar vyravo įsitikinimas, kad milicijos tarnyba nereikalauja ypatingos kvalifikacijos ir pasiruošimo. Kryptingas policijos pareigūnų mokymas prasidėjo tik 1922 m. lapkričio 1 d. Kaune įsteigus aukštesniąją policijos mokyklą. Šioje mokykloje buvo rengiami policijos valdininkų kursai. Nepraėjus metams, 1923 m. rugpjūčio 1 d., pradėjo veikti antroji policijos pareigūnus rengusi mokykla – žemesnioji policijos mokykla Rokiškyje. Joje buvo rengiami žemesnių grandžių policijos tarnautojai. Mokyklą įkurti ir jai vadovauti buvo pavesta Rokiškio miesto komendantui Vladui Jankauskui. 1923 m. vidaus reikalų viceministro įsakymu Nr. 3026 buvo nurodyta, kad „Vladą Jankauską skiriu į Piliečių apsaugos departamento Kriminalinio skyriaus B Vyresniojo

Žemesniosios policijos mokyklos viršininkas Vladas Jankauskas. Policija, 1932 m., Nr. 21

ypatingiems reikalams valdininko vietą ir pavedu eiti II Milicijos mokyklos viršininko pareigas nuo š. m. rugpjūčio 1 dienos“¹. V. Jankauskas ne tik ėmėsi vadovauti mokyklai, bet ir parengė mokymo programas, pagrindines mokyklos taisykles, rūpinosi ūkiniais mokyklos steigimo klausimais. Jo padėjėju tapo atsargos karininkas Petras Kmieliauskas. Abu šias pareigas ėjo iki pat mokyklos uždarymo, o V. Jankauskas buvo paskirtas ir savo paties sukurtos policijos mokyklos likvidatoriumi.

Būsimųjų policijos pareigūnų atranka į žemesniąją policijos mokyklą buvo labai griežta, norintys mokytis turėjo atitikti ne tik išsilavinimo, amžiaus, bet ir išvaizdos

reikalavimus. Į mokyklą buvo priimami tik karinę tarnybą atlikę vyrai, jie turėjo būti ne jaunesni kaip 23 metų ir ne vyresni kaip 32 metų amžiaus. Būsimieji kursantai turėjo būti stiprios sveikatos, tvirto kūno sudėjimo ir ne žemesnio kaip 170 cm ūgio, be to, būsimieji mokiniai turėjo pasižymėti gera reputacija. Vienas svarbiausių reikalavimų stojantiems į mokyklą buvo tinkamas išsilavinimas, bemoksliai į mokyklą nebuvo priimami – vyrai turėjo būti ganėtinai tvirto bendrojo išsilavinimo, baigę pradžios mokyklą ar kitaip išmokę pradžios mokyklos lygio mokymosi programą, tačiau, nepaisant kokius mokslus jie buvo baigę, mokėti gerai rašyti ir skaityti stojantiejiems buvo privaloma. Atitinkantys šiuos reikalavimus būsimieji mokiniai turėjo pateikti apskrities viršininko išduotą ištikimybės liudijimą, gimimo metriką ar karinės prievolės atlikimo liudijimą, karinės vadovybės atestaciją, taip pat laikyti stojamuosius egzaminus². Kursantų priėmimo taisyklės buvo labai griežtos, todėl tik nedidelė stojančiųjų dalis atitikdavo visus reikalavimus ir pradėdavo mokslus policijos mokykloje. Kuriant mokyklą Rokiškyje buvo planuota, kad ją baigę kursantai nebus išskirstyti po visą Lietuvą, o visas kursas bus siunčiamas į vieną apskritį. Tokiu būdu apskričių policija turėjo būti papildyta jaunais, išsimokslinisiais

policininkais, taip būtų išvengta ir senųjų pareigūnų įtakos. Tačiau realybėje tokia praktika nebuvo taikyta ir po mokslų baigimo būsimieji policijos pareigūnai buvo išskirstyti į atskiras tarnybos vietas.

Žemesnioji policijos mokykla įsikūrė ir visus trejus savo veiklos metus veikė Rokiškio dvaro sodybos pastatuose. Mokykla buvo geros būklės ir pasižymėjo tvarka, o tai buvo pasiekta mokyklos viršininko V. Jankausko pastangomis. Nusavinus dalį dvaro sodybos, mokyklai atiteko 4 ha žemės su 7 pastatais, tačiau mokslo reikmėms buvo naudojami tik 2 gyvenamieji ir 2 negyvenamieji pastatai bei dalis žemės. Pagrindinis mokyklos pastatas įsikūrė viename iš buvusių dvaro sodybos kumetynų. Mokyklai trūko tik tinkamos gimnastikos salės, ją planuota įrengti viename iš nenaudojamų statinių³, tačiau atsižvelgiant į trumpą mokyklos veiklos laiką, ji taip ir nebuvo įrengta. Tiek naudojami pastatai, tiek kiemas buvo laikomi pavyzdiniais švariai ir tvarkingai, o mokyklos patalpos buvo erdvios ir patogios. Tokia mokyklos būklė darė įspūdį ir aukštosios policijos mokyklos viršininkui Adolfui Ramanauskui, žemesniosios policijos mokyklos būklę jis apibūdino trimis žodžiais – švara, tvarka ir pavyzdingumas⁴.

Policijos mokyklos veiklos pradžioje kursas planuota sudaryti tik iš tų vyrų, kurie neturėjo tarnavimo policijoje patirties. Pirmasis ir antrasis kursai, baigę mokyklą 1924 m., buvo sudarinėjami šiuo principu, todėl laidas sudarė tik kursantai „iš šalies“ – į pirmąją mokyklos laidą buvo priimti 50, o į antrąją 43 mokiniai. Dėl aukšto mokymosi lygio, griežtos tvarkos ir sudėtingų kvotimų dalis mokinių mokslų nebaigė ir 1924 m. buvo parengti 83 policijos pareigūnai⁵. Tačiau rengiant trečiąją pareigūnų laidą, į mokinių sąrašus imti įtraukti ir jau policijoje

Žemesniosios policijos mokyklos pastatas, 1925 m. *Policija, 1925 m., Nr. 3*

tarnaujantys vyrai, atkomandiruoti iš įvairių apskričių. Paskelbus apie naujų mokinių priėmimą į trečiąją laidą, atsirado tik 11 tinkamų policijoje netarnavusių kandidatų, todėl Piliečių apsaugos departamento nutarimu į mokyklą buvo atsiųsti 34 policijoje tarnaujantys pareigūnai⁶. Dviejose paskutinėse mokyklos laidose, išleistose 1926 m., tinkamų netarnavusių kursantų nebeatirado, todėl abi laidos buvo sudarytos vien tik iš esamų policijos pareigūnų. Kai mokykloje pradėjo mokytis patirtį turintys kursantai, buvo išskirti du kursai. Vyresnįjį kursą sudarė iš apskričių komandiruoti policininkai, jaunesnysis komplektuotas iš policijoje netarnavusių kursantų, kurie atitiko stojimo reikalavimus. Toks kursų išskyrimas buvo grindžiamas dviem motyvais. Pirma, tai sieta su ekonomine nauda, nes buvo sutaupoma nemažai lėšų. Maitinant didesnę kiekį žmonių, pigiau kainavo maistas, taip pat šviesa, malkos, administracijos išlaikymas. Tokiu būdu pigesnis tapo vieno policininko parengimas, o per tą patį laiką buvo galima išleisti dvigubai daugiau išsimokslinusių pareigūnų. Antra, manyta, kad vyresnieji policininkai prižiūrės jaunesnius, o jaunesnieji lygiuosius į vyresnius⁷,

todėl taip bus stiprinama mokslo kokybė, stiprės pačių pareigūnų motyvacija ir pasirėngimas. Vis dėlto, kaip matyti iš kursantų pasiekimų, situacija buvo priešinga: geresnius rezultatus rodė jaunesnysis kursas, o ne tarnavusieji policijoje. Pastariesiems trūko motyvacijos ir noro mokytis, todėl jų pasiekimai buvo prastesni. Skyrėsi ir abiejų kursų fizinis pasirėngimas: jaunesnieji buvo sveiki ir augaloti vyrai, o vyresniajame kurse besimokantys kursantai atrodė daug margiau. Ši problema buvo aktuali ir spaudoje, todėl net ir aukštesniosios policijos mokyklos viršininkas pabrėžė, kad jau tarnaujantys policijos pareigūnai „į įteikiamąsias žinias žiūri abejingai ironizuodami, kad galite čia sau šnekėti, o aš jau tarnavau ir be jūsų tų žinių apsiėjau ir toliau apsieisiu. Tuo tarpu antrieji, iš šalies mokyklon priimtieji, kitaip samprotauja. Jie su atsidėjimu į teikiamąsias žinias žiūri ir stengiasi viską pagauti, nieko nepraleisti. Jie yra įsitikinę, kad viskas, kas čia dėstoma, reikia gerai žinoti, nes kitaip negalima bus pareigų eiti. Todėl mokinas visi su noru, pasiryžimu ir atsidavimu“⁸. Atsižvelgiant į tokius vyresniųjų kurso mokymosi pasiekimus, nestebina ir faktas, kad nemaža dalis vyresniųjų kursantų

Rokiškio žemesniosios policijos mokyklos 1-oji laida, 1924 m. RKM-40461

dėl įvairių priežasčių policijos mokyklos taip ir nebaigė. Pavyzdžiui, Kauno apskrities ketvirtosios policijos nuovados tarnautojas Vladas Jankauskas neišlaikė policijos mokyklos egzaminų, o Kauno apskrities trečiosios nuovados vyresnysis policininkas Jonas Strižalka buvo pašalintas dėl silpnos sveikatos⁹.

Žemesniojoje policijos mokykloje būsimieji policijos pareigūnai mokėsi pagal plačią trijų dalių programą, todėl ne tik susipažindavo su teisėsaugos institucijų veikla ir pagrindiniais darbo policijoje principais, bet ir praplėsdavo bendrąsias žinias. Pirmiausia kursantai mokėsi bendrojo lavinimo dalykus: lietuvių kalbą, Lietuvos istoriją ir geografiją, aritmetiką, etiką ir netgi dailę. Mokiniai ne tik turėjo perimti pamatines šių dėstomųjų dalykų žinias, bet ir gana plačiai išmanyti kiekvieną mokomąją sritį. Todėl, baigę šią programos dalį, jie turėjo būti susipažinę su lietuvių kalbos gramatika, mokėti taisyklingai reikšti mintis žodžiu ir raštu įvairiomis temomis, žinoti valstybės ribas, didesnius miestus, svarbiausias pramonės šakas, upes, ežerus, kelius, taip pat svarbiausius Lietuvos

istorijos faktus ir asmenis, turėjo mokėti atlikti svarbiausius aritmetikos veiksmus. Antrąją mokymo dalį sudarė specialieji dalykai, susiję su būsimąja tarnyba. Kursantai buvo mokomi policijos tarnybos pagrindų ir statutų, valstybinės ir administracinės teisės, nusikaltimų rūšių ir kovos su jais metodų, taip pat turėjo išmanyti sanitariją ir higieną. Svarbią mokymosi dalį užėmė ir fizinio auklėjimo dalis – jos metu buvo supažindinama su ginklais ir mokoma šaudyti, vedamos gimnastikos, jėjimo, važiavimo dviračiu ir plaukimo pamokos, taip pat mokoma atlikti rikiuotės pratimus¹⁰. Nors programa buvo plati ir turėjo apimti visapusišką kursantų lavinimą, tačiau visišką jos įgyvendinimą dažnai stabdė finansų stoka. Pavyzdžiui, jėjimo pamokos kurį laiką buvo dėstomos tik teoriškai, nes mokykloje nebuvo žirgų, todėl išeiti rikiuotę policininkams tekdavo pėstiems. Tik 1924 m. buvo nupirkti 8 žirgai ir pradėtos praktinės jėjimo pamokos.

Nors mokykla Rokiškyje orientavosi į viešosios policijos pareigūnų rengimą, tačiau 1926 m. pradžioje buvo vykdomi 2 mėnesių pasienio

policijos kursai. Šių kursų programa skyrėsi nuo įprastinės policininkų rengimo programos, nes orientavosi į specifinį, pasienio policijos darbui skirtą parengimą. Be privalomų bendrųjų dalykų (lietuvių kalba, istorija, geografija, šaudymas ir jėjimas), būsimieji pasienio policininkai mokėsi vidaus policijos tarnybos nuostatus, muitinių įstatus ir tarifus, pasienio policijos taktiką. Kursantai taip pat turėjo mokėti skaityti žemėlapius, suprasti valstybinę administracinę ir kriminalinę teisę, mokytis specialiai pasienio policijos tarnybai pritaikytos gimnastikos¹¹. Iš viso pasienio policijos kursuose dėstomiems dalykams buvo skirta 400 valandų. Tačiau, nors mokykla ir turėjo stiprią pasieniečių mokymo programą, buvo išleista tik viena jų laida, kurią sudarė 32 pasienio policininkai.

Žemesnioji policijos mokykla tvarkėsi karinės drausmės pagrindais, todėl tvarka mokykloje buvo labai griežta. Kursantai kiekvieną dieną klausė po 8 valandas pamokų, o likusiu laiku joms rengėsi arba bendrai lavinosi. Mokyklos veiklos pradžioje mokymosi kursas tęsdavosi mažiausiai 6 mėnesius, o mokymuisi buvo skiriama net 1200 valandų. 1925 m. rugpjūtį Piliesių apsaugos departamentas nutarė, kad mokymosi kursas sutrumpinamas iki 4 mėnesių, o dėstomiesiems dalykams palikta tik 250 valandų. Mokslai buvo vedami labai intensyviai, per metus buvo išleidžiama po keturias būsimųjų policijos pareigūnų laidas, o mokymas nenutrūkdavo net ir vasarą. Visi besimokantys kursantai buvo visiškai išlaikomi, o smulkioms išlaidoms kiekvienam iš jų buvo mokama 15 litų stipendija per mėnesį. Tačiau įstodami į policijos mokyklą kursantai savanoriškai pasirašydavo pasižadėjimą neištoti iš mokyklos iki pat kursų pabaigos. Nenorintieji to padaryti negalė-

davo pradėti mokslų, todėl tokio pasižadėjimo parašymas užtikrindavo, kad į mokyklą patekdavo tik motyvuoti kursantai. Jei mokinys nusprendavo mokslus nutraukti, jis turėdavo grąžinti faktines išlaikymo išlaidas – po 100 litų už mokykloje prabūtą mėnesį, tačiau iš mokyklos išmesti kursantai pinigų grąžinti neprivalėjo. Įsipareigojimų kursantai turėjo ir baigę policijos mokyklą: absolventai policijoje turėjo atidirbti mažiausiai 3 metus, o jei to nepadarydavo, privalėdavo grąžinti valstybei jo mokymui išleistas išlaidas, įskaitant po 100 litų už prabūtą mokykloje mėnesį. Būta atvejų, kuomet šių reikalavimų neįvykdę kursantai slapstydavosi ir piktybiškai negrąžindavo pinigų, jiems buvo keliamos pinigų išieškojimo bylos. 1926 m. likviduojant mokyklą, dar buvo 18 nebaigtų bylų, kuriose bylinėtasi su skolingais buvusiais kursantais¹². Tačiau reikalavimas mokyklos absolventams policijos tarnyboje atidirbti nurodytą laiką išryškino kelias problemas. Ir tie kursantai, kurie mokslus pradėjo netarnavę policijoje, ir tie, kurie žemesniąją policijos mokyklą baigė tarnybos metu, vidutiniškai policijoje išdirbdavo tik privalomus trejus metus. Tokį sprendimą lemdavo keletas priežasčių. Pirma, prastas aprūpinimas ir mažas atlyginimas paskatindavo daug pareigūnų palikti tarnybą savo noru. Antra, iškreiptas valdininkų suvokimas apie policijos mokyklą. Anot A. Ramanausko, valdininkai mokyti siūsdavo ne gerus tarnautojus, nes nenorėdavo jų prarasti, o nemotyvuotus pareigūnus, kurie tarnyboje neužsibūdavo. Be to, po išklaustų kursų policijos mokykloje nemaža dalis pareigūnų būdavo tiesiog atleidžia-

Žemesniosios policijos mokyklos pasienio policininkų laida. Policija, 1926 m., Nr. 6

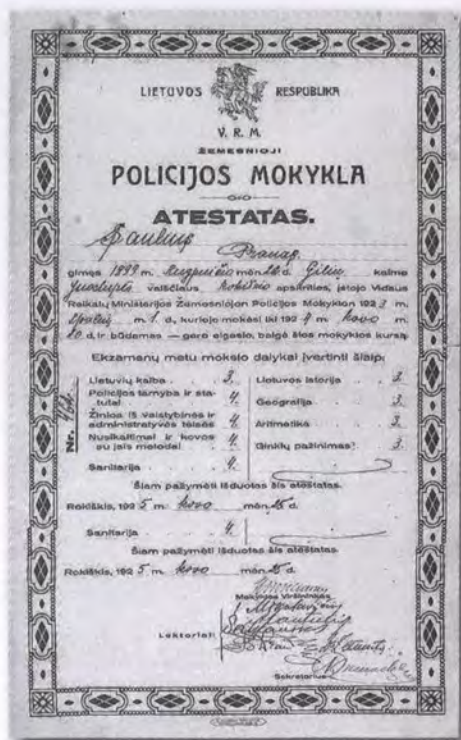
mi. Pavyzdžiui, iš 33 Kauno miesto ir apskrities policininkų, kurie į žemesniąją policijos mokyklą buvo išsiųsti jau pradėję eiti pareigas, iki 1933 m. buvo atleisti 25 tarnautojai. 3 policininkai iš tarnybos atleisti tais pačiais, kaip ir baigė kursus, metais. Vienerius metus iš tarnybos atleisti 4 policininkai, dvejus – 5, trejus – 6, ketverius – 5, šešerius – tik 2 pareigūnai. Net ir likviduojant mokyklą buvo nurodyta, kad iš beveik 400 policijos pareigūnų, baigusiu žemesniąją policijos mokyklą, policijoje dirba ne daugiau kaip 150 tarnautojų¹³. Toks trumpas policijos pareigūnų darbo laikas ir buvo viena priežasčių, kodėl mokykla buvo uždaryta, nes dėl didelės policininkų kaitos valstybės investicijos

į naujų pareigūnų rengimą tiesiog neatsipirkdavo.

Nepaisant didelės žemesniąją policijos mokyklą baigusiu pareigūnų kaitos ir trumpos darbo trukmės policijos tarnyboje, mokymo kokybė Rokiškio mokykloje buvo labai aukšta, joje mokė geriausi gimnazijos mokytojai, o kursantai demonstravo aukštus rezultatus. Iš 1925 m. 9-ajame „Policijos“ numeryje pateiktos kursantų mokymosi pasiekimų analizės matyti, kad visos programoje numatytos ir pateikiamos žinios mokiniams buvo prieinamos ir suprantamos. Nurodyta, kad baigusieji mokyklą gali rašyti be didesnių klaidų, orientuojasi lietuvių literatūroje, aritmetikoje moka atlikti 4 veiksmų skaičiavimus su

Žemesniosios policijos mokyklos 3-ios laidos mokiniai rikiuotėje. Policija, 1925 m., Nr. 3

Žemesniosios policijos mokyklos baigimo atestatas, 1925 m. RKM-46276

paprastais skaičiais ir trupmenomis, yra mokančių skaičiuoti procentais. Tačiau svarbiausia, kad kursantai yra susipažinę su policininko pareigomis, turi pakankamai žinių teisės srityje, atpažįsta nusikaltimų rūšis ir moka pasirinkti teisingus kovos su jais metodus, moka naudotis ginklais, yra gerai išlavinti fiziškai ir drausmingi¹⁴. Kaip jau minėta, ypač gerų rezultatų pasiekė tie kursantai, kurie iki mokymosi pradžios netarnavo policijos tarnyboje, jie puikiai perprato ne tik specialybei skirtą mokymosi dalį, kaip valstybinė ir baudžiamoji teisė, teismo medicina bei sanitarija, bet ir bendruosius dalykus. Aukštesniosios policijos mokyklos viršininkas išskyrė dar vieną Rokiškio policijos mokyklos kursantų pasiekimą – labai gerą lietuvių kalbos išmanymą. Spaudoje jis teigė, kad „stačiai reikia džiaugtis, kad eiliniai policininkai savo gimtąja kalba rašo be klaidų, kuomet mūsų, bene dauguma, kad ir aukštesniųjų valdininkų, moka rašyti be klaidų tik svetimomis kalbomis, bet ne gimtąja“¹⁵.

Rokiškio žemesniosios policijos mokyklos ženklelis

Būsimųjų policijos pareigūnų mokymosi programą žemesniojoje policijos mokykloje užbaigdavo kvotimai, kurių metu kursantai turėjo parodyti, ką išmoko kursų metu, ir įrodyti aukštą savo žinių lygį. Kad kvotimai nebuvo tik formalumas, o buvo nelengvas išbandymas kursantams, rodo ir kvotimų neišlaikiusių mokinių skaičius. 7 laidoje, mokslus baigusioje 1926 m., kvotimų neišlaikė 5 iš 34 juos laikusių mokinių, o 4 laidoje, besimokusioje 1925 m., iš 36 laikusiųjų kvotimų neišlaikė net 7 kursantai. Pažymėtina, kad daugiausia neišlaikiusiųjų būta tuose kursuose, kuriuose daugumą mokinių sudarė jau esami policijos pareigūnai – 4-oje laidoje priimtų iš šalies buvo tik kiek daugiau nei ketvirtadalis visos laidos mokinių, o 7-oje laidoje mokėsi vien policijos tarnyboje jau tarnavę pareigūnai¹⁶. Išlaikiusiųjų kvotimus kursantų laukdavo iškilmingos išleistuvės, jose dalyvaudavo visi mokyklos lektoriai, aukštesnieji vietos valdininkai ir visuomenės veikėjai. Būdavo per-

skaitomas kvotimų komisijos aktas, paskelbiamos kvotimus išlaikiusiųjų pavardės, jiems įteikiami mokyklos baigimo pažymėjimai ir specialūs mokyklos baigimo ženkleliai. Vėliau buvo sakomos sveikinimo kalbos, tradiciškai perskaitoma Piliesių apsaugos departamento direktoriaus atsiųsta telegrama. Pačiomis iškilmingiausiomis žemesniosios policijos mokyklos išleistuvėmis galima laikyti 4-tos laidos šventę, įvykusią 1926 m. birželio 14 dieną. Į ją atvyko ne tik vietiniai svečiai, bet ir vidaus reikalų ministras Antanas Endziulis, lydimas policijos inspektoriaus, revizoriaus bei Kauno miesto ir apskrities viršininko, iškilnėse dalyvavo ir aukštesniosios policijos mokyklos viršininkas A. Ramanauskas, pats vertinęs kursantus jų kvotimo metu¹⁷. Papietavus ir pasibaigus sveikinimo kalboms, išleistuvės įprastai baigdavosi iškilmingu Lietuvos himno giedojimu. Pabrėžtina, kad policijos mokyklos absolventų išleistuvės Rokiškyje turėjo vieną išskirtinumą, kuris jas skyrė nuo Kauno mokykloje vykdevusių švenčių – jose nebuvo jokių alkoholinių gėrimų. Toks pasirinkimas sulaukė net pačio Kauno policijos mokyklos vedėjo pagyrimo. Šią taisyklę įvedė žemesniosios policijos mokyklos viršininkas V. Jankauskas, kuris buvo įsitikinęs, „kad policija – tvarkos dabotoja ir linksmindamasi privalo būti blaivi“¹⁸.

Per šiek tiek daugiau nei trejus metus, kuomet veikė žemesnioji policijos mokykla, joje mokėsi 491 kursantas. Į mokyklą priimtų policijos tarnyboje jau dirbusių kursantų ir policijoje netarnavusių mokinių skaičius pasiskirstė gana tolygiai: 269 mokiniai į mokyklą atvyko iš tarnybos vietų, o 222 – priimti iš šalies, niekada netarnavę policijos tarnyboje. Kursantų pasiskirstymas pagal amžių buvo gana įvairus – daugiausia kursantų, net 201,

priklausė 25–30 m. amžiaus grupei, 172 mokiniai buvo jaunesni nei 25 m. ir tik 56 vyrai buvo vyresni nei 30 metų. Ne visi priimtieji mokyti tarnavo kariuomenėje – tarp visų mokinių net 317 buvo kariuomenėje, o 64 – niekada netarnavo. Jų gauti kariniai laipsniai taip pat skyrėsi: daugiausia, net 132 kursantai, buvo eiliniai, grandinių laipsnį turėjo 37 mokiniai, jaunesniųjų ir vyresniųjų puskarininkių buvo atitinkamai 71 ir 54 kursantai, o viršilų laipsnį gavusių mokinių skaičius siekė net 23¹⁹.

Nors žemesniojoje policijos mokykloje būsimųjų policijos pareigūnų rezultatai buvo aukšti, o pati mokykla buvo tvarkoma ištis pavyzdingai, tačiau ji veikė gana trumpai: 1926 m. lapkričio 1 d. buvo išleista paskutinė, 11-ta, kursantų laida. Pagrindinė mokyklos uždarymo priežastis buvo ekonominiai sunkumai – nedidelė, jauna valstybė buvo nepajėgi išlaikyti dvi policijos mokymo įstaigas, todėl atskira mokykla Rokiškyje buvo likviduota ir sujungta su Kauno aukštesniąja policijos mokykla.

Piliečių apsaugos departamento skaičiavimais, 1926 m. lapkričio 1 d. uždarius mokyklą, iki metų pabaigos valstybė galėjo sutaupyti 10 000 litų, o 1927 m. policijos pareigūnų rengimui būtų sutaupyta dar 94 226 litų. Uždaryti žemesniąją mokyklą paskatino ir jau minėta didelė policijos pareigūnų kaita, todėl naujų pareigūnų rengimas atskiroje mokykloje tiesiog neatspirko. Todėl 1926 m. rugpjūčio 13 d. Piliečių apsaugos departamento raporte buvo paskelbta: „Manychiau, kad šią žemesniosios policijos mokyklos laidą reikėtų laikyti paskutine ir ją išleidus nuo š. m. lapkričio 1 d. žemesniąją policijos mokyklą likviduoti“²⁰. Vis dėlto, nors mokyklos uždarymas buvo ekonomiškai naudingas, tačiau policijos pareigūnus rengusios įstaigos trūkumas buvo juntamas dar ilgai, nes net ir 1928 m. spaudoje atsiradavo pranešimų, kuriuose būdavo pabrėžiama, kad viena likusi mokykla nedaug gali padaryti rengdama naujus policijos pareigūnus²¹.

Likviduojama policijos mokykla buvo sukaupti nemažai mokymui-

si būtino vertingo inventoriaus, todėl nuspręsta jį perkelti į Kauną. Į aukštesniąją policijos mokyklą buvo išvežti gimnastikos įrankiai, nemaža įvairių knygų biblioteka. Į Kauną buvo perkeltas ir žemesniosios policijos mokyklos archyvas, pirmiausia tam, kad jame sukaupia informacija būtų prieinama buvusiems mokykloms mokiniams, taip pat tikėtasi pasinaudoti archyve sukaupia medžiaga mokymosi programoms tobulinti. Likusi turto dalis buvo parduota iš varžytinių, o mokyklos rūmai ir nusavintas žemės sklypas perduotas Švietimo ministerijai²².

Per trejus žemesniosios policijos mokyklos veiklos metus buvo išugdyta 10 viešosios policijos ir 1 pasienio policijos pareigūnų laida, iš viso mokyklą baigė 381 išsimokslinęs policininkas. Nors ne visi jie tęsė darbą policijoje, tačiau nutarę likti tarnyboje jauni, išsilavinę ir puikiai tarnybai parengti pareigūnai žymiai papildė visos Lietuvos policininkų gretas ir smarkiai pakėlė policijos darbo kokybę bei autoritetą.

Nuorodos

¹ Įsakymas Nr. 3026, in: LCVA, f. 377, ap. 5, b. 39, l. 104.

² Skelbiamas mokinių priėmimas, in: *Policija*, 1925, Nr. 8, p. 28.

³ A. P., Žemesnioji policijos mokykla, in: *Policija*, 1925, Nr. 9, p. 30.

⁴ Ramanauskas A. Iš policijos gyvenimo, in: *Policija*, 1924, Nr. 3, p. 15.

⁵ Žiupsnelis žinių apie policijos mokyklą, in: *Policija*, 1928, Nr. 6–7, p. 4.

⁶ Žemesniosios policijos mokyklos III-os laidos išleistuvės, in: *Policija*, 1925, Nr. 3, p. 20.

⁷ RKM archyvas, byla Nr. 316.

⁸ Ramanauskas A. Žemesniosios policijos mokyklos IX išleistuvės, in: *Policija*, 1926, Nr. 9, p. 12.

⁹ Noreika K. Tarnyba Kauno miesto ir apskrities viešojoje policijoje, in: *Kauno istorijos metraštis*, 2015, Nr. 15, p. 227.

¹⁰ A. J., Policijos tarnautojų mokymas, in: *Policija*, 1925, Nr. 7, p. 2–3.

¹¹ RKM archyvas, byla Nr. 316.

¹² Ten pat.

¹³ Noreika K. Tarnyba Kauno miesto ir apskrities viešojoje policijoje, in: *Kauno istorijos metraštis*, 2015, Nr. 15, p. 227.

¹⁴ A. P., Žemesnioji policijos mokykla, in: *Policija*, 1925, Nr. 9, p. 31.

¹⁵ Ramanauskas A. Iš policijos gyvenimo, in: *Policija*, 1924, Nr. 3, p. 15.

¹⁶ Žiupsnelis žinių apie policijos mokyklą, in: *Policija*, 1928, Nr. 6–7, p. 4.

¹⁷ A. Rm., Žemesniosios policijos mokyklos IV-os išleistuvės, in: *Policija*, 1925, Nr. 6, p. 23.

¹⁸ A. Ramanauskas, Iš policijos gyvenimo, in: *Policija*, 1924, Nr. 3, p. 15.

¹⁹ RKM archyvas, byla Nr. 316.

²⁰ Ten pat.

²¹ Žiupsnelis žinių apie policijos mokyklą, in: *Policija*, 1928, Nr. 6–7, p. 4.

²² Viešosios policijos specialaus paruošimo klausimu, in: *Policija*, 1926, Nr. 8, p. 21.

Rokiškio Juozo Keliuočio viešosios bibliotekos literatūriniai konkursai

Lietuvių kalbos dienoms ir
Antano Strazdo 260-osioms
gimimo metinėms skirto konkurso
„Pagiriamasis žodis kalbai“ (2020 m.)
laureatų darbai

1-oji vieta – Kun. Andrius Šukys,
Leliūnai (Rokiškio/Utenos r.)

Lietelis žodžiui...

Apkabinu savo kalbą žodžiais, mintyse iššaukiu tylą:
ramus sėduosi krėslan.

„Žiedai iš žemės pinas“ – prabyla raidės: priebalsės
ir balsės.

Kalbu aš poterius: ir tyliai meldžiuosi. Žodžiais išsa-
kau viltingą rimtį. Viliuosi: stengiuosi rašyti tekstą.

O mano kalba, Tu svarbiausia sielos tekmė:

„Pučia saldus vėjelis,

Krenta lengvas lietelis,

Visa žemė linksmam pradžiugo.“

Nutylu kaip žemė. Prabyla dangus. Minties būtų
taškai ir pauzės.

Prasmės pajautoje kalasi pastraipos...

Prologas: „Žydi rožėms liekneliai.“

Kulminacija: „Pikti čėsai pražuvo.“

Epitologas – tylą: ir...

Įsikniaubiu į kalbą jos prasmėj. Kad būčiau, būvi-
nėčiau būtajame laike.

Ir esame –

Ramus krėsle:

„Su didžiu razumėliu,

Su jauniausiu viekeliu,

Su šviesiausio[m]s akelėms,

Su greičiausiom kojėlėms.“

Panaudoja: „Giesmės svietiškos ir šventos, sudėtos
par kunigą Antaną Drazdauską

(*Ecce nova sunt omnia*)

*Kunigas Andrius Šukys tapo konkurso „Pagiriamasis žodis kalbai“
pirmos vietos laimėtoju. Nuotr. R. Abromo*

2-oji vieta – Audronė Kriaunietė, Kriaunos

Aš, tu, jis, ji, mes, jūs, jie, jos
kalbėjome...

Aš kalbu.

Einu žeme, skrendu vėju...

Tu kalbi.

Linksma diena, linksma ana...

Jis, ji kalba.

Spakainiai, spakainiai...

Mes kalbėsime.

Paklausisma gražių giesmelių...

Jūs kalbėsite.

Gyvenkit kaip mes, paukšteliai...

Jie, jos kalbės.

Reiškiu, giedu, linksminu...

Visa žemė linksmai pradžiugo...

Gimtąja kalba!

3-ioji vieta – Jolanta Augulienė, Rokiškis

Lašantys žodžiai

Žodis – kaip lašas – kaupiasi... (*Justinas Marcinkevičius*)

Žodžiai susikaupia kaip lašai ir nulaša. Kokie jie skaidrūs! Kokį stebuklingą garsą išgirsti nukritus šiems krištolo gabalėliams! Vienas lašelis – cakt. Rodos, girdi, gegužėlės kukavimą aukštam medy... Kitas caktelėjimas kitoks. Iš tolumos ataidi strazdelio / Strazdelio giesmė: „Smūtnų žmogų raminu, / Tiešydamas gražioms giesmelėms.“ Kaip mums, tiems „smūtniems“ žmogeliams, kartais norisi, kad kas išstartų ką nors gražaus, guodžiančio, šildančio... Pavargę nuo gyvenimo bjaurasties, tiesiame į priekį rankas ir graibstome lašus-žodžius. Kaip gera, kai pagauname tokius, kurie kaip giesmės (gal svietiškos, o gal šventos) užburia ir pakylėja mūsų sielas... Ir noris pulti ant kelių, noris laikyti delnus ir gaudyti, rinkti tuos lašus ir lašelius, nes tai ir mamos lopšinė, ir tėvo pasakojimai, ir namų ramybė. Tai mūsų gyvybė, mūsų savastis. Kai delnai pilni, gera nusiprausti veidą, rankas, širdį. Jautiesi toks tvirtas, atsigaivinęs stebuklingu, švęstu vandeniu – mūsų gimtosios kalbos žodžiais...

Pauliaus Širvio 100-osioms gimimo
metinėms kūrybinio konkurso
„Skiriama poetui“ (2020 m.)
laureatų darbai

1-oji vieta – Raminta Rimiškytė

...Mes ėjome, ėjome...

Sėdėdamas dabartyje, kažkur, tarpeklyje be valandų
ir be sekundžių, ir aš jaučiuosi velnioniškai vienas...

...toks vienas, kad remiuosi į Tave.

Vakarui neriant į paslaptingas tolumas, jaučiu, kaip
plaučiai prisipildo oro. Grožio, kurio nelemta įpinioti
į sąvokas. Dangaus, kurio nelemta perskaityti..., o vie-
natvė svetimybėse tampa artimesnė už tvarumą, kurio
nei **Tu**, nei **Aš** vienas kitam nesuteikiame. Tampa labiau
atpažįstama, net jei ir sunkiai įvertinama.

...kas būsi Tu, kai prasidės rytojus?

...o kas būsiu Aš, jei rytojus bus tik Tavyje?

Žvilgsnių tolyje gimsta nauja dar neišsakyta **tiesa**.
Nepaprasta alyvinė ramybė susipainiojusi su drąsa **būti**.

O vakarinėje gilumoje kažkas dainuoja apie baimę
gyventi.

1-osios vietos paukštė Ramintos Rimiškytės mamos rankose.
Nuotr. Rimos Driskienės

...tačiau, kuo vardu gyvenimas, jei jis paslėptas už Tavo šešėlio?

Mano mintyse skraido žuvėdros. Tarp vilčių ir pašlapčių. Tarp Mano traukinių ir Tavo pastatytų bėgių.

Tarp saulės, kurią matau Tavyje, ir tarp mano apšerkšnijusių delnų, kuriuose gyvena žvaigždės.

Aš jaučiu, kad baigiasi...

...tęsinio pradžioje, vakarui gęstant debesyse...tarp Tavo giedrų akių ir mano besiilginčių šviesos svajonių... Mūsų begalinis judėjimas, įsisupęs į paiką svajotojo lemtį...muzikoje besislepiantis gestas...racionalus žodis...nepraktiškas žingsnis...į...stebuklingą būtį...į...stebuklingą nebūtį...į **meilę**, kuri kažkada savaime buvo dovanota.

O tuo tarpu kažkur vėl pražydo tūkstančiai pavasarių.

Ir Mesėjomeėjome.

2-oji vieta – Jolanta Juodinytė

Poeto lemtis

*Prie Tavo ir mano
Sartų prisiglausti
žuvėdra, sidabro žuvim –
lig gelmės
ir beržą lyg brolių
ar qžuolą tėvą
pavargusia siela
apglėbt, nors paliest.
Šviesiausia žvaigžde
sužibėt, sužėrėti
ir meilės išplaukusios
verkt prie Neries;
likimo nekeikti
ir nieko neklausti,
ar kas
širdimi patikės.
Mylėti, tikėti
ir laukti – nelaukti,
kol kas apverstosios
taurės prisilies,
ir baltojo beržo
vienintelio klausti,
ar ežero vilnys
pavargusiai širdžiai
bangų žydrą tvarstį
uždės...*

Konkurso darbų leidinys

3-ioji vieta – Danutė Mažeikienė

Poeto kelias

*Ak, tas kelias, to laikmečio kelias,
Puošęs kūną ir sielą randais,
Blaškė sunkią našlaitišką dalią,
Maišė, pustė pelus su grūdais.*

*Taip skausmingai sugrįžus iš karo,
Nors, išties, negrįžai niekada,
Bus, vai bus daug ir blogo, ir gero,
Neaplenks ir šlovės valanda.*

*O mergaitei iš tolimo sodžiaus
Paskandinus akių ežeruos,
Ar bus lengva išplaukt meilės žodžiais,
Kai širdis metų metais kraujuos?*

*Kai mintis po minties vijo mintį,
Kai svaigino aušrų pumpurai,
Ar galėjo ramybę grąžinti
Linažiedžių akelių kerai?*

*Bus kita tau skirtoji mergelė,
Gal tave į namus ji parves?
Nepaleido tavęs tavo kelias,
Netausojai nei jos, nei savęs...*

*Tas ėjimas prieš srovę, prieš vėją,
Realybė sprangi ir klaidi.
Dar Tėvynės dangus negiedrėjo,
Tik pailso dainoriaus širdis.*

*Toks velnioniškai vienas, vienužis,
Kai savi tik beržai pakelės.
Nors sulaužytas, bet nepalūžęs –
Don Kichotas malūnų šalies...*

*Liko posmai patikrinti laiko –
Meilė ir ilgesys amžini.
Kaip ir tu – jie garbės nesivaiko.
Kaip ir žemė – seni ir jauni.*

*Vai, nelengvą to laikmečio dalią
Lėmė tavo laimužė skalsi –
Baltu beržu tęsi savo kelią
Ilgesingų dainų skambesį.*

Ačiū tau, kad buvai ir esi...

Dailininkės Astos Keraitienės plunksnos konkurso „Skiriama poetui“ dalyviams.
Nuotr. Astos Keraitienės

Autoriniai dailininkės Astos Keraitienės prizai konkurso nugalėtojams.
Nuotr. Astos Keraitienės

Poezijos formų populiarinimui ir Vytauto Mačernio 100-osioms gimimo metinėms skirtas konkursas „Trioletas“ (2020 m.) laureatų darbai

1-oji vieta – Jolanta Juodinytė, Rokiškis

Vakaro trioletas

*Tokios melsvos švakar melsvės –
Lyg išplaukę iš melsvo rūko,
Kur per naktį klykavo gervės.
Tokios melsvos švakar melsvės.
Mano godos žiedeliuos jų supas.
Liepos lietūs ir jas jau užklupo.
Tokios melsvos švakar melsvės –
Lyg išplaukę iš melsvo rūko.*

2-oji vieta – Gražina Pitrenienė, Antanašė, Rokiškio rajonas

Tėviškė

*Iš tinai, kur lininiais abrūsais vyniojasi kelias,
Kur šiultas unt ližes padėtas da kepalas duonas.
Atminimai lig sopes man dušių teip gelia.
Iš tinai, kur lininiais abrūsais vyniojasi kelias,
Kur da tėva medinis varstotas suaižejys snaudžia.
Skumba dainas iš tėviškes gojų teip griaudžias.
Iš tinai, kur lininiais abrūsais vyniojasi kelias,
Ti, kur šiultas unt ližes padėtas da kepalas duonas.*

3-ioji vieta – Eugenijus Šaltis, Tauragė

Jazminas

*Jazminas pražydo visai šalia kelio.
Ir kas čia jau tokio – pradžia juk birželio...
Ko aikčioti, džiūgaut mums reik, po galais –
Jazminas pražydo visai šalia kelio,
Kam rūpintis dar kažkokiais augalais?
Bet ko tas krūmokšnis nostalgiją kelia?
Jazminas pražydo visai šalia kelio
Ir kas čia jau tokio – pradžia juk birželio...*

Specialus komisijos prizas – Angelė Matesovičienė, Švenčionėliai, Švenčionių rajonas.

*Lyg drobių audeklas ant pievos bąla:
Tai vizijos, tai sapnas praeities.
Balti sniegynai dengia visą salą,
Lyg drobių audeklas ant pievos bąla.
Rymo troba pabalusi už kelio,
Prie gonko kryžius gedi netekties.
Lyg drobių audeklas ant pievos bąla:
Tai vizijos, tai sapnas praeities.*

Konkurso „Trioletas“ suvenyrai. Dailininkė Asta Keraitienė.
Nuotr. Astos Keraitienės

Panemunėlio Šv. Juozapo Globos bažnyčios fragmentai. Kunigo Jono Katelės kapas. Nuotr. Albino Kuliešio

4,45 Lux

008(444.5)
Pn-95

63